

UHASSELT

KU LEUVEN

Maastricht University

KNOWLEDGE IN ACTION

Faculteit Rechten

master in de rechten

Masterthesis

De meewerkende echtgenoot in het huwelijksvermogensrecht

Berdike Briers

Scriptie ingediend tot het behalen van de graad van master in de rechten, afstudeerrichting rechten

PROMOTOR :

Prof. dr. Charlotte DECLERCK

De transnationale Universiteit Limburg is een uniek samenwerkingsverband van twee universiteiten in twee landen: de Universiteit Hasselt en Maastricht University.

UHASSELT

KNOWLEDGE IN ACTION

www.uhasselt.be
Universiteit Hasselt
Campus Hasselt:
Martelarenlaan 42 | 3500 Hasselt
Campus Diepenbeek:
Agoralaan Gebouw D | 3590 Diepenbeek

2022
2023

UHASSELT

KNOWLEDGE IN ACTION

KU LEUVEN

Maastricht University

Faculteit Rechten

master in de rechten

Masterthesis

De meewerkende echtgenoot in het huwelijksvermogensrecht

Berdike Briers

Scriptie ingediend tot het behalen van de graad van master in de rechten, afstudeerrichting rechten

PROMOTOR :

Prof. dr. Charlotte DECLERCK

Samenvatting

De masterthesis draagt de titel: *“De meewerkende echtgenoot in het stelsel van zuivere scheiding van goederen”*. De centrale onderzoeksvraag luidt: *“Is de onder zuivere scheiding van goederen gehuwde meewerkende echtgenoot gerechtigd op een vergoeding voor de geleverde professionele arbeid in de handelszaak van de partner op het ogenblik van echtscheiding?”*

Het overkoepelend thema is het hedendaagse probleem bij de beroepsuitoefening van een meewerkende echtgenoot, in het stelsel van scheiding van goederen, in de handelszaak van de echtgenoot-eigenaar. De thesis spitst zich toe op de rechtstreekse prestaties waarbij de ene echtgenoot zijn/haar eigen werk opzegt om arbeidsprestaties als meewerkende echtgenoot te leveren in de handelszaak van de andere echtgenoot.

Het eerste deel van de masterthesis is een algemeen deel over het Belgische recht met betrekking tot de meewerkende echtgenoot in een stelsel van zuivere scheiding van goederen die onbezoldigd arbeidsprestaties levert gedurende het huwelijk. Bij de ontbinding van het huwelijk levert dit in sommige gevallen onbillijke gevolgen op voor de meewerkende echtgenoot, omdat deze geen enkele vergoeding kreeg voor de geleverde prestaties. De vruchten die voortvloeien uit de arbeid behoren tot het eigen vermogen van de echtgenoot-eigenaar van de handelszaak en komen dus niet toe aan het eigen vermogen van de meewerkende echtgenoot. Dit deel geeft daarnaast ook een overzicht van de verschillende correctiemechanismen die ervoor kunnen zorgen dat er meer solidariteit en zekerheid wordt ingebouwd voor de meewerkende echtgenoot. Het gaat om preventieve en curatieve correcties die ervoor zorgen dat de meewerkende echtgenoot toch zou kunnen rekenen op een vergoeding voor de arbeidsprestaties. Er wordt ook stilgestaan bij andere actoren die een belangrijke rol kunnen spelen in het verhaal zoals de notaris bij het opstellen van de huwelijksovereenkomst en de rechter bij de eventuele toepassing van een rechterlijke billijkheidscorrectie.

Het tweede deel van de masterthesis behelst een rechtsvergelijkend onderzoek waarin de aanpak van de situatie van een meewerkende echtgenoot bekeken wordt in het Nederlandse recht. Daarnaast hebben er voor deze masterthesis een aantal gesprekken plaatsgevonden met advocaten om een zicht te krijgen op de problematiek in de praktijk en werden er een aantal mogelijke oplossingen naar voren geschoven door hen. De bevindingen uit het rechtsvergelijkend onderzoek zullen naast de voorstellen van de advocaten het startpunt vormen voor het derde deel waarin de eventuele noodzaak en vormgeving behandeld zal worden van een wettelijke grondslag voor de vergoeding van de meewerkende echtgenoot en een aantal aanbevelingen om de bestaande mechanismen te verbeteren.

Voorwoord

Na vijf onvergetelijke jaren aan de Faculteit Rechten van de Universiteit Hasselt sluit ik met deze masterthesis een mooi hoofdstuk af in mijn carrière. Ik ontmoette hier mijn beste vriendinnen, vriendschappen die ik zal blijven koesteren. Ik leerde mezelf kennen en vond dankzij deze gevarieerde opleiding de weg naar mijn verdere carrière.

In dit voorwoord wil ik graag de personen bedanken die hun schouders gezet hebben onder het volbrengen van deze masterthesis. Eerst en vooral wil ik mijn promotor prof. dr. Charlotte DECLERCK bedanken om mij dit onderwerp toe te vertrouwen en mij doorheen dit academiejaar te begeleiden. Ze haalde mij uit mijn comfortzone en zette mij voor een uitdaging met dit onderwerp, een uitdaging waarin ik goed ondersteund werd en heel dankbaar voor ben. Daarnaast wil ik ook mijn begeleider doctoranda Emilie HERMANS bedanken voor de goede feedback en de geruststellende woorden doorheen het proces.

Een speciaal dankwoord aan advocaten Mr. BRAEKEN, Mr. LANCLUS en Mr. GEEBELEN voor de bemoedigende woorden en extra informatie en tips bij het schrijven van mijn masterthesis.

Een laatste woord van dank gaat uit naar mijn ouders, Cindy en Geert, die vanaf dag één in de opleiding in mij geloofden en mij gedurende die vijf jaren onvoorwaardelijk gesteund hebben. Mijn broer Jenne die met zijn grapjes steeds zorgde voor een lach op mijn gezicht. Mijn vriend Ward die altijd zorgde voor een schouder om op te huilen en mij de nodige doorzettingskracht gaf. Tot slot mijn vriendinnen op de faculteit voor de fijne koffie- en lunchpauzes en de nodige 'zaag en klaag momentjes'.

Berdië Briers

15 mei 2023

Inhoudstafel

Samenvatting	1
Voorwoord.....	3
Inhoudstafel	5
Lijst van gebruikte afkortingen.....	7
Lijst van bijlagen.....	9
Inleiding.....	11
A. Onderwerp	11
B. Probleemstelling	12
C. Onderzoeksvraag en methodologie.....	13
D. Relevantie.....	16
E. Beperkingen	17
F. Structuur	17
DEEL 1: Het Belgische recht <i>de lege lata</i>	19
Hoofdstuk 1. De meewerkende echtgenoot in het stelsel van zuivere scheiding van goederen ..	19
Afdeling I. Het begrip meewerkende echtgenoot.....	19
Afdeling II. Het stelsel van scheiding van goederen	20
Hoofdstuk 2. Obstakels voor de vergoeding van de meewerkende echtgenoot in het stelsel van zuivere scheiding van goederen	29
Afdeling I. Normale bijdrageplicht in de lasten van het huwelijk	29
Afdeling II. Natuurlijke verbintenissen.....	32
Afdeling III. Vereffeningsbeding	35
Afdeling IV. Tussenconclusie	39
Hoofdstuk 3. Correctiemechanismen op het stelsel van zuivere scheiding van goederen.....	41
Afdeling I. Preventief	41
Afdeling II. Curatief	65
Afdeling III. Tussenconclusie.....	75
DEEL 2: Een blik over de grenzen – toegespitst op de onderzoeksvraag	77
Hoofdstuk 1. De koude uitsluiting	77
Hoofdstuk 2. Vergoedingsmechanismen voor de meewerkende echtgenoot in Nederland	77
Afdeling I. Preventieve correctiemechanismen.....	78
Afdeling II. Curatieve correctiemechanismen.....	79
Hoofdstuk 3. Voorstellen in Nederland	85
Afdeling I. Dwingend participatierecht	86
Afdeling II. Onafhankelijke deskundige.....	87
Afdeling III. De som ineens	88
Afdeling IV. Billijkheidscorrectie.....	89
Afdeling V. Een wettelijke grondslag	90
Hoofdstuk 4. Vergelijking met België	93
Hoofdstuk 5. Tussenconclusie	95
DEEL 3: Het Belgische recht <i>de lege ferenda</i>	97

Hoofdstuk 1. Nood aan verandering	97
Hoofdstuk 2. Aanbevelingen	97
Afdeling I. Preventief	98
Afdeling II. Curatief	100
Besluit	107
Bibliografie	109
Bijlagen	127

Lijst van gebruikte afkortingen

Oud BW = Oud Belgisch Burgerlijk Wetboek

BW = Belgisch Burgerlijk Wetboek

TIGV = Toegevoegd intern gemeenschappelijk vermogen

NBW = Nederlands Burgerlijk Wetboek

Wna = Wet op het Notarisambt

e.v. = en verder

m.i. = mijns inziens

Lijst van bijlagen

Figuur 1: Rechtspraakanalyse ongerechtvaardigde verrijking

Figuur 2: Overzicht van rechtspraakanalyse

Inleiding

A. Onderwerp

1. Elise en Michiel zijn gehuwd onder het stelsel van zuivere scheiding van goederen. Zij hebben dit contractueel bedongen in een huwelijksvereenkomst in 2004. Michiel is eigenaar van een fietsenwinkel in Leuven en baat deze uit sinds jaren. Elise is zelf bediende van opleiding en had een eigen tewerkstelling in een uitzendbureau tot 2005. In 2005 heeft Elise ontslag genomen bij haar werkgever en onmiddellijk daarna gaat ze van start in de fietsenwinkel van Michiel. Elise ontfermde zich voornamelijk over de administratieve taken in de fietsenwinkel, maar kreeg voor de geleverde arbeidsprestaties geen loon uitbetaald. Michiel verzekerde haar dat zij gewoon uit één pot zouden leven zoals voorheen ook al werd gedaan. Elise zag hier verder geen probleem in. Na 18 jaar lief en leed gedeeld te hebben, kwam de relatie in moeilijkheden terecht en stelde Michiel voor om de echtscheiding aan te vragen. Elise heeft nog tot het einde van 2022 in de fietsenwinkel gewerkt en is nadien opnieuw op zoek gegaan naar een job buiten de fietsenwinkel om. Elise en Michiel zijn uit de echt gescheiden op 25 februari 2023. De werkzaamheden rond de vereffening en verdeling van het (onverdeelde) huwelijksvermogen van Elise en Michiel werden reeds opgezet bij de notaris. Elise verzocht tijdens één van de gesprekken met de notaris om een aanstelling van een deskundige-accountant voor de begroting van een vergoeding omwille van de jarenlange arbeidsprestaties die zij verricht heeft in de fietsenwinkel van haar ex-echtgenoot Michiel. Michiel verzet zich hier met man en macht tegen en betwist dat de arbeidsprestaties van Elise aanleiding zouden kunnen geven tot enige vergoeding. Hij schaarst zich achter het argument van het door hen gekozen stelsel van zuivere scheiding van goederen.¹

2. In de praktijk blijkt dat er heel wat echtgenoten professioneel actief zijn in de handelszaak van hun echtgenoot waarmee ze onder het stelsel van scheiding van goederen zijn gehuwd. Dit fenomeen doet zich voor in handelsactiviteiten of landbouwbedrijven maar ook bij vrije beroepers waar de ene echtgenoot de andere "helpt" door het verrichten van arbeidsprestaties.²

3. Typerend is dat de meewerkende echtgenoot onbezoldigd meewerkt in de handelszaak van de echtgenoot-eigenaar en daarnaast ook uitgesloten wordt van de deelname in de aanwinsten.³ Deze echtgenoten leveren niet enkel de materiële inspanningen die komen kijken bij de zorg voor de kinderen en het huishouden, maar zij nemen daarnaast dus ook de beslissing om hun eigen beroepsactiviteiten stop te zetten en mee te helpen in de handelszaak van hun echtgenoot. Vaak met het idee dat het gezinsleven en werkleven op deze manier perfect kan gecombineerd worden. Het idee achter het onbezoldigd meewerken is dat men uiteindelijk toch uit één pot zou leven als

¹ Bovenstaande casus is puur fictief en dient louter ter kadering en staving van de problematiek die onderzocht zal worden in deze Masterscriptie.

² N. TORFS, "De met scheiding van goederen gehuwde meewerkende echtgenoot: veroordeeld tot gratis werk?", *TBBR* 2006, afl. 5, (98) 270-278.

³ A.-L. VERBEKE, "Gender-ongelijkheid bij zuivere scheiding van goederen. Pleidooi voor een gedwongen én onderhandelde aanpak", *TEP* 2010, (98) 104-105; H. CASMAN, "Actualia huwelijksvermogensrecht", *NFM* 2015, (238) 265.

gehuwd koppel.⁴ Dit is natuurlijk niet het geval wanneer het in de toekomst tot een echtscheiding zou komen.

4. In de rechtsleer stelt zich de vraag of de arbeidsprestaties van de meewerkende echtgenoot in de handelszaak van de echtgenoot-eigenaar vergoed moeten worden.⁵

B. Probleemstelling

5. De positie van de meewerkende echtgenoot blijkt een vaak voorkomend probleem dat zich voornamelijk situeert in het stelsel van zuivere scheiding van goederen. Aan de basis van het stelsel van zuivere scheiding van goederen ligt het feit dat er geen gemeenschappelijk vermogen is en het actief en passief van de echtgenoten bijgevolg strikt gescheiden zijn.⁶

6. In het stelsel van zuivere scheiding van goederen blijkt een gebrek aan solidariteit. Het stelsel krijgt dan ook niet voor niets de bijnaam 'koude uitsluiting'. Het stelsel herleidt de vermogensrechtelijke gevolgen van een huwelijk tot een absoluut minimum.⁷ Dit stelsel kan dus erg nadelig zijn indien de ene echtgenoot niet over eigen inkomsten beschikt omdat deze voltijds en onbezoldigd meewerkt in de zaak van de echtgenoot-eigenaar.⁸

7. Indien de echtgenoten hieromtrent zelf niets geregeld hebben in de huwelijksovereenkomst, is de kans groot dat de echtgenoot die al die jaren heeft meegewerkt in de handelszaak, geen enkele vergoeding zal krijgen.⁹ De meewerkende echtgenoot blijft zo achter als economisch zwakkere partij, terwijl de economisch sterkere echtgenoot-eigenaar zich gedurende het huwelijk heeft kunnen verrijken.¹⁰

8. In het geval van een echtscheiding beschikt de rechter op dit moment slechts over een beperkt aantal instrumenten om hieraan tegemoet te komen.¹¹ Enerzijds wordt er tegengeworpen aan de meewerkende echtgenoten dat zij de gevolgen moeten ondergaan, omdat ze hebben gekozen voor het stelsel van scheiding van goederen.¹² Anderen kaarten aan dat de echtgenoten handelden in het belang van hun gezin en de nadelige gevolgen bij een eventuele echtscheiding

⁴ A.-L. VERBEKE, "Gender-ongelijkheid bij zuivere scheiding van goederen. Pleidooi voor een gedwongen én onderhandelde aanpak", *TEP* 2010, (98) 104-105; H. CASMAN, "Actualia huwelijksvermogensrecht", *NFM* 2015, (238) 265.

⁵ N. TORFS, "Er wordt niet verwacht dat iemand zomaar werk verricht in de handelszaak van zijn echtgenoot", *T.Fam.* 2018, afl. 2, (58) 58.

⁶ A.-L. VERBEKE, "Naar een billijk relatievermogensrecht", *TPR* 2001, (373) 391-395; J. SNYERS, "De scheiding van goederen", *TPR* 2003, afl. 4, (1759) 1759; C. CASTELEIN, "Eigendomsrecht, eigendomsbewijs en eigendomsverschuivingen in het stelsel van scheiding van goederen: hoe zuiver is de scheiding van goederen nog?" in R. BARBAIX en N. CARETTE (eds.), *Tendensen Vermogensrecht 2017*, Antwerpen, Intersentia, 2017, 84.

⁷ C. DECLERCK en W. PINTENS, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Brugge, die Keure, 2019, 187.

⁸ C. DECLERCK, "Koude uitsluiting: hervormen of afschaffen?", *T.Fam.* 2012, afl. 2, (30) 30.

⁹ C. DECLERCK, "Koude uitsluiting: hervormen of afschaffen?", *T.Fam.* 2012, afl. 2, (30) 30.

¹⁰ A.-L. VERBEKE, "Gender-ongelijkheid bij zuivere scheiding van goederen. Pleidooi voor een gedwongen én onderhandelde aanpak", *TEP* 2010, (98) 104-105.

¹¹ C. DECLERCK, "Koude uitsluiting: hervormen of afschaffen?", *T.Fam.* 2012, afl. 2, (30) 30.

¹² A. FLOS, "Vergoeding voor de meewerkende echtgenoot bij koude uitsluiting: de onderbelichte rol van de affectieve relatie van echtgenoten in rechtszaken", *FJR* 2018/11, (42) 42-48.

niet in rekening namen.¹³ In de rechtspraak en rechtsleer blijkt er dan ook onenigheid over de verschillende oplossingen, wat leidt tot veel onzekerheid.

9. Hoewel er een aantal technieken voorhanden zijn, ontbreekt een specifieke wettelijke grondslag voor de vergoeding van de meewerkende echtgenoot. Er kan dan ook de vraag gesteld worden of er niet moet voorzien worden in een concrete bepaling die de regeling vormt voor het verstrekken van een billijke vergoeding aan de meewerkende echtgenoot voor de jarenlange onbezoldigde arbeid die hij/zij heeft geleverd.¹⁴

10. Over de grenzen heen (zie deel 2) werd in Nederland dezelfde vraag gesteld door de minister van Justitie.¹⁵ In een Nederlands onderzoek van 2011 kwam een voorstel uit de bus, namelijk voorzien in een specifieke wettelijke bepaling die de billijke vergoeding regelt voor de meewerkende echtgenoot voor de jarenlange onbezoldigde arbeid die werd verricht in het beroep van de andere echtgenoot.¹⁶ Men zou hiervoor ook criteria willen aanreiken die door de rechter kunnen worden gehanteerd bij de vraag of er een vergoeding moet worden toegekend en wat de omvang ervan zou zijn.¹⁷

11. In de Belgische rechtsleer menen een aantal stemmen dat het overeind blijven van de strikte 'koude uitsluiting' in een situatie zoals deze moeilijk vol te houden lijkt.¹⁸ Zou er in België misschien voorzien kunnen worden in specifieke wettelijke bepaling omtrent de vergoeding van de meewerkende echtgenoot?

C. Onderzoeksvraag en methodologie

12. Aan de hand van bovenstaande problematiek kan de volgende centrale onderzoeksvraag geformuleerd worden:

"Is de onder zuivere scheiding van goederen gehuwde meewerkende echtgenoot gerechtigd op een vergoeding voor de geleverde professionele arbeid in de handelszaak van de partner op het ogenblik van echtscheiding?"

¹³ B.E. REINHARTZ, "Koude uitsluiting en vermogensscheiding handhaven?", *FJR* 2011/97, (1) 1-6; A. FLOS, "Vergoeding voor de meewerkende echtgenoot bij koude uitsluiting: de onderbelichte rol van de affectieve relatie van de echtgenoten in rechtszaken", *FJR* 2018/11, afl. 2, (42) 44.

¹⁴ C. DECLERCK, "Koude uitsluiting: hervormen of afschaffen?", *T.Fam.* 2012, afl. 2, (30) 30.

¹⁵ Tweede Kamer 2007-2008, 28 867, nrs. 20-21.

¹⁶ M.V. ANTOKOLSKAIA, B. BREEDERVELD, J.E. HULST, W.D. KOLKMAN, F.R. SALOMONS en L.C.A. VERSTAPPEN, *Koude uitsluiting, Materiële problemen en onbillijkheden na scheiding van in koude uitsluiting gehuwde echtgenoten en na scheiding van ongehuwd samenlevende partners, alsmede instrumenten voor de overheid om deze tegen te gaan*, Serie Familie & Recht nr. 2, Den Haag Boom Juridische Uitgevers, 2011, 45-46.

¹⁷ K. BOELE-WOELKI, "Redelijkheid en billijkheid in het vermogensrecht van echtgenoten en samenlevers: moeten maatregelen worden genomen bij koude uitsluiting" in W. PINTENS en C. DECLERCK (eds.), *Patrimonium 2011*, Antwerpen, Intersentia, 2011, 359-360.

¹⁸ N. TORFS, "De handelszaak en het huwelijksvermogensrecht. Enkele capita selecta" in K.F.B.N., *Notariële aspecten van de handelszaak en de handelshuur*, Antwerpen, Maklu, 2005, 214-218.

13. Deze centrale onderzoeksvraag kan worden onderverdeeld in de volgende subonderzoeksvragen:

1. Wat wordt er verstaan onder het begrip 'meewerkende echtgenoot'?
2. Wat is de positie van de meewerkende echtgenoot binnen het stelsel van zuivere scheiding van goederen?
3. Welke obstakels voor de vergoeding van de meewerkende echtgenoot binnen een stelsel van zuivere scheiding van goederen kunnen worden onderscheiden?
4. Op welke manieren kan er een vergoeding bekomen worden voor de geleverde arbeid van de meewerkende echtgenoot bij een echtscheiding?
5. Wat is de positie van de meewerkende echtgenoot in Nederland?
6. Is er nood aan een specifieke wettelijke bepaling voor de vergoeding van de meewerkende echtgenoot en hoe kan deze worden vormgegeven?

14. De eerste subonderzoeksvraag is definiërend¹⁹ en tracht een definitie te geven van het begrip 'meewerkende echtgenoot' en het te plaatsen binnen het rechtssysteem.²⁰ Er wordt hierbij ook stilgestaan bij de evolutie in de vorming van de notie. Dit is relevant voor een goed begrip van het onderwerp en de verdere analyse. Voor deze definiëring wordt gebruik gemaakt van een resem algemene bronnen om een beter en ruim inzicht te verwerven in het thema en de algemene begrippen. De definitie van de FOD Economie wordt kort aangehaald en verder uitgebreid aan de hand van de relevante rechtsleer.

15. De tweede subonderzoeksvraag is beschrijvend²¹ en geeft een beeld weer van de positie van een meewerkende echtgenoot binnen het stelsel van zuivere scheiding van goederen. Binnen deze onderzoeksvraag wordt stilgestaan bij het 'stelsel van zuivere scheiding van goederen'. Hiervoor wordt vooreerst gekeken naar wetgeving en parlementaire voorbereiding.²² Verdere diepgang aan het begrip wordt gegeven aan de hand van rechtsleer.

16. De derde subonderzoeksvraag is beschrijvend²³, met als doel een duidelijk overzicht te geven van de voornaamste verweermiddelen die de echtgenoot-eigenaar inroept om te vermijden dat er een vergoeding zou moeten worden uitbetaald aan de meewerkende echtgenoot.

17. De vierde subonderzoeksvraag is beschrijvend en evaluerend²⁴ en peilt naar de mogelijkheden die vandaag de dag bestaan voor de meewerkende echtgenoot om een vergoeding te bekomen voor het geleverde werk in de handelszaak van de andere echtgenoot wanneer het tot een echtscheiding komt. Hier wordt bijvoorbeeld bekeken hoe echtgenoten ervoor kunnen opteren om van de 'koude uitsluiting' een iets 'warmere uitsluiting' te maken en tegemoet te komen aan de mogelijke onbillijke gevolgen voor de meewerkende echtgenoot. Er zal worden stilgestaan bij de

¹⁹ L. KESTEMONT en P. SCHOUKENS, *Rechtswetenschappelijk schrijven*, Leuven/Den Haag, Acco, 2017, 30.

²⁰ L. KESTEMONT en P. SCHOUKENS, *Rechtswetenschappelijk schrijven*, Leuven/Den Haag, Acco, 2017, 50.

²¹ L. KESTEMONT en P. SCHOUKENS, *Rechtswetenschappelijk schrijven*, Leuven/Den Haag, Acco, 2017, 30.

²² Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat het huwelijksvermogensrecht betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St. Kamer 2017-18*, nr. 54-2848/001, 24.

²³ L. KESTEMONT en P. SCHOUKENS, *Rechtswetenschappelijk schrijven*, Leuven/Den Haag, Acco, 2017, 30.

²⁴ L. KESTEMONT en P. SCHOUKENS, *Rechtswetenschappelijk schrijven*, Leuven/Den Haag, Acco, 2017, 30-32.

preventieve en curatieve correcties die gemaakt kunnen worden op het stelsel van zuivere scheiding van goederen. Naast een algemene uitleg over de verschillende correcties zal er ook specifiek toegespijst worden op de toepassing van deze mechanismen binnen de context van een meewerkende echtgenoot. Dit zal bereikt worden aan de hand van een analyse van Nederlandstalige en Franstalige rechtspraak. De rechtspraakanalyse zal zich voornamelijk toespitsen op de correctie van de ongerechtvaardigde verrijking, omdat deze het mikpunt is van uiteenlopende meningen en kritieken. Binnen deze onderzoeksvraag zal er ook telkens een evaluatie plaatsvinden van de verschillende opties zodat duidelijk wordt in welke mate deze opties met succes worden toegepast. Daarnaast zal er ook aandacht worden besteed aan de wet van 22 juli 2018 waarbij getracht werd de nodige nuanceringsen te maken aan het stelsel van zuivere scheiding van goederen.²⁵ De nieuwe Huwelijksvermogenswet zorgde voor een reeks nieuwigheden binnen scheidingsstelsels met als centrale aandachtspunten rechtvaardigheid en solidariteit.²⁶

18. De vijfde onderzoeksvraag is een beschrijvende onderzoeksvraag²⁷ en brengt de positie van de meewerkende echtgenoot in Nederland in kaart aan de hand van een rechtsvergelijkend onderzoek tussen het Belgische en Nederlandse recht. Het betreft een extern rechtsvergelijkend onderzoek dat toelaat te ontdekken hoe men met hetzelfde probleem omgaat in een ander rechtsstelsel.²⁸ Dit kan helpen bij de zoektocht naar oplossingen en bij het creëren van een toekomstvisie voor het Belgische recht. Het betreft een microrechtsvergelijking die zich zal toespitsen op het specifieke probleem van de vergoeding van de meewerkende echtgenoot.²⁹ Voor de vergelijking wordt een functionele invalshoek gehanteerd, aangezien er zal vertrokken worden vanuit een concreet probleem of een concrete situatie.³⁰ Op deze manier kan er worden nagegaan hoe België en Nederland met hetzelfde probleem omgaan en welke methoden zij hanteren ter remediëring. Een vergelijking met Nederland is nuttig, aangezien het begrip 'koude uitsluiting' afkomstig is uit het Nederlandse recht. In 2011 heeft men hier al de nodige inspanningen gedaan voor een 'verwarming' van het stelsel van zuivere scheiding van goederen. Daarnaast kwam men reeds met een voorstel dat de uitdrukkelijke verankering van de vergoeding voor de meewerkende echtgenoot voorziet voor rechtstreekse en onrechtstreekse prestaties.³¹ De vergelijking kan bijdragen tot het uitdenken van een toekomstvisie voor het Belgische recht met betrekking tot deze problematiek.

²⁵ Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat het huwelijksvermogensrecht betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St. Kamer 2017-18*, nr. 54-2848/001, 4.

²⁶ K. GEENS, *Overlijden en scheiden doet al genoeg lijden: een aangepast huwelijksvermogensrecht*, 1 december 2017, <https://www.koengeens.be/news/2017/12/01/aangepast-huwelijksvermogensrecht>.

²⁷ L. KESTEMONT en P. SCHOUKENS, *Rechtswetenschappelijk schrijven*, Leuven/Den Haag, Acco, 2017, 30.

²⁸ L. KESTEMONT en P. SCHOUKENS, *Rechtswetenschappelijk schrijven*, Leuven/Den Haag, Acco, 2017, 52.

²⁹ L. KESTEMONT en P. SCHOUKENS, *Rechtswetenschappelijk schrijven*, Leuven/Den Haag, Acco, 2017, 53.

³⁰ A.E. ODERKERK, *De preliminaire fase van het rechtsvergelijkend onderzoek*, Nijmegen, Ars Aequi Libri, 1999, 67; D. PIETERS, "Functions of comparative law and practical methodology of comparing" in *Syllabus research master in law*, Leuven-Tilburg, 2009, 12; J. DE CONINCK, "The functional method of comparative law: Quo vadis?", *Rabels zeitschrift für ausländisches und internationales privatrecht* 2010, 323; L. KESTEMONT en P. SCHOUKENS, *Rechtswetenschappelijk schrijven*, Leuven/Den Haag, Acco, 2017, 57.

³¹ M.V. ANTOKOLSKAIA, B. BREEDERSVELD, J.E. HULST, W.D. KOLKMAN, F. R. SALOMONS en L.C.A. VERSTAPPEN, *Koude uitsluiting. Materiële problemen en onbillijkheden na scheiding van in koude uitsluiting gehuwde echtgenoten en na scheiding van ongehuwd samenwonende partners, alsmede instrumenten voor de overheid om deze tegen te gaan*, Serie Familie en recht, nr. 2, Den Haag Boom Juridische Uitgevers, 2011, 13.

19. De zesde onderzoeksvraag is een aanbevelende onderzoeksvraag³² en wenst te bepalen hoe het recht zou moeten zijn.³³ Met deze onderzoeksvraag zullen voorstellen worden gedaan om regelgeving in te voeren zodat er tegemoet kan gekomen worden aan de problemen met de huidige regeling en een aantal aanbevelingen om de bestaande mechanismen te verbeteren.³⁴ Er wordt bekeken of er nood is aan een specifiek kader voor de vergoedingsregeling van de meewerkende echtgenoot en hoe die bepaling eventueel kan worden vormgegeven. Met deze onderzoeksvraag zal dan ook worden uitgezocht of een wettelijke bepaling specifiek toegepast op de situatie meer bescherming en duidelijkheid zou kunnen bieden aan de meewerkende echtgenoot. De inspiratie voor de beantwoording van deze onderzoeksvraag zal enerzijds gehaald worden uit het rechtsvergelijkend onderzoek (zie subonderzoeksvraag 5) en anderzijds uit een aantal gesprekken met experts uit de praktijk. Het rechtswetenschappelijk onderzoek wordt op die manier dus aangevuld met een beperkt sociaal-wetenschappelijk onderzoek, maar slechts in die mate dat een veralgemening van de resultaten niet aan de orde zal zijn. De blik op het probleem en het inzicht dat experts binnen het vakgebied hebben, kan van onschatbare waarde zijn om aanbevelingen uit te denken. Zij worden immers vaak geconfronteerd met deze problematiek.

D. Relevantie

20. Hierboven (cf. *supra*, rn. 1) werd reeds een voorbeeldcasus uiteengezet, maar in de praktijk en in de rechtspraak zijn er ongetwijfeld voorbeelden in overvloed. Een echtgenoot die meewerkt in de handelszaak van de echtgenoot-eigenaar is een fenomeen dat wel vaker voorkomt, maar waarbij in de eerste plaats door de echtgenoten niet zo snel wordt stilgestaan bij de mogelijke implicaties in het geval van een echtscheiding. Wanneer de echtgenoten tot een echtscheiding besluiten, steekt het probleem de kop op en gaat de meewerkende echtgenoot op zoek naar erkenning voor het door hem/haar geleverde werk. De meewerkende echtgenoten in kwestie stoten dan op het beperkt aantal instrumenten om hieraan tegemoet te komen en de onbillijke resultaten te corrigeren.

21. Aan de hand van de centrale onderzoeksvraag wordt getracht tot een goede oplossing te komen voor de problemen die zich stellen in de praktijk. Er zijn verschillende vragen die zich stellen binnen dit kader: Kan men een vergoeding bekomen voor het geleverde werk? Welke vergoeding kan er dan bekomen worden? Op basis van welke grondslag kan deze vergoeding bekomen worden? Hoe waarderen we het geleverde werk? Welke voorwaarden moeten vervuld zijn om de vergoeding te krijgen? Kan men hieromtrent een bepaalde clause opnemen in de huwelijksovereenkomst? Is er een specifieke wettelijke bepaling nodig voor het verstrekken van een billijke vergoeding aan de meewerkende echtgenoot?

22. Vanwege alle vragen die dit thema met zich meebrengen, is een verder onderzoek relevant voor de praktijk. Het onderzoek kan een meerwaarde vormen voor het uittekenen van een

³² L. KESTEMONT en P. SCHOUKENS, *Rechtswetenschappelijk schrijven*, Leuven/Den Haag, Acco, 2017, 32.

³³ F. KUNNEMAN, *Rechtswetenschap*, Nijmegen, Ars Aequi Libri, 1991, 9; H. TIJSSEN, *De juridische dissertatie onder de loep*, Den Haag, Boom Juridische uitgevers, 2009, 59, 74 en 165; L. KESTEMONT en P. SCHOUKENS, *Rechtswetenschappelijk schrijven*, Leuven/Den Haag, Acco, 2017, 66.

³⁴ L. KESTEMONT en P. SCHOUKENS, *Rechtswetenschappelijk schrijven*, Leuven/Den Haag, Acco, 2017, 66.

eventueel wettelijk beschermingskader voor de meewerkende echtgenoot in de handelszaak van de echtgenoot-eigenaar.

E. Beperkingen

23. Een eerste beperking is gelegen in het niet betrekken van feitelijk en wettelijk samenwonende partners die immers met dezelfde problemen geconfronteerd kunnen worden. In de situatie van twee ongehuwde partners die uit elkaar gaan en waarbij de meewerkende partner arbeid heeft verricht in de handelszaak van de andere, wordt er ook door de ongehuwd samenwonende partner om een vergoeding gevraagd.³⁵ Hier bestaat net zoals bij de gehuwde partners onduidelijkheid, maar binnen het kader van deze masterthesis zal enkel worden toegespitst op de meewerkende echtgenoot.

24. Een tweede beperking is gelegen in het niet behandelen van de fiscale implicaties van het statuut van de meewerkende echtgenoot. Dit is een interessante invalshoek, maar brengt ons binnen het kader van deze masterthesis te ver.

25. Een derde beperking behelst de aard van de prestaties die door de meewerkende echtgenoot worden geleverd. De prestaties die de echtgenoot levert kunnen in twee soorten opgesplitst worden. De prestaties kunnen onrechtstreeks of rechtstreeks geleverd worden. Onrechtstreekse prestaties behelzen de situatie waarin de echtgenoot zijn/haar werk opzegt om vervolgens het huishouden en de zorg voor de eventuele kinderen volledig op zich te nemen zodat de combinatie van werk en een gezin haalbaarder wordt. Rechtstreekse prestaties behelzen de situatie waarin de echtgenoot zijn/haar eigen werk opzegt om onbezoldigd arbeidsprestaties te leveren in de handelszaak van de echtgenoot-eigenaar. Een combinatie van de onrechtstreekse en rechtstreekse prestaties blijkt ook mogelijk, in dit geval worden er huishoudelijke prestaties geleverd in combinatie met één of andere vorm van professionele samenwerking.³⁶ Het is dus mogelijk om naast de arbeid van de meewerkende echtgenoot in de handelszaak van de echtgenoot-eigenaar, ook toe te spitsen op de huishoudelijke arbeid van de echtgenoot en de inzet voor het gezin en de kinderen. Dit zal niet uitdrukkelijk behandeld worden binnen het kader van dit onderzoek. Er wordt gefocust op de arbeid specifiek geleverd als meewerkende echtgenoot, de rechtstreekse prestaties.

26. De vierde beperking behelst het feit dat de meewerkende echtgenoot kan meewerken in de handelszaak of de vennootschap van de echtgenoot-eigenaar, maar de scriptie zal zich beperken tot de handelszaak.

F. Structuur

27. Deze masterthesis zal worden onderverdeeld in drie delen. Vooraleer er aandacht besteed wordt aan de kern van het onderzoek, wordt er gefocust op het uitwerken van een kader rond de

³⁵ N. TORFS, "De met scheiding van goederen gehuwde echtgenoot: veroordeeld tot gratis werk?", *TBBR* 2006, afl. 5, (270) 273.

³⁶ F. BUYSENS, "Scheiding van goederen: een goed of slecht huwelijksvermogensstelsel?", *T.Fam.* 2015, afl. 2-3, (45) 45-52.

werking van het stelsel van zuivere scheiding van goederen in het algemeen. Deze informatie is immers essentieel voor een goed begrip. Het eerste deel bevat dan ook het puur rechtswetenschappelijk onderzoek. Ten eerste komt het begrip meewerkende echtgenoot en het stelsel van scheiding van goederen aan bod. Ten tweede zal er worden stilgestaan bij de complicaties die een meewerkende echtgenoot ondervindt in het stelsel van zuivere scheiding van goederen en ten derde bij de mechanismen die vandaag de dag hieraan proberen tegemoet te komen. Het tweede deel van de masterthesis bevat de positie van de meewerkende echtgenoot in Nederland. Het derde deel bevat een uiteenzetting van de aanbevelingen die gedaan kunnen worden op basis van de rechtsvergelijking enerzijds en de gesprekken met experts anderzijds.

DEEL 1: Het Belgische recht *de lege lata*

Hoofdstuk 1. De meewerkende echtgenoot in het stelsel van zuivere scheiding van goederen

Afdeling I. Het begrip meewerkende echtgenoot

28. Er zijn heel wat verschillende definities te vinden voor het begrip meewerkende echtgenoot, zowel in rechtspraak als in rechtsleer. In een arrest van het hof van beroep te Gent spreekt men van een meewerkende echtgenoot indien de echtgenoot arbeidsprestaties levert die een structureel en economisch karakter vertonen.³⁷ Volgens de FOD Economie wordt men als meewerkende echtgenoot beschouwd indien men gehuwd is met een zelfstandige en hetzij medewerking verleent in de handelszaak van de echtgenoot-eigenaar, hetzij geen persoonlijk inkomen ontvangt uit een beroepsactiviteit of vervangingsinkomen.³⁸ VAN OOSTVELDT daarentegen definieert het begrip heel kort als ieder die gehuwd is en zijn partner helpt in diens zelfstandige activiteit.³⁹

29. Voor deze masterthesis zal volgende definitie worden gehanteerd: een meewerkende echtgenoot is de persoon die op structurele basis rechtstreekse arbeidsprestaties verleent in de eigen handelszaak van de echtgenoot-eigenaar zonder hiervoor een inkomen te ontvangen. Deze definitie kan ontleed worden in drie elementen.

30. Het eerste element bevat de rechtstreekse arbeidsprestaties op structurele basis. De meewerkende echtgenoot werkt fulltime mee in de handelszaak van de echtgenoot-eigenaar en is er bijgevolg professioneel actief.⁴⁰ Er zijn dus geen inkomsten uit een eigen afzonderlijk werk of uit een vervangingsinkomen. Het eigen werk heeft men vaak opgezegd om zich volledig te kunnen focussen op de handelszaak van de echtgenoot-eigenaar. Het gaat bijgevolg niet om het louter helpen van de echtgenoot-eigenaar zoals VAN OOSTVELDT beschrijft, maar om structureel werk verrichten in diens handelszaak.

31. Een tweede element is dat de meewerkende echtgenoot de arbeidsprestaties levert in de handelszaak van de echtgenoot-eigenaar. De meewerkende echtgenoot werkt in de eigen handelszaak van de andere echtgenoot, indien het gaat om een handelszaak die reeds eigen was van de echtgenoot-eigenaar voor het huwelijk of die de echtgenoot-eigenaar tijdens het huwelijk heeft verworven bijvoorbeeld door een schenking of erfenis.⁴¹

32. Het derde element gaat over het kosteloze karakter van de arbeidsprestaties van de meewerkende echtgenoot. De meewerkende echtgenoot verricht de arbeidsprestaties zonder dat hiervoor een loon wordt uitgekeerd. Er worden langs beide kanten inspanningen geleverd, door de

³⁷ Gent 9 februari 2017, *T.Not.* 2017, afl. 5, 414-422.

³⁸FOD Economie, "Meewerkende echtgenoot", https://www.belgium.be/nl/economie/onderneming/oprichting/zelfstandigen/meewerkende_echtgenoot#:~:text=Als%20u%20gehuwd%20bent%20of,minstens%2090%20dagen%20per%20jaar), geraadpleegd op 6/1/2023.

³⁹ E. VAN OOSTVELDT, "Het sociaal statuut van de meewerkende echtgenoot.", *T.Not.* 2006, nr. 12, (661) 661.

⁴⁰ N. TORFS, "De met scheiding van goederen gehuwde meewerkende echtgenoot veroordeeld tot gratis werk?", *TBBR* 2006, afl. 5, (270) 270.

⁴¹ Hof van Cassatie 17 februari 2017, *T.Not.* 2017, nr. 6, 514.

meewerkende echtgenoot en de echtgenoot-eigenaar, maar de winsten gaan volledig naar het eigen vermogen van de echtgenoot-eigenaar van de handelszaak.⁴² Het inkomen uit de arbeid behoort tot het eigen vermogen van de echtgenoot-eigenaar. Het geleverde werk van de meewerkende echtgenoot zorgt wel degelijk voor meerwaarden in de handelszaak, maar deze komen dus uitsluitend toe aan de echtgenoot-eigenaar. De meewerkende echtgenoot deelt niet in deze meerwaarden, ook al zijn deze tot stand gekomen door zijn of haar inspanningen. Deze situatie van de meewerkende echtgenoot werd al in 1993 neergepend door de Franse auteur AMIEL-DONAT: "*Profession: sans; activités: toutes; salaire: zéro?*"⁴³. Er kunnen bijgevolg vragen gesteld worden bij de positie van de meewerkende echtgenoot, omdat deze niet over eigen inkomsten beschikt door het voltijds meewerken in de handelszaak van de echtgenoot-eigenaar.⁴⁴

Afdeling II. Het stelsel van scheiding van goederen

33. Echtgenoten beschikken over een ruime keuzevrijheid met betrekking tot hun huwelijksvermogensstelsel.⁴⁵ Wanneer echtgenoten ervoor kiezen om geen huwelijksovereenkomst op te maken, vallen zij automatisch onder het wettelijk stelsel.⁴⁶ Het wettelijk stelsel heeft dus een gemeenrechtelijk karakter.⁴⁷ In het wettelijk stelsel zijn er drie vermogens: de eigen vermogens van beide echtgenoten en een gemeenschappelijk vermogen.⁴⁸ Het stelsel is de gulden middenweg tussen solidariteit en partij-autonomie.⁴⁹ De solidariteit is te vinden in de creatie van het gemeenschappelijk vermogen en de partij-autonomie in het behoud van een eigen vermogen voor ieder van de echtgenoten. Het is mogelijk dat echtgenoten toch wensen af te wijken van het gemeenrechtelijk stelsel bij huwelijksovereenkomst. Echtgenoten kunnen er dan voor kiezen een huwelijksovereenkomst op te stellen waarbij zij kiezen voor een stelsel van zuivere scheiding van goederen. In het stelsel van zuivere scheiding van goederen zijn er in tegenstelling tot het wettelijk stelsel slechts twee vermogens, namelijk de beide eigen vermogens van de echtgenoten.⁵⁰ In principe zal er tussen de echtgenoten geen sprake zijn van een gemeenschappelijk vermogen.⁵¹ Het stelsel wordt voornamelijk gekenmerkt door de hoge mate aan partij-autonomie, de vermogensrechtelijke gevolgen worden immers tot een minimum herleidt.⁵²

⁴² P. DE PAGE, "La problématique de la séparation de biens dans la théorie et dans la pratique", in M. GREGOIRE (ed.), *Les contrats de mariage*, Academia- Bruylant, 1996, 30; N. TORFS, "De met scheiding van goederen gehuwde meewerkende echtgenoot: veroordeeld tot gratis werk", *TBBR* 2006, (270) 271; N. TORFS, *Gezin en arbeid: enkele huwelijksvermogensrechtelijke twistpunten*, Brussel, Larcier, 2008, 72; F. BUYSENS, "Enkele huwelijksvermogensrechtelijke vraagstukken in verband met de professionele activiteiten van een echtgenoot" in I. BOONE, L. PUT, F. SWENNEN en G. VERSCHULDEN (eds.), *Liber Amicorum Patrick Senaevae*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2017, 317-320.

⁴³ J. AMIEL-DONAT, "La femme du boulanger, dix ans plus tard..." in *Mélanges offerts à André Colomer*, Paris, Litec, 1993, 7.

⁴⁴ C. DECLERCK, "Koude uitsluiting: hervormen of afschaffen?", *T.Fam.* 2012, afl. 2, (30) 30.

⁴⁵ C. DECLERCK en W. PINTENS, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Brugge, die Keure, 2019, 164.

⁴⁶ C. DECLERCK en W. PINTENS, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Brugge, die Keure, 2019, 164.

⁴⁷ Art. 2.3.12, §1 BW.

⁴⁸ C. DECLERCK en W. PINTENS, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Brugge, die Keure, 2019, 67.

⁴⁹ C. DECLERCK en W. PINTENS, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Brugge, die Keure, 2019, 67.

⁵⁰ C. DECLERCK en W. PINTENS, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Brugge, die Keure, 2019, 188.

⁵¹ C. DECLERCK en W. PINTENS, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Brugge, die Keure, 2019, 188.

⁵² C. DECLERCK en W. PINTENS, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Brugge, die Keure, 2019, 187.

34. De wet van 22 juli 2018 blies een frisse wind door het Belgische huwelijksvermogensrecht.⁵³ Het huwelijksvermogensrecht was sinds 14 juli 1976⁵⁴ onaangeroerd gebleven en was bijgevolg ongetwijfeld verouderd en achterhaald. De wet van 22 juli 2018 had drie grote krachtlijnen: 1) de verfijning van de regels van het wettelijk stelsel, 2) een betere wettelijke omkadering van de regels inzake de scheiding van goederen en bedingen die echtgenoten aan dit stelsel kunnen toevoegen en 3) het vastleggen van een nieuw evenwicht tussen de vermogensrechtelijke belangen van de langstlevende echtgenote en deze van de bloedverwanten.⁵⁵ In de aanloop van deze grootschalige hervorming kwam de discussie oplaaien over de vraag of het stelsel van scheiding van goederen moest worden afgeschaft of hervormd. Uiteindelijk hield de wetgever voet bij stuk en werd er geopteerd voor de laatste optie. Het stelsel van scheiding van goederen bleef bestaan, maar met de nodige niet-dwingendrechtelijke aanpassingen en correcties.⁵⁶ Het blijft dus na deze hervorming een optie voor echtgenoten om te kiezen voor het zuivere, niet-gecorrigeerde stelsel van scheiding van goederen.⁵⁷ De hervorming van het stelsel van scheiding van goederen hield voornamelijk een verzachting in van het grote contrast met het wettelijk stelsel, er waren in het oude recht immers nog geen opties voor echtgenoten die het zuivere stelsel wilden milderen. De wet van 22 juli 2018 voorzag dus in een betere wettelijke omkadering van het stelsel van scheiding van goederen.

35. De wet van 19 januari 2022 heeft gezorgd voor een hercodificatie van de bestaande regels van het huwelijksvermogensrecht, zoals gewijzigd door de wet van 22 juli 2018.⁵⁸ In de memorie van toelichting kunnen er vier doelstellingen worden onderscheiden: 1) de hercodificatie van het vigerende huwelijksvermogens-, giften- en erfrecht, 2) de invoering van een nieuwe structuur overeenkomstig de indeling en logica van het BW, 3) de invoering van een eenvormige terminologie en 4) de herformulering van de wetsbepalingen die niet langer in overeenstemming zijn met boek 3.⁵⁹

⁵³ Wet van 22 juli 2018 "tot wijziging van het Burgerlijk wetboek en diverse andere bepalingen wat het huwelijksvermogensrecht betreft en tot wijziging van de wet van 31 juli 2017 tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat de erfenissen en de giften betreft en tot wijziging van diverse bepalingen ter zake", *BS* 27 juli 2018.

⁵⁴ Wet van 14 juli 1976 "betreffende de wederzijdse rechten en verplichtingen van echtgenoten en de huwelijksvermogensstelsels", *BS* 18 september 2018.

⁵⁵ *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 54-2848/001, MvT, 4; R. BARBAIX, "De stelsels van scheiding van goederen na de Wet Huwelijksvermogensrecht 2018", in R. BARBAIX en J. DU MONGH (eds.), *Actualia huwelijksvermogensrecht 2019*, Mortsel, Intersentia, 2019, 23.

⁵⁶ S. MOSSELMANS en A. VAN THIENEN, "Nieuwe huwelijksgoederenwet" in M. ELEGEERT e.a. (eds.), *Notariële actualiteit 2018. Verslagboek van de vormingsdagen van de Studiekring Provinciaal Genootschap der Notarissen van Oost-Vlaanderen*, Brugge, die Keure, 2019, 103.

⁵⁷ R. BARBAIX, "De stelsels van scheiding van goederen na de Wet Huwelijksvermogensrecht 2018", in R. BARBAIX en J. DU MONGH (eds.), *Actualia huwelijksvermogensrecht 2019*, Mortsel, Intersentia, 2019, 25.

⁵⁸ Wet 22 juli 2018 tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek en diverse andere bepalingen wat het huwelijksvermogensrecht betreft en tot wijziging van de wet van 31 juli 2017 tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat de erfenissen en de giften betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *BS* 27 juli 2018; Wet 19 januari 2022 houdende boek 2, titel 3, 'Relatievermogensrecht' en boek 4 'Nalatschappen, schenkingen en testamenten' van het Burgerlijk Wetboek, *BS* 14 maart 2022.

⁵⁹ MvT, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-1272/1, 6; Het is belangrijk voor ogen te houden dat de wet van 19 januari 2022 slechts gezorgd heeft voor een gedeeltelijke hercodificatie van het huwelijksvermogensrecht. Enkel het secundaire huwelijksvermogensstelsel was het voorwerp van de codificatie en dus bleef het primaire stelsel onaangeroerd (de actuele art. 212 tot en met 224 oud BW). Het gevolg hiervan is dat men voor het huwelijksvermogensrecht zowel een beroep moet doen op het oud Burgerlijk Wetboek als het (nieuw) Burgerlijk Wetboek.

36. Voor deze hercodificatie konden de regels inzake scheiding van goederen worden teruggevonden in de artikelen 1466 t.e.m. 1469 oud BW. Na de hercodificatie vinden we dit conventionele regime terug in de artikelen 2.3.61 t.e.m. 2.3.77 BW.

37. Het stelsel van zuivere scheiding van goederen is op zich vrij eenvoudig gezien er slechts twee vermogens zijn, namelijk de beide eigen vermogens van de echtgenoten. In essentie zal er tussen de echtgenoten geen gemeenschappelijk vermogen gecreëerd worden. Het actief, passief en bestuur blijven volkomen gescheiden.⁶⁰ In de praktijk komt het wel vaak voor dat er tussen echtgenoten onverdeeldeheden ontstaan (cf. *infra*, nr. 42).

38. Wat betreft de activa blijft iedere echtgenoot de exclusieve eigenaar van de goederen die hij reeds verkregen had voor het huwelijk, maar daarnaast ook van alle goederen die tijdens het stelsel verkregen worden door middel van een erfenis of een gift. Dit geldt ook voor alle beroepsinkomsten. De echtgenoten missen dus het voordeel van de aanwas van het vermogen van hun echtgenoot, want alle gegenereerde inkomsten tijdens het huwelijk blijven immers eigen.⁶¹ Men deelt dus niet mee in de vermogensopbouw van de andere echtgenoot tijdens het huwelijk.⁶² Net zoals de activa, blijven ook de passiva bij iedere echtgenoot afzonderlijk. Ook hier is het irrelevant wanneer deze schulden zijn ontstaan of waardoor deze zijn ontstaan.

39. Deze strikte scheiding tussen de echtgenoten op vermogensrechtelijk vlak wordt getemperd door het primaire stelsel dat eigen is aan ieder huwelijksvermogensstelsel.⁶³ Het primaire stelsel regelt de verhouding tussen de echtgenoten tijdens het huwelijk met betrekking tot hun rechten en plichten ten opzichte van elkaar.⁶⁴ Zo is er een tempering van de principiële scheiding van de activa terug te vinden in artikel 221 oud BW. Hierin wordt bepaald dat echtgenoten naar evenredigheid moeten bijdragen in de lasten van het huwelijk.⁶⁵ Het is bijgevolg vereist dat zij hun inkomsten bij voorrang besteden aan de gezinslasten, zoals de kosten van bewoning, verwarming, onderhoud, kleding, voeding van het gezin, opvoeding van kinderen, etc.⁶⁶ Deze bijdrage hoeft niet noodzakelijk in geld te zijn, maar kan ook een bijdrage in natura uitmaken. Meestal neemt men met een clause in de huwelijksovereenkomst op dat echtgenoten geen verantwoording moeten afleggen over hun wederzijdse bijdragen.⁶⁷ Met betrekking tot de principiële scheiding van de

⁶⁰ C. DECLERCK, "koude uitsluiting: hervormen of afschaffen?" *T.Fam.* 2012, afl. 2, (30) 30.

⁶¹ C. DECLERCK, "Een lans voor de huisvrouw in de 21^e eeuw, *T.Fam.*, 2015, afl. 2-3, (41) 41.

⁶² Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat het huwelijksvermogensrecht betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St. Kamer* 2017-18, nr. 54-2848/001, 20.

⁶³ Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat het huwelijksvermogensrecht betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St. Kamer* 2017-18, nr. 54-2848/001, 20.

⁶⁴ Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat het huwelijksvermogensrecht betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St. Kamer* 2017-18, nr. 54-2848/001, 20.

⁶⁵ A.-L. VERBEKE, *Goederenverdeling bij echtscheiding*, Antwerpen, Maklu, 1991, 274; H. CASMAN en M. VAN LOOK, *Régimes matrimoniaux*, s.l., Kluwer, 2011, 11-12; R. BARBAIX, *Familiaal Vermogensrecht in essentie*, Antwerpen-Cambridge, Intersentia, 2018, 147; R. BARBAIX, *Handboek Familiaal Vermogensrecht*, Antwerpen-Cambridge, Intersentia, 2018, 334-335; E. ALOFS, H. CASMAN, R. DEKKERS en A.L. VERBEKE, *Relatievermogensrecht*, Antwerpen-Cambridge, Intersentia, 2019, 227; G. VERSCHULDEN, *Handboek Belgisch personen-, familie- en relatievermogensrecht*, Brugge, Die Keure, 2021, 681 en 693.

⁶⁶ C. DECLERCK, W. PINTENS en K. VANWINCKELEN, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Brugge, die Keure, 2019, 30.

⁶⁷ A.L. VERBEKE, *Goederenverdeling bij echtscheiding*, Antwerpen, Maklu, 1991, 279-280 en 284; E. ALOFS, H. CASMAN, R. DEKKERS en A.L. VERBEKE, *Relatievermogensrecht*, Antwerpen-Cambridge, Intersentia, 2019, 229-230.

passiva is er ook een uitzondering gemaakt door het primair huwelijksvermogensstelsel, opgenomen in artikel 222 oud BW. Gemeenschappelijke schulden, zoals bijvoorbeeld de huishoudelijke schulden, verbinden de echtgenoten hoofdelijk, wat impliceert dat beide echtgenoten door schuldeisers kunnen worden aangesproken tot betaling ongeacht of zij deze schulden samen of alleen zijn aangegaan.⁶⁸ Deze uitzondering geldt evenwel niet indien het gaat om buitensporige gezinslasten. In dat geval zal de gewone regel gelden waarbij de echtgenoot die de schuld is aangegaan zal moeten instaan voor de betaling ervan. Daarnaast zijn er ook de door de echtgenoten gezamenlijk gemaakte schulden. In dat geval zal de schuldeiser iedere echtgenoot kunnen aanspreken voor zijn aandeel in de schuld⁶⁹, tenzij ze zich hoofdelijk verbinden en ieder voor het geheel kan worden aangesproken⁷⁰.

40. Naast de scheiding van de vermogens is er ook de scheiding van het bestuur omwille van het principe van onafhankelijkheid. Het bestuur bestaat uit de uitoefening van de bevoegdheden genot, beheer en beschikking die aan een goed verbonden worden.⁷¹ Volgens artikel 2.3.61 BW behoudt iedere echtgenoot het exclusieve bestuur van de eigen goederen. Dit betekent dat ieder het volledige gebruik en genot heeft en dus ook over het goed kan beschikken naar eigen wens.⁷² De instemming of toestemming van de andere echtgenoot is niet vereist bij het uitoefenen van deze bevoegdheden.⁷³ Het primair huwelijksvermogensstelsel zal ook hier temperingen aanbrengen op de regel van het principieel exclusief bestuur. Zo is er een beperking op het recht om over de gezinswoning te beschikken.⁷⁴ De verplichting tot bijdrage in de lasten van het huwelijk biedt ook een beperking krachtens het primair stelsel.⁷⁵ Daarnaast kan de autonomie worden ingeperkt door de dringende voorlopige maatregelen⁷⁶ en de nietigverklaring van rechtshandelingen die de belangen van het gezin in het gedrang brengen.⁷⁷ Ten slotte kan de familierechtbank maatregelen nemen indien één van de echtgenoten in de onmogelijkheid verkeert om zijn bevoegdheden uit te oefenen.⁷⁸ Deze uitzonderingen via het primair stelsel laten een minimale dwingendrechtelijke solidariteit binnenglijpen in het stelsel van zuivere scheiding van goederen.⁷⁹

⁶⁸ C. DECLERCK, W. PINTENS en K. VANWINCKELEN, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Brugge, die Keure, 2015, 193.

⁶⁹ Art. 1220 oud BW.

⁷⁰ Art. 1197 oud BW.

⁷¹ Art. 2.3.29, lid 1 BW.

⁷² A.-L. VERBEKE, *Goederenverdeling bij echtscheiding*, Antwerpen, Maklu, 1991, 280-283; H. CASMAN en M. VAN LOOK, *Régimes matrimoniaux*, s.l., Kluwer, 2011, 13; C. DECLERCK, "De hervorming van het huwelijksvermogensrecht. Commentaar bij de wet van 22 juli 2018", *T.Fam.* 2018, afl. 9, (228) 242; R. BARBAIX, *Familiaal Vermogensrecht in essentie*, Antwerpen-Cambridge, Intersentia, 2018, 149; E. ALOFS, H. CASMAN, R. DEKKERS en A.L. VERBEKE, *Relatievermogensrecht*, Antwerpen-Cambridge, Intersentia, 2019, 231.

⁷³ C. DECLERCK, W. PINTENS en K. VANWINCKELEN, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Brugge, die Keure, 2015, 193.

⁷⁴ Art. 215 oud BW.

⁷⁵ Art. 217 oud BW.

⁷⁶ Art. 223 oud BW.

⁷⁷ Art. 224 oud BW; C. DECLERCK, "De hervorming van het huwelijksvermogensrecht. Commentaar bij de wet van 22 juli 2018", *T.Fam.* 2018, afl. 9, (228) 242; H. CASMAN en M. VAN LOOK, *Régimes matrimoniaux*, s.l., Kluwer, 2011, 13; R. BARBAIX, *Handboek Familiaal Vermogensrecht*, Antwerpen-Cambridge, Intersentia, 2018, 339.

⁷⁸ Art. 220 oud BW.

⁷⁹ R. BARBAIX, "De stelsels van scheiding van goederen na de Wet Huwelijksvermogensrecht 2018", in R. BARBAIX en J. DU MONGH (eds.), *Actualia huwelijksvermogensrecht 2019*, Mortsels, Intersentia, 2019, 27 en 31; C. DECLERCK, "Solidariteit in scheidingsstelsels: tussen droom en daad wijst de wet de weg" in G.

41. Voor het bewijs van het statuut van de goederen kunnen de echtgenoten het bewijs steeds leveren met alle bewijsmiddelen⁸⁰. Het eigendomsstatuut volgt hierbij niet uit wie het goed gefinancierd heeft, maar uit de eigendomstitel.⁸¹ Men is dus eigenaar wanneer het goed op zijn naam staat.⁸² Wanneer niet kan bewezen worden dat de goederen toebehoren aan de ene echtgenoot dan wel aan de andere echtgenoot geldt er een vermoeden van onverdeeldheid.⁸³ Het vermoeden geldt wel enkel voor roerende goederen en kan altijd weerlegd worden door de echtgenoten via tegenbewijs. Voor onroerende goederen zal het bewijs moeten voortvloeien uit de titel.⁸⁴

42. Wanneer echtgenoten huwen onder het stelsel van scheiding van goederen is er in principe geen sprake van een gemeenschappelijk vermogen.⁸⁵ Dit belet niet dat de echtgenoten goederen in onverdeeldheid kunnen hebben, zoals bijvoorbeeld het geval is wanneer ze iets gezamenlijke aankopen, veelvoorkomend de gezinswoning.⁸⁶ Een onverdeeldheid ontstaat wanneer echtgenoten een bepaald goed gezamenlijk verwerven hetzij door schenking of legaat aan hen beiden, hetzij door het gezamenlijk aan te kopen.⁸⁷ De onverdeelde aandelen van elk van hen behoren tot hun eigen vermogen.⁸⁸ Er ontstaat geen gemeenschappelijk vermogen, maar slechts een onverdeeldheid omdat dit anders haaks staat op de essentie van het scheidingsstelsel. Beide echtgenoten kunnen dezelfde soort rechten laten gelden op het goed in onverdeeldheid.⁸⁹ Wat betreft het bestuur zijn er een aantal handelingen die een echtgenoot alleen kan stellen zonder instemming van de andere echtgenoot, dit zijn vooral de daden van gebruik en genot. Andere handelingen zoals de daden van beschikking moeten altijd gesteld worden met instemming van de andere echtgenoot.⁹⁰

VERSCHELDEN, J. BAELE, K. BOONE, C. DECLERCK, M. DELANOTE (eds.), *Rechtskroniek voor het notariaat – deel 33*, Brugge, die Keure, 2018, 32.

⁸⁰ Art. 2.3.20, lid 2 BW; Art. 2.3.62, lid 1 BW.

⁸¹ R. BARBAIX en A.-L. VERBEKE, *Kernbegrippen familiaal vermogensrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2014, 111.

⁸² R. DEKKERS, H. CASMAN, A.-L. VERBEKE en E. ALOFS, *Relatievermogensrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2019, 228.

⁸³ Art. 2.3.62, lid 2 BW.

⁸⁴ C. DECLERCK, W. PINTENS en K. VANWINCKELEN, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Brugge, die Keure, 2015, 192.

⁸⁵ Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat het huwelijksvermogensrecht betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St. Kamer 2017-18*, nr. 54-2848/001, 20.

⁸⁶ Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat het huwelijksvermogensrecht betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St. Kamer 2017-18*, nr. 54-2848/001, 20; P. MACALUSO en A.-L. VERBEKE, "Opinie. Wanneer de fiscaliteit belemmerend werkt", *VIP 2019*, (48) 48.

⁸⁷ C. DECLERCK, W. PINTENS en K. VANWINCKELEN, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Brugge, die Keure, 2015, 189.

⁸⁸ C. DECLERCK, W. PINTENS en K. VANWINCKELEN, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Brugge, die Keure, 2015, 188.

⁸⁹ C. ENGELS, "Vrijwillig aangegane onverdeeldheid: pacta sunt servanda?" in *T.Not.* 2014/4, (188) 199; D. MICHIEL, "Recente ontwikkelingen inzake mede-eigendom" in *Themis* 2016-2017/2, nr. 99, 93-94; S. SNAET en A.-L. VERBEKE, "Mede-eigendom en onverdeeldheid" in *Themis* 2010-2011/3, nr. 62, 47; S. SNAET, "Mede-eigendom in het algemeen" in X, *Het onroerend goed in de praktijk*, Antwerpen, Kluwer, 1980, 1; V. DEFRAITEUR, "La sortie d'indivision au regard de la jurisprudence de la Cour de cassation" in S. BOUFFLETTE, V. DEFRAITEUR, P. LECOCQ, L.-P. MARCELIS, E. RIQUIER, A. SALVÉ, M. VAN MOLLE en M. WAHL, *Les copropriétés*, Limal, Anthemis, 2016, 7; V. SAGAERT, "Meervoudige eigendom en mede-eigendom" in V. SAGAERT, *Goederenrecht*, Mechelen, Kluwer, 2013, 279.

⁹⁰ Art. 2.3.32 BW.

43. Er bestaan verschillende motieven die de keuze voor het stelsel van zuivere scheiding van goederen verantwoorden. Voor dit stelsel wordt vaak gekozen in een situatie met twee welstellende echtgenoten met niet-gemeenschappelijke kinderen om te vermijden dat er ruzies ontstaan geleid door de gedachte dat de nieuwe echtgenoot het geld van de andere opgebruikt.⁹¹ Daarnaast kan deze keuze ook gemaakt worden om zeker te zijn van een grotere vrijheid en zelfstandigheid, zodat men de maximale autonomie behoudt in zijn of haar beroepsactiviteit. De keuze kan ook ingegeven zijn door de bezorgdheid van de echtgenoot-eigenaar van een handelszaak omtrent de aanspraken van eventuele schuldeisers in de toekomst. Door te kiezen voor dit stelsel kan men de echtgenoot beschermen tegen de beroepsrisico's van de andere echtgenoot, net omwille van de scheiding van de passiva.⁹² Echter sommige echtgenoten willen de strikte scheiding corrigeren zodat het stelsel op sommige vlakken getemperd wordt en meer aangepast is naar hun noden (cf. *infra*, rn. 81). In dat geval wordt er niet meer gesproken van een stelsel van zuivere scheiding van goederen, maar van een gecorrigeerd stelsel van scheiding van goederen.

44. Het stelsel van zuivere scheiding van goederen krijgt in de rechtsleer evenwel heel wat kritiek over zich heen. Er zijn drie grote kritiekpunten te onderscheiden in de Belgische rechtsleer: 1) onbillijkheden bij ontbinding, 2) ondoordachte keuze en 3) miskennen van de huwelijkse solidariteit.

45. Het eerste kritiekpunt bevat de situaties waar de zuivere scheiding van goederen aanleiding kan geven tot onbillijkheden, dit komt onder meer voor in het geval één van de echtgenoten professioneel actief is in de handelszaak van de andere omdat men niet deelneemt in elkaars vermogensaanwas.⁹³ Dit is dus de situatie van de meewerkende echtgenoot. De indirecte vermogensverschuiving door de arbeid van de meewerkende echtgenoot vormt bijgevolg een ernstige onbillijkheid bij een echtscheiding. De oorsprong van de arbeid is niet relevant, want het is de eigendomstitel die primeert omwille van de strikte scheiding van actief en passief in een stelsel van zuivere scheiding van goederen. Het Grondwettelijk Hof erkende reeds de risico's die gepaard gaan met de keuze voor een stelsel van zuivere scheiding van goederen in een arrest van 7 maart 2013: "*Die aanvaarding heeft evenzeer betrekking op het risico dat één van beide partners, die vanwege de verdeling van de gezinstaken beroepsmatige minder actief is geweest en zo in mindere mate een eigen vermogen heeft kunnen opbouwen, na de ontbinding van het huwelijk in een delicate financiële situatie kan terechtkomen.*"⁹⁴

46. Het tweede kritiekpunt is de vaststelling dat echtgenoten doorgaans niet volledig rationeel opteren voor het stelsel van zuivere scheiding van goederen.⁹⁵ De nadelige gevolgen van het

⁹¹ F. HELSEN, "Het toegevoegd intern gemeenschappelijk vermogen", *Not.Fisc.M.* 2015, afl. 3, (70) 71.

⁹² C. DECLERCK, W. PINTENS en K. VANWINCKELEN (eds.), *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Brugge, die Keure, 2015, 179; F. HELSEN, "Het toegevoegd intern gemeenschappelijk vermogen", *Not.Fisc.M.* 2015, (70) 71.

⁹³ C. DECLERCK, "De normaalste zaak van de wereld: valorisatie van huishoudelijke arbeid in het huwelijksvermogensrecht" in W. PINTENS, C. DECLERCK (eds.), *Patrimonium 2015*, Brugge, Die Keure, 2015, 389; C. DECLERCK, "Een lans voor de huisvrouw in de 21e eeuw", *T.Fam.* 2015, afl. 2, (41) 41; F. BUYSENS, "Scheiding van goederen: een goed of slecht huwelijksvermogensstelsel?", *T.Fam.* 2015, afl. 2-3, (45) 46.

⁹⁴ GwH 7 maart 2013, nr. 28/2013, overw. B.6.2, *Act.dr.fam.* 2013, afl. 4, 61.

⁹⁵ J.-L. SNYERS, *Scheiding van goederen met onverdeeldmaking van de besparingen*, Antwerpen, Kluwer, 1995, 4; A.-L. VERBEKE, "Recht is balans is een werkwoord", *RW* 2000-01, nr. 26, (969) 977; A.-L. VERBEKE, "Het

stelsel worden te weinig in overweging genomen en is vaak gestuurd door irrationele en emotionele overwegingen zoals de druk van familie.⁹⁶ Dit kritiekpunt kan verzacht worden door de informatieplicht van de notaris (cf. *infra*, rn. 132).

47. Het laatste kritiekpunt is gebaseerd op de stelling dat een bepaalde vermogensrechtelijke solidariteit inherent is aan het huwelijk. Deze warme, huwelijkse solidariteit is echter nauwelijks of niet terug te vinden in het stelsel van zuivere scheiding van goederen.⁹⁷ DECLERCK ziet deze solidariteit als 'een noodzakelijk gevolg van de emotionele solidariteit tussen echtgenoten'.⁹⁸ VERBEKE ziet het huwelijk als een 'joint venture' en hij pleit dan ook voor een dwingend participatierecht, zelfs wanneer de echtgenoten kiezen voor het stelsel van zuivere scheiding van goederen.⁹⁹ Hij gaat zelfs verder en baseert de 'koude uitsluiting' op het principe: "trek uw plan en ontplof".¹⁰⁰ Hoewel echtgenoten deze keuze maken omwille van de zelfstandigheid en de vrijheid, is er toch een minimum aan solidariteit tussen de echtgenoten nodig om tegemoet te kunnen komen aan de noden van beide echtgenoten.¹⁰¹ Echtgenoten kiezen bij de start van hun huwelijk voor het stelsel van zuivere scheiding van goederen, maar stellen doorheen het huwelijk daden waaruit iets anders is af te leiden dan enkel en alleen de gewilde zelfstandigheid. VERBEKE is van oordeel dat de woordelijke keuze voor een stelsel van zuivere scheiding van goederen kan worden *overruled* door specifieke daden.¹⁰² Echtgenoten tonen door hun gedrag tijdens de jaren van het huwelijk dat ze toch met elkaar delen. Deze kritiek wordt evenwel niet door iedereen aanvaard. Andere auteurs blijven bij het belang van de wilsautonomie van de echtgenoten in een stelsel van zuivere scheiding van goederen.¹⁰³ Voorstanders van dit conventionele stelsel doen namelijk

wilsgebrek van de liefde", *TEP* 2015, (100) 103; Y.-H. LELEU, *Droit patrimonial des couples*, Brussel, Larcier, 2015, 375.

⁹⁶ A.-L. VERBEKE, "Het wilsgebrek van de liefde", *TEP* 2015, (100) 103; Y.-H. LELEU, *Droit patrimonial des couples*, Brussel, Larcier, 2015, 375; A.-L. VERBEKE, "Recht is balans is een werkwoord", *RW* 2000-01, nr. 26, (969) 977; J.-L. SNYERS, *Scheiding van goederen met onverdeeldmaking van de besparingen*, Antwerpen, Kluwer, 1995, 4.

⁹⁷ Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat het huwelijksvermogensrecht betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St. Kamer* 2017-18, nr. 54-2848/001, 24; A.-L. VERBEKE, "Zuivere scheiding van goederen verbieden", *A.J.T.* 2001-02, (671) 671-672; R. BARBAIX en A.-L. VERBEKE, *Beginnelen relatievermogensrecht*, Brugge, Die Keure, 2012, 231; A.-L. VERBEKE, "Het wilsgebrek van de liefde", *TEP* 2015, (100) 100; C. DECLERCK, "De normaalste zaak van de wereld. Valoriatie van huishoudelijke arbeid in het huwelijksvermogensrecht", in W. PINTENS en C. DECLERCK (eds.) *Patrimonium 2015*, Brugge, Die Keure, 389-390; C. DECLERCK, "Naar een beter evenwicht tussen autonomie en solidariteit in het relatievermogensrecht", *T.Fam.* 2015, (105) 105-107.

⁹⁸ C. DECLERCK, "Koude uitsluiting: hervormen of afschaffen?", *T.Fam.* 2012, afl. 2, (30) 31.

⁹⁹ A.-L. VERBEKE, "Weg met de koude uitsluiting!", *W.P.N.R.* 2001, (945) 946; A.-L. VERBEKE, "Naar een billijk relatie-vermogensrecht", *TPR* 2001, (373) 382; A.-L. VERBEKE, "Recht is balans is een werkwoord", *RW* 2000-01, nr. 26, (969) 977; A.-L. VERBEKE, "Gender-ongelijkheid bij zuivere scheiding van goederen. Pleidooi voor een gedwongen én onderhandelde aanpak", *TEP* 2010, (98) 110; R. BARBAIX, N. GEELHAND en A.-L. VERBEKE, *Huwelijksvoordelen*, Gent, Larcier, 2010, 16; R. BARBAIX en A.-L. VERBEKE, "Finaal verrekenbeding: civielrechtelijk en fiscaalrechtelijk performant bevonden!", *Not.Fisc.M.* 2012, afl. 6, (209) 215.

¹⁰⁰ A. KEEREMAN, "Een consequenter en meer solidair huwelijksvermogensrecht [Interview met Alain Laurent Verbeke]", *DJK* 2018, nr. 371, (8) 9.

¹⁰¹ A. AYDOGAN, "Vermogensverschuivingen en 'vergoedingen' in stelsels van scheiding van goederen", *T.Not.* 2011, nrs. 3-4, (193) 194.

¹⁰² A. KEEREMAN, "Een consequenter en meer solidair huwelijksvermogensrecht (interview met Alain Laurent Verbeke)", *Juristenkrant* 2018, afl. 371, (8) 9.

¹⁰³ D. MICHIELS, "Huwelijkscontracten als instrumenten van vermogensplanning", *AFT* 2008, afl. 1, (4) 6; F. BUYSENS, "Stop de betutteling", *T.Fam.* 2013, afl. 10, (238) 238; F. BUYSENS, "Scheiding van goederen: een goed of slecht huwelijksvermogensstelsel?", *T.Fam.* 2015, afl. 2-3, (45) 50.

beroep op het principe van contractsvrijheid¹⁰⁴, de echtgenoten kiezen immers zelf hun huwelijksvoorwaarden en huwelijksovereenkomst.¹⁰⁵

48. In het geval van de meewerkende echtgenoten wordt er vaak door de echtgenoot-eigenaar van de handelszaak geopteerd voor het stelsel van zuivere scheiding van goederen. Vaak is de drijfveer van deze keuze het vermijden van financiële risico's en de bescherming van de andere echtgenoot tegen eventuele schuldeisers. Er is geen probleem wanneer het huwelijk goed loopt, maar op het ogenblik van beëindiging van het huwelijk kan dit wel aanleiding geven tot een onbillijke en onrechtvaardige situatie voor een meewerkende echtgenoot.¹⁰⁶ De meewerkende echtgenoot doet doorgaans heel wat offers voor de echtgenoot-eigenaar die later bij een echtscheiding de meewerkende echtgenoot duur kunnen komen te staan. Een meewerkende echtgenoot die de eigen beroepsactiviteiten stopzet om structureel arbeidsprestaties te verrichten in de handelszaak van de echtgenoot-eigenaar die onbetaald blijven, belandt in een benijdenswaardige situatie op het ogenblik van de echtscheiding. Door de werking van het stelsel van zuivere scheiding belanden de meerwaarden van de handelszaak in het eigen vermogen van de echtgenoot-eigenaar en de geleverde arbeid van de meewerkende echtgenoot blijft onbezoldigd achter. Dit wordt maatschappelijk echter minder en minder aanvaard.¹⁰⁷

49. Het is voor de echtgenoten ook moeilijk om te voorzien wat de toekomst brengt en dat resulteert dan ook in weinig bescherming die wordt opgenomen bij de contractsluiting. Daarom lijkt een zekere vorm van bescherming en solidariteit toch nodig om de meewerkende echtgenoot te behoeden voor de plotse omkering van de situatie.¹⁰⁸

¹⁰⁴ Artikel 2.3.1 BW; A.-L. VERBEKE, "Contractvrijheid in het huwelijksvermogensrecht. Opdracht voor een waakzaam notariaat" in G. BAETEMAN, *Liber Amicorum Prof. Dr. G. Baeteman*, Deurne, Kluwer Rechtwetenschappen België, 1997, 327.

¹⁰⁵ A. AYDOGAN, "Vermogensverschuivingen en 'vergoedingen' in stelsels van scheiding van goederen", *T.Not.* 2011, nr. 3, (193) 194; Y.-H. LELEU, "La présomption de règlement de comptes à défaut de comptes écrits" in P. DE PAGE, A. CULOT en I. DE STEFANI (eds.), *Le contrat de séparation de biens – Risques actuels et perspectives nouvelles*, Limal, Anthemis, 2012, 89-90.

¹⁰⁶ C. DECLERCK, "Koude uitsluiting: hervormen of afschaffen?", *T.Fam.* 2012, afl. 2, (30) 30.

¹⁰⁷ N. TORFS, "De met scheiding van goederen gehuwde meewerkende echtgenoot: veroordeeld tot gratis werk?", *TBBR* 2006, (270) 270.

¹⁰⁸ H. CASMAN, "Nieuw huwelijksvermogensrecht. Een bondige kennismaking", *NjW* 2018, nr. 390, (762) 773.

Hoofdstuk 2. Obstakels voor de vergoeding van de meewerkende echtgenoot in het stelsel van zuivere scheiding van goederen

50. De meewerkende echtgenoot krijgt te maken met een aantal obstakels wanneer het huwelijk tot een einde komt. De echtgenoot-eigenaar van de handelszaak heeft immers een aantal verweermiddelen die doorgaans worden ingeroepen om te vermijden dat de meewerkende echtgenoot zou kunnen genieten van een vergoeding voor de geleverde arbeidsprestaties. Hieronder zal een overzicht worden gegeven van de voornaamste verweermiddelen waarop de meewerkende echtgenoot botst in het stelsel van zuivere scheiding van goederen.

Afdeling I. Normale bijdrageplicht in de lasten van het huwelijk

51. Bij de beëindiging van het huwelijk is het mogelijk dat de meewerkende echtgenoot op het verweer van de normale bijdrageplicht in de lasten van het huwelijk stoot, dat ingeroepen wordt door de echtgenoot-eigenaar. Dit ter voorkoming dat er een vergoeding zou moeten betaald worden aan de meewerkende echtgenoot voor de arbeidsprestaties geleverd in de handelszaak van de echtgenoot-eigenaar gedurende het huwelijk.

52. Op basis van het primair stelsel, gemeen aan ieder stelsel waaronder de echtgenoten kunnen trouwen, hebben echtgenoten een hulp- en bijdrageplicht.¹⁰⁹ De hulpplicht strekt ertoe iedere echtgenoot te verplichten tot solidariteit van de inkomsten, ze moeten de levensstandaard met elkaar delen.¹¹⁰ De bijdrageplicht bevat de plicht van de echtgenoten om ieder naar zijn vermogen (lees: naar zijn mogelijkheden) in de lasten van het huwelijk bij te dragen.¹¹¹ De regel is dan ook dat men geen vergoeding kan bekomen voor prestaties die binnen de grenzen vallen van de normale hulp- en bijdrageplicht, een verweer dat de echtgenoot-eigenaar bijgevolg in veel gevallen zal proberen sterk maken. Er kan dan ook de vraag gesteld worden of de hulp- en bijdrageplicht wel van toepassing is op de arbeidsprestaties van de meewerkende echtgenoot en dus op de professionele relatie?

53. In de rechtspraak en rechtsleer kunnen er twee verschillende strekkingen onderscheiden worden.¹¹² De ene strekking maakt een onderscheid tussen de affectieve en professionele relatie waarbij men stelt dat de hulp- en bijdrageplicht niet de professionele relatie behelst. Om tot een vergoeding te komen is het dus voldoende dat de arbeid binnen die professionele relatie valt. De andere strekking ziet dit onderscheid ook, maar acht dit niet voldoende om tot een vergoeding te

¹⁰⁹ Artikel 212 en 221 oud BW; F. BUYSENS, "Enkele huwelijksvermogensrechtelijke vraagstukken in verband met de professionele activiteiten van een echtgenoot" in I. BOONE, L. PUT, F. SWENNEN en G. VERSCHULDEN (eds.), *Liber Amicorum Patrick Senaeve*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2017, 321; J.-L. RENCHON, "Actualités en droit des régimes matrimoniaux" in J. FONTEYN, J.-L. RENCHON, A. VAN HECKE en E. WELINGLILIEN, *Droit patrimonial de la famille*, Limal, Anthemis, 2014, 77-79.

¹¹⁰ Art. 213 oud BW; F. SWENNEN, *Het personen- en familierecht (achtste, herziene uitgave)*, Mortsel, Intersentia, 2023, 336.

¹¹¹ Art. 221, lid 1 oud BW; F. SWENNEN, *Het personen- en familierecht (achtste, herziene uitgave)*, Mortsel, Intersentia, 2023, 336.

¹¹² Luik 2 maart 2005, *JT* 2005, 557; Gent 9 februari 2017, *T.Not.* 2017, afl. 5, 414-422; N. LABEEUW en S. LONGERSTAY, *Echtscheiding en onroerend goed: notariële topics*, Herentals, Knops Publishing, 308-324.

komen en vraagt ook de toepassing van de voorwaarden van de ongerechtvaardigde verrijking (cf. *infra*, rn. 144).

54. De eerste zienswijze kan worden teruggevonden in het arrest van het hof van beroep te Gent van 9 februari 2017.¹¹³ Echtgenoten waren gehuwd onder het stelsel van zuivere scheiding van goederen en meneer had een garage waarin de echtgenote jarenlang arbeidsprestaties verrichte.¹¹⁴ Wanneer het tot een echtscheiding komt, vordert de meewerkende echtgenoot dan ook een vergoeding voor de door haar geleverde arbeidsprestaties.¹¹⁵

55. De notaris-vereffenaar in het geding wees op het belang van de omvang van de arbeidsprestaties geleverd door de meewerkende echtgenoot. Wanneer de prestaties van de meewerkende echtgenoot een economisch en structureel karakter vertonen en op een regelmatige wijze werden verricht, overschrijden zij de hulp- en bijdrageplicht.¹¹⁶ Het betrof ook de uitoefening van een reële job door mevrouw die zij elders ook kon uitoefenen of iemand anders zou dat in haar plaats kunnen hebben uitgeoefend in de garage.¹¹⁷ In dit geval ging de rechtbank mee in het verhaal en haalde zij ook aan dat het stelsel van scheiding van goederen een vergoeding voor de meewerkende echtgenoot niet verhindert.¹¹⁸ Men benadrukte in dit arrest dat de professionele relatie apart moet gezien worden van de affectieve relatie en dat bijgevolg het stelsel van scheiding van goederen enkel betrekking heeft op de affectieve relatie.¹¹⁹ De hulp- en bijdrageplicht heeft bijgevolg enkel betrekking op de huwelijksrelatie en niet op de professionele relatie. De arbeidsprestaties worden losgekoppeld van de huwelijksrelatie daar waar ze de huwelijksverplichtingen te buiten gaan.¹²⁰

56. De tweede zienswijze kan worden teruggevonden in een arrest van het hof van beroep te Luik.¹²¹ Het gaat om een soortgelijke zaak aan de zaak van het hof van beroep te Gent, maar het hof van beroep te Luik oordeelde net iets restrictiever.¹²² Het hof oordeelde hier dat de arbeidsprestaties van de meewerkende echtgenoot gedurende 30 jaar wel degelijk de normale bijdragen in de lasten van het huwelijk overschreden, maar dat dit niet voldoende was om tot vergoeding over te gaan.¹²³ Het hof verwachtte dat er ook voldaan werd aan de voorwaarden van de ongerechtvaardigde verrijking (cf. *infra*, rn. 148).¹²⁴

¹¹³ Gent 9 februari 2017, *T.Not.* 2017, afl. 5, 414-422; N. LABEEUW en S. LONGERSTAY, *Echtscheiding en onroerend goed: notariële topics*, Herentals, Knops Publishing, 308-324.

¹¹⁴ Gent 9 februari 2017, *T.Not.* 2017, afl. 5, 414-422.

¹¹⁵ Gent 9 februari 2017, *T.Not.* 2017, afl. 5, 414-422.

¹¹⁶ Gent 9 februari 2017, *T.Not.* 2017, afl. 5, 414-422.

¹¹⁷ Gent (familiekamer) (11^e k.) 9 februari 2017, *T.Fam.* 2018, afl. 2, 57, noot TORFS, N.; C. DECLERCK, "Valorisatie van huishoudelijke arbeid in relatievermogens- en erfrecht", in A. VERBEKE e.a. (eds.), *Themischahier familiaal vermogensrecht*, Brugge, die Keure, 2016, 57-58, nr. 5.

¹¹⁸ Rb. Brugge 18 juni 2015, AR 2012/0435/A; Gent 9 februari 2017, *T.Not.* 2017, afl. 5, 414-422; N. LABEEUW en S. LONGERSTAY, *Echtscheiding en onroerend goed: notariële topics*, Herentals, Knops Publishing, 308-324.

¹¹⁹ Gent 9 februari 2017, *T.Not.* 2017, afl. 5, 414-422; N. LABEEUW en S. LONGERSTAY, *Echtscheiding en onroerend goed: notariële topics*, Herentals, Knops Publishing, 317.

¹²⁰ Gent (familiekamer) (11^e k.) 9 februari 2017, *T.Fam.* 2018, afl. 2, 57, noot TORFS, N.

¹²¹ Luik 2 maart 2005, *JT* 2005, 557.

¹²² Luik 2 maart 2005, *JT* 2005, 557.

¹²³ Luik 2 maart 2005, *JT* 2005, 557.

¹²⁴ Luik 2 maart 2005, *JT* 2005, 557.

57. Om tot een vergoeding gerechtigd te zijn is het dus van belang dat men kan aantonen dat de arbeidsprestaties van de meewerkende echtgenoot de normale hulp- en bijdrageplicht overstijgen.¹²⁵ Een overschrijding van de normale bijdrage in de lasten van het huwelijk waarvoor niet voorzien wordt in een vergoeding zou in dat geval leiden tot een manifest onbillijke en onrechtvaardige situatie voor de meewerkende echtgenoot.¹²⁶ Duidelijk is dat het echt om een feitensituatie gaat en dat iedere situatie van een meewerkende echtgenoot *in concreto* moet worden beoordeeld. Het is daarom van belang om de professionele relatie tussen de echtgenoten goed te omkaderen en te voorzien in een vergoeding of waardering van de geleverde arbeidsprestaties.¹²⁷

58. Daarnaast is het mogelijk dat de meewerkende echtgenoot stuit op het verweer dat arbeidsprestaties in de handelszaak van de echtgenoot-eigenaar geen recht op vergoeding doen ontstaan, omdat men hiervoor compensatie zou gehad hebben door het gezamenlijk aanwenden van de opbrengsten van de handelszaak voor de levensstandaard van beide echtgenoten gedurende het huwelijk.¹²⁸ De inkomsten uit de handelszaak hebben gediend om de lasten van het huwelijk te dragen en te voorzien in een bepaalde levensstandaard. Op basis van deze stelling zou de meewerkende echtgenoot dan geen vergoeding kunnen vorderen, want de arbeidsprestaties die geleverd werden in de handelszaak zouden gecompenseerd zijn doordat men tijdens het huwelijk gezamenlijk kon genieten van de inkomsten.¹²⁹ Dit was de restrictieve mening van het hof van beroep in een arrest van 1998, het stelde dat de meewerkende echtgenoot geen recht heeft op vergoeding en voegde het volgende daaraan toe: "*de echtgenote heeft ongetwijfeld hulp verleend in de handelszaak van haar echtgenoot, maar zij heeft ook mede geprofiteerd van de opbrengsten van de handelszaak, welke bepalend waren voor de levensstandaard die partijen erop konden houden*".¹³⁰ Deze zeer restrictieve houding van het hof lijkt geen eenstemmige rechtspraak en wordt niet bijgetreden door latere rechtspraak of rechtsleer.¹³¹

59. M.i. behoort een excessieve bijdrage van de meewerkende echtgenoot niet tot de primaire plichten van het huwelijk, maar overschrijdt deze. De arbeidsprestaties die de meewerkende echtgenoot jarenlang tijdens het huwelijk levert ten voordele van de echtgenoot-eigenaar zonder hiervoor een loon te ontvangen, kunnen niet simpelweg gekwalificeerd worden als een 'normale' bijdrage in de lasten van het huwelijk. De echtgenoot-eigenaar is degene die hier een voordeel uit haalt. Een onbezoldigde extra werknemer zorgt immers voor heel wat besparingen en vervolgens aanwinsten die stuk voor stuk in het eigen inkomen terecht komen omwille van het stelsel van

¹²⁵ Rb. Dendermonde 17 november 1995, *TGR* 1998, 114-115; P. DE PAGE en Y.-H. LELEU, "Les collaborations non rémunérées entre époux: solutions contractuelles et judiciaires" in Wetenschappelijk comité Notarieel Congres 2013 (ed.), *Arbeid en relatie. Verslagboek Notarieel Congres 2013*, Brussel, Larcier, 2013, 45-46.

¹²⁶ Antwerpen 30 november 2005, *T.Not.* 2006, 253; Cass.fr. (1re) 18 décembre 2013, *Rev.not.b.* 2014, 744, noot Y.-H. LELEU; R. DEKKERS, H. CASMAN, A.-L. VERBEKE en E. ALOFS, *Relatievermogensrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2019, 245.

¹²⁷ Antwerpen 30 november 2005, *T.Not.* 2006, 254, noot TORFS, N.; P. DE PAGE, "La problématique de la séparation de biens dans la théorie et dans la pratique" in M. GREGOIRE, *Les contrats de mariage*, Academia-Bruylant, 1996, 31.

¹²⁸ J. SNYERS, "De scheiding van goederen", *TPR* 2003, nr. 4, (1759) 1769-1770.

¹²⁹ Rb. Verviers 20 juni 1994, *Rev.not.b.* 1998, 634; Luik 9 september 1997, *Rev.not.b.* 1998, 634; H. CASMAN, "Model huwelijkscontract. Scheiding van goederen met wettelijk verrekenbeding" in *Vormingsdag erfrecht en huwelijksvermogensrecht*, Brussel, VLANOT, 6.

¹³⁰ Gent 20 februari 1998, *TGR* 1998, 113.

¹³¹ J. SNYERS, "De scheiding van goederen", *TPR* 2003, nr. 4, (1759) 1769-1770.

zuivere scheiding van goederen. Op het moment van een echtscheiding wordt er dan ook misbruik gemaakt van de geleverde arbeidsprestaties wanneer men deze onvergoed laat. De meewerkende echtgenoot heeft door het leveren van deze inspanningen immers zelf niet de kans gehad om eigen inkomsten te verwerven en dus een eigen vermogen op te bouwen als vangnet in *the worst case scenario*. De zienswijze van het hof van beroep te Gent verdient m.i. dan ook de voorkeur.¹³² Deze strekking waardeert de arbeidsprestaties van de meewerkende echtgenoot en koppelt geen extra last aan het verkrijgen van een vergoeding. Het feit dat men structurele arbeidsprestaties verricht heeft die onbetaald zijn gebleven, is m.i. voldoende om tot een vergoeding gerechtigd te zijn bij een echtscheiding. De stelling van het hof van beroep te Gent in 1998 lijkt m.i. buiten de kwestie.¹³³ Men heeft inderdaad gedurende het huwelijk dezelfde levensstandaard genoten, maar dit neemt niet weg dat de echtgenoot-eigenaar de aanwinsten en besparingen heeft kunnen opstrijken in zijn spaarpot en de meewerkende echtgenoot niets heeft kunnen opbouwen in zijn/haar spaarpot omdat er geen loon was. Het meegenieten van de levensstandaard tijdens het huwelijk weegt niet op tegen de enorme terugval na een echtscheiding.

Afdeling II. Natuurlijke verbintenissen

60. Voorheen ontbrak een wettelijk definitie in het Oud BW. Voor een invulling van het begrip natuurlijke verbintenis moest men dus beroep doen op rechtspraak en rechtsleer.¹³⁴ In de recente rechtsleer wordt de natuurlijke verbintenis gedefinieerd als volgt: "*Een verplichting die rechtens niet afdwingbaar is maar die - eens zij vrijwillig is uitgevoerd of waarover beloofd werd deze vrijwillig uit te voeren - niet meer kan worden teruggevorderd.*"¹³⁵ De natuurlijke verbintenis wordt over het algemeen gekwalificeerd als een morele plicht, maar kan niet louter dat zijn, aangezien het tot rechtsgevolgen leidt door de vrijwillige uitvoering.¹³⁶ De verbintenis is in beginsel echter niet afdwingbaar.¹³⁷ De verbintenis bevindt zich daarom in de grijze zone tussen civielrechtelijke verbintenissen en de zuivere gewetensplichten; tussen recht en moraal.¹³⁸

61. De figuur van de natuurlijke verbintenis is vrij flexibel en kan zowat elke morele plicht omvatten waarover maatschappelijke consensus bestaat dat desbetreffende gewetensplicht een dwingend karakter heeft.¹³⁹ Er is geen exhaustieve lijst die de morele plichten bevat die voldoen aan deze voorwaarde, maar aangenomen wordt dat het dwingendrechtelijk karakter zowel

¹³² Gent 9 februari 2017, *T.Not.* 2017, afl. 5, 414-422.

¹³³ Gent 20 februari 1998, *TGR* 1998, 113.

¹³⁴ R. KRUIHOF, H. BOCKEN, F. DE LY en B. DE TEMMERMAN, "Overzicht van rechtspraak. Verbintenissen (1981-1992)", *TPR* 1994, (171) 182-188.

¹³⁵ Cass. 25 september 1970, *Arr.Cass.* 1970, 78; Cass. 14 mei 1992, *Arr.Cass.* 1991-92, 856.

¹³⁶ S. MOEREMANS, "De natuurlijke verbintenis, een morele held met een juridische cape?", *RABG* 2021, nr. 1, (72) 75.

¹³⁷ S. MOEREMANS, "De natuurlijke verbintenis, een morele held met een juridische cape?", *RABG* 2021, nr. 1, (72) 76.

¹³⁸ S. MOEREMANS, "De natuurlijke verbintenis, een morele held met een juridische cape?", *RABG* 2021, nr. 1, (72) 76.

¹³⁹ S. MOEREMANS, "De natuurlijke verbintenis, een morele held met een juridische cape?", *RABG* 2021, nr. 1, (72) 80.

individueel als maatschappelijk moet worden ervaren.¹⁴⁰ Dit maakt dat deze rechtsfiguur mee kan gaan met zijn tijd en evoluerend kan worden toegepast naar de noden van de maatschappij. Het fungeert als een schakel tussen moraal en recht en laat toe kort op de bal te spelen met de huidige snel evoluerende maatschappelijke en ethische context.¹⁴¹ Het is daarom een figuur die van belang kan zijn voor de tendensen in de situatie van de meewerkende echtgenoot. Echter de beoordeling van de effectieve aanwezigheid van een natuurlijke verbintenis gebeurt *in concreto* door de feitenrechter.¹⁴²

62. Een bevestiging van vaststaande rechtspraak¹⁴³ en algemeen aanvaarde rechtsfiguren was noodzakelijk en heeft dan ook geleid tot de opname van een definitie van de natuurlijke verbintenis in Boek 5 BW.¹⁴⁴ Artikel 5.2, lid 1 BW definieert de natuurlijke verbintenis als “*een verbintenis waarvan de uitvoering niet kan worden afgedwongen*”. Verder wordt er in het tweede lid het volgende bepaald: “*Restitutie is niet mogelijk voor een natuurlijke verbintenis die zonder vergissing of dwang werd nagekomen.*”

63. Met betrekking tot de situatie van de meewerkende echtgenoot kan er op de echtgenoot-eigenaar mogelijks de voldoening rusten van een natuurlijke verbintenis voor de kosteloos geleverde arbeidsprestaties van de meewerkende echtgenoot.¹⁴⁵ In het geval er tijdens het huwelijk een vermogensoverdracht zou hebben plaatsgevonden ten voordele van de meewerkende echtgenoot, is de meewerkende echtgenoot niet gehouden tot de terugbetaling hiervan omdat dit de voldoening uitmaakt van de natuurlijke verbintenis en dus een vergoeding vormt voor de arbeid.¹⁴⁶

64. Deze voldoening van de natuurlijke verbintenis en de aanvaarding van de piste door de rechter kan er evenwel toe leiden dat een beroep op de figuur van de ongerechtvaardigde verrijking (cf. *infra*, rn. 144), voor het bekomen van een effectieve vergoeding voor de geleverde arbeid, zal worden afgewezen. Het voldoen van een natuurlijke verbintenis kan ertoe leiden dat er wel degelijk een oorzaak is voor de vermogensverschuiving waardoor nadien een vordering op basis van deze figuur uitgesloten is. Door de natuurlijke verbintenis heeft men vrijwillig al tegemoetgekomen aan de onbillijke gevolgen van een echtscheiding in een stelsel van scheiding van goederen, want de echtgenoot-eigenaar heeft voorzien in een soort van compensatie voor de meewerkende echtgenoot. Zo werd bijvoorbeeld door het hof van beroep te Brussel het betalen

¹⁴⁰ S. MOEREMANS, “De natuurlijke verbintenis, een morele held met een juridische cape?”, *RABG* 2021, nr. 1, (72) 81.

¹⁴¹ S. MOEREMANS, “De natuurlijke verbintenis, een morele held met een juridische cape?”, *RABG* 2021, nr. 1, (72) 84.

¹⁴² T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, “Het begrip verbintenis” in T. VANSWEEVELT en B. WEYTS (eds.), *Handboek verbintenissenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2019, 19; H. DE PAGE en R. DEKKERS, *Traité élémentaire droit civil belge*, III, *Les obligations*, Brussel, Bruylant, 1967, 80.

¹⁴³ R. KRUIHOF, H. BOCKEN, F. DE LY en B. DE TEMMERMAN, “Overzicht van rechtspraak. Verbintenissen (1981-1992)”, *TPR* 1994, (171) 182-188.

¹⁴⁴ Wetsvoorstel tot invoeging van Boek 5 “Verbintenissen” in het Nieuw Burgerlijk Wetboek, *Parl.St.* Kamer BZ 2018-19, nr. 0174/001, 3.

¹⁴⁵ A.-L. VERBEKE, *Goederenverdeling bij echtscheiding*, Antwerpen, Maklu, 1994, 384.

¹⁴⁶ Art. 5.2, lid 2 BW.

door de echtgenoot-eigenaar van een deel van de prijs van de woning van de meewerkende echtgenoot gekwalificeerd als vergoeding voor diens arbeidsprestaties.¹⁴⁷

65. De vraag stelt zich of de voldoening van een natuurlijke verbintenis nu echt gezien kan worden als een compensatie voor de geleverde arbeid van de meewerkende echtgenoot? In principe is het makkelijk te aanvaarden dat er inderdaad een dwingende morele verplichting bestaat van de echtgenoot-eigenaar om de meewerkende echtgenoot te vergoeden voor de geleverde arbeidsprestaties. In sommige rechtspraak en rechtsleer wordt aangenomen dat een vermogensverschuiving tijdens het huwelijk naar de meewerkende echtgenoot gezien moet worden als de vergoeding voor de geleverde arbeidsprestaties zoals het hof van beroep te Brussel aannam.¹⁴⁸ Echter stel ik mij toch vragen bij de idee dat de vrijwillige vermogensverschuiving die de echtgenoot-eigenaar tijdens het huwelijk liet tot stand komen genoeg is om het te gaan kwalificeren als een vergoeding voor de jarenlange arbeid. Andere rechtspraak ziet de onbetaalde arbeid door de meewerkende echtgenoot net als een bron voor een natuurlijke verbintenis tot vergoeding voor de geleverde arbeid.¹⁴⁹

66. Er zijn ook enige kritiepunten op te merken. De natuurlijke verbintenis biedt niet voldoende standvastigheid voor de meewerkende echtgenoot en kan natuurlijk enkel toepassing vinden wanneer de echtgenoot-eigenaar een vermogensverschuiving heeft doen ontstaan gedurende het huwelijk. De grondslag van de natuurlijke verbintenis moet eigenlijk ook alleen worden ingeroepen door de meewerkende echtgenoot voor het geval de echtgenoot-eigenaar de terugbetaling zou eisen van de vermogensverschuiving, gezien restitutie hiervan niet mogelijk is volgens artikel 5.2 BW. Het biedt dus enkel een mogelijkheid tot verweer indien de echtgenoot-eigenaar zich beroept op de scheiding van goederen en het betaalde terugvordert. Daarnaast zoals reeds vermeld is het bestaan van een natuurlijke verbintenis afhankelijk van de feitelijke beoordeling door de rechter, indien het dus afgewezen wordt zal de vermogensverschuiving ongedaan gemaakt moeten worden en het bedrag zal moeten terugkeren naar het vermogen van de echtgenoot-eigenaar. In dat geval valt de meewerkende echtgenoot opnieuw zonder "vergoeding" en rest hem/haar enkel de piste van de ongerechtvaardigde verrijking door de kosteloos geleverde arbeid in de handelszaak van de echtgenoot-eigenaar (cf. *infra*, rn. 144). M.i. klopt het dat wanneer de meewerkende echtgenoot kosteloos arbeid heeft verricht tijdens het huwelijk, dit aanleiding geeft tot het ontstaan van een natuurlijke verbintenis van de echtgenoot-eigenaar om de meewerkende echtgenoot hiervoor te vergoeden. Echter sluit ik mij niet aan bij de idee dat een bepaalde vrijwillige vermogensverschuiving die de echtgenoot-eigenaar tijdens het huwelijk liet tot stand komen genoeg is om het te gaan kwalificeren als een vergoeding voor de geleverde arbeid. De vergoeding voor de arbeid moet m.i. onafhankelijk van een eventuele vermogensverschuiving tijdens het huwelijk bekeken worden, het is thans mogelijk dat de vergoeding te gering was en men kan zich nadien ook niet beroepen op de figuur van de ongerechtvaardigde verrijking voor een extra

¹⁴⁷ Brussel 6 maart 1963, *Pas.* 1963, II, 293; W. BRUSSELMANS, "Scheiding van goederen met onverdeeldmaking van de besparingen", *Waarvan Akte* 1997, 90.

¹⁴⁸ Brussel 6 maart 1963, *Pas.* 1963, II, 293; W. BRUSSELMANS, "Scheiding van goederen met onverdeeldmaking van de besparingen", *Waarvan Akte* 1997, 90.

¹⁴⁹ Luik 16 januari 2002, *TBBR* 2004, 324, noot N. TORFS; Brussel 13 april 1988, *JLMB* 1989, 10.

vergoeding (cf. *supra*, rn. 144). In dat geval blijft de meewerkende echtgenoot eigenlijk onderbetaald achter.

Afdeling III. Vereffeningssbeding

67. Echtgenoten die huwen onder het stelsel van scheiding van goederen nemen doorgaans een vereffeningssbeding op in hun huwelijksovereenkomst. Dit wordt ook wel een beding van dag tot dag genoemd of in het Frans "Clausule Grégoire".¹⁵⁰ Indien er een gebrek is aan geschreven rekeningen schrijft dit beding een vermoeden voor dat echtgenoten gedurende het huwelijk de verrekening tussen de vermogens van dag tot dag vereffend hebben.¹⁵¹ Het vereffeningssbeding zorgt dus voor een conventionele regeling voor het bewijs van vergoedingsrekeningen en sluit uit dat echtgenoten nog aanspraak kunnen maken op vermogensverschuivingen bij het einde van het huwelijk.¹⁵²

68. Een voorbeeld van een vereffeningssbeding luidt: "*Bij ontstentenis van geschreven rekeningen zal vermoed worden dat de echtgenoten de rekeningen die zij elkaar verschuldigd zijn van dag tot dag vereffend te hebben, inbegrepen deze betreffende de bijdragen in de lasten van het huwelijk en deze betreffende de vergoeding voor het familiaal, het huishoudelijk of het gemeenschappelijk werk van ieder van hen.*"¹⁵³

69. Het Hof van Cassatie heeft in een arrest van 17 september 2017 en een arrest van 14 november 2019 geoordeeld dat dit beding geldig is, zolang het vermoeden dat men hierin creëert weerlegbaar is.¹⁵⁴ Dit neemt niet weg dat de clausule niet ongevaarlijk is voor de meewerkende echtgenoot. Het vermoeden steunt op een niet zo realistische situatie, de verrekening zal zelden van dag tot dag gebeurd zijn. De echtgenoot-eigenaar heeft natuurlijk baat bij dit soort clausules, omdat men zo kan vermijden dat vermogensverschuivingen op het einde van het huwelijk nog worden verrekend. De struikelblok hier voor de meewerkende echtgenoot is het feit dat er een indirecte vermogensverschuiving is gebeurd bij het leveren van arbeidsprestaties in de handelszaak van de echtgenoot-eigenaar die door dit conventioneel vermoeden niet meer zullen verrekend

¹⁵⁰ Bergen 30 juni 2014, *TBBR* 2016, 99, noot F. DEGUEL; Gent 25 februari 2016, *TEP* 2016/4, 481; F. BUYSENS, "Enkele huwelijksvermogensrechtelijke vraagstukken in verband met de professionele activiteiten van een echtgenoot" in I. BOONE, L. PUT, F. SWENNEN en G. VERSCHULDEN (eds.), *Liber Amicorum Patrick Senaeve*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2017, 323-324.

¹⁵¹ Greenille Private Client Team Deloitte, "Clausule over het vermoeden van verrekening 'van dag tot dag' in een huwelijkscontract - Arrest van het Hof van Cassatie van 14 november 2019", <https://www.deloittelegal.be/content/dam/assets/lg/Documents/legal-news/200206%20GPC%20flash%20Cass%2014%20nov%202019.pdf>, 2; H. CASMAN, "Actualia huwelijksvermogensrecht", *Not.Fisc.M.* 2015, (238) 262; Y.-H. LELEU, *Droit patrimonial des couples*, Brussel, Larcier, 2015, 413.

¹⁵² Gent 30 maart 2017, *T.Not.* 2017, afl. 12, 969; C. CASTELEIN, "De clausule Grégoire: gedroomd of gedoemd?" in C. DE WULF, M. OP DE BEECK en J. VERSTRAETE (eds.), *Liber Amicorum Aloïs Van den Bossche*, Brugge, Die Keure, 2019, 63; C. DECLERCK, "Secundair huwelijksvermogensrecht" in W. PINTENS en C. DECLERCK, *Patrimonium 2018*, Brugge, Die Keure, 2018, 23-25.

¹⁵³ Voorbeeldclausule uit een huwelijksovereenkomst met scheiding van goederen bij Huisraad Advocaten.

¹⁵⁴ Greenille Private Client Team Deloitte, "Clausule over het vermoeden van verrekening 'van dag tot dag' in een huwelijkscontract - Arrest van het Hof van Cassatie van 14 november 2019", <https://www.deloittelegal.be/content/dam/assets/lg/Documents/legal-news/200206%20GPC%20flash%20Cass%2014%20nov%202019.pdf>, 2.

worden bij een echtscheiding.¹⁵⁵ De aanwezigheid van deze clausule verhindert dus de mogelijkheid om een vordering in te stellen voor vermogensverschuivingen die zich hebben voorgedaan tijdens het huwelijk.¹⁵⁶ De familierechtbank te Henegouwen, afdeling Charleroi nuanceert dit omwille van het weerlegbaar vermoeden waardoor echtgenoten wel de mogelijkheid hebben om dit te weerleggen: "*cette clause-type du contrat de séparation de biens n'empêche nullement l'un des époux à renverser la présomption de règlement de comptes en apportant la preuve, selon les règles de droit commun, de la créance qu'il invoque. En l'espèce monsieur (...) est donc autorisé à renverser la présomption en invoquant une créance fondée sur l'enrichissement sans cause.*"¹⁵⁷

70. Een vereffeningsbeding stipuleert letterlijk dat bij ontstentenis van geschreven rekeningen het vermoeden zal gelden. Laat het nu net zo zijn dat er tussen de meewerkende echtgenoot en de echtgenoot-eigenaar bijna nooit rekeningen worden opgemaakt met als gevolg dat het beding van toepassing is en de meewerkende echtgenoot bij een echtscheiding geen verrekening meer zal kunnen vorderen. Een beding van deze aard is dus zeer nadelig voor de meewerkende echtgenoot die onvergoed arbeidsprestaties leverde in de handelszaak van de echtgenoot-eigenaar. Het maakt het dus voor een meewerkende echtgenoot onverantwoord moeilijk om betaling te verkrijgen van wat hem of haar door zijn of haar mede-echtgenoot verschuldigd is.¹⁵⁸

71. Het weerleggen met tegenbewijs van het conventioneel vermoeden in het vereffeningsbeding is het voorwerp van discussie in de rechtspraak en rechtsleer, wat aanleiding geeft tot twee strekkingen.¹⁵⁹

72. De eerste strekking houdt vast aan een zeer strikte interpretatie en laat echtgenoten niet toe het bewijs te leveren met andere middelen dan met geschrift.¹⁶⁰ Er zijn dus effectief geschreven rekeningen nodig om het vermoeden te weerleggen. Deze strekking interpreteert het beding dus

¹⁵⁵ D. PIGNOLET, "Kan het beding van dag tot dag uitsluitend als een weerlegbaar vermoeden worden geredigeerd/begrepen" in W. PINTENS en C. DECLERCK (eds.), *Patrimonium 2012*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 181.

¹⁵⁶ H. THIENPONT, "De vergoeding bij ongerechtvaardigde verrijking: herwaardering is niet (langer) aan de orde", *T.Fam.* 2023, nr. 3-4, (111) 111.

¹⁵⁷ Bergen 8 april 2020, *RTDF* 2020, 413. Zie ook: Cass. 14 november 2019, *T.Fam.* 2020, 262, noot M. AERTS.

¹⁵⁸ Greenille Private Client Team Deloitte, "Clausule over het vermoeden van verrekening 'van dag tot dag' in een huwelijkscontract – Arrest van het Hof van Cassatie van 14 november 2019", <https://www.deloittelegal.be/content/dam/assets/lg/Documents/legal-news/200206%20GPC%20flash%20Cass%2014%20nov%202019.pdf>, 2.

¹⁵⁹ M. AERTS, "Huwelijkscontract onder stelsel van scheiding van goederen - Clausule Grégoire. Verrekenen van dag tot dag bij gebreke van geschreven rekeningen: what's in a name?", *T.Fam.* 2020, nr. 8-9, (263) 268 en 269; Greenille Private Client Team Deloitte, "Clausule over het vermoeden van verrekening 'van dag tot dag' in een huwelijkscontract – Arrest van het Hof van Cassatie van 14 november 2019", <https://www.deloittelegal.be/content/dam/assets/lg/Documents/legal-news/200206%20GPC%20flash%20Cass%2014%20nov%202019.pdf>, 2.

¹⁶⁰ Antwerpen 22 december 1997, *T.Not.* 1999, 390; Bergen 8 juni 2010, *RTDF* 2011, 747, noot N. BAUGNIET; Bergen 30 juni 2014, *TBBR* 2016, 99, noot F. DEGUÉL; Gent 2 april 2015, *T.Not.* 2015, 620; Gent 25 februari 2016, *TEP* 2016, 481; Gent 30 maart 2017, *T.Not.* 2017, afl. 12, 969; N. BAUGNIET, "Le renversement de la présomption de «comptes au jour le jour» entre époux séparés de biens" (noot onder Bergen 8 juni 2010), *RTDF* 2011, (751) 753; C. CASTELEIN, "De clausule Grégoire: gedroomd of gedoemd?" in C. DE WULF, M. OP DE BEECK en J. VERSTRAETE (eds.), *Liber Amicorum Aloïs Van den Bossche*, Brugge, die Keure, 2019, nr. 10, (55) 69; D. PIGNOLET, "Kan het beding van dag tot dag uitsluitend als een weerlegbaar vermoeden worden geredigeerd/begrepen" in W. PINTENS en C. DECLERCK (eds.), *Patrimonium 2012*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 182.

op dergelijke manier dat de echtgenoten gebonden zijn aan de clause en nauwelijks via tegenbewijs hiervan kunnen afwijken. In mijn gesprek met een advocaat kwam naar voren dat de meewerkende echtgenoot in het geval van deze restrictieve interpretatie eventueel wel een begin van bewijs zou kunnen voorleggen door middel van loonbrieven die een beeld geven van wat hij/zij zou verdiend hebben in normale omstandigheden moest het gaan om eenzelfde soort job die hij/zij op eigen houtje uitoefent buiten de handelszaak van de echtgenoot-eigenaar om. Natuurlijk is het niet duidelijk hoe ver dit de meewerkende echtgenoot zou kunnen brengen en in hoeverre dit door de rechters aanvaard wordt als voldoende tegenbewijs.

73. Een tweede strekking pleit voor een flexibeler interpretatie. Deze strekking stelt dat het vermoeden van verrekening wel weerlegd kan worden door middel van andere bewijsmiddelen dan alleen een geschrift.¹⁶¹ De eis dat men het vermoeden enkel kan weerleggen door middel van geschrift maakt het zogenaamde 'weerlegbare' vermoeden *de facto* onweerlegbaar.¹⁶² Het beding is immers enkel van toepassing bij gebreke van geschreven rekeningen dus dit zou een cirkelredenering uitmaken. De verdedigers van de tweede strekking wijzen erop dat de zinsnede "bij gebrek van geschreven rekeningen" niet kan gelijkgesteld worden met "bij gebrek van schriftelijk bewijs", het is daarom niet te verdedigen dat het voor de echtgenoten uitgesloten zou zijn om het bewijs te leveren met alle bewijsmiddelen.¹⁶³ Ze kaarten ook aan dat het in de praktijk niet gebruikelijk is voor echtgenoten om tussen hen allerlei geschriften op te maken, aangezien dit vaak wordt ervaren als wantrouwig.¹⁶⁴ Volgens hen zou de strikte interpretatie leiden tot een in de praktijk onweerlegbaar vermoeden.¹⁶⁵ Het hof van beroep te Brussel wees in een arrest van 8 september 2016 ook duidelijk op het weerlegbaar karakter van dit soort bedingen.¹⁶⁶ Het uitschakelen ervan via een beperking van de bewijsmiddelen lijkt dan ook niet verdedigbaar.

74. In recente rechtspraak is er nog een derde strekking terug te vinden in verband met het toepassingsgebied van het beding. De strekking beperkt de toepassing van het beding tot enkel die

¹⁶¹ Brussel 19 september 2017, *T.Not.* 2018, 130; Antwerpen 14 maart 2018, *T.Not.* 2018, 535.

¹⁶² M. AERTS, "Huwelijkscontract onder stelsel van scheiding van goederen - Clause Grégoire. Verrekenen van dag tot dag bij gebreke van geschreven rekeningen: what's in a name?", *T.Fam.* 2020, nr. 8-9, (263) 270; Greenille Private Client Team Deloitte, "Clause over het vermoeden van verrekening 'van dag tot dag' in een huwelijkscontract - Arrest van het Hof van Cassatie van 14 november 2019", <https://www.deloittelegal.be/content/dam/assets/lq/Documents/legal-news/200206%20GPC%20flash%20Cass%2014%20nov%202019.pdf>, 2.

¹⁶³ Greenille Private Client Team Deloitte, "Clause over het vermoeden van verrekening 'van dag tot dag' in een huwelijkscontract - Arrest van het Hof van Cassatie van 14 november 2019", <https://www.deloittelegal.be/content/dam/assets/lq/Documents/legal-news/200206%20GPC%20flash%20Cass%2014%20nov%202019.pdf>, 2.

¹⁶⁴ Famrb. Waals-Brabant 12 januari 2017, *Rev.not.b.* 2017, 513; F. DEGUEL, "Les (clauses relatives aux) comptes entre ex-époux séparés de biens et l'enrichissement sans cause" (noot onder Bergen 8 juni 2010), *Rev.not.b.* 2011, nr. 4, (356) 360; C. CASTELEIN, "Eigendomsrecht, eigendomsbewijs en eigendomsverschuivingen in het stelsel van scheiding van goederen: hoe zuiver is de scheiding van goederen nog?" in R. BARBAIX en N. CARETTE (eds.), *Tendensen Vermogensrecht 2017*, Antwerpen, Intersentia, 2017, 130; C. DE WULF, "Clauses in huwelijkscontracten van scheiding van goederen met het oogmerk latere vereffeningsverrichtingen te vereenvoudigen", *T.Not.* 2020, (177) 177.

¹⁶⁵ F. BUYSENS, "Enkele huwelijksvermogensrechtelijke vraagstukken in verband met de professionele activiteiten van een echtgenoot" in I. BOONE, L. PUT, F. SWENNEN en G. VERSCHULDEN (eds.), *Liber Amicorum Patrick Senaeve*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2017, 324; C. CASTELEIN, "De clause Grégoire: gedroomd of gedoemd?" in C. DE WULF, M. OP DE BEECK en J. VERSTRAETE (eds.), *Liber Amicorum Alois Van den Bossche*, Brugge, Die Keure, 2019, 66-67; Y.-H. LELEU, "Contrats de mariage: entre conventions et controverses" in K.F.B.N. (ed.), *De uitdaging voor de notaris. Verslagboek Notarieel Congres 2011*, Brussel, Larcier, 84-86.

¹⁶⁶ Brussel 8 september 2016, *Rev.not.b.* 2017, 502.

vermogensverschuivingen die binnen de normale huwelijksvermogensrechtelijke verplichtingen vallen.¹⁶⁷ In dat geval wordt de focus enkel gelegd op de courante investeringen.¹⁶⁸ De substantiële investeringen zouden dan wel via een vordering op basis van de ongerechtvaardigde verrijking kunnen worden vergoed.¹⁶⁹ In het geval van de meewerkende echtgenoot maakt men voor de arbeidsprestaties het onderscheid op basis van het type relatie.¹⁷⁰ Indien de arbeidsprestaties kaderen binnen een professionele relatie, dan is het beding niet van toepassing en kan de vergoeding nog gevorderd worden via de ongerechtvaardigde verrijking (cf. *infra*, rn. 144). Zoals eerder aangehaald moet er een onderscheid gemaakt worden tussen de professionele relatie en de affectieve relatie. De structurele arbeid die de meewerkende echtgenoot verleent in de handelszaak van de echtgenoot-eigenaar vallen in de professionele relatie, waardoor volgens deze strekking de clause Grégoire niet van toepassing zal zijn. Deze strekking is terug te vinden in een arrest van het hof van beroep te Gent van 9 februari 2017.¹⁷¹ Het hof liet ruimte voor de meewerkende echtgenoot om in geval van structurele arbeidsprestaties in de handelszaak van de echtgenoot-eigenaar toch een vergoeding te vorderen bij een echtscheiding.¹⁷²

75. Volgens de eerste strekking wordt het tegenbewijs van de meewerkende echtgenoot dus bemoeilijkt, *de facto* onmogelijk gemaakt. De tweede strekking verhindert de meewerkende echtgenoot niet in het leveren van tegenbewijs en voelt dan ook rechtvaardiger aan voor de situatie van de meewerkende echtgenoot. De aanwezigheid van de clause in de huwelijksovereenkomst is op zich rechtsgeldig, maar mag niet met zich meebrengen dat er een onmogelijkheid bestaat voor de meewerkende echtgenoot om tegenbewijs te leveren met het oog op vergoeding voor de arbeidsprestaties.

76. Sinds de Huwelijksvermogenswet van 2018 is er nog een bijkomend argument ter ondersteuning van de tweede strekking. Men heeft in artikel 2.3.62, lid 1 BW opgenomen dat een schuldvordering tussen echtgenoten gehuwd onder scheiding van goederen kan bewezen worden volgens de regels van artikel 2.3.20, lid 2 BW dus met alle middelen van het recht. Dit kan een invloed hebben op de discussie die heerst over de toegelaten bewijsmiddelen bij een clause Grégoire.¹⁷³ Tot slot heeft het Hof van Cassatie in 2019 een einde proberen te brengen aan de

¹⁶⁷ M. AERTS, "Huwelijkscontract onder stelsel van scheiding van goederen - Clause Grégoire. Verrekenen van dag tot dag bij gebreke van geschreven rekeningen: what's in a name?", *T.Fam.* 2020, nr. 8-9, (263) 267.

¹⁶⁸ C. DECLERCK, "Secundair huwelijksvermogensstelsel" in W. PINTENS en C. DECLERCK (eds.), *Patrimonium 2016*, Brugge, die Keure, 2016, nr. 72, (13) 38; C. DECLERCK en B. VAN DEN BERGH, "Actualia vereffening en verdeling - Materieel- en procesrechtelijke aspecten" in A-L. VERBEKE, C. DECLERCK en J. DU MONGH (eds.), *Themis 109 - Familiaal vermogensrecht*, Brugge, die Keure, 2019, nr. 29, (55) 65; M. AERTS, "Huwelijkscontract onder stelsel van scheiding van goederen - Clause Grégoire. Verrekenen van dag tot dag bij gebreke van geschreven rekeningen: what's in a name?", *T.Fam.* 2020, nr. 8-9, (263) 267.

¹⁶⁹ Gent 13 december 2018, *TEP* 2019, 65; M. AERTS, "Huwelijkscontract onder stelsel van scheiding van goederen - Clause Grégoire. Verrekenen van dag tot dag bij gebreke van geschreven rekeningen: what's in a name?", *T.Fam.* 2020, nr. 8-9, (263) 268.

¹⁷⁰ Gent 9 februari 2017, *T.Not.* 2017, 414; Brussel 19 september 2017, *T.Not.* 2018, 130; Brussel 13 maart 2018, *TEP* 2018, 294.

¹⁷¹ Gent 9 februari 2017, *T.Not.* 2017, afl. 5, 414-422.

¹⁷² Gent 9 februari 2017, *T.Not.* 2017, afl. 5, 414-422; N. TORFS, "Er wordt niet verwacht dat iemand zomaar werk verricht in de handelszaak van zijn echtgenoot", *T.Fam.* 2018, afl. 2, (58) 58-62.

¹⁷³ M. AERTS, "Huwelijkscontract onder stelsel van scheiding van goederen - Clause Grégoire. Verrekenen van dag tot dag bij gebreke van geschreven rekeningen: what's in a name?", *T.Fam.* 2020, nr. 8-9, (263) 263.

discussie.¹⁷⁴ In het arrest van 14 november 2019 stelde het Hof dat het vermoeden van verrekening van dag tot dag bij gebreke van geschreven rekeningen kan weerlegd worden met alle middelen van het recht.¹⁷⁵ Het Hof benadrukte dat men uit het beding niet uitdrukkelijk kan afleiden dat het vermoeden slechts door middel van geschrift kan worden weerlegd.¹⁷⁶

Afdeling IV. Tussenconclusie

77. In het tweede hoofdstuk werd uiteengezet wat de voornaamste verweermiddelen zijn van de echtgenoot-eigenaar teneinde een stokje te steken voor de toekenning van een vergoeding aan de meewerkende echtgenoot in een stelsel van zuivere scheiding van goederen.

78. Het eerste obstakel is het feit dat de meewerkende echtgenoot slechts aanspraak kan maken op een vergoeding voor de geleverde arbeid indien de arbeidsprestaties een overmatige of excessieve bijdrage uitmaken in de lasten van het huwelijk (cf. *supra*, rn 57). Wanneer de bijdrage kadert binnen de normale bijdrage in de lasten van het huwelijk zal er immers geen recht zijn op vergoeding. Het obstakel zit erin dat de meewerkende echtgenoot dit soms moeilijk kan bewijzen en daarnaast haalt de echtgenoot-eigenaar vaak aan dat de meewerkende echtgenoot heeft kunnen meeprofiteren van de beroepsinkomsten met betrekking tot de levensstandaard tijdens het huwelijk.

79. Het tweede obstakel bevindt zich eerder in een specifieke situatie waar de echtgenoot-eigenaar tijdens het huwelijk een vermogensverschuiving doet ontstaan ten voordele van de meewerkende echtgenoot (cf. *supra*, rn. 60). In het geval het tot een echtscheiding komt en de echtgenoot-eigenaar de terugbetaling vraagt van de vermogensverschuiving, speelt in sommige gevallen de figuur van de natuurlijke verbintenis. Het is algemeen aangenomen dat er een morele plicht bestaat van de echtgenoot-eigenaar om de meewerkende echtgenoot te vergoeden voor de arbeidsprestaties verricht in zijn/haar handelszaak. Die vergoeding zou voldaan zijn indien een vermogensverschuiving tijdens het huwelijk zich heeft voorgedaan ten voordele van die meewerkende echtgenoot. In dat geval beschikt de meewerkende echtgenoot dus over een verweer indien men de terugbetaling vraagt, aangezien men geen restitutie kan vragen van de natuurlijke verbintenis. Echter dit brengt in mijn ogen geen volledige oplossing, want kan een vermogensverschuiving die bijvoorbeeld bestaat in het aflossen van een schuld wel echt gelijkgesteld worden met een vergoeding voor de geleverde arbeid?

80. Het derde obstakel is de vereffeningsclausule die doorgaans in de huwelijksovereenkomst van de onder het stelsel van scheiding van goederen gehuwde echtgenoten wordt opgenomen (cf. *supra*, rn. 67). Het beding strekt ertoe een conventioneel vermoeden in het leven te roepen dat bij gebrek aan geschreven rekeningen de rekeningen tussen de echtgenoten van dag tot dag zijn

¹⁷⁴ Cass. 14 november 2019 (AR C.17.0455.N)", AC 2019, nr. 11, 2149-2154.

¹⁷⁵ Cass. 14 november 2019 (AR C.17.0455.N)", AC 2019, nr. 11, 2149-2154; M. AERTS, "Huwelijkscontract onder stelsel van scheiding van goederen - Clausule Grégoire. Verrekenen van dag tot dag bij gebreke van geschreven rekeningen: what's in a name?", *T.Fam.* 2020, nr. 8-9, (263) 271.

¹⁷⁶ Cass. 14 november 2019 (AR C.17.0455.N)", AC 2019, nr. 11, 2149-2154; M. AERTS, "Huwelijkscontract onder stelsel van scheiding van goederen - Clausule Grégoire. Verrekenen van dag tot dag bij gebreke van geschreven rekeningen: what's in a name?", *T.Fam.* 2020, nr. 8-9, (263) 271.

vereffend. Onrealistisch en bijgevolg nadelig voor de meewerkende echtgenoot. De ene strekking houdt voet bij stuk dat tegenbewijs enkel kan worden geleverd aan de hand van geschrift en aangezien deze er vaak niet zijn tussen de echtgenoten blijft de meewerkende echtgenoot achter met niets. De andere strekking legt deze strikte bewijsregeling aan de kant waardoor het wel mogelijk is dat de meewerkende echtgenoot het bewijs kan leveren van de onbetaalde arbeid en een vergoeding zou kunnen vorderen hiervoor. In verband met het toepassingsgebied van het beding is er nog een derde strekking die de arbeidsprestaties van de meewerkende echtgenoot binnen een professionele relatie uitsluit van de toepassing van een clause Grégoire en ruimte laat voor een vergoeding bij echtscheiding.

Hoofdstuk 3. Correctiemechanismen op het stelsel van zuivere scheiding van goederen

81. Om een vergoeding te krijgen moet de meewerkende echtgenoot vandaag terugvallen op bepaalde correctiemechanismen die het stelsel van zuivere scheiding van goederen corrigeren. De correctiemechanismen die vandaag de dag gehanteerd worden, kunnen in twee grote categorieën worden opgesplitst afhankelijk van het feit dat de echtgenoten reeds een regeling hebben getroffen of dit niet gedaan hebben.

82. Echtgenoten die gehuwd zijn onder het gecorrigeerd stelsel van scheiding van goederen hanteren preventieve technieken door middel van bedingen die zij opnemen in hun huwelijksovereenkomst. De preventieve technieken hebben als doel de onbillijke gevolgen en de onrechtvaardige situatie te voorkomen, onder het mom van “beter voorkomen dan genezen”. Anderzijds zijn er curatieve technieken die *in concreto* moeten worden beoordeeld en de eventuele compensatie als gevolg kunnen hebben voor de geleverde arbeidsprestaties. Deze technieken worden gebruikt in het geval de echtgenoten gehuwd zijn onder het stelsel van zuivere scheiding van goederen en bijgevolg niets preventief geregeld hebben.

83. Op basis van deze tweedeling zien we een duidelijk onderscheid tussen echtgenoten die preventief een regeling hebben getroffen en zich dus bevinden in een gecorrigeerd stelsel van scheiding van goederen en echtgenoten die dit niet gedaan hebben en zich bevinden in een stelsel van zuivere scheiding van goederen.

Afdeling I. Preventief

84. De Belgische wetgever heeft proberen in te grijpen met de Huwelijksvermogenswet van 2018 zodanig dat er meer solidariteit kon voorzien worden in het stelsel van zuivere scheiding van goederen.¹⁷⁷ In het wetsvoorstel van 2017 trachtte men een luisterend oor te bieden aan echtgenoten die het stelsel van zuivere scheiding van goederen conventioneel wilden voorzien van vermogensrechtelijke solidariteit en probeerde men een aantal nuanceringsen te maken aan het stelsel van zuivere scheiding van goederen die moesten zorgen voor een solidarisering van het stelsel van zuivere scheiding van goederen.¹⁷⁸ De wetgever is op zoek gegaan naar aanknopingspunten voor echtgenoten die de zuivere werking conventioneel wilde minderen.¹⁷⁹ Eén van de hoofddoelstellingen was dan ook de uitwerking van een wettelijke omkadering van het stelsel van scheiding van goederen en de bedingen die kunnen worden toegevoegd.¹⁸⁰ S. BECQ

¹⁷⁷ Wet van 22 juli 2018 tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek en diverse andere bepalingen wat het huwelijksvermogensrecht betreft, *BS* 27 juli 2018.

¹⁷⁸ Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat het huwelijksvermogensrecht betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St. Kamer* 2017-18, nr. 54-2848/001, 4; A. KEEREMAN, “Een consequenter en meer solidair huwelijksvermogensrecht (interview met Alain Laurent Verbeke)”, *Juristenkrant* 2018, afl. 371, (8) 9.

¹⁷⁹ Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat het huwelijksvermogensrecht betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St. Kamer* 2017-18, nr. 54-2848/001, 4.

¹⁸⁰ Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat het huwelijksvermogensrecht betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St. Kamer* 2017-18, nr. 54-2848/001, 4.

beschrijft de verwarming van de 'koude uitsluiting' op deze manier: "Uit cijfers blijkt dat koppels vaak kiezen om de onderlinge solidariteit te versterken, ook op financieel vlak. De nieuwe wet versterkt dit principe. Wie omwille van een zelfstandige activiteit kiest voor het stelsel van scheiding van goederen, krijgt de optie om meer solidariteit in te bouwen. Op deze manier kunnen de partners er toch voor kiezen om van de zogenaamde 'koude uitsluiting' toch een 'warme omhelzing' te maken."¹⁸¹ Aan de hand van de correcties die men mogelijk maakt voor het stelsel van zuivere scheiding van goederen, is er naast de 'koude uitsluiting' nu ook een warme uitsluiting in de wet.¹⁸² Op deze manier kunnen echtgenoten ervoor opteren hun gekozen huwelijksstelsel beter te laten aansluiten bij hun concrete situatie en behoeften.¹⁸³

85. Binnen de probleemstelling van deze thesis is het de meewerkende echtgenoot die in het geval van een stelsel van zuivere scheiding van goederen het echtscheidingsrisico draagt. Om de positie van de meewerkende echtgenoot te versterken en zeker te zijn dat men niet met dit soort problemen wordt geconfronteerd, kan men dus best op voorhand een aantal mechanismen opnemen in de huwelijksovereenkomst.¹⁸⁴ Naast de autonomie en de bescherming tegen de rechtspositie van de schuldeisers die het stelsel van zuivere scheiding van goederen te bieden heeft, wenst men toch ook enige vermogensrechtelijke solidariteit in te bouwen.¹⁸⁵ De notariële praktijk kan hier een meerwaarde bieden met het stipuleren van bepaalde preventieve compensatieclausules in de huwelijksovereenkomst. De echtgenoten kunnen dus door middel van een aantal preventieve correctiemechanismen de ernstige gevolgen van een stelsel van zuivere scheiding van goederen bij een echtscheiding uitsluiten of op zijn minst milderden.¹⁸⁶ De mechanismen laten toe om in een grotere vermogensrechtelijke solidariteit te voorzien.¹⁸⁷

86. Deze correctiemechanismen nemen de vorm aan van clausules die de echtgenoten in hun huwelijksovereenkomst kunnen opnemen. De clausules zijn tot stand gekomen in de Huwelijksvermogenswet van 2018¹⁸⁸ en de rechtsleer en laten de echtgenoten toe om ondanks het stelsel van scheiding van goederen toch deel te nemen in de inkomsten die gerealiseerd worden in de handelszaak. Het nemen van deze preventieve maatregelen kan het echtscheidingsrisico voor de meewerkende echtgenoot verhelpen.¹⁸⁹

¹⁸¹ K. GEENS, *Overlijden en scheiden doet al genoeg lijden: een aangepast huwelijksvermogensrecht*, 1 december 2017, <https://www.koengeens.be/news/2017/12/01/aangepast-huwelijksvermogensrecht>.

¹⁸² A. KEEREMAN, "Een consequenter en meer solidair huwelijksvermogensrecht (interview met Alain Laurent Verbeke)", *Juristenkrant* 2018, afl. 371, (8) 9.

¹⁸³ Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat het huwelijksvermogensrecht betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St. Kamer* 2017-18, nr. 54-2848/001, 20.

¹⁸⁴ P. DE PAGE, "La séparation de biens – Comptes et créances entre époux – Aspects notariaux et judiciaires", *Rev.trim.dr.fam.* 1998, (351) 351-360.

¹⁸⁵ Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat het huwelijksvermogensrecht betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St. Kamer* 2017-18, nr. 54-2848/001, 20.

¹⁸⁶ A.-L. VERBEKE, "Huwelijkscontract. The sky is bijna the limit?" in X., *Actualia vermogensrecht. Liber alumnorum KULAK*, Brugge, Die Keure, 2005, 171-172.

¹⁸⁷ Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat het huwelijksvermogensrecht betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St. Kamer* 2017-18, nr. 54-2848/001, 24.

¹⁸⁸ Wet van 22 juli 2018 tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek en diverse andere bepalingen wat het huwelijksvermogensrecht betreft, *BS* 27 juli 2018.

¹⁸⁹ C. DE WULF, "De huwelijkscontracten" in C. DE WULF, J. BAEL en S. DEVOS, *Notarieel familierecht en familiaal vermogensrecht. Het opstellen van notariële akten*, Mechelen, Kluwer, 2011, 968-969.

87. De preventieve correctiemechanismen kunnen onderverdeeld worden in 2 grote groepen: 1) intern preventief en 2) extern preventief. Dit onderscheid werd op de wereld gezet door VERBEKE.¹⁹⁰

88. Het is belangrijk aan te kaarten dat er dus verschillende correcties mogelijk zijn op het stelsel van zuivere scheiding van goederen en dat de notaris er meerdere kan opnemen in het licht van wat de echtgenoten willen en nodig hebben. Echter in de huwelijksovereenkomst moet het gekozen stelsel van scheiding van goederen wel blijven domineren over de correcties die de echtgenoten eraan toevoegen. Men kan dus allerhande bedingen toevoegen zolang deze verenigbaar zijn met het stelsel, het stelsel wordt immers slechts gecorrigeerd met de clausules.¹⁹¹

89. De volgende preventieve correctiemechanismen zullen aan bod komen:

- Finaal verrekenbeding
- Verrekening van aanwinsten
- Forfaitaire vergoeding
- Vergoedingsrekening
- Rechterlijke billijkheidscorrectie
- Toegevoegd intern gemeenschappelijk vermogen
- Onverdeeldheid van besparingen

§1. Intern preventief

90. De intern preventieve correctiemechanismen verzorgen enkel een interne verplichting tussen de echtgenoten.¹⁹² Het heeft geen extern effect en tast dus het eigendomsrecht van de echtgenoten niet aan.¹⁹³ De correctie is er enkel op verbintenisrechtelijk vlak.¹⁹⁴

91. De vermogensrechtelijke onafhankelijkheid die tussen de echtgenoten bestaat door het stelsel van scheiding van goederen blijft overeind, er ontstaat enkel een vordering van de meewerkende echtgenoot op de echtgenoot-eigenaar.¹⁹⁵ De meewerkende echtgenoot die 'gratis'

¹⁹⁰ A.-L. VERBEKE, *Goederenverdeling bij echtscheiding*, Antwerpen, Maklu, 1991, 288; A.-L. VERBEKE, F. BUYSENS, H. DERYCKE, *Vermogensplanning met effect bij leven: huwelijk en samenwoning*, Brussel, Larcier, 2011, 698; R. BARBAIX en A.-L. VERBEKE, *Kernbegrippen familiaal vermogensrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2014, 114.

¹⁹¹ A. KEEREMAN, "Een consequenter en meer solidair huwelijkvermogensrecht (interview met Alain Laurent Verbeke)", *Juristenkrant* 2018, afl. 371, (8) 9.

¹⁹² A.-L. VERBEKE, "Het huwelijkcontract van scheiding van goederen. Pleidooi voor een 'warme uitsluiting'", in K.F.B.N. (ed.) *De evolutie in de huwelijkcontracten. Recyclagedagen 1995 van de Nederlandstalige Raad*, Deurne, Kluwer Rechtswetenschappen, 1995, 112 en 149; N. GEELHAND DE MERXEM, "Het finaal verrekenbeding. Weerlegging van een onterechte kritiek", *Not.Fisc.M.* 2009, 4, (103) 104; F. HELSEN, "Het toegevoegd intern gemeenschappelijk vermogen", *Not.Fisc.M.* 2015, afl. 3, (70) 73.

¹⁹³ C. FARGE, "Fonctionnement du régime matrimonial de participation aux acquêts", in M. GRIMALDI, *Droit patrimonial de la famille 2018/19*, Paris, Dalloz, 2017, 352-355; G. BONNET, "Logique de la separation de biens" in M. GRIMALDI, *Droit patrimonial de la famille*, Paris, Dalloz, 2017, 335-339; H. CASMAN, *Notarieel familierecht: studenteneditie 2015*, Herentals, Knops Publishing, 2015, 192-196.

¹⁹⁴ A. KEEREMAN, "Een consequenter en meer solidair huwelijkvermogensrecht (interview met Alain Laurent Verbeke)", *Juristenkrant* 2018, afl. 371, (8) 9.

¹⁹⁵ L.H.M. ZONNENBERG, *Het verrekenbeding*, Deventer, Kluwer, 2009, 23; J.I. DRIESSEN-KLEIJN, "Verrekenbedingen", in F. SCHONEWILLE, *Relatievermogensrecht geschetst*, Nijmegen, Ars Aequi Libri, 2011, 111-140; C. FARGE, "Fonctionnement du régime matrimonial de participation aux acquêts" in M. GRIMALDI, *Droit patrimonial de la famille 2018/19*, Paris, Dalloz, 2017, 365.

investeert met arbeid in de handelszaak van de echtgenoot-eigenaar kan op deze manier toch delen in de inkomsten die verdiend zijn tijdens het stelsel via de handelszaak.

a. Finaal verrekenbeding

92. Het finaal verrekenbeding is geïnspireerd door het Nederlandse 'alsof-beding'.¹⁹⁶ Het zorgt ervoor dat er tussen echtgenoten wordt verrekend alsof de echtgenoten gehuwd zijn onder het Belgisch wettelijk stelsel van gemeenschap van aanwinsten.¹⁹⁷ Het creëert in geval van een echtscheiding een obligatoire verrekening tussen de echtgenoten, de meewerkende echtgenoot zal dan een verrekenvordering hebben op de echtgenoot-eigenaar.¹⁹⁸ Het verplicht de echtgenoten om intern anders te verrekenen dan uit externe zakenrechtelijke verhouding zou voortvloeien.¹⁹⁹

93. De solidarisering van het stelsel van scheiding van goederen komt bij een finaal verrekenbeding pas tot uiting bij de echtscheiding.²⁰⁰ Het verrekentijdstip wordt bij een finaal verrekenbeding namelijk uitgesteld tot aan de ontbinding van het huwelijksvermogensstelsel. Men maakt dus op het moment van de echtscheiding een vergelijking van de aanwinsten die de echtgenoten hebben opgebouwd, degene die meer heeft opgebouwd zal de andere moeten betalen zodat de vermogensaanwinst gelijk is.²⁰¹ Het principe is dus eigenlijk dat de echtgenoten een recht krijgen op participatie in de vermogensaanwinst die gerealiseerd werd tijdens het huwelijk.²⁰² Een stelsel van scheiding van goederen met participatierecht dus. Op deze manier worden de onbillijke gevolgen van een echtscheiding weggehaald en participeren beiden echtgenoten in de vermogensaanwinst van de handelszaak.²⁰³

94. In principe gaat het om een gelijke verrekening, maar de echtgenoten zijn gerechtigd om van de wettelijke bepalingen af te wijken en een conventioneel verrekenbeding in de huwelijksovereenkomst op te nemen.²⁰⁴ Op die manier kunnen ze zelf de verrekenmassa, de verdeelsleutel en de verrekenmodaliteiten bepalen.

¹⁹⁶ A.-L. VERBEKE en H. CASMAN, "Huwelijksvoordelen bij scheiding van goederen", *TEP*, 2020, Intersentia, (14) 37.

¹⁹⁷ A.L. VERBEKE, "Civiel- en fiscaalrechtelijke bedenkingen bij het finaal verrekenbeding en het alsof-beding in het huwelijkscontract van scheiding van goederen" in W. PINTENS (ed.), *Liber amicorum Roger DILLEMANS. Deel I. Familierecht en familiaal vermogensrecht*, Antwerpen, Kluwer Rechtswetenschappen België en E. Story-Scientia, 1997, (429) 436.

¹⁹⁸ H. CASMAN, "Nieuw huwelijksvermogensrecht. Een bondige kennismaking", *NjW* 2018, nr. 390, (762) 774.

¹⁹⁹ A.-L. VERBEKE, "Het huwelijkscontract van scheiding van goederen. Pleidooi voor een 'warmere uitsluiting'", in K.F.B.N. (ed.) *De evolutie van huwelijkscontracten. Recyclagedagen 1995 van de Nederlandstalige Raad*, Antwerpen, Kluwer, 1995, 149.

²⁰⁰ H. THIJS en A.-L. VERBEKE, *Themis 2021-2022 nr. 121: Familiaal vermogensrecht*, Mortsels, Intersentia, 2022, 27.

²⁰¹ A.-L. VERBEKE en H. CASMAN, "Huwelijksvoordelen bij scheiding van goederen", *TEP*, 2020, Intersentia, (14) 37.

²⁰² A.-L. VERBEKE, "Het huwelijkscontract van scheiding van goederen. Pleidooi voor een warme uitsluiting" in K.F.B.N. (ed.), *De evolutie in de huwelijkscontracten*, Antwerpen, Kluwer, 1995, 149; H. CASMAN, "Actualia huwelijksvermogensrecht", *Not.Fisc.M.* 2015, afl.8, (238) 268; Y.-H. LELEU, *Droit patrimonial des couples*, Brussel, Larcier, 2015, 456.

²⁰³ R. DEKKERS, H. CASMAN, A.-L. VERBEKE en E. ALOFS, *Relatievermogensrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2019, 263-265.

²⁰⁴ A.-L. VERBEKE en H. CASMAN, "Huwelijksvoordelen bij scheiding van goederen", *TEP*, 2022, Intersentia, (14) 38.

95. Het finaal verrekenbeding heeft geen goederenrechtelijke werking en blijft bijgevolg het statuut van de goederen eerbiedigen.²⁰⁵ In de rechtsleer wordt deze formule door sommige auteurs aanbevolen omdat het op evenwichtige wijze een afzonderlijk bestuursrecht behoudt en tegelijk zorgt voor een eerlijke deelname in de financiële vooruitgang.²⁰⁶ Het finaal verrekenbeding kan weliswaar de gulden middenweg bieden aan de echtgenoten.²⁰⁷

96. Het voordeel van een finaal verrekenbeding voor de meewerkende echtgenoot is dat er niet geraakt wordt aan de bescherming tegen de schuldeisers van de echtgenoot-eigenaar. Iets dat toch wel één van de voornaamste redenen uitmaakt waardoor men toch voor dit stelsel kiest.²⁰⁸ Zoals verder zal besproken worden, valt deze bescherming weg bij de externe correctie van het TIGV (cf. *infra*, rn. 122). In het algemeen wordt het finaal verrekenbeding dus gezien als een efficiënt instrument om de onbillijke gevolgen voor de meewerkende echtgenoot op te lossen, aangezien deze zich toch pas voordoen bij de echtscheiding.²⁰⁹

b. Verrekening van aanwinsten

97. In het Belgische recht voorzag de wetgever met de Huwelijksvermogenswet van 2018 in een wettelijk model voor het verrekenbeding bij een stelsel van scheiding van goederen. Het kreeg de vorm van een volwaardig huwelijksvermogensstelsel naast het stelsel van gemeenschap en het stelsel van zuivere scheiding van goederen. In de praktijk zag men dat echtgenoten geregeld een verrekenbeding toevoegden aan hun stelsel van scheiding van goederen en op deze manier dus kozen voor een stelsel van scheiding van goederen met verrekening van aanwinsten.²¹⁰ De wetgever opteerde daarom voor een wettelijke verankering ter promotie van het finaal verrekenbeding.

98. De concrete vormgeving van dit stelsel is gebaseerd op Belgische rechtsleer en buitenlandse voorbeelden.²¹¹ Het stelsel van scheiding van goederen met verrekening van aanwinsten maakt in verschillende landen al enige tijd deel uit van een wettelijke regeling. In Duitsland is dit het wettelijk stelsel, genaamd '*Zugewinnngemeinschaft*' en in Frankrijk kent men het als een wettelijk

²⁰⁵ A.-L. VERBEKE en H. CASMAN, "Huwelijksvoordelen bij scheiding van goederen", *TEP*, 2020, Intersentia, (14) 36.

²⁰⁶ C. WULF, "De scheiding van goederen met een verrekenbeding – een ideale formule tegen de koude uitsluiting?", *T.Not.* 2012, nr. 4, (200) 200.

²⁰⁷ P. MACALUSO en A.-L. VERBEKE, "Opinie. Wanneer de fiscaliteit belemmerend werkt", *VIP* 2019, (48) 48.

²⁰⁸ P. DE PAGE, I. DE STEFANI, "La participation aux acquêts" in L. RAUCENT (ed.), *Quinze années d'application de la réforme des régimes matrimoniaux*, Louvain-la-Neuve, Academia, 1991, 225 ; J.-F. TAYMANS, "Séparation de biens avec participation aux acquêts" in P. DE PAGE, J.-F. TAYMANS, P. PIRON, S. SCIORTINO, T. DENOTTE, A. CULOT, *Le couple: autonomies de volontés*, Brussel, Larcier, 2006, 18; N. BAUGNIET, "La séparation de biens avec participation aux acquêts: rêve d'un régime matrimonial optionnel" in E. BEGUIN, J.-L. RENCHON, *Liber amicorum Jean-François Taymans*, Brussel, Larcier, 2012, 3.

²⁰⁹ A.-L. VERBEKE, F. BUYSENS, H. DERYCKE, *Vermogensplanning met effect bij leven: huwelijk en samenwoning*, Brussel, Larcier, 2011, 81.

²¹⁰ MvT wetsvoorstel van 13 december 2017 tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat het huwelijksvermogensrecht betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St.* Kamer 2017-2018, nr. 2848/001, 24.

²¹¹ MvT wetsvoorstel van 13 december 2017 tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat het huwelijksvermogensrecht betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St.* Kamer 2017-2018, nr. 2848/001, 25.

uitgewerkt conventioneel stelsel, genaamd '*la participation aux acquêts*'.²¹² Daarnaast bestaat er ook een overeenkomst tussen Frankrijk en Duitsland van 4 februari 2010 tot invoering van een optioneel huwelijksvermogensstelsel van verrekening van aanwinsten.²¹³ De wetgever heeft er in België dan ook voor gekozen om het wettelijk model voor het stelsel van scheiding van goederen met verrekening van aanwinsten te baseren op de Frans-Duitse overeenkomst.²¹⁴ Het stelsel tot verrekening van de aanwinsten wordt in het Belgische recht geregeld in artikel 2.3.65 BW e.v..²¹⁵

99. Het stelsel van scheiding van goederen met verrekening van aanwinsten werkt eigenlijk volgens hetzelfde principe als het finale verrekenbeding (cf. *supra*, rn. 92). Dit impliceert dat de echtgenoten tijdens de duurtijd van hun huwelijk zijn gehuwd onder het stelsel van scheiding van goederen met alle vermogensrechtelijke gevolgen die hieraan gekoppeld zijn, bijvoorbeeld op het gebied van het bestuur van de vermogens en de verhaalbaarheid van de schulden.²¹⁶ De echtgenoten komen overeen dat bij de ontbinding van het huwelijk een verrekening plaatsvindt tussen de eigen vermogens die zij hebben opgebouwd tijdens het huwelijk, de aanwinsten dus.²¹⁷

100. Bij de echtscheiding vindt de verrekening in waarde plaats van de aanwinsten die de echtgenoten ieder afzonderlijk tijdens het huwelijk hebben opgebouwd. De solidariteit tussen de echtgenoten wordt als het ware hersteld doordat de echtgenoot die de minste aanwinsten heeft opgebouwd een vordering krijgt tegen de echtgenoot met de meeste aanwinsten. Voor de waarde van de verrekenvordering wordt er een vergelijking gemaakt tussen de aanwinsten van de echtgenoten. Hiervoor wordt er een onderscheid gemaakt tussen het aanvangsvermogen en het eindvermogen van de echtgenoten.

101. Het aanvangsvermogen bevat de actuele en toekomstige goederen verkregen voor het huwelijk en tijdens het huwelijk om niet. Het gaat om de goederen die aan de echtgenoot toebehoren op het moment van de inwerkingtreding van het stelsel²¹⁸, de goederen en rechten die

²¹² MvT wetsvoorstel van 13 december 2017 tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat het huwelijksvermogensrecht betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St. Kamer* 2017-2018, nr. 2848/001, 25; Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat het huwelijksvermogensrecht betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St. Kamer* 2017-18, nr. 54-2848/001, 24; A.-L. VERBEKE en H. CASMAN, "Huwelijksvoordelen bij scheiding van goederen", *TEP*, 2020, Intersentia, (14) 37.

²¹³ MvT wetsvoorstel van 13 december 2017 tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat het huwelijksvermogensrecht betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St. Kamer* 2017-2018, nr. 2848/001, 25

²¹⁴ MvT wetsvoorstel van 13 december 2017 tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat het huwelijksvermogensrecht betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St. Kamer* 2017-2018, nr. 2848/001, 25.

²¹⁵ Art. 2.3.64, §1, lid 3 BW.

²¹⁶ MvT wetsvoorstel van 13 december 2017 tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat het huwelijksvermogensrecht betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St. Kamer* 2017-2018, nr. 2848/001, 24; Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat het huwelijksvermogensrecht betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St. Kamer* 2017-18, nr. 54-2848/001, 24.

²¹⁷ MvT wetsvoorstel van 13 december 2017 tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat het huwelijksvermogensrecht betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St. Kamer* 2017-2018, nr. 2848/001, 24; Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat het huwelijksvermogensrecht betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St. Kamer* 2017-18, nr. 54-2848/001, 24; F. BOUCKAERT, "Wisseloplossingen voor de scheiding van goederen: verdelings- en verrekenbedingen of deelgenootschap?", *T.Not.* 1990, (343) 343-359; H. CASMAN, *Notarieel familierecht: studenteneditie 2015*, Herentals, Knops Publishing, 2015, 192- 196.

²¹⁸ Art. 2.3.66, §1 BW.

men verkreeg bij schenking, erfenis of testament²¹⁹, kleding en voorwerpen voor persoonlijk gebruik²²⁰ en de schadevergoedingen uitgekeerd aan de echtgenoot indien dit strekt tot herstel van diens persoonlijke ongeschiktheid.²²¹ De schulden die eigen zijn aan de echtgenoten worden in mindering gebracht van de activa van het aanvangsvermogen.²²² Voor de waardering van het aanvangsvermogen is er voorzien in een verschillende regeling voor roerende goederen en voor onroerende goederen.²²³ Onroerende goederen worden geschat op de datum van de ontbinding van het stelsel.²²⁴ Voor de roerende goederen daarentegen maakt men een onderscheid op basis van het tijdstip waarop deze goederen verkregen zijn.²²⁵ De roerende goederen die de echtgenoot bezat bij de aanvang van het stelsel worden gewaardeerd op de datum van de inwerkingtreding van het stelsel.²²⁶ De roerende goederen die men tijdens het stelsel heeft verworven, worden gewaardeerd op de datum van de verkrijging.²²⁷ Artikel 2.3.67, §3 BW bepaalt wanneer er een indexatie moet gebeuren volgens de index van de consumptieprijzen.²²⁸ In de regel zijn voornamelijk de roerende goederen hier het voorwerp van omdat de waardering is gebeurd bij de inwerkingtreding van het stelsel of bij de verkrijging.²²⁹ De samenstelling en de waardering van het vermogen moeten worden opgenomen in een beschrijving die wordt ondertekend door de beide echtgenoten en bij voorkeur in de huwelijksovereenkomst wordt opgenomen.²³⁰

102. Het eindvermogen bevat de goederen van iedere echtgenoot die hen toebehoren bij de ontbinding van het stelsel en ook de goederen die behoren tot het aanvangsvermogen.²³¹ In sommige gevallen moet men aan het eindvermogen ook een aantal goederen fictief toevoegen dit *“om te voorkomen dat een echtgenoot door bepaalde daden van beschikking zijn aanwinsten tracht te verminderen en aldus de andere echtgenoot benadeelt.”*²³² De goederen die men fictief toevoegt zijn de goederen die de echtgenoot weggeschonken heeft tijdens het stelsel en overdrachten met het oog op benadeling of verkwisting.²³³ De waardering van het eindvermogen gebeurt op een andere manier voor de aanwezige goederen dan voor de fictieve goederen. De aanwezige goederen worden bij een echtscheiding gewaardeerd volgens de samenstelling en waarde van het vermogen

²¹⁹ Art. 2.3.66, §2 BW.

²²⁰ Art. 2.3.66, §2 BW; art. 2.3.19, §1, 1° BW; C. DE WULF, *De wet van 22 juli 2018 tot wijziging van het huwelijksvermogensrecht – een algemeen overzicht met modellen voor de praktijk*, Brugge, die Keure, 2019, 125.

²²¹ Art. 2.3.66, §2 BW; art. 2.3.19, §1, 4° BW.

²²² Art. 2.3.66, §1 BW; C. DE WULF, *De wet van 22 juli 2018 tot wijziging van het huwelijksvermogensrecht – een algemeen overzicht met modellen voor de praktijk*, Brugge, die Keure, 2019, 126 en 130.

²²³ Art. 2.3.67 BW; C. DE WULF, *De wet van 22 juli 2018 tot wijziging van het huwelijksvermogensrecht – een algemeen overzicht met modellen voor de praktijk*, Brugge, die Keure, 2019, 127.

²²⁴ Art. 2.3.67, §2 BW.

²²⁵ Art. 2.3.67, §1 BW.

²²⁶ Art. 2.3.67, §1, 1° BW.

²²⁷ Art. 2.3.67, §1, 2° BW.

²²⁸ C. DE WULF, *De wet van 22 juli 2018 tot wijziging van het huwelijksvermogensrecht – een algemeen overzicht met modellen voor de praktijk*, Brugge, die Keure, 2019, 131.

²²⁹ Art. 2.3.67, §3 BW; C. DE WULF, *De wet van 22 juli 2018 tot wijziging van het huwelijksvermogensrecht – een algemeen overzicht met modellen voor de praktijk*, Brugge, die Keure, 2019, 130.

²³⁰ Art. 2.3.66, §4 BW; C. DE WULF, *De wet van 22 juli 2018 tot wijziging van het huwelijksvermogensrecht – een algemeen overzicht met modellen voor de praktijk*, Brugge, die Keure, 2019, 131.

²³¹ Art. 2.3.68 BW; C. DE WULF, *De wet van 22 juli 2018 tot wijziging van het huwelijksvermogensrecht – een algemeen overzicht met modellen voor de praktijk*, Brugge, die Keure, 2019, 133.

²³² MvT wetsvoorstel van 13 december 2017 tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat het huwelijksvermogensrecht betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St.* Kamer 2017-2018, nr. 2848/001, 85.

²³³ Art. 2.3.68, §2 BW.

op de datum van ontbinding van het huwelijksstelsel.²³⁴ De reden hiervoor is te vinden in de memorie van toelichting: *“Indien het stelsel wordt ontbonden door echtscheiding, is het evenwel wenselijk dat niet moet worden gewacht tot het vonnis definitief geworden is om een uitspraak te kunnen doen over het bedrag van de verrekenvordering. Het geniet immers de voorkeur dat de rechter in het kader van dezelfde procedure een uitspraak kan doen over het bedrag van de verrekenvordering en over de echtscheiding. Aldus meent het voorliggend stelsel dat het verkieslijk is om de datum van de ontbinding van het stelsel te vervangen door de datum waarop het verzoekschrift tot echtscheiding werd ingediend voor het beoordelen van de samenstelling en de waarde van het vermogen van de echtgenoten. Die regel, die van toepassing is zelfs indien de rechter niet tegelijkertijd uitspraak doet over de verrekening en de echtscheiding, laat toe om de termijn te verkorten waarbinnen de echtgenoot-schuldenaar van de verrekenvordering zijn vermogen kan doen afnemen en aldus de schuldvordering van de andere echtgenoot verkleinen.”*²³⁵ De fictief toegevoegde goederen moeten daarentegen gewaardeerd worden op de datum van schenking, bedrieglijke overdracht of verkwisting en worden geïndexeerd volgens het indexcijfer van de consumptieprijs.²³⁶ De schulden die bestaan op het moment van de ontbinding van het stelsel worden in mindering gebracht.²³⁷ Met betrekking tot de bewijsvoering voor het eindvermogen kan men alle bewijsmiddelen aanwenden en zijn de echtgenoten verplicht alle gegevens en documenten mee te delen.²³⁸

103. Het saldo van het aanvangsvermogen en het eindvermogen geven de huwelijkse aanwinsten weer van ieder echtgenoot.²³⁹ Nadien moeten de aanwinsten van beide echtgenoten vergeleken worden, want het zal de echtgenoot met de meeste aanwinsten zijn die, in principe, de helft van het surplus aan de andere echtgenoot moet uitbetalen.²⁴⁰ De verrekenvordering is dus wettelijk gelijk aan de helft van het verschil in aanwinsten tussen hen beiden.

104. De verrekening is door de wetgever beperkt tot een bepaald maximumbedrag. Men wilde vermijden dat de uiteindelijke verrekenvordering buitensporig hoog zou uitkomen.²⁴¹ Zo mag de verrekenvordering niet boven de helft van de waarde van de aanwinsten van de echtgenoot-

²³⁴ Art. 2.3.69, lid 1 BW.

²³⁵ MvT wetsvoorstel van 13 december 2017 tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat het huwelijksvermogensrecht betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St.* Kamer 2017-2018, nr. 2848/001, 89.

²³⁶ Art. 2.3.69, lid 2 en 3 BW; C. DE WULF, *De wet van 22 juli 2018 tot wijziging van het huwelijksvermogensrecht – een algemeen overzicht met modellen voor de praktijk*, Brugge, die Keure, 2019, 137.

²³⁷ Art. 2.3.68, §1 BW; C. DE WULF, *De wet van 22 juli 2018 tot wijziging van het huwelijksvermogensrecht – een algemeen overzicht met modellen voor de praktijk*, Brugge, die Keure, 2019, 138.

²³⁸ Art. 2.3.74 BW.

²³⁹ F. BOUCKAERT, “Wisseloplossingen voor de scheiding van goederen: verdelings- en verrekenbedingen of deelgenootschap?”, *T.Not.* 1990, (343) 343-359; H. CASMAN, *Notarieel familierecht: studenteneditie 2015*, Herentals, Knops Publishing, 2015, 192- 196; C. DE WULF, *De wet van 22 juli 2018 tot wijziging van het huwelijksvermogensrecht – een algemeen overzicht met modellen voor de praktijk*, Brugge, die Keure, 2019, 139.

²⁴⁰ Art. 2.3.70, lid 1 BW; C. DE WULF, *De wet van 22 juli 2018 tot wijziging van het huwelijksvermogensrecht – een algemeen overzicht met modellen voor de praktijk*, Brugge, die Keure, 2019, 139.

²⁴¹ C. DE WULF, *De wet van 22 juli 2018 tot wijziging van het huwelijksvermogensrecht – een algemeen overzicht met modellen voor de praktijk*, Brugge, die Keure, 2019, 142.

schuldenaar uitkomen.²⁴² Die helft wordt evenwel verhoogd met de helft van het bedrag van de goederen die fictief werden toegevoegd bij het eindvermogen.²⁴³

105. Het tijdstip van de effectieve uitkering van de verrekenvordering is in principe na de ontbinding van het stelsel.²⁴⁴ De verrekenvordering is in principe in waarde, aangezien dit mechanisme slechts een intern effect heeft en dus niet raakt aan de eigendomstitel van de goederen van beide echtgenoten.²⁴⁵ In Belgische rechtsleer wordt in uitzonderlijke situaties ook de verrekening in natura aanvaard, indien dit billijk voorkomt.²⁴⁶

106. Dankzij de opname van de verrekening van aanwinsten als een volwaardig huwelijksvermogensstelsel met een duidelijk wettelijk kader kan de notaris simpelweg verwijzen naar de wet, de regeling moet in de huwelijksovereenkomst dus niet volledig worden uitgewerkt.²⁴⁷ Anderzijds is het wel mogelijk om de regeling volledig zelf te bepalen.²⁴⁸ Voor de meewerkende echtgenoot kan het interessant zijn om zo een conventionele invulling te geven aan de verrekenbedingen. Het wettelijk kader rond het beding van verrekening van aanwinsten is slechts suppletief, dus echtgenoten kunnen ervoor kiezen om het beding vorm te geven geïnspireerd op die bepalingen.²⁴⁹ Op deze manier is het beding beter aangepast aan hun bijzondere noden of wensen. Zo kan het interessant zijn om de verrekenbasis op voorhand vast te stellen, men kan dan bijvoorbeeld de basis beperken tot het inkomen uit arbeid zodat er bij de verrekening enkel een vergelijking wordt gemaakt tussen het professionele inkomen van beide echtgenoten.²⁵⁰ De echtgenoot met het hoogste inkomen, hoogstwaarschijnlijk de echtgenoot-eigenaar, zal dan instaan voor de verrekenvordering van de meewerkende echtgenoot.²⁵¹ Daarnaast kan men ook een andere verdeelsleutel opnemen dan de wettelijke verdeelsleutel of het tijdstip van verrekening bepalen zodat dit periodiek, finaal of een combinatie van beiden kan zijn.²⁵² Indien men het periodiek opneemt is dit voordelig voor de meewerkende echtgenoot gezien deze dan al tijdens het huwelijk zijn vermogen ziet aangroeien, er wordt dan op vaste tijdstippen verrekend. Echter, de periodieke regeling blijkt in de praktijk zeer moeilijk voor echtgenoten.²⁵³

²⁴² Art. 2.3.72, lid 1 BW.

²⁴³ Art. 2.3.72, lid 2 BW; art. 2.3.68, §2 BW.

²⁴⁴ C. DE WULF, *De wet van 22 juli 2018 tot wijziging van het huwelijksvermogensrecht – een algemeen overzicht met modellen voor de praktijk*, Brugge, die Keure, 2019, 144.

²⁴⁵ Art. 2.3.70, lid 2 BW; C. FARGE, "Fonctionnement du régime matrimonial de participation aux acquêts", in M. GRIMALDI, *Droit patrimonial de la famille 2018/19*, Paris, Dalloz, 2017, 365.

²⁴⁶ Art. 2.3.70, lid 2 BW.; R. DEKKERS, H. CASMAN, A.-L. VERBEKE en E. ALOFS, *Relatievermogensrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2019, 274-276.

²⁴⁷ A. KEEREMAN, "Een consequenter en meer solidair huwelijksvermogensrecht (interview met Alain Laurent Verbeke)", *Juristenkrant* 2018, afl. 371, (8) 9.

²⁴⁸ A. KEEREMAN, "Een consequenter en meer solidair huwelijksvermogensrecht (interview met Alain Laurent Verbeke)", *Juristenkrant* 2018, afl. 371, (8) 9.

²⁴⁹ Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat het huwelijksvermogensrecht betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 54-2848/001, 76-77.

²⁵⁰ A.-L. VERBEKE, "Huwelijkscontracten: scheiding van goederen met toeters en bellen", in L. WEYTS, A.-L. VERBEKE en E. GOOVAERTS, *Actualia familiaal vermogensrecht*, Leuven, Universitaire Pers Leuven, 2003, 21.

²⁵¹ C. DE WULF, "De scheiding van goederen met een verrekenbeding – een ideale formule tegen de koude uitsluiting?", *T.Not.* 2012, nr. 4, (200) 204.

²⁵² L.C.A. VERSTAPPEN, "Naar nieuwe verrekenstelsels", *W.P.N.R.* 2000, nrs. (6387) 6387-6388; A.-L. VERBEKE, "Stelsels van scheiding van goederen" in A.-L. VERBEKE, F. BUYSSSENS en H. DERYCKE (eds.), *Vermogensplanning met effect bij leven: huwelijk en samenwoning*, Brussel, Larcier, 2011, 63-90.

²⁵³ H.R. 21 januari 1944, *N.J.* 1944/45, 120 (Conversie-arrest, Van de Water/Van Hemme); H.R. 7 april 1995, *N.J.* 1996, 486 (Vossen-Swinkels); J. VAN DUIVENDIJK-BRAND, "Zijn er knelpunten, knalpunten of verbeterpunten in het Nederlandse huwelijksvermogensrecht", *TPR* 2005, 389, nr. 36., (369) 369.

107. De invoering van een stelsel van scheiding van goederen met verrekening van aanwinsten is een goed correctiemechanisme om de positie van de meewerkende echtgenoot te ondersteunen en te voorzien in een vergoeding voor de deelname in de handelszaak van de echtgenoot-eigenaar. In het geval van onbezoldigde arbeidsprestaties van een meewerkende echtgenoot kan de echtgenoot-eigenaar van de handelszaak immers heel wat besparingen realiseren.²⁵⁴ Met dit stelsel kan de meewerkende echtgenoot dan toch op een billijke manier participeren in de opbouw van het vermogen tijdens het huwelijk via de handelszaak van de echtgenoot-eigenaar. De correctie garandeert in grote mate de autonomie gedurende het huwelijk, maar daarnaast zorgt het ook voor een herstel van de solidariteit in geval van echtscheiding. Het stelsel van scheiding van goederen met verrekening van aanwinsten lijkt een gebalanceerde oplossing om de voordelen van het basisstelsel te combineren met vermogensrechtelijke solidariteit in geval van een echtscheiding.²⁵⁵

c. Forfaitaire vergoeding

108. Echtgenoten kunnen ervoor opteren om een clause op te nemen in hun huwelijksovereenkomst waarin een forfaitaire compensatie wordt bepaald.²⁵⁶ In dat geval moet de echtgenoot-eigenaar van de handelszaak een bepaalde som uitbetalen aan de meewerkende echtgenoot bij de beëindiging van hun huwelijk. In de clause wordt het bedrag rekening houdend met de duur van het huwelijk en de indexatie.²⁵⁷ Op deze manier heeft de meewerkende echtgenoot een vordering op de echtgenoot-eigenaar bij een echtscheiding.

d. Vergoedingsrekening

109. Echtgenoten die gehuwd zijn onder het wettelijk stelsel kunnen in geval van vermogensverschuivingen tijdens het stelsel rekenen op de wettelijk geregelde vergoedingsrekeningen zodanig dat de verschuiving hersteld wordt.²⁵⁸ De echtgenoten die daarentegen gehuwd zijn onder het stelsel van scheiding van goederen kunnen zich niet beroepen op deze specifieke wettelijke regeling mits dit niet van toepassing is op hun gekozen huwelijksvermogensstelsel bij gebrek aan een gemeenschappelijk vermogen.²⁵⁹ Zij zullen in de

²⁵⁴ A.-L. VERBEKE, "Stelsels van scheiding van goederen" in A.-L. VERBEKE, F. BUYSENS en H. DERYCKE (eds.), *Vermogensplanning met effect bij leven: huwelijk en samenwoning*, Brussel, Larcier, 2011, 83-85.

²⁵⁵ Deze opvatting werd reeds in 1976 verdedigd door senator DE STEXHE, die in zijn voorgestelde amendement het volgende zei: "De aanvaarding van dit stelsel als bedongen stelsel zou de echtgenoten in staat stellen een tussenoplossing te kiezen tussen de vaak zeer ingewikkelde stelsels van gemeenschap en de dikwijls te onbillijke stelsels van scheiding van goederen." (*Gedr. St. Senaat*, 1975-76, nr. 683/7, amendement DE STEXHE).

²⁵⁶ P. DE PAGE, "La séparation de biens – Comptes et créances entre époux – Aspects notariaux et judiciaires", *Rev.trim.dr.fam.* 1998, 351-360; A.-L. VERBEKE, "Stelsels van scheiding van goederen" in A.-L. VERBEKE, F. BUYSENS en H. DERYCKE (eds.), *Vermogensplanning met effect bij leven: huwelijk en samenwoning*, Brussel, Larcier, 2011, 83-85.

²⁵⁷ P. DE PAGE, "La séparation de biens – Comptes et créances entre époux – Aspects notariaux et judiciaires", *Rev.trim.dr.fam.* 1998, 351-360; A.-L. VERBEKE, "Stelsels van scheiding van goederen" in A.-L. VERBEKE, F. BUYSENS en H. DERYCKE (eds.), *Vermogensplanning met effect bij leven: huwelijk en samenwoning*, Brussel, Larcier, 2011, 83-85.

²⁵⁸ Art. 2.3.44 e.v. BW.

²⁵⁹ Gent 27 mei 2004, *TBBR* 2006, 372; Luik 22 oktober 2008, *T.Not.* 2011, 234; A. RENIERS, "Inconsequent of diametraal gedrag tegenover het gekozen huwelijksstelsel : wat als de liefde voorbij is ?", *RABG* 2019, nr. 2,

meeste gevallen dus terugvallen op het gemeen recht om de vermogensverschuiving te herstellen. Dit zal dan vaak via de bestreden rechtsfiguur "de ongerechtvaardigde verrijking" gebeuren (cf. *infra*, rn. 144.).

110. Om dit te vermijden kan er ook geopteerd worden om een vergoedingsrekening in de huwelijksovereenkomst op te nemen.²⁶⁰ Het doel van het invoegen van een vergoedingsrekening is om een evenwichtige situatie in het leven te roepen tussen de vermogens van beide echtgenoten. Een voordeel dat het vermogen van de ene echtgenoot heeft genoten in het nadeel van het vermogen van de andere echtgenoot zal dan worden vergoed door het verrijkte vermogen. De vergoedingsrekening is dus een clause die een correctie teweegbrengt van de vermogensverschuivingen die tijdens het stelsel hebben plaatsgevonden.²⁶¹ Deze compensatieclause kan volledig worden aangepast aan de specifieke situatie waarin echtgenoten zich bevinden, zo kan men eigen accenten leggen doordat men de oorzaak van vergoeding zelf kan bepalen, de berekeningswijze, etc.²⁶² In deze clause kan dan worden bepaald dat de meewerkende echtgenoot recht heeft op een vergoeding voor de onbezoldigde arbeidsprestaties in de handelszaak van de echtgenoot-eigenaar.

111. Een voorbeeld van dergelijke compensatieclause is: *"De aanstaande echtgenoten verklaren ingelicht te zijn door de notaris over het statuut van handelszaak X, die een eigen goed uitmaakt van echtgenoot Y. De aanstaande echtgenoten verklaren dat een vergoeding verschuldigd is door het eigen vermogen van echtgenoot Y aan het eigen vermogen van echtgenoot Z voor de structurele arbeid die eventueel door echtgenoot Z wordt verricht in handelszaak X. Het bedrag van de vergoeding wordt als volgt vastgesteld: minstens is het bedrag van de salaris dat geldt op de arbeidsmarkt voor gelijkaardig werk verschuldigd, verder wordt bij het bepalen van de vergoeding rekening gehouden met de meerwaarde die via deze arbeidsinspanning werd gerealiseerd. De toekomstige echtgenoten bepalen zelf in onderling overleg waarin deze meerwaarde bestaat. Bij gebrek aan onderlinge overeenstemming zal zij door een erkend boekhouder of fiscalist worden vastgesteld."*²⁶³

112. Deze clause is een sterke bescherming voor de meewerkende echtgenoot omdat men ook hier van rechtswege een recht heeft op vergoeding, men zal niet meer moeten terugrijpen naar de curatieve technieken zoals de leer van de ongerechtvaardigde verrijking die vaak eerder onzeker is.²⁶⁴ De clause biedt zekerheid voor de meewerkende echtgenoot doordat de manier waarop het bedrag voor de vergoeding wordt berekend, wordt vastgesteld in de clause en kan

(145) 145; C. DE WEVER, "Vergoedingen bij scheiding van goederen – Vereffening-verdeling", *TEP* 2022, nr. 3, (394) 395.

²⁶⁰ A.-L. VERBEKE, *Goederenverdeling bij echtscheiding*, Antwerpen, Maklu, 1994, 314-316.

²⁶¹ W. PINTENS, K. VANWINCKELEN en J. DU MONGH, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2007, nr. 331, 119.

²⁶² K. BOONE, "Bedingen inzake de vergoedingsrekening", *NjW* 2004, (254) 257; L. RENCHON, "Les règles de preuve entre époux séparés de biens" in P. DE PAGE, A. CULOT en I. STEFANI (eds.), *Le contrat de séparation de biens*, Limal, Anthemis, 2012, 52-54.

²⁶³ P. SMET, *Compensatieclausules bij een ongelijke verdeling van arbeid en zorg in de partnerrelatie*, Brussel, Gelijke Kansen in Vlaanderen, 2014, 53-54.

²⁶⁴ C. CASTELEIN, "De clause Grégoire: gedroomd of gedoemd?" in C. DE WULF, M. OP DE BEECK en J. VERSTRAETE (eds.), *Liber Amicorum Aloïs Van den Bossche*, Brugge, Die Keure, 2019, 72-73.

overeenkomen met het loon dat men op de arbeidsmarkt had verdiend indien men een arbeidsactiviteit uitoefende buiten de handelszaak van de echtgenoot-eigenaar om.

e. Rechterlijke billijkheidscorrectie

113. Een blik over de grenzen heen (cf. Deel 2) leert ons dat naar Nederlandse invloed de Huwelijksvermogenswet van 2018 voorzien heeft in de wettelijke verankering van de rechterlijke billijkheidscorrectie.²⁶⁵ Nederlandse en Belgische doctrine pleitte voor deze mogelijkheid zodat de meewerkende echtgenoot een rechterlijke billijkheidscorrectie zou kunnen vorderen indien de werking van het stelsel van zuivere scheiding van goederen zou leiden tot flagrant onbillijke gevolgen.²⁶⁶ De correctie biedt de mogelijkheid aan de echtgenoten om de scherpe kanten van de zuivere scheiding van goederen weg te halen.²⁶⁷ Op basis van de bevindingen in de doctrine werd dan ook door de Huwelijksvermogenswet van 2018 een rechterlijke billijkheidscorrectie ingevoerd.²⁶⁸ Binnen bepaalde grenzen krijgt de familierechtbank op basis van de rechterlijke billijkheidscorrectie de mogelijkheid om bij de ontbinding van het huwelijksvermogensstelsel door echtscheiding op grond van onherstelbare ontwrichting een oordeel te vellen over het toekennen van een beperkte verbintenisrechtelijke verrekening tussen de vermogens van beide echtgenoten.²⁶⁹

114. De rechterlijke billijkheidscorrectie is opgenomen in artikel 2.3.81 BW. Men heeft er in het de Huwelijksvermogenswet van 2018 voor geopteerd om de autonomie van de echtgenoten in een stelsel van zuivere scheiding van goederen te respecteren door de rechterlijke billijkheidscorrectie facultatief te maken.²⁷⁰ De billijkheidscorrectie is slechts van toepassing wanneer de echtgenoten uitdrukkelijk hun akkoord hebben gegeven om deze wettelijke bepaling van toepassing te maken op hun huwelijksovereenkomst.²⁷¹ Het is de taak van de notaris om bij het opstellen van de huwelijksovereenkomst de juridische gevolgen van het beding toe te lichten zodat de echtgenoten

²⁶⁵ Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat het huwelijksvermogensrecht betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St. Kamer* 2017-18, nr. 54-2848/001, 26-28.

²⁶⁶ Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat het huwelijksvermogensrecht betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St. Kamer* 2017-18, nr. 54-2848/001, 27; M.V. ANTOKOLSKAIA, B. BREEDERVELD, J.E. HULST, W.D. KOLKMAN, F.R. SALOMONS en L.C.A. VERSTAPPEN, *Koude uitsluiting. Materiële problemen en onbillijkheden na scheiding van in koude uitsluiting gehuwde echtgenoten en na scheiding van ongehuwd samenlevende partners, alsmede instrumenten voor de overheid om deze tegen te gaan*, Groningen, Netherlands Institute for Law and Governance, 2010, 143-153; K. BOELEWOELKI, F. FERRAND, C. GONZALEZ BEILFUSS, M. JÄNTERÄJAREBORG, N. LOWE, D. MARTINY, en W. PINTENS, *Principles of European Family Law Regarding Property Relations Between Spouses*, Antwerpen, Intersentia, 2013, Principle 4:15, 135-138; C. DECLERCK, "De normaalste zaak van de wereld. Valorisatie van huishoudelijke arbeid in het huwelijksvermogensrecht", in W. PINTENS en C. DECLERCK, *Patrimonium 2015*, Brugge, die Keure, 2015, 389-392.

²⁶⁷ N. CARETTE en R. BARBAIX, *Tendensen Vermogensrecht 2019*, Morsel, Intersentia, 2019, 179.

²⁶⁸ Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat het huwelijksvermogensrecht betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St. Kamer* 2017-18, nr. 54-2848/001, 27.

²⁶⁹ N. CARETTE en R. BARBAIX, *Tendensen Vermogensrecht 2019*, Morsel, Intersentia, 2019, 177.

²⁷⁰ Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat het huwelijksvermogensrecht betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St. Kamer* 2017-18, nr. 54-2848/001, 27.

²⁷¹ Art. 2.3.81, §2, lid 1 BW; C. DE WULF, *De wet van 22 juli 2018 tot wijziging van het huwelijksvermogensrecht - een algemeen overzicht met modellen voor de praktijk*, Brugge, die Keure, 2019, 105.

een geïnformeerde keuze maken.²⁷² Het facultatieve karakter van de rechterlijke billijkheidscorrectie is niet aanwezig indien het gaat om een gerechtelijke scheiding van goederen. De gerechtelijke scheiding van goederen kan op basis van art. 2.3.78, §1 BW gevorderd worden door een echtgenoot of de wettelijke vertegenwoordiger wanneer de belangen van de eisende echtgenoot in het gevaar komen door de wanorde van de zaken van de andere echtgenoot, diens slecht beheer of verkwisting van de inkomsten. In geval van de gerechtelijke scheiding van goederen zegt de memorie van toelichting het volgende: *“Bij een gerechtelijke scheiding van goederen staat de mogelijkheid om een rechterlijke billijkheidscorrectie te vorderen daarentegen steeds open voor de benadeelde echtgenoot, met dien verstande dat de echtgenoot die de gerechtelijke scheiding van goederen heeft gevorderd, hier als benadeelde echtgenoot geldt. Het is inderdaad niet meer dan logisch dat de echtgenoot die zich genoodzaakt ziet om de gerechtelijke scheiding van goederen te vragen wegens het wangedrag van de andere echtgenoot, het recht heeft om een billijkheidscorrectie te vorderen, indien zou blijken dat de scheiding van goederen voor die echtgenoot tot manifeste onbillijkheden leidt.”*²⁷³ In dat geval is de correctie dus van rechtswege van toepassing en is er geen instemming vereist van beide echtgenoten.²⁷⁴

115. In het geval er dus sprake is van een contractuele scheiding van goederen zijn echtgenoten verplicht in de huwelijksovereenkomst te bepalen of ze de rechterlijke billijkheidscorrectie van toepassing verklaren.²⁷⁵ Deze keuze wordt op straffe van aansprakelijkheid door de notaris in de huwelijksovereenkomst vermeldt.²⁷⁶ De mogelijkheid om deze correctie aan de rechter te vragen is dus niet automatisch, het moet in de huwelijksovereenkomst opgenomen zijn.²⁷⁷ Indien deze mogelijkheid niet voldoende duidelijk is opgenomen in hun huwelijksovereenkomst, kan een echtgenoot de toepassing ervan niet opwerpen voor de rechter.²⁷⁸ Dit zorgt er ook voor dat deze correctie nadelig kan zijn gezien het niet dwingend is en de correctie kan worden uitgesloten in de huwelijksovereenkomst.²⁷⁹

116. Voor de toepassing van de rechterlijke billijkheidscorrectie, indien daarvoor geopteerd werd in de huwelijksovereenkomst, moet er voldaan zijn aan een aantal voorwaarden. De compensatie van de echtgenoot gebeurt enkel indien er sprake is van een manifeste onbillijkheid als gevolg van het stelsel van scheiding van goederen.²⁸⁰ De voorwaarden zijn strikt, aangezien de rechterlijke

²⁷² Art. 2.3.81, §2, lid 2 BW; Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat het huwelijksvermogensrecht betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St. Kamer* 2017-18, nr. 54-2848/001, 27.

²⁷³ MvT, *Parl.St. Kamer* 2017-18, nr. 54-2848/1, 95.

²⁷⁴ C. DE WULF, *De wet van 22 juli 2018 tot wijziging van het huwelijksvermogensrecht - een algemeen overzicht met modellen voor de praktijk*, Brugge, die Keure, 2019, 116.

²⁷⁵ R. DEKKERS, H. CASMAN, A.-L. VERBEKE en E. ALOFS, *Relatievermogensrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2021, 298.

²⁷⁶ A. KEEREMAN, “Een consequenter en meer solidair huwelijksvermogensrecht (interview met Alain Laurent Verbeke)”, *Juristenkrant* 2018, afl. 371, (8) 9.

²⁷⁷ A. KEEREMAN, “Een consequenter en meer solidair huwelijksvermogensrecht (interview met Alain Laurent Verbeke)”, *Juristenkrant* 2018, afl. 371, (8) 9.

²⁷⁸ Art. 2.3.81, §2 BW.

²⁷⁹ H. CASMAN, “Nieuw huwelijksvermogensrecht. Een bondige kennismaking”, *NjW* 2018, nr. 390, (762) 776; R. DEKKERS, H. CASMAN, A.-L. VERBEKE en E. ALOFS, *Relatievermogensrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2021, 301.

²⁸⁰ Artikel 2.3.81, §1 BW.

billijkheidscorrectie eerder als een noodmaatregel bedoeld is in uitzonderlijke, onbillijke situaties.²⁸¹ Er kunnen 3 cumulatieve voorwaarden onderscheiden worden in artikel 2.3.81 BW: “*op voorwaarde dat de omstandigheden sedert het sluiten van de huwelijksovereenkomst van scheiding van goederen of sedert de dag van de eis tot gerechtelijke scheiding van goederen (1) onvoorzien en ongunstig gewijzigd zijn (2), waardoor het gekozen stelsel, rekening houdend met de vermogensrechtelijke situatie van beide echtgenoten, tot manifest onbillijke gevolgen ten nadele van de verzoekende echtgenoot zou leiden (3)*”. Hieruit valt af te leiden dat de rechter niet zomaar op basis van eender welke grond een correctie kan toepassen.²⁸² De verzoekende echtgenoot moet kunnen aantonen dat de omstandigheden sinds het sluiten van de huwelijksovereenkomst onvoorzien en ongunstig gewijzigd zijn. Het bevat dus echt enkel die omstandigheden die niet uit de huwelijksovereenkomst blijken en die dus kunnen worden opgeworpen voor de toepassing van de rechterlijke billijkheidscorrectie.²⁸³ De rechter zal dus moeten beoordelen wat de bedoeling was van de echtgenoten bij het opmaken van de huwelijksovereenkomst.²⁸⁴ In de memorie van toelichting worden een aantal voorbeelden gegeven waaronder het onvoorzien terugschroeven van beroepsactiviteiten.²⁸⁵ Daarnaast houdt de rechter ook rekening met de vermogenssituatie van beide echtgenoten. De vergoeding op basis van de rechterlijke billijkheidscorrectie is immers enkel bedoeld voor zeer schrijnende gevallen waar de echtgenoot niet heeft kunnen deelnemen aan de vermogensopbouw van de andere echtgenoot.²⁸⁶ De rechterlijke billijkheidscorrectie is ook enkel van toepassing indien er sprake is van een echtscheiding op grond van onherstelbare ontwrichting, logisch gezien de echtgenoten bij een echtscheiding door onderlinge toestemming het over alle gevolgen van de echtscheiding eens zijn en een correctie dus onnodig is.²⁸⁷

117. Indien de voorwaarden voor de rechterlijke billijkheidscorrectie zijn vervuld, kan de familierechtbank overgaan tot het toekennen van een vergoedingsrecht aan de echtgenoot die de manifest onbillijke gevolgen van de onvoorzien en gewijzigde omstandigheden ondervindt. De vergoeding die de echtgenoot kan krijgen via de rechterlijke billijkheidscorrectie is wettelijk beperkt door twee grenzen die eraan gesteld worden. De eerste beperking ligt in het feit dat men kan enkel dat kan krijgen dat nodig is om de manifest onbillijke gevolgen te compenseren.²⁸⁸ De tweede beperking ligt in het feit dat de vergoeding *niet hoger kan liggen dan een derde van de nettowaarde van de samengevoegde aanwinsten*²⁸⁹ van de echtgenoten en dit na aftrek van de nettowaarde van de eigen aanwinsten van de meewerkende echtgenoot.²⁹⁰ Deze beperking van de

²⁸¹ R. DEKKERS, H. CASMAN, A.-L. VERBEKE en E. ALOFS, *Relatievermogensrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2021, 299.

²⁸² Wetsvoorstel 13 december 2017 tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat het huwelijksvermogensrecht betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 2848/1, 96.

²⁸³ N. CARETTE en R. BARBAIX, *Tendensen Vermogensrecht 2019*, Mortsel, Intersentia, 2019, 188.

²⁸⁴ N. CARETTE en R. BARBAIX, *Tendensen Vermogensrecht 2019*, Mortsel, Intersentia, 2019, 188.

²⁸⁵ MvT, *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 54-2848/1, 97.

²⁸⁶ R. DEKKERS, H. CASMAN, A.-L. VERBEKE en E. ALOFS, *Relatievermogensrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2021, 299.

²⁸⁷ Verslag van de eerste lezing namens de Commissie voor de Justitie, *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 54-2848/7, 17.

²⁸⁸ Art. 2.3.81, §1, lid 2 BW; N. CARETTE en R. BARBAIX, *Tendensen Vermogensrecht 2019*, Mortsel, Intersentia, 2019, 182.

²⁸⁹ Art. 2.3.81, §1, lid 2 BW.

²⁹⁰ R. DEKKERS, H. CASMAN, A.-L. VERBEKE en E. ALOFS, *Relatievermogensrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2021, 300.

vergoeding is er om te vermijden dat echtgenoten via deze weg toch een solidariteit kunnen krijgen waarvoor ze in principe niet gekozen hebben, want dan zou er een gelijke verrekening van aanwinsten opgenomen zijn.²⁹¹ De correctie beoogt dus nog wel een evenwicht tussen de autonomie en de solidariteit.²⁹²

118. De rechterlijke billijkheidscorrectie gaat gepaard met heel wat kritiek. Een eerste kritiek is het feit dat men in België geopteerd heeft voor een *opting-in* systeem.²⁹³ De meewerkende echtgenoot zal geen bescherming genieten op dwingende wijze indien men niet uitdrukkelijk koos voor de toepassing van deze correctie. Er blijft nog de mogelijkheid om de ongerechtvaardigde verrijking in te roepen, tenminste wanneer aan alle toepassingsvoorwaarden is voldaan (cf. *infra*, rn. 148) Een andere kritiek ziet de rechterlijke billijkheidscorrectie als een instrument van onbillijkheid eerder dan dat het onbillijkheden zou wegwerken.²⁹⁴ De correctie leidt tot meer onzekerheid doordat het gesteund is op moeilijk definieerbare principes: '*manifest*' en '*onbillijk*'. De toepassingsvoorwaarden worden eerder vaag en algemeen geformuleerd waardoor men afhankelijk is van de *in concreto* beoordeling. De uitkomst is bijgevolg afhankelijk van de inschatting van het probleem door de rechter en de invulling van die principes door de rechter, deze beschikt bijgevolg over een ruime appreciatiebevoegdheid. De invulling van wat als billijk wordt beschouwd is gebaseerd op intuïtie, een intuïtie die bij iedere rechter anders kan zijn en de vraag kan dan ook gesteld worden of iedere rechter wel een juiste inschatting maakt van het probleem.²⁹⁵ Het gevaar bestaat dat de rechterlijke billijkheidscorrectie niet altijd even billijk zal zijn en er wordt gevreesd voor rechtsonzekerheid.²⁹⁶ Aan deze mogelijke rechtsonzekerheid kunnen echtgenoten volgens CARETTE en BARBAIX proactief tegemoet komen door bepaalde modaliteiten te koppelen aan de billijkheidscorrectie zodanig dat de rechter een leidraad heeft in de huwelijksovereenkomst bij de toepassing van de correctie.²⁹⁷ Wanneer echtgenoten in hun huwelijksovereenkomst duidelijk aangeven wat zij beogen op dat moment, kan er later goed afgebakend worden wat nu onvoorzien en ongunstig is en bijgevolg voor correctie in aanmerking komt.²⁹⁸ De auteurs pleiten ook voor een verduidelijking in de huwelijksovereenkomst van de omstandigheden die de echtgenoten zouden kwalificeren als onvoorzien, natuurlijk kan dit geen exhaustieve opsomming inhouden gezien echtgenoten niet perfect kunnen voorzien welke wendingen hun levens zullen nemen en dit zou ook niet ten goede komen aan de appreciatiebevoegdheid van de rechter.²⁹⁹

²⁹¹ R. DEKKERS, H. CASMAN, A.-L. VERBEKE en E. ALOFS, *Relatievermogensrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2021, 300.

²⁹² N. CARETTE en R. BARBAIX, *Tendensen Vermogensrecht 2019*, Mortsel, Intersentia, 2019, 183.

²⁹³ Y.-H. LELEU, "La séparation de biens corrigée" in F. DERÈME, J. FONTEYN, Y.-H. LELEU, M.-H. LEMPEREUR, M. VAN MOLLE en J. SAUVAGE, (eds.), *Les régimes matrimoniaux après la loi du 22 juillet 2018. Et maintenant, tout devient possible?*, Brussel, Larcier, 2019, 64.

²⁹⁴ V. ROSENAU, "Atténuation légale optionnelle: la correction en équité" in J.-L. RENCHON, en F. TAINMONT, (eds.), *La réforme des régimes matrimoniaux et des droits successoraux du conjoint et du cohabitant légal. Ce que la loi du 22 juillet 2018 régle ce qu'elle ne règle pas*, Brussel, Larcier, 2019, 203.

²⁹⁵ A. VAN DEN BOSSCHE, *Patrimonium 2019*, Brugge, die Keure, 2019, 198;

²⁹⁶ Adv.RvS 15 februari 2018, nr. 62.729, *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 2848/2, 12; Verslag van de eerste lezing 29 juni 2018 namens de Commissie voor de Justitie uitgebracht door de dames Goedele Uyttersprot en Laurette Onkelinx, *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 2848/7, 8. Zie ook Van Gysel die om deze reden de rechterlijke billijkheidscorrectie afraadt: A. Van Gysel, "Le conjoint et le cohabitant légal survivant" in P. Moreau (ed.), *La réforme du droit des successions*, Brussel, Larcier, 2018, 434.

²⁹⁷ N. CARETTE en R. BARBAIX, *Tendensen Vermogensrecht 2019*, Mortsel, Intersentia, 2019, 185.

²⁹⁸ N. CARETTE en R. BARBAIX, *Tendensen Vermogensrecht 2019*, Mortsel, Intersentia, 2019, 189.

²⁹⁹ N. CARETTE en R. BARBAIX, *Tendensen Vermogensrecht 2019*, Mortsel, Intersentia, 2019, 190.

119. Over de toepassing van de rechterlijke billijkheidscorrectie op de situatie van de meewerkende echtgenoot zijn er verschillende strekkingen.³⁰⁰ De ene strekking zegt dat de toepassing mogelijk is, maar afhankelijk is van de feitelijke omstandigheden en de bedoeling van de echtgenoten ten tijde van de huwelijksovereenkomst.³⁰¹ Deze strekking is van oordeel dat men er niet zomaar mag van uitgaan dat een meewerkende echtgenoot op het moment van het sluiten van de huwelijksovereenkomst bewust gewild heeft dat de geleverde arbeid in de handelszaak van de echtgenoot-eigenaar onvergoed zou blijven.³⁰² Persoonlijk sluit ik me aan bij deze strekking en kan het onvergoed meewerken in de handelszaak van de echtgenoot-eigenaar als een onvoorziene en ongunstige wijziging gekwalificeerd worden die manifest onbillijke gevolgen heeft voor de meewerkende echtgenoot bij de echtscheiding. Zoals reeds aangehaald bevindt de meewerkende echtgenoot zich vaak nog niet in deze specifieke positie bij het aangaan van het huwelijk en zal men pas na verloop van tijd de eigen beroepsactiviteit stopzetten en starten met het meewerken in de handelszaak van de echtgenoot-eigenaar. De toepassing van de rechterlijke billijkheidscorrectie zou ook afgeleid kunnen worden uit de memorie van toelichting waarin men het voorbeeld gaf van de echtgenoot die onvoorzien de eigen beroepsactiviteiten terugschroefde omwille van bepaalde redenen, de meewerkende echtgenoot doet dit immers ook zodanig dat er kan gewerkt worden in de handelszaak van de echtgenoot-eigenaar. Zoals aangehaald door CARETTE en BARBAIX kan het ook aangewezen zijn dat echtgenoten waarvan eentje eigenaar is van een handelszaak op voorhand stilstaan bij hun opvattingen over de toekomst omtrent de levensorganisatie, het beroepsleven, etc. Door deze zaken vast te leggen in de huwelijksovereenkomst is bij een echtscheiding duidelijk wat onvoorzien en ongunstig gewijzigd is. Ik ben daarnaast ook van oordeel dat wanneer echtgenoten de mogelijkheid opnemen dat één van hen later in de handelszaak van de andere zou meewerken dit niet meteen de toepassing van de correctie uitsluit, aangezien de uiteindelijke meewerkende echtgenoot in mijn ogen niet de bedoeling zal gehad hebben bij de sluiting van de huwelijksovereenkomst dat hij/zij nooit zal worden vergoed voor de arbeidsprestaties. Een andere strekking zegt dan weer dat er geen mogelijkheid bestaat tot de toepassing van de rechterlijke billijkheidscorrectie in de situatie van de meewerkende echtgenoot.³⁰³

120. Door het facultatieve karakter van de rechterlijke billijkheidscorrectie in een contractueel stelsel van scheiding van goederen zal de correctie niet voor iedere meewerkende echtgenoot de oplossing bieden. De correctie kan immers worden uitgesloten in de huwelijksovereenkomst waardoor de toepassing ervan buiten spel wordt gezet.³⁰⁴ Het facultatieve karakter van het mechanisme is dan ook te betreuren.

³⁰⁰ N. CARETTE en R. BARBAIX, *Tendensen Vermogensrecht 2019*, Mortsels, Intersentia, 2019, 190.

³⁰¹ N. CARETTE en R. BARBAIX, *Tendensen Vermogensrecht 2019*, Mortsels, Intersentia, 2019, 190.

³⁰² F. DEGUEL, "La (nouvelle?) séparation de biens pure et simple" in Y. LELEU (ed.), *La réforme du droit des régimes matrimoniaux, Loi du 22 juillet 2018*, Brussel, Larcier, 2018, 198.

³⁰³ C. DECLERCK, "De hervorming van het huwelijksvermogensrecht. Commentaar bij de wet van 22 juli 2018", *T.Fam.* 2018, (228) 250.

³⁰⁴ H. CASMAN, "Nieuw huwelijksvermogensrecht. Een bondige kennismaking", *NjW* 2018, nr. 390, (762) 776; R. DEKKERS, H. CASMAN, A.-L. VERBEKE en E. ALOFS, *Relatievermogensrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2021, 301.

§2 Extern preventief

121. De extern preventieve correcties zijn bedingen die een externe werking hebben en dus wel degelijk goederenrechtelijke werking.³⁰⁵ Zij zullen het eigendomsrecht van de goederen van de echtgenoten beïnvloeden en dus het zakenrechtelijke statuut wijzigen.³⁰⁶ Het doel van deze correcties is om enige solidariteit in te bouwen tussen de echtgenoten, maar met behoud van de voordelen van hun stelsel.³⁰⁷ Hieronder worden twee externe correctiemechanismen besproken: het toegevoegd intern gemeenschappelijk vermogen en de onverdeeldmaking.³⁰⁸

a. Toegevoegd intern gemeenschappelijk vermogen

122. Het toegevoegd intern gemeenschappelijk vermogen (hierna: TIGV) is een extern correctiemechanisme voor de verzachting van het stelsel van zuivere scheiding van goederen.³⁰⁹ Met deze correctie voegt men een onverdeeldheid met een bijzondere bestemming toe aan het basisstelsel van zuivere scheiding van goederen waarin beide echtgenoten goederenrechtelijk gerechtigd zijn.³¹⁰ Het vermogen dat wordt toegevoegd is tussen de echtgenoten in hun onderlinge relatie een gemeenschappelijk vermogen.³¹¹

123. Het beding tot dat een TIGV invoert in het stelsel van scheiding van goederen kan als volgt worden geformuleerd: *"Aan dit stelsel van scheiding van goederen, dat zoals vermeld dient te worden beschouwd als het dominante basisregime, wordt een intern gemeenschappelijk vermogen toegevoegd, met bijzondere bestemming ten behoeve van de lasten van het huwelijk en het gemeenschappelijk leven der echtgenoten en hun gezin"*.³¹²

124. De samenstelling en de omvang van het TIGV is zeer flexibel. De echtgenoten bepalen vrij wat er in het TIGV wordt opgenomen, het is daarom ook mogelijk dat de ene echtgenoot meer inbrengt dan de andere zonder dat er enige wederkerigheid nodig is.³¹³ Door bepaalde goederen in te brengen, vermijdt men dat één van de echtgenoten bij de echtscheiding met lege handen achterblijft. Belangrijk voor de geldigheid is de toevoeging van het beginsel van de zaakvervanging, vermits men anders het TIGV gewoon kan laten uitdoven door de vervreemding

³⁰⁵ A.-L. VERBEKE en H. CASMAN, "Huwelijksvoordelen bij scheiding van goederen", *TEP*, 2020, Intersentia, (14) 36.

³⁰⁶ A.L. VERBEKE, "Scheiding van goederen – Correcties" in X., *Vermogensplanning met effect bij leven. Huwelijk en samenwoning*, Gent, Larcier, 2004, 69-70.

³⁰⁷ F. HELSEN, "Het toegevoegd intern gemeenschappelijk vermogen", *Not.Fisc.M.* 2015, afl. 3, (70) 73.

³⁰⁸ Cass. 20 oktober 1978, *RW* 1978-79, 2369, noot H. CASMAN; W. BRUSSELMANS, "Scheiding van goederen met onverdeeldmaking van de besparingen", *Waarvan Akte* 1997, 90.

³⁰⁹ F. HELSEN, "Het toegevoegd intern gemeenschappelijk vermogen", *Not.Fisc.M.* 2015, afl. 3, (70) 70; A.-L. VERBEKE en H. CASMAN, "Huwelijksvoordelen bij scheiding van goederen", *TEP*, 2020, Intersentia, (14) 50.

³¹⁰ F. HELSEN, "Het toegevoegd intern gemeenschappelijk vermogen", *Not.Fisc.M.* 2015, afl. 3, (70) 73; A.-L. VERBEKE en H. CASMAN, "Huwelijksvoordelen bij scheiding van goederen", *TEP*, 2022, Intersentia, (14) 50.

³¹¹ A.-L. VERBEKE en H. CASMAN, "Huwelijksvoordelen bij scheiding van goederen", *TEP*, 2020, Intersentia, (14) 51.

³¹² A.-L. VERBEKE, "Huwelijkscontracten: scheiding van goederen met toeters en bellen", in L. WEYTS, A.-L. VERBEKE en E. GOOVAERTS, *Actualia familiaal vermogensrecht*, Leuven, Universitaire Pers Leuven, 2003, 19.

³¹³ A.-L. VERBEKE, "Huwelijkscontracten: scheiding van goederen met toeters en bellen", in L. WEYTS, A.-L. VERBEKE en E. GOOVAERTS, *Actualia familiaal vermogensrecht*, Leuven, Universitaire Pers Leuven, 2003, 19; R. DEKKERS, H. CASMAN, A.-L. VERBEKE en E. ALOFS, *Relatievermogensrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2019, 238-259.

van de goederen die erin vervat zaten.³¹⁴ De zaakvervanging is noodzakelijk gezien zonder dit het TIGV een loutere toevalligheid zou uitmaken en dus een gewone onverdeeldheid zou zijn.³¹⁵

125. Het TIGV wordt gekenmerkt door een intern gesloten element en een extern open element. Het is intern gesloten door de bijzondere bestemming tussen de echtgenoten, wat ook maakt dat het onmogelijk is voor de meewerkende echtgenoot om eenzijdig de verdeling te vorderen.³¹⁶ Het TIGV zorgt voor een intern gebonden gemeenschap tijdens de werking van het stelsel.³¹⁷ De meewerkende echtgenoot moet de ontbinding van het huwelijk afwachten om het deel te krijgen van het TIGV.³¹⁸ Daarnaast is het extern open door de externe werking ten aanzien van derden, het is ten aanzien van hen een gewone onverdeeldheid dus zullen zij de mogelijkheid hebben om beslag te leggen.³¹⁹

126. De bijzondere bestemming van het TIGV is cruciaal om niet in het vaarwater te komen van het stelsel van gemeenschap van goederen en het te onderscheiden van een gewone onverdeeldheid.³²⁰ Dit uit zich in de uitsluiting van bepaalde goederen die dus geen deel mogen uitmaken van het TIGV. Inkomsten uit eigen goederen en beroepsinkomsten mogen bijgevolg niet in de gemeenschap worden opgenomen want in dat geval spreken we niet meer van een stelsel van scheiding van goederen.³²¹

127. Het lot van het TIGV bij de ontbinding van het stelsel kan verschillen. De goederen die de echtgenoten hebben toegevoegd worden immers principieel in gelijke helften verdeeld, tenzij zij anders hebben voorzien in de huwelijksovereenkomst. Het is mogelijk dat men voorziet in het TIGV dat een echtgenoot bepaalde goederen die deze heeft ingebracht, mag terugnemen zonder enige vergoeding hiervoor verschuldigd te zijn.³²²

128. Wanneer we de correctie van het TIGV toepassen op de situatie van de meewerkende echtgenoot wordt duidelijk dat het TIGV in principe in staat is om het stelsel te corrigeren. Aan de hand van dit correctiemechanisme kan een begunstiging tot stand gebracht worden ten voordele van de meewerkende echtgenoot.³²³ Jammer genoeg slaagt het TIGV er niet volledig in om de positie van de meewerkende echtgenoot te versterken. Er blijven een tweetal beperkingen

³¹⁴ F. HELSEN, "Het toegevoegd intern gemeenschappelijk vermogen", *Not.Fisc.M.* 2015, afl. 3, (70) 74.

³¹⁵ A.-L. VERBEKE, "Huwelijkscontracten: scheiding van goederen met toeters en bellen", in L. WEYTS, A.-L. VERBEKE en E. GOOVAERTS, *Actualia familiaal vermogensrecht*, Leuven, Universitaire Pers Leuven, 2003, 20.

³¹⁶ Cass. 20 september 2013, *RW* 2014-15, 618; A.L. VERBEKE, "Scheiding van goederen en onverdeeldheden. Over de rechtsgeldigheid van een TIGV", *T.Not.* 2011, nr. 4, (179) 179-192.

³¹⁷ A.-L. VERBEKE, "Huwelijkscontracten: scheiding van goederen met toeters en bellen", in L. WEYTS, A.-L. VERBEKE en E. GOOVAERTS, *Actualia familiaal vermogensrecht*, Leuven, Universitaire Pers Leuven, 2003, 19.

³¹⁸ A.-L. VERBEKE, "Scheiding van goederen – Externe correcties" in X., *Vermogensplanning met effect bij leven. Huwelijk en samenwoning*, Gent, Larcier, 2004, 74-75.

³¹⁹ A.-L. VERBEKE, "Huwelijkscontracten: scheiding van goederen met toeters en bellen", in L. WEYTS, A.-L. VERBEKE en E. GOOVAERTS, *Actualia familiaal vermogensrecht*, Leuven, Universitaire Pers Leuven, 2003, 19.

³²⁰ A.-L. VERBEKE, "Huwelijkscontracten: scheiding van goederen met toeters en bellen", in L. WEYTS, A.-L. VERBEKE en E. GOOVAERTS, *Actualia familiaal vermogensrecht*, Leuven, Universitaire Pers Leuven, 2003, 19.

³²¹ A.-L. VERBEKE, "Huwelijkscontracten: scheiding van goederen met toeters en bellen", in L. WEYTS, A.-L. VERBEKE en E. GOOVAERTS, *Actualia familiaal vermogensrecht*, Leuven, Universitaire Pers Leuven, 2003, 19, nr. 11; A.-L. VERBEKE, "Stelsels van scheiding van goederen" in A.-L. VERBEKE, F. BUYSENS en H. DERYCKE (eds.), *Vermogensplanning met effect bij leven: huwelijk en samenwoning*, Brussel, Larcier, 2011, 71-75.

³²² A.-L. VERBEKE, "Huwelijkscontracten: scheiding van goederen met toeters en bellen", in L. WEYTS, A.-L. VERBEKE en E. GOOVAERTS, *Actualia familiaal vermogensrecht*, Leuven, Universitaire Pers Leuven, 2003, 20.

³²³ F. HELSEN, "Het toegevoegd intern gemeenschappelijk vermogen", *Not.Fisc.M.* 2015, afl. 3, (70) 70.

aanwezig die een struikelblok kunnen vormen. Een eerste nadeel bestaat erin dat bij de creatie van het TIGV één van de redenen waarom echtgenoten met een handelszaak kiezen voor het stelsel van scheiding van goederen zal worden tenietgedaan. De echtgenoot zal niet meer beschermd worden tegen de persoonlijke schuldeisers van de echtgenoot-eigenaar. Deze kunnen omwille van het extern open element het aandeel van de echtgenoot-eigenaar in het TIGV aanspreken.³²⁴ Het tweede nadeel zit in het feit dat het TIGV een bijzondere bestemming heeft en dat de beroepsinkomsten dus van de gecreëerde gemeenschap zijn uitgesloten. De beroepsinkomsten moeten omwille van de eis dat het gekozen stelsel dominant blijft, een eigen goed blijven. Voor de meewerkende echtgenoot zijn het net die beroepsinkomsten die van belang zijn, waardoor deze beperking ook maakt dat het TIGV niet de ideale oplossing is in het geval van de meewerkende echtgenoot. Het TIGV biedt onvoldoende bescherming voor de meewerkende echtgenoot en kan dus niet voldoende bijdragen in het oog op een vergoeding voor de geleverde arbeidsprestaties.

b. Onverdeeldheid van besparingen

129. De onverdeeldheid van besparingen is een externe correctie die de echtgenoten kunnen toevoegen aan hun huwelijksovereenkomst.³²⁵ De correctie van de onverdeeldheid van besparingen is een gemeenrechtelijke onverdeeldheid.³²⁶ De echtgenoten komen in dit geval conventioneel overeen dat de onverdeelde helft van de besparingen dag na dag worden verdeeld onder hen twee. De besparingen worden gevormd door de inkomsten uit arbeid en vermogen, na bijdrage in de lasten van het huwelijk en na aftrek van de persoonlijke schulden.³²⁷ De deelname van de echtgenoten in de besparingen gebeurt automatisch dag na dag via automatische betaling waarbij de onverdeelde helft van de besparingen overgaat naar de andere echtgenoot.³²⁸ De gewenste toevoeging van solidariteit aan het stelsel van scheiding van goederen gebeurt automatisch, wat het eenvoudiger maakt dan bijvoorbeeld de periodieke verrekeningen.³²⁹

130. Deze correctie is een goede oplossing voor de meewerkende echtgenoot, omdat deze in de meeste gevallen het minst heeft kunnen sparen en door de geleverde arbeid in de handelszaak van de echtgenoot-eigenaar zelf geen vermogen heeft opgebouwd. Op deze manier kan de meewerkende echtgenoot aanspraak laten gelden op de besparingen van de echtgenoot-eigenaar,

³²⁴ A.-L. VERBEKE, "Het huwelijkscontract van scheiding van goederen. Pleidooi voor een warme uitsluiting" in KFBN (ed.), *De evolutie in de huwelijkscontracten*, Antwerpen, Kluwer, 1995, 146; A.-L. VERBEKE, "Civiel- en fiscaalrechtelijke bedenkingen bij het finaal verrekeningsbeding en het alsof-beding in het huwelijkscontract van scheiding van goederen" in W. PINTENS (ed.), *Liber amicorum Roger Dillemans 1: Familierecht en familiaal vermogensrecht*, Antwerpen, Story-Scientia, 1997, 432.

³²⁵ C. DECLERCK, "De hervorming van het huwelijksvermogensrecht. Commentaar bij de wet van 22 juli 2018", *T.Fam.* 2018, afl. 9, (228) 243.

³²⁶ Luik 31 januari 1972, *Pas.* 1972, 79; Antwerpen 26 oktober 1988, *Rev.not.b.* 1989, 481; W. BRUSSELMANS, "Scheiding van goederen met onverdeeldmaking van de besparingen", *Waarvan Akte* 1997, 91.

³²⁷ Gent 3 september 2015, *T.Not.* 2015, afl. 10, 671; J.-L. SNYERS, *Scheiding van goederen met onverdeeldmaking van de besparingen*, Antwerpen, Kluwer, 1995, 19.

³²⁸ J. SNYERS, "Solidariteitsmechanismen bij het huwelijksvermogensstelsel van scheiding van goederen", *Notarius* 1992, 371; J.-L. SNYERS, *Scheiding van goederen met onverdeeldmaking van de besparingen*, Antwerpen, Kluwer, 1995, 18-19; W. BRUSSELMANS, "Scheiding van goederen met onverdeeldmaking van de besparingen", *Waarvan Akte* 1997, 91; C. DE WULF, "De huwelijkscontracten" in C. DE WULF, J. BAEL en S. DEVOS, *Notarieel familierecht en familiaal vermogensrecht. Het opstellen van notariële akten*, Mechelen, Kluwer, 2011, 998-999.

³²⁹ J.-L. SNYERS, *Scheiding van goederen met onverdeeldmaking van de besparingen*, Antwerpen, Kluwer, 1995, 31 en 39.

ontvangen dankzij de arbeid van de meewerkende echtgenoot in de handelszaak.³³⁰ Het enige nadeel van dit mechanisme is het risico dat de echtgenoot-eigenaar het inkomen volledig verteert zodat er op het einde van de rit geen besparingen overblijven.³³¹ Dit scenario is perfect mogelijk gezien men enkel de besparingen samenbrengt en niet de inkomsten, de echtgenoten zijn immers gehuwd onder het stelsel van scheiding van goederen.³³² De goede werking van dit correctiemechanisme vereist bijgevolg eerlijkheid en goede trouw.

§3. Combi-contract

131. Er zijn hierboven heel wat preventieve correcties uiteengezet die een oplossing kunnen vormen voor de situatie van de meewerkende echtgenoot. Men hoeft zich niet toe te spitsen op slechts één welbepaald type van correctie, de notaris kan ook een combinatie voorstellen die in het licht van wat de echtgenoten wensen het best aansluit bij hun specifieke situatie. In dat geval kan er gesproken worden van een combi-contract waarin er een combinatie vervat zit van verschillende correcties, zowel intern als extern kunnen gecombineerd worden.³³³ VERBEKE wijst hier wel op het belang om de basis, namelijk het scheidingsstelsel, niet uit het oog te verliezen.³³⁴

§4. Rol van de notaris bij de preventieve correctiemechanismen

132. Een veelvoorkomende kritiek op het stelsel van zuivere scheiding van goederen is het feit dat de keuze vaak ongefundeerd is en dat echtgenoten de nadelige gevolgen van hun keuze niet of onvoldoende in overweging nemen. De keuze die de echtgenoten maken is vaak geen zuiver rationele beslissing, maar een beslissing gebaseerd op irrationele en emotionele overwegingen zoals de drang naar autonomie of onafhankelijkheid, of eventueel onder druk van familie omdat de handelszaak bijvoorbeeld sinds zeer lange tijd in de familie zit.³³⁵ Dit wordt door VERBEKE aangeduid als 'het wilsgebrek van de liefde'. Aan deze kritiek kan tegemoetgekomen worden door de plichten die men oplegt aan de notaris.

133. Op geen enkel terrein is de preventieve rol van de notaris zo uitgebreid als bij huwelijksovereenkomsten, de notaris heeft een onmiskenbare rol bij het adviseren van de

³³⁰ J.-L. SNYERS, *Scheiding van goederen met onverdeeldmaking van de besparingen*, Antwerpen, Kluwer, 1995, 31-33; W. BRUSSELMANS, "Scheiding van goederen met onverdeeldmaking van de besparingen", *Waarvan Akte* 1997, 91.

³³¹ J.-L. SNYERS, *Scheiding van goederen met onverdeeldmaking van de besparingen*, Antwerpen, Kluwer, 1995, 32-40.

³³² J.-L. SNYERS, *Scheiding van goederen met onverdeeldmaking van de besparingen*, Antwerpen, Kluwer, 1995, 39.

³³³ A.-L. VERBEKE, "Huwelijkscontracten: scheiding van goederen met toeters en bellen", in L. WEYTS, A.-L. VERBEKE en E. GOOVAERTS, *Actualia familiaal vermogensrecht*, Leuven, Universitaire Pers Leuven, 2003, 23-24.

³³⁴ A.-L. VERBEKE, "Huwelijkscontracten: scheiding van goederen met toeters en bellen", in L. WEYTS, A.-L. VERBEKE en E. GOOVAERTS, *Actualia familiaal vermogensrecht*, Leuven, Universitaire Pers Leuven, 2003, 24.

³³⁵ J.-L. SNYERS, *Scheiding van goederen met onverdeeldmaking van de besparingen*, Antwerpen, Kluwer, 1995, 4; A.-L. VERBEKE, "Recht is balans is een werkwoord", *RW* 2000-01, nr. 26, (969) 977; A.-L. VERBEKE, "Het wilsgebrek van de liefde", *TEP* 2015, (100) 103; Y.-H. LELEU, *Droit patrimonial des couples*, Brussel, Larcier, 2015, 375.

echtgenoten bij het opstellen van hun huwelijksovereenkomst.³³⁶ Voorheen kon men de algemene bijstandsplicht, waarin de informatieplicht vervat zit, terugvinden in artikel 9 Wna.³³⁷ Ondertussen heeft de wetgever de informatieplicht van de notaris verschoven van artikel 9 Wna naar artikel 1 Wna.³³⁸ Vermoedelijk is dit een signaal waarmee men de notarissen extra wilt wijzen op het belang van deze verplichting. Artikel 110 van de wet van 5 mei 2019³³⁹ heeft artikel 1 Wna gewijzigd door middel van de volgende toevoeging: "De notaris licht elke partij altijd volledig in over de rechten, verplichtingen en lasten die voortvloeien uit de rechtshandelingen waarbij hij betrokken is en geeft aan alle partijen op onpartijdige wijze raad."

134. Nog voor de verschuiving van de informatieplicht in de Wna werd er reeds in 2018 door de Belgische Huwelijksvermogenswet aan de notaris een zeer expliciete informatieplicht gegeven met betrekking tot huwelijksovereenkomsten.³⁴⁰ De informatieplicht is opgenomen in de wet en in de parlementaire voorbereidingen³⁴¹ van de Huwelijksvermogenswet van 2018³⁴² werd expliciet gewezen op de cruciale rol van de notaris bij het informeren en adviseren over de verschillende mogelijkheden die openstaan voor de echtgenoten in een stelsel van zuivere scheiding van goederen.³⁴³ Het is belangrijk dat de echtgenoten alle mogelijke voor- en nadelen van een stelsel van zuivere scheiding van goederen afwegen tegen de voor- en nadelen van een gecorrigeerd stelsel van scheiding van goederen.³⁴⁴ Een huwelijksovereenkomst is immers van lange duur, met verregaande gevolgen en wordt vaak ondertekend in een situatie die niet meer overeenkomt met de situatie in de toekomst.³⁴⁵ Deze nieuwe verplichtingen worden m.i. indirect bevestigd door het vernieuwde artikel 1 Wna.³⁴⁶

135. De notaris is verplicht de echtgenoten te wijzen op de potentiële rechtsgevolgen die vasthangen aan het ondertekenen van hun huwelijksovereenkomst. De voor- en nadelen moeten dus uitdrukkelijk overwogen worden.³⁴⁷ De informatieplicht is daarom versterkt in de Huwelijksvermogenswet van 2018 op twee gebieden. Ten eerste met betrekking tot de juridische gevolgen van een beding van verrekening van aanwinsten. Artikel 2.3.64, §3 BW verplicht de

³³⁶ H. DE BLOCK, G. DE ROECK, J. HENDRICKX, C. NIJS, W. NOUWKENS, J. ROOMS en A. SPAEPEN, "De notaris en conflictbeheersing", *Not.Fisc.M.* 2000, (79) 83.

³³⁷ Wet van 25 ventôse jaar XI op het notarisambt, BS 16 maart 1803; F. BUYSENS, "Scheiding van goederen: een goed of slechts huwelijksvermogensstelsel", *T.Fam.* 2015, (45) 48-52.

³³⁸ A. VAN DEN BOSSCHE, *Patrimonium 2019*, Brugge, die Keure, 2019, 192.

³³⁹ Wet houdende diverse bepalingen inzake informatisering van Justitie, modernisering van het statuut van rechters in ondernemingszaken en inzake de notariële aktebank, BS 19 juni 2019 (ed. 1).

³⁴⁰ Wet van 22 juli 2018 tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek en diverse andere bepalingen wat het huwelijksvermogensrecht betreft, BS 27 juli 2018; H. CASMAN, "Nieuw huwelijksvermogensrecht. Een bondige kennismaking", *NJW* 2018, afl. 390, (762) 773.

³⁴¹ MvT wetsvoorstel van 13 december 2017 tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat het huwelijksvermogensrecht betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St. Kamer* 2017-2018, nr. 2848/001.

³⁴² Wet van 22 juli 2018 tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek en diverse andere bepalingen wat het huwelijksvermogensrecht betreft, BS 27 juli 2018.

³⁴³ Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat het huwelijksvermogensrecht betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St. Kamer* 2017-18, nr. 54-2848/001, 20.

³⁴⁴ Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat het huwelijksvermogensrecht betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St. Kamer* 2017-18, nr. 54-2848/001, 28.

³⁴⁵ A. KEEREMAN, "Een consequenter en meer solidair huwelijksvermogensrecht (interview met Alain Laurent Verbeke)", *Juristenkrant* 2018, afl. 371, (8) 9.

³⁴⁶ Wet van 25 ventôse jaar XI op het notarisambt, BS 16 maart 1803.

³⁴⁷ F. BUYSENS, "Scheiding van goederen: een goed of slecht huwelijksvermogensstelsel", *T.Fam.* 2015, (45) 48-52.

notarissen in de huwelijksovereenkomst uitdrukkelijk te vermelden 'dat zij ieder van de echtgenoten hebben gewezen op de juridische gevolgen van het opnemen of niet opnemen van een beding van verrekening van aanwinsten'.³⁴⁸ De vermelding wordt vaak als volgt gemaakt: "De notaris heeft, zoals voorgeschreven door artikel 2.3.64, §3 van het Burgerlijk Wetboek, ieder van de echtgenoten gewezen op de ongewenste gevolgen die een huwelijkscontract van zuivere scheiding van goederen met zich mee kan brengen vooral in het geval van een relatiebreuk of een overlijden. Hij heeft hun diverse formules voorgesteld die deze ongewenste gevolgen kunnen voorkomen of temperen zoals onder meer de toevoeging aan het contract van een verrekenbeding van de aanwinsten."³⁴⁹

136. Ten tweede is de informatieverplichting van de notaris versterkt met betrekking tot de opname van een rechterlijke billijkheidscorrectie.³⁵⁰ De verplichting is hier drievoudig: 1) de notaris moet de echtgenoten bij het verlijden van een huwelijksovereenkomst van scheiding van goederen inlichten omtrent de mogelijkheid van een rechterlijke billijkheidscorrectie, omtrent de voorwaarden en omtrent het feit dat de rechterlijke billijkheidscorrectie enkel van toepassing is indien men daar uitdrukkelijk mee akkoord ging, 2) de notaris moet de echtgenoten de vraag stellen of zij al dan niet wensen dat de rechterlijke billijkheidscorrectie toepasbaar wordt en 3) de notaris moet in de huwelijksovereenkomst uitdrukkelijk vermelden of echtgenoten hun akkoord dan wel niet-akkoord gegeven hebben op de voornoemde vraag.³⁵¹ In de memorie van toelichting staat te lezen dat op deze manier wordt gewaarborgd dat de echtgenoten een weloverwogen en bewuste keuze uitspreken.³⁵² De formulering in de akte van de aanvaarding of de weigering van de toepassing van de rechterlijke billijkheidscorrectie kan als volgt worden gedaan:

"1. De notaris heeft de aanstaande echtgenoten de vraag gesteld of zij akkoord gaan met het opnemen in hun huwelijkscontract van de regeling voorzien in artikel 2.3.81, §1 van het Burgerlijk Wetboek, waarbij aan de familierechtbank de macht wordt verleend om een vergoeding toe te kennen lastens de ene echtgenoot ten gunste van de andere wanneer deze laatste als gevolg van een echtscheiding wegens onherstelbare ontwrichting van het huwelijk of wegens een gerechtelijke scheiding van goederen in een onbillijke vermogenssituatie zou verkeren. Lezing werd gegeven van de betreffende wetsbepaling die luidt als volgt: "Artikel 2.3.81, §1 Onverminderd paragraaf 2, kan de familierechtbank, wanneer het huwelijk ontbonden is door echtscheiding wegens onherstelbare ontwrichting van het huwelijk tussen de echtgenoten, aan de benadeelde echtgenoot, op zijn verzoek, een vergoeding ten laste van de andere echtgenoot toekennen op voorwaarde dat de omstandigheden sedert het sluiten van de huwelijksovereenkomst van scheiding van goederen of sedert de dag van de eis tot gerechtelijke scheiding van goederen onvoorzien en ongunstig gewijzigd zijn, waardoor het gekozen stelsel, rekening houdend met de vermogensrechtelijke

³⁴⁸ R. DEKKERS, H. CASMAN, A.-L. VERBEKE en E. ALOFS, *Relatievermogensrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2021, 302.

³⁴⁹ C. DE WULF, *De wet van 22 juli 2018 tot wijziging van het huwelijksvermogensrecht - een algemeen overzicht met modellen voor de praktijk*, Brugge, die Keure, 2019, 104.

³⁵⁰ Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat het huwelijksvermogensrecht betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St. Kamer 2017-18*, nr. 54-2848/001, 27-28.

³⁵¹ C. DE WULF, *De wet van 22 juli 2018 tot wijziging van het huwelijksvermogensrecht - een algemeen overzicht met modellen voor de praktijk*, Brugge, die Keure, 2019, 106.

³⁵² MvT wetsvoorstel van 13 december 2017 tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat het huwelijksvermogensrecht betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St. Kamer 2017-2018*, nr. 2848/001, 95-96.

situatie van beide echtgenoten, tot manifest onbillijke gevolgen ten nadele van de verzoekende echtgenoot zou leiden. De toe te kennen vergoeding remedieert deze manifest onbillijke gevolgen en kan niet hoger liggen dan één derde van de nettowaarde van de samengevoegde aanwinsten van de echtgenoten op het tijdstip van ontbinding van hun huwelijk, waarvan vervolgens de nettowaarde van de persoonlijke aanwinsten van de verzoekende echtgenoot moet worden afgetrokken. De aanwinsten van de echtgenoten in de zin van dit lid worden bepaald bij toepassing van de artikelen 2.3.65 tot 2.3.69 van het Burgerlijk Wetboek. De vordering tot vergoeding wordt behandeld binnen de procedure van vereffening van het huwelijksstelsel.

2. De notaris heeft deze wetsbepaling verder toegelicht en heeft vervolgens aan de aanstaande echtgenoten gevraagd of zij akkoord gaan om deze regeling in hun huwelijkscontract op te nemen. Op deze vraag hebben de aanstaande echtgenoten geantwoord, ...³⁵³

137. De informatieplicht van de notaris is zo belangrijk dat er zelfs een aansprakelijkheidsvordering boven het hoofd van de notaris kan hangen indien deze de onbillijke gevolgen van een stelsel van zuivere scheiding van goederen niet heeft vermeld of wanneer de benadeelde meewerkende echtgenoot een vergoedingskans is verloren door de gebrekkige informatie van de notaris.³⁵⁴ VERBEKE schreef ooit dat *“men als notaris een deontologische fout begaat als je zonder verpinken een scheiding van goederen laat tekenen”*.³⁵⁵

138. In de bijdrage van erenotaris VAN DEN BOSSCHE zijn er vier verschillende kritiekpunten terug te vinden op de versterkte informatieverplichting van de notaris. Ten eerste blijft de auteur zitten met een belangrijke vraag in dit kader: *“Hoe zal de notaris de uitvoering van zijn informatieverplichting bewijzen?”*³⁵⁶ Het is volgens hem onmogelijk om de informatie bijvoorbeeld toe te lichten in een brief of brochure gericht aan de echtgenoten en dit zou ook niet tegemoetkomen aan de informatieverplichting gezien het de taak is van de notaris om in verstaanbare taal de uitleg te verschaffen aan de echtgenoten toegepast op hun concrete situatie.³⁵⁷ De auteur haalt ook aan dat partijen nu eenmaal enkel horen wat zij willen horen ook al heeft de notaris met alle middelen zijn informatieverplichting vervuld.³⁵⁸ *“In een hoofd waar liefde zit, kan geen recht bij”*, het vertrouwen in de echtgenoot is zo groot dat men nog amper oor heeft voor de waarschuwingen van de notaris.³⁵⁹ Nadien zal dan vaak het verweer klinken: *“Dat heeft de notaris niet gezegd”*. In de realiteit is er eigenlijk niet geluisterd.³⁶⁰ Er heerst een gevaar dat dit de toegangspoort zal vormen voor vorderingen van ex-echtgenoten om hun ongeluk in de liefde te

³⁵³ C. DE WULF, *De wet van 22 juli 2018 tot wijziging van het huwelijksvermogensrecht - een algemeen overzicht met modellen voor de praktijk*, Brugge, die Keure, 2019, 108-109.

³⁵⁴ A.-L. VERBEKE, “Het huwelijkscontract van scheiding van goederen. Pleidooi voor een ‘warmere uitsluiting’, in K.F.B.N. (ed.) *De evolutie van huwelijkscontracten. Recyclagedagen 1995 van de Nederlandstalige Raad, Antwerpen*, Kluwer, 1995, 108-109; A. KEEREMAN, “Een consequenter en meer solidair huwelijksvermogensrecht (interview met Alain Laurent Verbeke)”, *Juristenkrant* 2018, afl. 371, (8) 9.

³⁵⁵ A.-L. VERBEKE, “Het huwelijkscontract van scheiding van goederen. Pleidooi voor een ‘warmere uitsluiting’, in K.F.B.N. (ed.) *De evolutie van huwelijkscontracten. Recyclagedagen 1995 van de Nederlandstalige Raad, Antwerpen*, Kluwer, 1995, 109; A. KEEREMAN, “Een consequenter en meer solidair huwelijksvermogensrecht (interview met Alain Laurent Verbeke)”, *Juristenkrant* 2018, afl. 371, (8) 9.

³⁵⁶ A. VAN DEN BOSSCHE, *Patrimonium 2019*, Brugge, die Keure, 2019, 193.

³⁵⁷ A. VAN DEN BOSSCHE, *Patrimonium 2019*, Brugge, die Keure, 2019, 193.

³⁵⁸ A. VAN DEN BOSSCHE, *Patrimonium 2019*, Brugge, die Keure, 2019, 193.

³⁵⁹ A. VAN DEN BOSSCHE, *Patrimonium 2019*, Brugge, die Keure, 2019, 196.

³⁶⁰ A. VAN DEN BOSSCHE, *Patrimonium 2019*, Brugge, die Keure, 2019, 197.

ventileren op de notaris, "die het niet gezegd heeft".³⁶¹ Het is immers niet de bedoeling dat notarissen angstig worden van de verregaande informatieplicht. Hij ziet bijgevolg als enige correcte oplossing op deze vraag het invoeren van een wettelijk weerlegbaar vermoeden.³⁶²

139. Ten tweede wordt er kritiek geuit op de tweevoudige versterking van de informatieplicht. Volgens de auteur biedt de informatie over het al dan niet opnemen van een verrekening van aanwinsten of een rechterlijke billijkheidscorrectie geen oplossing voor het eigenlijke probleem. Het eigenlijke probleem is het feit dat de overgrote meerderheid van de echtgenoten hun gekozen huwelijksvermogensstelsel niet naleven.³⁶³ Men kiest voor een stelsel van zuivere scheiding van goederen en vervolgens start de vermenging van de vermogens de volgende dag al, die zij dan ook nog eens niet dag na dag verrekenen.³⁶⁴

140. Ten derde vindt erenotaris VAN DEN BOSSCHE dat het geven van informatie over de juridische gevolgen van het opnemen van een rechterlijke billijkheidscorrectie *in se* onmogelijk is. De uiteindelijke rechtsgevolgen zijn in het geval van deze correctie nu eenmaal niet te voorzien, het is afhankelijk van de concrete situatie die zich voordoet tussen de echtgenoten en de invulling van de begrippen 'manifest' en 'onbillijk' door de rechter.³⁶⁵ Deze beschikt immers over een ruime appreciatiebevoegdheid³⁶⁶ waardoor het nonsens is om te denken dat men partijen op voorhand kan duidelijk maken wat de juridische gevolgen zijn. Men kan slechts toelichten wat het inhoudt en wat de rechter in zo een geval moet beoordelen.

141. Ten vierde haalt de auteur aan dat de tijden van 'de liefde is blind' voorbijgestreefd zijn en dat in tegenstelling tot wat de wetgever denkt, echtgenoten tegenwoordig zich zeer bewust zouden zijn van de gevolgen van het stelsel en hiervoor kiezen met een duidelijke reden.³⁶⁷ Degene die wel nog verblind zouden zijn door liefde kiezen doorgaans voor het default-stelsel, het wettelijk stelsel.³⁶⁸

142. Deze kritiek staat niet in de weg van het feit dat de notaris om een goed advies te kunnen geven over wat wel en niet op te nemen in hun huwelijksvereenkomst een grondig onderhoud moet laten plaatsvinden met de echtgenoten.³⁶⁹ In het geval van de meewerkende echtgenoot stuiten we bij de aanvang van het huwelijk vaak op het probleem dat de kwalificatie als meewerkende echtgenoot pas optreedt verder in het huwelijk en bijgevolg kunnen de nodige

³⁶¹ A. VAN DEN BOSSCHE, *Patrimonium 2019*, Brugge, die Keure, 2019, 202.

³⁶² A. VAN DEN BOSSCHE, *Patrimonium 2019*, Brugge, die Keure, 2019, 193.

³⁶³ A. VAN DEN BOSSCHE, *Patrimonium 2019*, Brugge, die Keure, 2019, 194.

³⁶⁴ A. VAN DEN BOSSCHE, *Patrimonium 2019*, Brugge, die Keure, 2019, 194.

³⁶⁵ A. VAN DEN BOSSCHE, *Patrimonium 2019*, Brugge, die Keure, 2019, 198-199.

³⁶⁶ "beslist in feite en op onaantastbare wijze over het uitzonderlijke karakter van de omstandigheden eigen aan de zaak, die hij releveert" in Gent 18 januari 2018, *T.Not.* 2018, nr. 4, 354.

³⁶⁷ A. VAN DEN BOSSCHE, *Patrimonium 2019*, Brugge, die Keure, 2019, 200.

³⁶⁸ A. VAN DEN BOSSCHE, *Patrimonium 2019*, Brugge, die Keure, 2019, 200.

³⁶⁹ Luik 22 oktober 2008, *Not.Fisc.M.* 2010, afl. 8, 231-234, noot C. DECLERCK; Y.-H. LELEU, "Contrats de mariage: entre conventions et controverses" in K.F.B.N. (ed.), *De uitdaging voor de notaris. Verslagboek Notarieel Congres 2011*, Brussel, Larcier, 89; C. CASTELEIN, "Eigendomsrecht, eigendomsbewijs en eigendomsverschuivingen in het stelsel van scheiding van goederen: hoe zuiver is de scheiding van goederen nog?" in R. BARBAIX en N. CARETTE (eds.), *Tendensen Vermogensrecht 2017*, Antwerpen, Intersentia, 2017, 92-93.

correcties en belangen van de echtgenoten wijzigen doorheen de jaren.³⁷⁰ Het lijkt mijn dan ook aangewezen dat de notaris de echtgenoten kan wijzen op de mogelijkheid dat deze situatie zich in de toekomst zou voordoen zodat partijen worden aangezet tot nadenken. Natuurlijk blijft de onafhankelijkheid van de notaris zeer belangrijk en moet deze in dezelfde mate de belangen van iedere partij behartigen. Hij moet dus duidelijk zijn en de partijen attent maken op bepaalde risico's, zonder dat hij daarbij sturend mag optreden en de partijen aanzet.

143. In mijn gesprek met de advocaten kwam naar voren dat zij zich wel kunnen vinden in de kritiek dat partijen enkel horen wat ze willen horen. Mensen begrijpen voor zover ze willen begrijpen, maar dit staat voor mij niet in de weg van de versterkte informatieplicht. Doch het lijkt aangewezen om zoals erenotariss VAN DEN BOSSCHE voorstelt een wettelijk vermoeden in te voeren voor de notaris zodat partijen niet zomaar de 'schuld' kunnen afschuiven op de notaris. Anderzijds is naar mijn mening de kritiek dat 'de liefde is blind' periode verleden tijd zou zijn, niet bij te treden, toch zeker niet in die mate dat dit zou opgaan voor iedere echtgenoot die huwt onder een stelsel van zuivere scheiding van goederen. Er is enige voorzichtigheid vereist en zeker voor wat betreft de bescherming van de meewerkende echtgenoot.

Afdeling II. Curatief

144. Zoals hierboven beschreven kan de huwelijksovereenkomst soelaas bieden door op maat gemaakte clausules in te schrijven die tegemoet komen aan de onbillijke gevolgen van een stelsel van zuivere scheiding van goederen. Ondanks dat echtgenoten bij het opstellen van hun huwelijksovereenkomst goed geïnformeerd worden over de gevolgen en risico's die verbonden kunnen zijn aan het stelsel waarvoor zij kiezen, kan het nog zijn dat de meewerkende echtgenoot in de kou is blijven staan en niet of onvoldoende beschermd is.³⁷¹

145. In het geval dat de echtgenoten dus geen conventionele solidariteit hebben ingebouwd in hun stelsel, kan de vermogensverdeling bij het einde van hun huwelijk tot problemen leiden. In het bijzonder in het geval waar de meewerkende echtgenoot de eigen beroepsactiviteiten heeft teruggeschroefd. Bij het ontbreken van enige regeling bestaat de kans dat de economisch zwakkere echtgenoot met lege handen zal achterblijven, terwijl de economisch sterkere echtgenoot zich heeft kunnen verrijken.³⁷²

146. Aangezien een situatie zoals deze moeilijk spoort met de idee van de huwelijkse solidariteit, treden hier de curatieve mechanismen op de voorgrond. We spitsen ons in dit onderzoek toe op de figuur van de ongerechtvaardigde verrijking.³⁷³ Dit mechanisme kan ervoor zorgen dat de

³⁷⁰ *Parl.St. Kamer* 2017-18, nr. 54, 2848/001, 77; R. DEKKERS, H. CASMAN, A.-L. VERBEKE en E. ALOFS, *Relatievermogensrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2019, 253-258.

³⁷¹ A.-L. VERBEKE, "Het wilsgebrek van de liefde", *TEP* 2015, (100) 106.

³⁷² Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat het huwelijksvermogensrecht betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St. Kamer* 2017-18, nr. 54-2848/001, 26.

³⁷³ Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat het huwelijksvermogensrecht betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St. Kamer* 2017-18, nr. 54-2848/001, 26.

meewerkende echtgenoot in sommige gevallen toch recht krijgt op een vergoeding van de door hem of haar geleverde arbeidsprestaties in de handelszaak van de echtgenoot-eigenaar.

§1. De ongerechtvaardigde verrijking en het nieuw verbintenissenrecht

147. De benadeelde meewerkende echtgenoot doet vaak een beroep op de rechter met oog op het bekomen van een vergoeding voor de geleverde arbeid.³⁷⁴ Op dit moment is er een gebrek aan een meer passende rechtsgrond voor dit probleem, dus zoekt men redding in het gemeen recht met de *ultimum remedium*, zijnde de ongerechtvaardigde verrijking.³⁷⁵ Het is een curatieve techniek die vaak wordt gezien als het 'ultieme redmiddel' voor een echtgenoot en de geijkte rechtsgrond voor het herstellen van een vermogensverschuiving bij gebrek aan rechtsgrond in de huwelijksovereenkomst.³⁷⁶ De ongerechtvaardigde verrijking is gebaseerd op het principe van de billijkheid volgens hetwelk niemand zich zonder oorzaak ten koste van een ander mag verrijken: nul ne peut s'enrichir injustement aux dépens d'autrui.³⁷⁷ De figuur werd voorheen in België gekwalificeerd als een algemeen rechtsbeginsel.³⁷⁸ Ondertussen is de algemene leer van de ongerechtvaardigde verrijking gecodificeerd in Boek 5 BW.³⁷⁹ Met deze codificatie beoogde men de leer beter op de kaart te zetten als een nuttig instrument, maar de verwoording maakt duidelijk dat het niet bedoeld is als een *catch-all* bepaling.³⁸⁰

148. Het nieuwe artikel 5.135 BW definieert de leer als volgt: "*Er is een ongerechtvaardigde verrijking wanneer iedere juridische rechtvaardiging ontbreekt voor zowel de verrijking als de correlatieve vermindering. Een rechtvaardiging bestaat met name in de wil van de verarmde, voor zover deze een definitieve vermogensverschuiving ten voordele van de verrijkte tot stand heeft willen brengen*". Voor de hercodificatie werd er voor de toepassing van deze leer gebruik gemaakt van de voorwaarden opgesteld door rechtspraak en rechtsleer. Het was vereist dat er cumulatief voldaan is aan vijf voorwaarden: 1) een verrijking van het ene vermogen, 2) een verarming van het andere vermogen, 3) een correlatief/oorzakelijk verband tussen deze verrijking en verarming en 4) het ontbreken van een geldige juridische oorzaak of rechtvaardiging.³⁸¹ Tot slot luidt de vijfde voorwaarde dat de rechtsfiguur een subsidiair karakter heeft zodat er geen andere

³⁷⁴ Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat het huwelijksvermogensrecht betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St. Kamer* 2017-18, nr. 54-2848/001, 26.

³⁷⁵ Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat het huwelijksvermogensrecht betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St. Kamer* 2017-18, nr. 54-2848/001, 26.

³⁷⁶ Y.-H. LELEU, *Droit patrimonial des couples*, Brussel, Larcier, 2015, 400, nr. 367; F. BUYSSSENS, "Enkele huwelijksvermogensrechtelijke vraagstukken in verband met de professionele activiteiten van een echtgenoot" in I. BOONE, L. PUT, F. SWENNEN en G. VERSCHULDEN (eds.), *Liber Amicorum Patrick Senaeve*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2017, 322-323.

³⁷⁷ A. AYDOGAN, "Vermogensverschuivingen en 'vergoedingen' in stelsels van scheiding van goederen", *T.Not.* 2011, (193) 194.

³⁷⁸ Y.-H. LELEU, F. DEGUEL, "L'enrichissement sans cause et le valorisme en séparation de biens", noot bij Luik 22 oktober 2008, *TBBR* 2009, afl. 8, 418; R. DEKKERS, H. CASMAN, *Handboek burgerlijk recht IV: huwelijksstelsels – erfrecht – giften*, Antwerpen, Intersentia, 2010, 224.

³⁷⁹ MvT wetsvoorstel van 24 februari 2021 houdende Boek 5 "Verbintenissen" van het Burgerlijk Wetboek, *Parl.St. Kamer* 2020-2021, nr. 1806/001, 165.

³⁸⁰ H. THIENPONT, "De vergoeding bij ongerechtvaardigde verrijking: herwaardering is niet (langer) aan de orde", *T.Fam.* 2023, nr. 3-4, (111) 117.

³⁸¹ Cass. 25 maart 1994, *RW* 1996-97, 45, noot A. VAN OEVELEN; J. BAECK, "Over het ongerechtvaardigd karakter van een ongerechtvaardigde verrijking", in W. Vanbiervliet (ed.), *Algemeen verbintenissenrecht*, Gent, Larcier, 2016, nr. 2, 93-94; M. AERTS, *Notariële actualiteit 2020-2021*, Mortsel, Intersentia, 2021, 246.

rechtsvordering ter beschikking mag staan.³⁸² Wanneer men deze voorwaarden naast de wettelijke definitie legt, kan worden afgeleid dat deze zijn behouden. Het feit dat deze correctie een ultiem redmiddel is werd nu ook in de wet opgenomen met artikel 5.136 BW. Men kan zich enkel beroepen op de figuur als er uit geen enkele andere bron een verbintenis ontstaat en er toch een behoefte aan een correctie is.³⁸³ Het benadrukken in de wet van het fungeren als een subsidiaire rechtsfiguur is belangrijk voor de rechtszekerheid.³⁸⁴ In de memorie van toelichting werd aangehaald dat zonder deze beperking de ongerechtvaardigde verrijking als een *deus ex machina* zou worden gezien die alles magisch tot een goed einde zou kunnen brengen.³⁸⁵

149. Wanneer de voorwaarden uit artikel 5.136 BW vervuld zijn leidt dit tot een minimale vergoeding die billijk is voor de verarmde echtgenoot, maar daarnaast ook billijk voor de verrijkte echtgenoot.³⁸⁶ Dit gevolg staat voortaan opgenomen in artikel 5.137 BW, zodat duidelijk is dat men geen integrale vergoeding moet verwachten.

150. Hoe zit het dan met de rechtsfeiten die plaatsvonden voor de inwerkingtreding van Boek 5? Artikel 64 van de wet van 28 april 2022 houdende Boek 5 "Verbintenissen" van het BW bepaalt dat men zich voor deze feiten moet baseren op het oude recht, maar de verduidelijkingen die door het nieuwe recht werden geboden mogen volgens het wetsvoorstel in rekening worden gebracht.³⁸⁷

151. M.i. kan het verankeren van de figuur van de ongerechtvaardigde verrijking mogelijks een effect hebben op de manier waarop rechters de figuur toepassen en beoordelen in de situatie van de meewerkende echtgenoot. Misschien verglijden we in de toekomst wel naar een eengemaakte visie en stappen we af van de tweestrijd tussen de minderheidsvisie en de meerderheidsvisie (cf. *infra*, rn. 152). Er leeft hoop bij de advocaten waarmee ik sprak dat de wettelijke verankering de meewerkende echtgenoot meer rechtszekerheid zal bieden.

§2. De minderheidsvisie en de meerderheidsvisie

152. De rechtspraak is van een verschillende mening toegedaan wanneer het aankomt op de toepassing van de theorie van de ongerechtvaardigde verrijking in een stelsel van zuivere scheiding van goederen en oordeelt bijgevolg zeer verschillend.³⁸⁸ In het algemeen kunnen deze verschillende meningen in de Belgische rechtspraak en rechtsleer onderverdeeld worden in twee grote strekkingen die een antwoord bieden op de vraag of er op basis van deze leer een

³⁸² M. AERTS, *Notariële actualiteit 2020-2021*, Mortsel, Intersentia, 2021, 246.

³⁸³ I. CLAEYS en L. VAN VALCKENBORGH, "Ongerechtvaardigde verrijking", *TPR* 2017, (1455) 1456.

³⁸⁴ H. THIENPONT, "De vergoeding bij ongerechtvaardigde verrijking: herwaardering is niet (langer) aan de orde", *T.Fam.* 2023, nr. 3-4, (111) 116.

³⁸⁵ MvT wetsvoorstel van 24 februari 2021 houdende Boek 5 "Verbintenissen" van het Burgerlijk Wetboek, *Parl.St.* Kamer 2020-2021, nr. 1806/001, 166.

³⁸⁶ H. THIENPONT, "De vergoeding bij ongerechtvaardigde verrijking: herwaardering is niet (langer) aan de orde", *T.Fam.* 2023, nr. 3-4, (111) 116.

³⁸⁷ Wetsvoorstel houdende Boek 5 "Verbintenissen" van het Burgerlijk Wetboek, *Parl.St.* Kamer 2021-22, nr. 55-1806/1, 297. Let op: art. 64 van de wet was art. 54 van het wetsvoorstel.

³⁸⁸ Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat het huwelijksvermogensrecht betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 54-2848/001, 27.

vergoeding kan worden bekomen voor de meewerkende echtgenoot. Uit de rechtspraakanalyse van verschillende hoven en rechtbanken in Vlaanderen en Wallonië bleek duidelijk dat er sprake is van een minderheidsstrekking en een meerderheidsstrekking (cf. Bijlagen: Figuur 1).

a. Minderheidsvisie: aanwezigheid van een oorzaak

153. De eerste strekking in de Belgische rechtspraak en rechtsleer, is de strekking die het standpunt inneemt dat er wel degelijk een oorzaak aanwezig is voor de verrijking en de verarming.³⁸⁹ Dit is meteen de minderheidsstrekking die er vanuit gaat dat het bestaan van de contractuele relatie (lees: huwelijksovereenkomst) meteen voldoende is om de toepassing van de leer van de ongerechtvaardigde verrijking uit te sluiten. De echtgenoten hebben er volgens deze strekking voor gekozen om mogelijke vermogensverschuivingen vast te leggen in de huwelijksovereenkomst.³⁹⁰ De juridische oorzaak ligt dus in de wil van de echtgenoten en in hun huwelijksovereenkomst.³⁹¹ Volgens deze strekking kan de meewerkende echtgenoot bijgevolg niet steunen op de leer van de ongerechtvaardigde verrijking.

154. VERBEKE geeft aan dat de ongerechtvaardigde verrijking ten onrechte wordt gehanteerd als een vergoedingsgrondslag gezien deze figuur niet kan worden toegepast in een contractuele relatie.³⁹² Daarnaast belemmert volgens VERBEKE ook de wil van de echtgenoten de toepassing van deze figuur.³⁹³ Men heeft bewust gekozen voor dit stelsel en dus ook voor de mogelijke gevolgen, zoals de verrijking van één van de echtgenoten.³⁹⁴ BAUGNIET zet ook zijn schouders onder deze visie: "*la cause se trouve dès lors dans le contrat de mariage, ce qui doit amener le juge à écarter l'action de in rem verso*".³⁹⁵ De auteurs krijgen steun voor hun standpunt in een aantal arresten die de toepassing van ongerechtvaardigde verrijking afwijzen.³⁹⁶

155. De minderheidstrekking wordt bijgetreden in het arrest van het hof van beroep te Luik van 1997.³⁹⁷ Het ging om een vrouw die verkoopsactiviteiten had uitgeoefend in de bakkerij van haar man en later een vergoeding vorderde voor de gepresteerde arbeid op basis van de ongerechtvaardigde verrijking.³⁹⁸ Het hof concludeerde dat er geen grond kon bestaan voor de vergoeding van de medewerking die men verleent in de handelszaak van de echtgenoot-eigenaar

³⁸⁹ Cass. 15 september 1960, *Arr. Cass.* 1961, 45; Y.-H. LELEU, *Droit patrimonial des couples*, Brussel, Larcier, 2015, 401, nr. 367.

³⁹⁰ Antwerpen 30 november 2005, *T.Not.* 2006, 247, noot TORFS; Brussel 29 juni 2006, *Rev.trim.dr.fam.* 2007, 848; C. DE WEVER, "Vergoedingen bij scheiding van goederen", *TEP* 2022, nr. 3, (394) 430.

³⁹¹ Y.-H. LELEU, *Droit patrimonial des couples*, Brussel, Larcier, 2015, 400; F. BUYSENS, "Enkele huwelijksvermogensrechtelijke vraagstukken in verband met de professionele activiteiten van een echtgenoot" in I. BOONE, L. PUT, F. SWENNEN en G. VERSCHULDEN (eds.), *Liber Amicorum Patrick Senaeve*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2017, 323.

³⁹² A. VERBEKE, *Goederenverdeling bij echtscheiding*, Antwerpen, Maklu, 1991, 388.

³⁹³ A. VERBEKE, *Goederenverdeling bij echtscheiding*, Antwerpen, Maklu, 1991, 388.

³⁹⁴ A. VERBEKE, *Goederenverdeling bij echtscheiding*, Antwerpen, Maklu, 1991, 388.

³⁹⁵ N. BAUGNIET, "Le renversement de la présomption de "comptes au jour le jour" entre époux séparés de biens" (noot onder Bergen 8 juni 2010), *RTDF* 2011, (751) 751.

³⁹⁶ Antwerpen 30 november 2005, *RW* 2006-07, 882; Bergen 8 juni 2010, *Act.dr.fam.* 2011, 15; Rb. Brussel (Fr.) 27 januari 2012, *RNB* 2012, 638; Bergen 30 juni 2014, *TBBR* 2016, 990; Famrb. Luxemburg (afd. Aarlen), 7 november 2014, *RTDF* 2016, 1002.

³⁹⁷ Rb. Verviers, 20 juni 1994, *Rev.not.b.* 1998, 643; Luik 9 september 1997, *Rev.not.b.* 1998, 635.

³⁹⁸ Rb. Verviers, 20 juni 1994, *Rev.not.b.* 1998, 643; Luik 9 september 1997, *Rev.not.b.* 1998, 635.

omdat deze medewerking immers gecompenseerd wordt door het gezamenlijk gebruik van de opbrengsten tijdens het huwelijk.³⁹⁹ Op dezelfde manier werd beslist in de zaak van het hof van beroep te Gent van 1998 waar een vrouw een vergoeding vorderde voor de door haar geleverde arbeidsprestaties in de handelszaak van haar man.⁴⁰⁰ De man bezat een handelszaak in grafzerken en natuursteen waar de echtgenoot de bestellingen opnam, de facturen opmaakte en de overschrijvingen deed.⁴⁰¹ De echtgenoot had volgens het hof ongetwijfeld hulp verleend in de handelszaak, maar het hof bracht ook aan dat zij mede geprofiteerd heeft van de opbrengsten ervan.⁴⁰² Op basis van deze argumentatie achtte het hof de aanspraken van de vrouw op een vergoeding voor de prestaties in de handelszaak ongegrond.⁴⁰³

156. Het hof van beroep te Antwerpen volgt in 2005⁴⁰⁴ de conclusie uit de arresten van het hof van beroep te Luik van 1997 en het hof van beroep te Gent van 1998.⁴⁰⁵ De echtgenoten waren gehuwd onder het stelsel van zuivere scheiding van goederen. De vrouw *in casu* had voor haar huwelijk een kleinhandel in textielwaren overgenomen van haar moeder. De handelszaak behoorde tot het eigen vermogen van de vrouw. De man *in casu* had 13 jaar actief meegewerkt in de eigen handelszaak van zijn vrouw en vorderde een vergoeding van de vrouw voor de geleverde arbeid wegens de verrijking van haar eigen vermogen steunend op de leer van de ongerechtvaardigde verrijking.⁴⁰⁶ Het hof besliste dat er geen beroep kon worden gedaan op deze leer. Men stelde dat wanneer één echtgenoot meewerkt in de handelszaak die persoonlijk eigendom is van de andere echtgenoot er geen automatisch recht op vergoeding of recht op deelname is in de tijdens het huwelijk verwezenlijkte meerwaarde van de handelszaak.⁴⁰⁷ Hiervoor verwijst het hof naar de eigenheid van het stelsel van zuivere scheiding van goederen dat door de echtgenoten zelf werd gekozen.⁴⁰⁸ Hun relatie was van contractuele aard voor wat betreft de goederen, dus een vermogensverschuiving zonder oorzaak kan niet de basis vormen voor het vorderen van een vergoeding.⁴⁰⁹ De leer van de ongerechtvaardigde verrijking kan niet worden toegepast in deze contractuele relatie, aangezien de leer slechts subsidiair is.⁴¹⁰ Daarnaast haalt het hof ook aan dat de eventuele verrijking van de ene echtgenoot in een stelsel van zuivere scheiding van goederen nu eenmaal het gevolg is van de bewuste en vrije keuze die de echtgenoten gemaakt hebben met betrekking tot hun huwelijksovereenkomst.⁴¹¹ Het feit dat er geen recht is op vergoeding, noch op de verwezenlijkte meerwaarde is immers eigen aan het gekozen stelsel. De verrijking kent volgens

³⁹⁹ Rb. Verviers, 20 juni 1994, *Rev.not.b.* 1998, 643; Luik 9 september 1997, *Rev.not.b.* 1998, 638.

⁴⁰⁰ Rb. Dendermonde 17 november 1995, *TGR* 1998, 115; Gent 20 februari 1998, *TGR* 1998, 113.

⁴⁰¹ Rb. Dendermonde 17 november 1995, *TGR* 1998, 115.

⁴⁰² Rb. Dendermonde 17 november 1995, *TGR* 1998, 115; Gent 20 februari 1998, *TGR* 1998, 114.

⁴⁰³ Rb. Dendermonde 17 november 1995, *TGR* 1998, 115; Gent 20 februari 1998, *TGR* 1998, 114.

⁴⁰⁴ Antwerpen 30 november 2005, *RW* 2006-07, 882.

⁴⁰⁵ Rb. Verviers, 20 juni 1994, *Rev.not.b.* 1998, 643; Luik 9 september 1997, *Rev.not.b.* 1998, 638.

Rb. Dendermonde 17 november 1995, *TGR* 1998, 115; Gent 20 februari 1998, *TGR* 1998, 113-114.

⁴⁰⁶ Antwerpen 30 november 2005, *RW* 2006-07, 882.

⁴⁰⁷ Antwerpen 30 november 2005, *NjW* 2006, 949; BAETEMAN e.a., Overzicht van rechtspraak, "Huwelijksvermogensrecht", *TPR* 2003, 1769, nr. 377.

⁴⁰⁸ Antwerpen 30 november 2005, *RW* 2006-07, 883.

⁴⁰⁹ Antwerpen 30 november 2005, *RW* 2006-07, 883.

⁴¹⁰ Antwerpen 30 november 2005, *RW* 2006-07, 883; Verbeke, A., *Goederenverdeling bij Echtscheiding*, Maklu, Antwerpen, 1991, nr. 250, 388; N. TORFS, "Scheiding van goederen - prestaties geleverd door de man voor de handelszaak van de vrouw - echtscheiding - vergoeding gevorderd op grond van vermogensverschuiving zonder oorzaak - vergoeding niet verschuldigd.", *T.Not.* 2006, nr. 5, (247) 251.

⁴¹¹ Antwerpen 30 november 2005, *RW* 2006-07, 883.

het hof wel degelijk een oorzaak, namelijk de huwelijksovereenkomst.⁴¹² Op dezelfde manier wordt later geoordeeld in een arrest van het hof van beroep te Bergen van 2014⁴¹³.

157. Bij het arrest van het hof van beroep te Antwerpen van 2005 is er nog nood aan enige nuancering. Er kan een vorm van twijfel aan de minderheidsvisie afgeleid worden uit dit arrest van het hof van beroep te Antwerpen.⁴¹⁴ Men gaat zeer diep in op de aard van het werk dat de echtgenoot heeft uitgeoefend, deze afweging is van groot belang binnen de meerderheidsvisie (cf. *infra*, rn. 165). Belangrijk aan te kaarten bij dit arrest is dan ook dat men hier van oordeel was dat de echtgenoot geen werkelijk professionele arbeid in de handelszaak verrichte, omdat de man nog actief was in het leger en daarnaast ook nog dagonderwijs volgde.⁴¹⁵ De bedenking kan bijgevolg gemaakt worden dat het hof misschien anders zou beslist hebben wanneer er wel sprake was van werkelijk professionele arbeid?

158. Het meewerken in de handelszaak doet dus volgens deze visie geen recht op vergoeding ontstaan op basis van deze leer.⁴¹⁶ De oorzaak van de verarming is volgens deze strekking dus wel degelijk aanwezig en kan bijgevolg worden gevonden in de wet, de huwelijksovereenkomst tussen de partijen en de bewuste keuze van de partijen.⁴¹⁷ M.i. is deze opvatting te streng en zou ongerechtvaardigde verrijking in het geval van een echtscheiding in het stelsel van zuivere scheiding van goederen algemene toepassing moeten krijgen. Het enkele feit dat er een huwelijksovereenkomst bestaat, verleent geen rechtvaardiging voor een vermogensverschuiving. De keuze van de echtgenoten aan het begin van het huwelijk zou er niet mogen toe leiden dat een beroep op deze correctie uit den boze is.

b. De meerderheidsvisie: afwezigheid van een oorzaak

159. De tweede strekking vindt de opvatting van de minderheidsstrekking te streng. De minderheidsopvatting waarbij de ongerechtvaardigde verrijking wordt uitgesloten omwille van het bestaan van een contractueel stelsel van zuivere scheiding van goederen lijkt de meerderheidsstrekking iets te radicaal. Volgens de rechtspraak en rechtsleer in deze strekking is het wel degelijk mogelijk voor ex-echtgenoten om dergelijke vordering in te stellen.⁴¹⁸

⁴¹² Antwerpen 30 november 2005, *RW* 2006-07, 882.

⁴¹³ Bergen, 30 juni 2014, *TBBR*, 2016, 99.

⁴¹⁴ N. TORFS, "Scheiding van goederen - prestaties geleverd door de man voor de handelszaak van de vrouw - echtscheiding - vergoeding gevorderd op grond van vermogensverschuiving zonder oorzaak - vergoeding niet verschuldigd.", *T.Not.* 2006, nr. 5, (247) 251-252.

⁴¹⁵ N. TORFS, "Scheiding van goederen - prestaties geleverd door de man voor de handelszaak van de vrouw - echtscheiding - vergoeding gevorderd op grond van vermogensverschuiving zonder oorzaak - vergoeding niet verschuldigd.", *T.Not.* 2006, nr. 5, (247) 251; Antwerpen 30 november 2005, *T.Not.* 2006, nr. 5, 250.

⁴¹⁶ Rb. Verviers, 20 juni 1994, *Rev.not.b.* 1998, 643; Luik 9 september 1997, *Rev.not.b.* 1998, 634.

⁴¹⁷ Bergen, 30 juni 2014, *TBBR*, 2016, 99; N. TORFS, "Scheiding van goederen - prestaties geleverd door de man voor de handelszaak van de vrouw - echtscheiding - vergoeding gevorderd op grond van vermogensverschuiving zonder oorzaak - vergoeding niet verschuldigd.", *T.Not.* 2006, nr. 5, (247) 251.

⁴¹⁸ Rb. Luik (3e k.), 8 januari 1996, *Rev.trim.dr.fam.* 1996, 572; Rb. Dendermonde 17 november 1996, *TGR* 1998, 114-115; Luik 30 juni 2014, *RTDF* 2015, 888; Luik 11 maart 2015, *TBBR* 2016, 94; Rb. Brugge 18 juni 2015, *AR* 2012/0435/A; Brussel 19 september 2017, *T.Not.* 2018, 130; Gent 10 september 2020, *T.Not.* 2021, 72; C. DE WEVER, "Vergoedingen bij scheiding van goederen", *TEP* 2022, nr. 3, (394) 430; Brussel 19 september 2017, *T.Not.* 2018, 130.

160. VERSCHELDEN gaat akkoord met het argument van het hof van beroep te Antwerpen dat het eigen is aan het stelsel dat er geen automatisch recht is op vergoeding door het feit dat men die opbrengsten tijdens het huwelijk gezamenlijk gebruikt, maar de keuze voor het stelsel van zuivere scheiding van goederen zou volgens hem niet *a priori* mogen uitsluiten dat flagrante onrechtvaardigheden kunnen worden gecorrigeerd door de leer van ongerechtvaardigde verrijking (cf. *supra*, rn 156).⁴¹⁹ De scheiding van goederen sluit niet uit dat de echtgenoot die professioneel meewerkt in de handelszaak van de echtgenoot-eigenaar een vergoeding kan eisen van deze.⁴²⁰ CLAEYS en VAN VALCKENBORG nuanceren de oorzaak die gevonden wordt in de huwelijksovereenkomst.⁴²¹ Het enkele feit dat er een huwelijksovereenkomst bestaat gebaseerd op het stelsel van zuivere scheiding van goederen is onvoldoende als rechtvaardiging voor een vermogensverschuiving.⁴²² De werkelijke wil van de echtgenoten moet verder worden onderzocht.⁴²³ AYDOGAN formuleert een bedenking op de theorie van de minderheidsvisie en stelt zich de vraag of het ontstaan van vermogensverschuivingen tijdens het stelsel niet eigen is aan ieder huwelijksleven en is het dan niet logisch dat deze worden hersteld door de toepassing van de ongerechtvaardigde verrijking als men het stelsel toch zo strikt wilt toepassen?⁴²⁴ Hij beantwoordt deze vragen bevestigend en stelt dat de toepassing van deze leer niet kan worden uitgesloten.⁴²⁵ Deze strekking gaat daarom soepeler om met de toepassing van deze leer en oordeelt dat er wel degelijk aanspraak kan worden gemaakt op een vergoeding op deze basis voor de meewerkende echtgenoot.⁴²⁶

161. Een visie op de toepassing van de leer van de ongerechtvaardigde verrijking in de context van de meewerkende echtgenoot werd veruitwendigd in verschillende vonnissen en arresten.⁴²⁷

162. Een eerste vonnis dat besproken wordt is dat van de rechtbank van eerste aanleg te Luik in 1996.⁴²⁸ Echtgenoten huwden onder het regime van zuivere scheiding van goederen en de vrouw besloot te helpen in de slagerij van haar man. Volgens de rechtbank kon de vrouw zich beroepen op de ongerechtvaardigde verrijking om een compensatie te krijgen voor haar eigen verarming.⁴²⁹

⁴¹⁹ G. VERSCHELDEN, "Vergoeding voor meerwaarde van eigen handelszaak mede gerealiseerd door echtgenoot" (noot onder Antwerpen 30 november 2005), *NJW* 2006, (949) 949-950.

⁴²⁰ Brussel 19 september 2017, *T.Not.* 2018, 130.

⁴²¹ I. CLAEYS en L. VAN VALCKENBORGH, "Ongerechtvaardigde verrijking", *TPR* 2017, (1455) 1474.

⁴²² I. CLAEYS en L. VAN VALCKENBORGH, "Ongerechtvaardigde verrijking", *TPR* 2017, (1455) 1474.

⁴²³ I. CLAEYS en L. VAN VALCKENBORGH, "Ongerechtvaardigde verrijking", *TPR* 2017, (1455) 1474.

⁴²⁴ A. AYDOGAN, "Vermogensverschuivingen en 'vergoedingen' in stelsel van scheiding der goederen", *T.Not.* 2011, (193)197-198.

⁴²⁵ A. AYDOGAN, "Vermogensverschuivingen en 'vergoedingen' in stelsel van scheiding der goederen", *T.Not.* 2011, (193) 198.

⁴²⁶ N. TORFS, "De met scheiding van goederen gehuwde meewerkende echtgenoot: veroordeeld tot gratis werk", *TBBR* 2006, (270) 270-278; D. PIGNOLET, "Quels enseignements peut-on tirer de l'arrêt de la Cour d'appel de Liège du 18 février 2015, quant à l'évaluation de la créance issue de l'enrichissement et de la créance en régime de séparation en particulier?" in W. PINTENS en C. DECLERCK (eds.), *Patrimonium 2015*, Antwerpen, Intersentia, 2015, 191- 192; C. DECLERCK, "Secundair huwelijksvermogensrecht" in W. PINTENS en C. DECLERCK, *Patrimonium 2018*, Brugge, Die Keure, 22-23.

⁴²⁷ Rb. Luik (3e k.), 8 januari 1996, *Rev.trim.dr.fam.* 1996, 572; Rb. Dendermonde 17 november 1996, *TGR* 1998, 114-115; Luik 2 maart 2005, *Rev.trim.dr.fam.* 2007, 826; Luik 30 juni 2014, *RTDF* 2015, 888; Luik 11 maart 2015, *TBBR* 2016, 94; Rb. Brugge 18 juni 2015, *AR* 2012/0435/A; Brussel 19 september 2017, *T.Not.* 2018, 130; Gent 10 september 2020, *T.Not.* 2021, 72.

⁴²⁸ Rb. Luik (3e k.), 8 januari 1996, *Rev.trim.dr.fam.* 1996, 572.

⁴²⁹ Rb. Luik (3e k.), 8 januari 1996, *Rev.trim.dr.fam.* 1996, 572.

Zij heeft immers arbeid verricht in de handelszaak van de echtgenoot-eigenaar wat geleid heeft tot een verrijking van zijn vermogen, terwijl de vrouw na de echtscheiding verarmd was.⁴³⁰

163. Het hof van beroep te Luik sprak zich in 2014⁴³¹ en 2015⁴³² uit over de beoordeling *in concreto* van het bestaan van een recht op vergoeding. Het hof oordeelde in deze arresten dat “*het bestaan van een verrijking alsook het bestaan van een verarming moet worden beoordeeld rekening houdend met de gehele situatie, de algemene organisatie van het leven van het koppel en de keuzes en doelstellingen dat de gewezen echtgenoten hebben gemaakt en gesteld voor deze organisatie, de wederzijdse investeringen, in tijd en geld, die ze elk gedaan hebben in functie van die keuzes en doelstellingen en moet bepaald worden of er een wanverhouding bestaat tussen hun inbrengen of prestaties*”.⁴³³

164. Een ander belangrijk element voor de toepassing van de ongerechtvaardigde verrijking is het onderscheid tussen de professionele relatie en de huwelijksrelatie. De rechtbank van eerste aanleg van West-Vlaanderen (afdeling Brugge) haalde dit onderscheid aan in het vonnis van 18 juni 2015.⁴³⁴ Het hof van beroep te Gent sloot zich in 2017 hierbij aan en besloot dat het gaat om een professionele relatie tussen de echtgenoten die moet worden onderscheiden van de huwelijksrelatie. Het zijn niet zomaar verplichtingen die kaderen binnen een huwelijksrelatie.⁴³⁵ De echtgenoten kiezen slechts voor het stelsel van zuivere scheiding van goederen met betrekking tot de huwelijksrelatie en om de verhouding tussen hen beiden vast te stellen. Ze doelen hiermee niet op de professionele relatie die tijdens het huwelijk kan ontstaan.⁴³⁶

165. Als laatste element is het karakter van de arbeidsprestaties belangrijk voor een toepassing van de ongerechtvaardigde verrijking. In het arrest van het hof van beroep te Gent van 2017 volgde het hof de zienswijze van de notaris.⁴³⁷ De notaris was namelijk van oordeel dat het geldende stelsel van zuivere scheiding van goederen een vergoeding omwille van medewerking door de vrouw in de handelszaak van de echtgenoot-eigenaar niet in de weg staat. Een vergoeding zou niet botsen met de huwelijksovereenkomst en de rechtsfiguur van de ongerechtvaardigde verrijking zou bijgevolg kunnen dienen. Het hof van beroep te Gent oordeelde in 2017 dan ook in lijn met de rechtspraak van het hof van beroep te Luik (cf. *supra*, rn. 163).⁴³⁸ De arbeidsprestaties van de vrouw vertonen een structureel en economisch karakter waardoor zij de normale huwelijksverplichtingen te buiten gaan en het rechtsbeginsel van de ongerechtvaardigde verrijking

⁴³⁰ Rb. Luik (3e k.), 8 januari 1996, *Rev.trim.dr.fam.* 1996, 575.

⁴³¹ Luik 30 juni 2014, *RTDF* 2015, 888.

⁴³² Luik 11 maart 2015, *TBBR* 2016, 94.

⁴³³ Luik 11 maart 2015, *TBBR* 2016, 94; F. DEGUEL, “L’enrichissement sans cause et les relations affectives devant les cours d’appel”, *TBBR* 2016, nr. 2, (102) 104.

⁴³⁴ Rb. Brugge 18 juni 2015, AR 2012/0435/A.

⁴³⁵ N. TORFS, “Er wordt niet verwacht dat iemand zomaar werk verricht in de handelszaak van zijn echtgenoot”, *T.Fam.* 2018, afl. 2, (58) 58.

⁴³⁶ Gent 9 februari 2017, *T.Not.* 2017, afl. 5, 414; W. PINTENS, *Familiaal vermogensrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2010, 362, nr. 663; J. BAECK, “Over het ongerechtvaardigd karakter van een ongerechtvaardigde verrijking” in X., *Algemeen verbintenissenrecht*, Gent, Larcier, 2016, nr.2, 93-94.

⁴³⁷ N. TORFS, “Er wordt niet verwacht dat iemand zomaar werk verricht in de handelszaak van zijn echtgenoot”, *T.Fam.* 2018, afl. 2, (58) 59; Gent (familiekamer) (11^e k.) 9 februari 2017, *T.Fam.* 2018, afl. 2, 55, noot TORFS, N.

⁴³⁸ Luik 30 juni 2014, *RTDF* 2015, 888; Luik 11 maart 2015, *TBBR* 2016, 94; Gent 9 februari 2017, *T.Fam.* 2017, 55.

biedt zo "een geijkte rechtsgrond" om de vermogensverschuiving recht te zetten.⁴³⁹ Het hof wijst hier ook op het argument dat het sluiten van een huwelijksovereenkomst geen afstand impliceert van een rechtzetting van vermogensverschuivingen die zich situeren buiten de huwelijksrelatie.⁴⁴⁰ Dit argument werd ook bevestigd in een arrest van het hof van beroep te Brussel van 2017.⁴⁴¹ Het hof van beroep te Brussel werd met eenzelfde kwestie geconfronteerd in een zaak over echtgenoten die gehuwd zijn onder het stelsel van zuivere scheiding van goederen en waar de vrouw sinds het huwelijk nooit buitenshuis heeft gewerkt, ze heeft altijd meegewerkt in het landbouwbedrijf van haar echtgenoot. Het hof sluit zich duidelijk aan bij de visies van de voorgaande arresten en vonnissen. Ook hier besloot men dat de meewerkende echtgenoot wel degelijk economische en structurele arbeid uitoefende, gezien het ging om een werkelijke job die zij even goed ergens anders kon uitvoeren of iemand in haar plaats.⁴⁴² Het hof bevestigt dat de vermogensverschuivingen het gevolg zijn van het leveren van de arbeid, die de huwelijksverplichtingen te boven gaan en dus niet kaderen binnen deze huwelijksverplichtingen noch hun oorzaak vinden in de tussen de partijen gesloten huwelijksovereenkomst.⁴⁴³ Men besloot dan ook dat in hoofde van de echtgenoot-eigenaar wel degelijk sprake is van een verrijking ingevolge arbeidsprestaties van de meewerkende echtgenoot doordat hij haar niet heeft betaald.⁴⁴⁴ In hoofde van de meewerkende echtgenoot besloot men dat er sprake is van een verarming gezien zij voor het huwelijk elders een betaalde werknemer was en na het huwelijk dit soort werk verderzette voor haar echtgenoot maar dan zonder een loon te ontvangen.⁴⁴⁵

166. In een aantal recentere arrest van het hof van beroep te Gent werd ook de meerderheidsvisie aangehangen. Het hof benadrukte in een arrest van 2020 dat: "een huwelijkscontract tot (zuivere) scheiding van goederen geen vrijbrief is voor niet-regulariseerbare vermogensverschuivingen tussen de echtgenoten. Onverkort stellen dat er voor de rechtsgrond van ongerechtvaardigde verrijking geen ruimte is voor met scheiding van goederen gehuwde koppels, gaat derhalve niet op".⁴⁴⁶ In een arrest van 25 maart 2021 oordeelde het hof het volgende: "Het gegeven dat de partijen zijn gehuwd onder een huwelijksvermogensstelsel tot scheiding van goederen sluit als zodanig niet uit dat de verarmde echtgenoot de rechtsgrond van de ongerechtvaardigde verrijking kan inroepen teneinde van de verrijkte echtgenoot rechtzetting van een vermogensverschuiving te bekomen, inzonderheid indien die rechtzetting slaat op een vermogensverschuiving die de facto kan worden losgemaakt van hun huwelijks- en gezinsverplichtingen. De wil bij het sluiten van het huwelijkscontract en de bewuste keuze voor het stelsel tot scheiding van goederen omvatten geen afstand van een gebeurlijke rechtzetting van een vermogensverschuiving die als zodanig losstaat van de huwelijks- en gezinsverplichtingen."⁴⁴⁷ In de noot onder het arrest vermeldt men dan ook dat de loutere huwelijksovereenkomst die een (zuivere) scheiding van goederen vermeldt geen vrijgeleide mag betekenen voor

⁴³⁹ Gent 9 februari 2017, *T.Fam.* 2017, 55; C. DE WULF, "De toepassing van het begrip 'ongerechtvaardigde verrijking' – een algemeen overzicht", *T.Not.* 2021, nr. 1, (3) 9.

⁴⁴⁰ Gent 9 februari 2017, *T.Fam.* 2017, 55.

⁴⁴¹ Brussel 19 september 2017, *T.Not.* 2018, 130.

⁴⁴² Brussel 19 september 2017, *T.Not.* 2018, 136.

⁴⁴³ Brussel 19 september 2017, *T.Not.* 2018, 138.

⁴⁴⁴ Brussel 19 september 2017, *T.Not.* 2018, 140.

⁴⁴⁵ Brussel 19 september 2017, *T.Not.* 2018, 140.

⁴⁴⁶ Gent 10 september 2020, *T.Not.* 2021, 72.

⁴⁴⁷ Gent (11^e kamer) 25 maart 2021, *RW* 2021-22, alf. 24, 962.

vermogensverschuivingen en al zeker niet de deur mag dicht houden voor een vordering tot rechtzetting van die vermogensverschuiving die buiten de huwelijkslasten vallen.⁴⁴⁸

167. Auteurs PIGNOLET en DE WULF vinden de gematigde benadering voor de toepassing van de ongerechtvaardigde verrijking zelfs noodzakelijk.⁴⁴⁹ De minderheidsvisie maakt het volgens hen te moeilijk om een vergoeding te bekomen voor de meewerkende echtgenoot en dit zou discriminatie opleveren ten aanzien van echtgenoten getrouwd onder het stelsel van gemeenschap van aanwinsten omdat daar de vermogensverschuiving eenvoudig hersteld kan worden door het bewijs van deze verschuiving.⁴⁵⁰

168. De meerderheidsopvatting houdt ook rekening met de omvang van het werk om eventueel over te gaan tot het toekennen van een vergoeding op grond van de ongerechtvaardigde verrijking. In het geval van de meewerkende echtgenoot geniet deze strekking dan ook de voorkeur, een *a priori* uitsluiting omwille van het bestaan van een huwelijksovereenkomst is te verregaand en gaat gepaard met zeer onbillijke gevolgen.⁴⁵¹

169. Over de manier van waardering van de vergoeding die aan de meewerkende echtgenoot zou moeten worden toegekend bestaat vandaag de dag nog geen uitsluitel. Het Hof van Cassatie besloot in het arrest van 27 september 2012 dat een schuldvordering die ontstaat uit de figuur van de ongerechtvaardigde verrijking een waardeschuld is en geen geldschuldvordering, het monetair nominalisme⁴⁵² is bijgevolg niet van toepassing.⁴⁵³ Concreet heeft dit als gevolg dat het bedrag van de vergoeding moet worden begroot op de dag van de rechterlijke uitspraak, niet op het ogenblik van de vermogensverschuiving zelf.⁴⁵⁴ Een ander gevolg is dat de rechter kan rekening houden met eventuele muntontwaarding en deze kan meenemen in de begroting van de uiteindelijke vergoeding.⁴⁵⁵

170. Over de concrete toepassing in de praktijk wordt gezwegen door het Hof van Cassatie.⁴⁵⁶ In de rechtspraak⁴⁵⁷ en rechtsleer⁴⁵⁸ vinden we verschillende berekeningen. In ieder geval is de

⁴⁴⁸ Gent (11^e kamer) 25 maart 2021, *RW* 2021-22, afl. 24, 962.

⁴⁴⁹ C. DE WULF, *Rechtsherstel voor verschuivingen van vermogen bij het einde van een huwelijk en bij het einde van een samenwoning*, Brugge, die Keure, 2017, 131.

⁴⁵⁰ C. DE WULF, *Rechtsherstel voor verschuivingen van vermogen bij het einde van een huwelijk en bij het einde van een samenwoning*, Brugge, die Keure, 2017, 131.

⁴⁵¹ G. VERSCHULDEN, "Vergoeding voor meerwaarde van eigen handelszaak mede gerealiseerd door echtgenoot" (noot onder Antwerpen 30 november 2005), *NJW* 2006, (949) 949-950.

⁴⁵² Een regel van het algemeen verbintenisrecht volgens dewelke de schuldenaar van een geldsom, zelfs in geval van vermeerdering of vermindering van de waarde van de munt, slechts de numerieke geldsom moet betalen die in het contract is uitgedrukt.

⁴⁵³ Cass. 27 september 2012, *T.Fam.* 2013, afl. 7, 177-178.

⁴⁵⁴ Cass. 27 september 2012, *T.Fam.* 2013, afl. 7, 177-178.

⁴⁵⁵ Concl. P. DE KOSTER bij Cass. 4 februari 2022, ECLI:BE:CASS:2022:CONC.20220204.1F.2, www.juportal.be. Zie ook: E. DIRIX, "Ongerechtvaardigde verrijking" in *Bijzondere overeenkomsten. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Wolters Kluwer Belgium, Mechelen, losbl., 2022, nr. 55, (145) 179.

⁴⁵⁶ Cass. 27 september 2012, *T.Fam.* 2013, afl. 7, 180, noot C. DECLERCK.

⁴⁵⁷ Luijck 18 februari 2015, *Act.dr.fam.* 2015, 128, noot D. PIGNOLET.

⁴⁵⁸ C. DECLERCK, "Hoe moeten vermogensverschuivingen tussen ex-partners worden gewaardeerd?" (noot onder Cass. 27 september 2012), *T.Fam.* 2013, (178) 179.

berekening geen sinecure volgen TORFS en wordt dit bijgevolg best overgelaten aan een deskundige.⁴⁵⁹

171. Wat wel bekend is, is het dubbel plafond waaraan de vergoeding onderworpen is.⁴⁶⁰ Ten eerste kan de vergoeding niet hoger zijn dan de verarming, het is immers niet de bedoeling dat de verarmde enig voordeel haalt uit de vordering op basis van de figuur van de ongerechtvaardigde verrijking.⁴⁶¹ Ten tweede mag de vergoeding niet hoger zijn dan de verrijking, zodat er geen nadeel is voor de verrijkte.⁴⁶² Het gaat dus slechts om een minimale vergoeding.

Afdeling III. Tussenconclusie

172. In het derde hoofdstuk werd getracht de verschillende correctiemechanismen uiteen te zetten die de meewerkende echtgenoot voor handen heeft om het stelsel van zuivere scheiding van goederen te minderen. De correctiemechanismen zijn onder te verdelen in twee grote categorieën: de preventieve correctiemechanismen en de curatieve correctiemechanismen.

173. De preventieve technieken die ertoe strekken dat echtgenoten maatregelen kunnen nemen ter voorkoming van onbillijke gevolgen (cf. *supra*, rn. 84). Hier is de rol van de notaris van belang, de notaris staat immers in voor het informeren van de echtgenoten met betrekking tot de gevolgen van het opnemen van deze clausules (cf. *supra*, rn. 132). De informatieverplichting van de notaris is door de Huwelijksvermogenswet dan ook versterkt met betrekking tot huwelijksovereenkomsten (cf. *supra*, rn. 134).⁴⁶³

174. Binnen de preventieve technieken kan een verder onderscheid gemaakt worden tussen de interne en de externe preventieve technieken (cf. *supra*, rn 87). Onder intern vinden we het finaal verrekenbeding en de verrekening van aanwinsten, beiden slechts met verbintenisrechtelijke werking (cf *supra*, rn. 92 en 97). Deze correcties zijn een goede oplossing om het evenwicht te herstellen en tegemoet te komen aan de noden van beide echtgenoten. De meewerkende echtgenoot kan zo meegenieten, zonder dat de vermogensrechtelijke autonomie van het stelsel volledig in gevaar komt. Er komt immers slechts een schuldvordering tot stand tussen de partijen op de aanwinsten of het beroepsinkomen dat gerealiseerd werd door de meewerkende echtgenoot en de echtgenoot-eigenaar.⁴⁶⁴ De arbeid van de meewerkende echtgenoot in de handelszaak van de echtgenoot-eigenaar wordt dankzij een verrekenbeding of een verrekening van aanwinsten

⁴⁵⁹ N. TORFS, "Er wordt niet verwacht dat iemand zomaar werk verricht in de handelszaak van zijn echtgenoot", *T.Fam.* 2018, nr. 2, (58) 62.

⁴⁶⁰ P. WÉRY, *Droit des obligations*, Vol. 2, *Les sources des obligations extracontractuelles*, Brussel, Larcier, 2016, nr. 246, 238.

⁴⁶¹ H. THIENPONT, "De vergoeding bij ongerechtvaardigde verrijking: herwaardering is niet (langer) aan de orde", *T.Fam.* 2023, nr. 3-4, (111) 112.

⁴⁶² H. THIENPONT, "De vergoeding bij ongerechtvaardigde verrijking: herwaardering is niet (langer) aan de orde", *T.Fam.* 2023, nr. 3-4, (111) 112.

⁴⁶³ Wet van 22 juli 2018 tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek en diverse andere bepalingen wat het huwelijksvermogensrecht betreft, *BS* 27 juli 2018.

⁴⁶⁴ C. DE WULF, "De huwelijkscontracten" in C. DE WULF, J. BAEL en S. DEVOS, *Notarieel familierecht en familiaal vermogensrecht. Het opstellen van notariële akten*, Mechelen, Kluwer, 2011, 968-999.

gewaardeerd en geeft de meewerkende echtgenoot een steunpilaar bij de echtscheiding.⁴⁶⁵ Het verrekenbeding en de verrekening van aanwinsten bieden bijgevolg erkenning voor de arbeid die meewerkende echtgenoot geleverd heeft in de handelszaak.⁴⁶⁶

175. Daarnaast kan men de vergoeding ook opnemen in de huwelijksovereenkomst door middel van een forfaitaire vergoeding of een vergoedingsrekening (cf. *supra*, rn 108 en 109). Als laatste is er nog de rechterlijke billijkheidscorrectie die naar Nederlands voorbeeld werd overgenomen in het Belgische recht, deze is dan weer afhankelijk van het oordeel van de rechter en biedt dus onvoldoende garantie voor de meewerkende echtgenoot (cf. *supra*, rn. 113).

176. Naast de intern preventieve technieken staan de extern preventieve technieken die zakenrechtelijke werking hebben. Hier vinden we het TIGV en de onverdeeldheid van besparingen (cf. *supra*, rn. 121). Het TIGV bleek niet de ideale oplossing, het versterkt de positie van de meewerkende echtgenoot onvoldoende aangezien de beroepsinkomsten niet mee in het bad kunnen worden getrokken (cf. *supra*, rn. 122). Net hetgeen dat belangrijk is voor de meewerkende echtgenoot. De clause van de onverdeeldheid van besparingen daarentegen zorgt ervoor dat de meewerkende echtgenoot aanspraak kan maken op de besparingen van de echtgenoot-eigenaar in de handelszaak (cf. *supra*, rn. 129). Dit correctiemechanisme zorgt ook voor een zakenrechtelijke aanspraak in tegenstelling tot de verrekenbedingen. Dit geeft een sterkere positie, maar vereist eerlijkheid en goede trouw.

177. Kortom zijn de preventieve technieken vaak slechts de druppel op een hete plaat en bieden zij geen oplossing voor de echtgenoten die bleven steken in een zuiver stelsel van scheiding van goederen. Al deze preventieve regelingen van de echtgenoten kunnen slechts in sommige gevallen de rechtszekerheid van de meewerkende echtgenoot bevorderen, maar hier vallen natuurlijk de meewerkende echtgenoten die niets geregeld hebben uit de boot.

178. Daarnaast zijn er de curatieve technieken in het geval de echtgenoten niets preventief hebben bedongen in hun huwelijksovereenkomst (cf *supra*, rn. 144). Hier lag de focus op de figuur van ongerechtvaardigde verrijking (cf. *supra*, rn 147). Er bestaan omtrent de toepassing van deze figuur nog heel wat onduidelijkheden zoals de waardering van de vergoeding, maar ook de toepassing van deze figuur in het stelsel van zuivere scheiding van goederen. De discussie uitte zich in twee strekkingen: aanwezigheid van oorzaak en afwezigheid van oorzaak (cf. *supra*, rn. 152). De laatste vormt duidelijk de meerderheidsvisie in de rechtspraak. Belangrijk is dat deze techniek afhankelijk is van een rechterlijke beoordeling en dus geen zekerheid inhoudt voor de meewerkende echtgenoot op een vergoeding.

⁴⁶⁵ GwH 7 maart 2013, nr. 28/2013; N. BAUGNIET, "La séparation de biens avec participation aux acquêts: rêve d'un régime matrimonial idéal?", in X., *Liber Amicorum Jean-François Taymans*, Brussel, Larcier, 2012, 6; A.-L. VERBEKE, "Het wilsgebrek van de liefde", *TEP* 2015, (100) 105.

⁴⁶⁶ GwH 7 maart 2013, nr. 28/2013; N. BAUGNIET, "La séparation de biens avec participation aux acquêts: rêve d'un régime matrimonial idéal?", in X., *Liber Amicorum Jean-François Taymans*, Brussel, Larcier, 2012, 6; A.-L. VERBEKE, "Het wilsgebrek van de liefde", *TEP* 2015, (100) 105.

179. De combinatie van al deze elementen leidt ertoe dat men met deze correcties er niet volledig in slaagt om de meewerkende echtgenoten de positie te geven die zij verdienen. Een tussenkomst van de wetgever lijkt daarom opportuun en zelfs noodzakelijk.

DEEL 2: Een blik over de grenzen – toegespitst op de onderzoeksvraag

Hoofdstuk 1. De koude uitsluiting

180. In Nederland kwalificeert men het stelsel van zuivere scheiding van goederen als 'huwelijkse voorwaarden met uitsluiting van iedere gemeenschap van goederen' of in het kort 'koude uitsluiting', de bijnaam die nu ook in België gehanteerd wordt.⁴⁶⁷

181. Wanneer echtgenoten in Nederland willen huwen onder het stelsel van zuivere scheiding van goederen en bijgevolg afwijken van de beperkte gemeenschap van goederen, moeten zij dit volgens artikel 1:121, lid 1 NBW uitdrukkelijk opnemen in de huwelijksvoorwaarden.⁴⁶⁸ Voor zover zij niets ondernemen, bestaat er bij de sluiting van het huwelijk een beperkte gemeenschap van goederen aangezien dit het wettelijke stelsel is in Nederland sinds 1 januari 2018.⁴⁶⁹ Voorheen was dit een stelsel van algehele gemeenschap van goederen.⁴⁷⁰

Hoofdstuk 2. Vergoedingsmechanismen voor de meewerkende echtgenoot in Nederland

182. In het NBW bestaat er tot op de dag van vandaag nog geen specifieke bepaling die de grondslag zou kunnen vormen voor de vergoeding van de meewerkende echtgenoot, indien zij daarover zelf geen afspraken hebben gemaakt.⁴⁷¹ Er kunnen dus niet zomaar aanspraken worden

⁴⁶⁷ M.V. ANTOKOLSKAIA, B. BREEDERSVELD, J.E. HULST, W.D. KOLKMAN, F.R. SALOMONS en L.C.A. VERSTAPPEN, *Koude uitsluiting. Materiële problemen en onbillijkheden na scheiding van in koude uitsluiting gehuwde echtgenoten en na scheiding van ongehuwd samenwonende partners, alsmede instrumenten voor de overheid om deze tegen te gaan*, Serie Familie en recht, nr. 2, Den Haag Boom Juridische Uitgevers, 2011, 13.

⁴⁶⁸ E.A.A. LUIJTEN, P. MALAURIE en A.-L. VERBEKE, "Contractuele relaties in het huwelijksvermogensrecht. In Nederland, Duitsland, Zwitserland, Oostenrijk, Frankrijk, Italië, Portugal, Spanje, Luxemburg, Griekenland en Engeland", in *De internationale contractuele relaties. De rol van de notaris. Notarieel congres 1995*, Antwerpen, Maklu, 1995, 421; F. SCHONEWILLE, *Relatievermogensrecht geschetst*, Nijmegen, Ars Aequi Libri, 2011, 83; M.J.A. VAN MOURIK en F.W.J.M. SCHOLS, *Huwelijksvermogensrecht*, Deventer, Kluwer, 2017, 108.

⁴⁶⁹ Art. 1:94 NBW; M.V. ANTOKOLSKAIA, B. BREEDERSVELD, J.E. HULST, W.D. KOLKMAN, F.R. SALOMONS en L.C.A. VERSTAPPEN, *Koude uitsluiting. Materiële problemen en onbillijkheden na scheiding van in koude uitsluiting gehuwde echtgenoten en na scheiding van ongehuwd samenwonende partners, alsmede instrumenten voor de overheid om deze tegen te gaan*, Serie Familie en recht, nr. 2, Den Haag Boom Juridische Uitgevers, 2011, 13; M.V. ANTOKOLSKAIA, "De jongste herzieningen van het Nederlandse relatievermogensrecht, *TPR* 2018, (23) 28.

⁴⁷⁰ M.V. ANTOKOLSKAIA, "De jongste herzieningen van het Nederlandse relatievermogensrecht, *TPR* 2018, (23) 25.

⁴⁷¹ M.V. ANTOKOLSKAIA, B. BREEDERSVELD, J.E. HULST, W.D. KOLKMAN, F.R. SALOMONS en L.C.A. VERSTAPPEN, *Koude uitsluiting. Materiële problemen en onbillijkheden na scheiding van in koude uitsluiting gehuwde echtgenoten en na scheiding van ongehuwd samenwonende partners, alsmede instrumenten voor de*

gemaakt op een vergoeding voor de verrichte werkzaamheden in de handelszaak van de echtgenoot-eigenaar.⁴⁷² Er zijn verschillende andere wegen die men kan bewandelen teneinde een verzachting van de 'koude uitsluiting' te bekomen, maar deze leiden niet altijd tot het gewenste resultaat.

Afdeling I. Preventieve correctiemechanismen

§1. Verrekenbedingen

183. In verband met de preventieve correctiemechanismen is Nederland een voorloper met betrekking tot de materie van de verrekenbedingen. Het kent daar enorm veel succes en heeft zo het Belgische recht beïnvloed tot het opnemen van deze bedingen met de Huwelijksvermogenswet van 2018. Het verrekenbeding werd in Nederland opgenomen bij de wet van 14 maart 2002⁴⁷³ en is nu terug te vinden in de artikelen 1:132 tot en met 1:143 NBW.⁴⁷⁴

184. Onder het begrip 'verrekening' kan worden verstaan: "*dat de echtgenoten onderling verbintenisrechtelijk anders afrekenen dan goederenrechtelijk uit hun huwelijkse voorwaarden voortvloeit.*"⁴⁷⁵ Het beding heeft slechts verbintenisrechtelijke werking en functioneert tijdens het huwelijk dus zoals een gewoon stelsel van zuivere scheiding van goederen.⁴⁷⁶

185. Nederlandse auteurs vinden het verrekenbeding zeer aantrekkelijk voor ondernemende echtgenoten, omdat het nog steeds leidt tot een goed statuut voor de verhaalbaarheid van de schulden en het biedt een afzonderlijk bestuursrecht voor het vermogen.⁴⁷⁷

186. Het finaal verrekenbeding⁴⁷⁸ wordt in Nederland ook wel het 'alsof-beding' genoemd, omdat men met dit beding verwijst naar het wettelijk stelsel in Nederland.⁴⁷⁹ De huwelijkse voorwaarden bepalen dat bij het einde van het huwelijk zal worden afgerekend alsof men gehuwd was in een stelsel van algehele gemeenschap. Men rekent dus bij een einde van het huwelijk door echtscheiding met elkaar af 'alsof' er een huwelijksgemeenschap tussen hen had bestaan.⁴⁸⁰

overheid om deze tegen te gaan, *Serie Familie en recht*, nr. 2, Den Haag Boom Juridische Uitgevers, 2011, 24 en 46.

⁴⁷² L.C.A. VERSTAPPEN en C. DECLERCK, "Koude uitsluiting in Nederland en België – een rechtsvergelijkende analyse" in K. BOELE-WOELKI, en F. SWENNEN (eds.), *Vergelijkenderwijs: actuele ontwikkelingen in het Belgische en Nederlandse familierecht*, Den Haag, Boom, 2012, 136.

⁴⁷³ Wet van 14 maart 2002 *Stb.* 2002, 152, in werking getreden op 1 september 2002.

⁴⁷⁴ L.H.M. ZONNENBERG, *Het verrekenbeding*, Deventer, Kluwer, 2009, 149-150.

⁴⁷⁵ L.H.M. ZONNENBERG, *Het verrekenbeding*, Deventer, Kluwer, 2009, 22-23.

⁴⁷⁶ L.H.M. ZONNENBERG, *Het verrekenbeding*, Deventer, Kluwer, 2009, 23; J.I. DRIESSEN-KLEIJN, "Verrekenbedingen", in F. SCHONEWILLE, *Relatievermogensrecht geschetst*, Nijmegen, Ars Aequi Libri, 2011, 111-140.

⁴⁷⁷ D. VAN LIEROP en P. VAN ONZENVOORT, "Verrekenbedingen in huwelijksvoorwaarden van ondernemende echtgenoten", *W.P.N.R.* 2005, 1016; M.J.A. VAN MOURIK, "De ontwikkeling in de praktijk der huwelijks en partnerschapsvoorwaarden in de periode 1997-2003", *W.P.N.R.* 2005, nr. 6648.

⁴⁷⁸ Artikel 1:142 NBW.

⁴⁷⁹ H.R. 7 oktober 2022, ECLI:NL:HR:2022:1389.

⁴⁸⁰ H.R. 7 oktober 2022, ECLI:NL:HR:2022:1389.

§2. Rechterlijke billijkheidscorrectie

187. Een tweede preventieve correctie is de rechterlijke billijkheidscorrectie. Naar Nederlands voorbeeld werd in het Belgische recht ook voorzien in de rechterlijke billijkheidscorrectie door de wetgever. Deze correctie bestond sinds lange tijd al in de Nederlandse rechtspraak en rechtsleer.⁴⁸¹ Hoewel de correctie voorhanden is, nemen de Nederlandse rechters een terughoudende positie aan en passen de rechterlijke billijkheidscorrectie zelden toe om onbillijke gevolgen voor de meewerkende echtgenoot in een stelsel van koude uitsluiting ongedaan te maken.⁴⁸²

§3. Rol van de notaris

188. Het belang van de rol van de notaris met betrekking tot de preventieve correcties wordt ook in Nederland erkend.⁴⁸³ Ook daar wordt een zeer cruciale rol toegeschreven aan de notaris. De notaris heeft ook daar een belangrijke verantwoordelijkheid bij de opstelling van de huwelijksvoorwaarden tussen echtgenoten.⁴⁸⁴ Hij is ook verplicht de echtgenoten te wijzen op alle gevolgen bij het opstellen van bepaalde huwelijksvoorwaarden.⁴⁸⁵ De informatie- en raadgevingsplicht van de notaris is in Nederland terug te vinden in artikel 43, eerste lid Wet op het Notarisambt (Wna). Net zoals in België kan de notaris aansprakelijk worden gesteld wegens een tekortkoming aan deze notariële informatie- en raadgevingsplicht.

Afdeling II. Curatieve correctiemechanismen

189. Wat de curatieve technieken betreft, onderscheiden we in Nederland de natuurlijke verbintenis, de ongerechtvaardigde verrijking en de redelijkheid en billijkheid.

§1. Natuurlijke verbintenis

190. Een eerste mogelijkheid bestaat in het beroep op de natuurlijke verbintenis. Er is sprake van een natuurlijke verbintenis als iemand jegens een ander een dringende morele verplichting heeft

⁴⁸¹ M.V. ANTOKOLSKAIA, B. BREEDERVELD, J.E. HULST M.SC., W.D. KOLKMAN, F.R. SALOMONS en L.C.A. VERSTAPPEN, *Koude uitsluiting. Materiële problemen en onbillijkheden na scheiding van in koude uitsluiting gehuwde echtgenoten en na scheiding van ongehuwd samenlevende partners, alsmede instrumenten voor de overheid om deze tegen te gaan*, Groningen, Netherlands Institute for Law and Governance, 2010, 143-155.

⁴⁸² Hof Leeuwarden 14 september 2010, LJN: BN7333; M.V. ANTOKOLSKAIA, B. BREEDERVELD, J.E. HULST M.SC., W.D. KOLKMAN, F.R. SALOMONS en L.C.A. VERSTAPPEN, *Koude uitsluiting. Materiële problemen en onbillijkheden na scheiding van in koude uitsluiting gehuwde echtgenoten en na scheiding van ongehuwd samenlevende partners, alsmede instrumenten voor de overheid om deze tegen te gaan*, Groningen, Netherlands Institute for Law and Governance, 2010, 157.

⁴⁸³ H.R. 9 september 2005, *N.J.* 2006, 99; T.F.H. REIJNEN, "Huwelijksvoorwaarden, echtscheiding en de notaris, of: 'alles wat geen natuurwet is, is dogma'", *W.P.N.R.* 2010, (923) 923-929.

⁴⁸⁴ H.R. 9 september 2005, *N.J.* 2006, 99; T.F.H. REIJNEN, "Huwelijksvoorwaarden, echtscheiding en de notaris, of: 'alles wat geen natuurwet is, is dogma'", *W.P.N.R.* 2010, (923) 923-929.

⁴⁸⁵ H.R. 9 september 2005, *N.J.* 2006/99; M.J.A. VAN MOURIK en L.C.A. VERSTAPPEN, *Nederlands vermogensrecht bij scheiding*, Deventer, Kluwer, 2006, 824; M.J.A. VAN MOURIK en L.C.A. VERSTAPPEN, *Handboek Nederlands vermogensrecht bij scheiding. Algemeen Deel A*, Deventer, Kluwer, 2014, 373: "... de omstandigheden van het geval kunnen meebrengen dat de notaris beroepshalve is gehouden tot het geven van verdergaande informatie, en met name tot het wijzen op specifieke aan de voorgenomen rechtshandeling verbonden risico's".

van zodanige aard dat naleving daarvan naar maatschappelijke opvattingen als de voldoening is te beschouwen van een prestatie die aan die ander toekomt.⁴⁸⁶ In het geval van de meewerkende echtgenoot besloot de Hoge Raad in 1987 dat er zo een dringende morele verplichting bestaat indien een echtgenoot onbetaald werk heeft geleverd in de handelszaak van de echtgenoot-eigenaar.⁴⁸⁷ Het is ondertussen vaststaande rechtspraak dat er in dat geval een verplichting bestaat om een vergoeding te betalen aan de meewerkende echtgenoot.⁴⁸⁸

191. Belangrijk is dat men enkel een beroep kan doen op de natuurlijke verbintenis indien er tijdens het huwelijk een vermogensverschuiving heeft plaatsgevonden ten gunste van de meewerkende echtgenoot. De meewerkende echtgenoot wordt dan in bescherming genomen doordat er geen terugvordering kan gedaan worden van de vermogensverschuiving die heeft plaatsgevonden, ondanks de koude uitsluiting.⁴⁸⁹ De vermogensverschuiving wordt dan gezien als de vergoeding voor de geleverde arbeidsprestaties. Bij de toepassing van deze correctie wordt er dus niet strikt vastgehouden aan de huwelijkse voorwaarden, dit omdat men er vanuit gaat dat echtgenoten slechts een geringe betekenis vastknopen aan deze voorwaarden.⁴⁹⁰ Een onverkorte toepassing van het beginsel *pacta sunt servanda* is niet aangewezen omdat er op die manier niet tegemoet kan gekomen worden aan toekomstige veranderingen.⁴⁹¹

192. Natuurlijk biedt deze optie geen rechtszekerheid voor het merendeel van de meewerkende echtgenoten. Daarnaast, zoals aangehaald in rn. 191, zal deze optie ook enkel openstaan voor de meewerkende echtgenoot ten gunste van wie de echtgenoot-eigenaar een vermogensverschuiving heeft tot stand gebracht en dat dan ook enkel als verweer tegen de eventuele terugbetalingsvordering. Ten slotte moet dit ook altijd *in concreto* worden beoordeeld door de rechter waardoor er van zekerheid amper sprake is. In het geval dat er dan geen vermogensverschuiving heeft plaatsgevonden die als natuurlijke verbintenis geldt, zal er nog de optie openstaan van de ongerechtvaardigde verrijking of de redelijkheid en billijkheid.

§2. Ongerechtvaardigde verrijking

193. De tweede mogelijkheid zou die van de ongerechtvaardigde verrijking kunnen zijn, hoewel deze in Nederland amper aanvaard wordt als grond voor de vergoeding van de meewerkende echtgenoot. In tegenstelling tot het Belgische recht die de figuur pas in 2022 opnam in de wet is deze figuur al sinds 1992 opgenomen in de Nederlandse wet.⁴⁹² De rechtsgrond voor de leer van de ongerechtvaardigde verrijking is artikel 6:212 NBW, ook hier moet de verrijkte echtgenoot de

⁴⁸⁶ A. FLOS, "Vergoeding voor de meewerkende echtgenoot bij koude uitsluiting: de onderbelichte rol van de affectieve relatie van echtgenoten in rechtszaken", *FJR* 2018/11, alf. 2, (42) 44.

⁴⁸⁷ H.R. 4 december 1987, ECLI:NL:HR:1987:AB8960, *NJ* 1988/610, met noot van E.A.A. Luijten (Helmondse kledingboks).

⁴⁸⁸ Rechtbank Haarlem 3 augustus 2011, ECLI:NL:RBHAA:2011:BR4089, *Prg.* 2011/239.

⁴⁸⁹ A. FLOS, "Vergoeding voor de meewerkende echtgenoot bij koude uitsluiting: de onderbelichte rol van de affectieve relatie van echtgenoten in rechtszaken", *FJR* 2018/11, alf. 2, (42) 44.

⁴⁹⁰ A. FLOS, "Vergoeding voor de meewerkende echtgenoot bij koude uitsluiting: de onderbelichte rol van de affectieve relatie van echtgenoten in rechtszaken", *FJR* 2018/11, alf. 2, (42) 44.

⁴⁹¹ A. FLOS, "Vergoeding voor de meewerkende echtgenoot bij koude uitsluiting: de onderbelichte rol van de affectieve relatie van echtgenoten in rechtszaken", *FJR* 2018/11, alf. 2, (42) 44.

⁴⁹² Art. 6:212 NBW; J. MEIJER, "Ongerechtvaardigde verrijking en onverschuldigde betaling", *MvV* 2016, (20) 20.

andere vergoeden tot de som van zijn verrijking.⁴⁹³ Over de toepassing van deze correctie bestaat ook van meet af aan discussie.⁴⁹⁴ Net zoals een strekking in de Belgische rechtsleer wordt ook in de Nederlandse rechtspraak het bestaan van een contractuele verhouding tussen de echtgenoten als argument naar boven gehaald om aan te nemen dat er geen beroep kan worden gedaan op de figuur van de ongerechtvaardigde verrijking.⁴⁹⁵ SCHOORDIJK is van deze mening en zegt dat de ongerechtvaardigde verrijking geen toepassing vindt omwille van het bestaan van een contractuele verhouding tussen de echtgenoten.⁴⁹⁶ De Hoge Raad kwam meerdere keren tot het besluit dat gratis verleende arbeid door de meewerkende echtgenoot niet automatisch aanleiding geeft tot de verarming van deze meewerkende echtgenoot.⁴⁹⁷ Zo besliste de Hoge Raad dat er geen toepassing kon gemaakt worden van de leer van de ongerechtvaardigde verrijking en vond daarnaast ook geen reden tot vergoeding op basis van de redelijkheid en de billijkheid, omdat men er van uit gaat dat de meewerkende echtgenoot niet automatisch verarmd is.⁴⁹⁸ Dit zet dan ook meteen de derde mogelijkheid van de curatieve mechanismen buiten spel.

§3. Redelijkheid en billijkheid

194. Als derde mogelijkheid rijkt men in Nederland vaak de hand naar de correctie van de redelijkheid en billijkheid om de onbillijke gevolgen voor de meewerkende echtgenoot te verzachten en belangrijker om te voorzien in een compensatie voor de geleverde arbeid. De correctie wordt wel vaker gebruikt, maar niet altijd met evenveel succes. Het zorgt ervoor dat de interne verhouding naargelang de situatie tussen de echtgenoten op een redelijke en billijke manier worden geregeld.⁴⁹⁹

195. Er zijn verschillende situaties waarin de echtgenoot zich op de redelijkheid en billijkheid kan laten terugvallen voor een vergoeding.⁵⁰⁰ Echter er is enige terughoudendheid op te merken bij de Nederlandse rechters om een meewerkende echtgenoot de vergoeding toe te kennen op basis van deze beginselen.⁵⁰¹ De grote horde waar de Nederlandse rechters overheen moeten is het feit dat de meewerkende echtgenoot moet kunnen aantonen dat er onbetaald werk is geleverd in de

⁴⁹³ M.J.A. VAN MOURIK en L.C.A. VERSTAPPEN, *Handboek Nederlands vermogensrecht bij scheiding. Algemeen Deel A*, Deventer, Kluwer, 2014, 384-385.

⁴⁹⁴ M.V. ANTOKOLSKAIA, B. BREEDERSVELD, J.E. HULST, W.D. KOLKMAN, F.R. SALOMONS en L.C.A. VERSTAPPEN, *Koude uitsluiting. Materiële problemen en onbillijkheden na scheiding van in koude uitsluiting gehuwde echtgenoten en na scheiding van ongehuwd samenwonende partners, alsmede instrumenten voor de overheid om deze tegen te gaan, Serie Familie en recht*, nr. 2, Den Haag Boom Juridische Uitgevers, 2011, 38.

⁴⁹⁵ H.C.F. SCHOORDIJK, 'Aan een actie uit ongegronde verrijking dienen wij in geval van een contract niet toe te komen', *W.P.N.R.* (1976) 5356; H.R. 12 juni 1987, *N.J.* 1988, 150 (Kriek-Smit); M.J.A. VAN MOURIK en L.C.A. VERSTAPPEN, *Handboek Nederlands vermogensrecht bij scheiding. Algemeen Deel A*, Deventer, Kluwer, 2014, 384-385.

⁴⁹⁶ H.C.F. SCHOORDIJK, 'Aan een actie uit ongegronde verrijking dienen wij in geval van een contract niet toe te komen', *W.P.N.R.* (1976) 1976-5356.

⁴⁹⁷ H.R. 17 maart 1954, *B.N.B.* 1954, 126; H.R. 11 april 1986, *N.J.* 1986, nr. 622, 2313-2315.

⁴⁹⁸ H.R. 11 april 1986, *N.J.* 1986, nr. 622, 2315-2318, concl. Advocaat-Generaal BIEGMAN-HARTOGH.

⁴⁹⁹ A. FLOS, 'Vergoeding voor de meewerkende echtgenoot bij koude uitsluiting: de onderbelichte rol van de affectieve relatie van de echtgenoten in rechtszaken', *FJR* 2018/11, afl. 2, nr. 5, (42) 42-48.

⁵⁰⁰ Artikel 6:248 lid 2 NBW; A. FLOS, 'Vergoeding voor de meewerkende echtgenoot bij koude uitsluiting: de onderbelichte rol van de affectieve relatie van de echtgenoten in rechtszaken', *FJR* 2018/11, afl. 2, nr. 5, (42) 42-48.

⁵⁰¹ HR 11 april 1986, *NJ* 1986, 622.

handelszaak van de echtgenoot-eigenaar, hetgeen moeilijk te bewijzen blijkt.⁵⁰² Daarnaast slaat volgens FLOS de keuze van de echtgenoten voor het stelsel van zuivere scheiding van goederen net op het financieel onafhankelijk karakter en zijn de echtgenoten zich vaak niet bewust wat de omvang daarvan is, dit maakt de grond voor de toepassing van de redelijkheid en billijkheid nog minder evident.⁵⁰³

196. In de zaak *'Hilversumse Horeca'* in 1988 bepaalde de Hoge Raad dat redelijkheid en billijkheid een afwijking kunnen verantwoorden van de principes van de koude uitsluiting indien er sprake is van onbetaald werk door de echtgenoot in de handelszaak van de echtgenoot-eigenaar.⁵⁰⁴ In deze zaak werkte de vrouw gedurende zeven jaar mee in het café van haar man zonder enige vergoeding hiervoor te krijgen. De vrouw beriep zich nadien op de beginselen van redelijkheid en billijkheid om een vergoeding te krijgen voor de gepresteerde arbeid.⁵⁰⁵ De Hoge Raad besloot in deze zaak dat de huwelijkse voorwaarden in de regel moeten worden nagekomen maar gaf daarnaast ook aan dat het stelsel van de koude uitsluiting niet van toepassing is *"voor zover dit in de gegeven omstandigheden naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid onaanvaardbaar is"*.⁵⁰⁶ Toch besloot de Hoge Raad uiteindelijk dat enkel het aantonen van de verrijking van de ene echtgenoot door de arbeidsinspanning van de meewerkende echtgenoot ontoereikend is om succesvol beroep te doen op de beginselen van redelijkheid en billijkheid op basis van artikel 6:248, lid 2 NBW en artikel 3:12 NBW.⁵⁰⁷ Het is pas wanneer de meewerkende echtgenoot nog bijkomende en onvoorziene omstandigheden kan aantonen dat er een kans zou zijn op slagen op basis van deze grond.⁵⁰⁸ In de Rechtbank te Leeuwarden werd in 2009⁵⁰⁹ een uitspraak geveld die de zienswijze volgt van *Hilversumse Horeca*, maar dit werd vervolgens niet gevolgd door het hof van beroep die toch het arrest van de Hoge raad van 1988 als richtsnoer namen.⁵¹⁰

197. De onvoorziene omstandigheden die de meewerkende echtgenoot zou moeten kunnen aantonen zijn die omstandigheden die zich voorgedaan hebben nadat de huwelijksovereenkomst is opgesteld en waarin beide echtgenoten dus effectief niet hebben kunnen voorzien.⁵¹¹ De

⁵⁰² Rechtbank Arnhem 16 augustus 2006, nr. 13380.

⁵⁰³ A. FLOS, "Vergoeding voor de meewerkende echtgenoot bij koude uitsluiting: de onderbelichte rol van de affectieve relatie van de echtgenoten in rechtszaken, *FJR* 2018/11, afl. 2, nr. 5, (42) 42-48.

⁵⁰⁴ H.R. 25 november 1988, ECLI:NL:HR:1988:AD0529, *N.J.* 1989/529, met noot van E.A.A. Luijten (*Hilversumse Horeca*).

⁵⁰⁵ H.R. 25 november 1988, *N.J.* 1989, 529 (*Hilversumse Horeca*).

⁵⁰⁶ H.R. 25 november 1988, *N.J.* 1989, 529 (*Hilversumse Horeca*); A. FLOS, "Vergoeding voor de meewerkende echtgenoot bij koude uitsluiting: de onderbelichte rol van de affectieve relatie van de echtgenoten in rechtszaken, *FJR* 2018/11, (42) 44; H.R. 25 november 1988, *N.J.* 1989, 529 (*Hilversumse Horeca*); MEIJERS, V.A.E.M. en MOHR, A.L., "De man/vrouw-vennootschap", *Van Personenvennootschappen 2018*, 2.

⁵⁰⁷ Artikel 3:12 NBW: "Bij de vaststelling van wat redelijkheid en billijkheid eisen, moet rekening worden gehouden met algemeen erkende rechtsbeginselen, met de in Nederland levende rechtsovertuigingen en met de maatschappelijke en persoonlijke belangen, die bij het gegeven geval zijn betrokken."; H.N. SCHELHAAS, *Redelijkheid en billijkheid*, Deventer, Kluwer, 2017, 1; A. FLOS, "Vergoeding voor de meewerkende echtgenoot bij koude uitsluiting: de onderbelichte rol van de affectieve relatie van de echtgenoten in rechtszaken, *FJR* 2018/11, afl. 2, (42) 45.

⁵⁰⁸ H.R. 26 oktober 2001, *N.J.* 2002, 93, noot W.M. KLEIJN; H.R. 9 januari 2007, *N.J.* 2007, 306; H.R. 27 september 2013, *N.J.* 2014/59, noot L.C.A. VERSTAPPEN; W.R. MEIJER, *Afwikkeling van huwelijksvoorwaarden*, Den Haag, Sdu Uitgevers, 2008, 76.

⁵⁰⁹ Rechtbank Leeuwarden 14 januari 2009, LJN BH0633.

⁵¹⁰ Hof Leeuwarden 14 september 2010, LJN BN7333.

⁵¹¹ M.J.A. VAN MOURIK en L.C.A. VERSTAPPEN, *Handboek Nederlands vermogensrecht bij scheiding. Algemeen Deel A*, Deventer, Kluwer, 2014, 378-381.

meewerkende echtgenoot zou zo bijvoorbeeld moeten hardmaken dat het gaat om arbeidsprestaties die gedurende lange duur hebben plaatsgevonden en men zou ook de omvang van de verrijking en besparingen van de echtgenoot-eigenaar moeten kunnen aantonen.⁵¹² Wanneer de meewerkende echtgenoot onvoorziene omstandigheden van dit kaliber kan aantonen, staat de mogelijkheid voor de rechter wel open om de gevolgen van de huwelijksovereenkomst te wijzigen en te voorzien in een vergoeding voor de geleverde arbeid.⁵¹³

198. In het geval dat er een onderlinge samenwerking is tijdens het huwelijk is de zakelijke opstelling van de echtgenoten tegenover elkaar en de financiële onafhankelijkheid soms niet te verenigen met deze samenwerking. Daarom zegt FLOS dat de toepassing van redelijkheid en billijkheid een oplossing kan bieden en meer de aandacht kan laten gaan naar de affectieve relatie die er voorheen was.⁵¹⁴ Volgens FLOS is er een duidelijke discrepantie tussen de huwelijkse voorwaarden die men voorheen had opgesteld en de gedraging van de echtgenoten gedurende het huwelijk.⁵¹⁵ Het is dit contrast waarmee men rekening dient te houden bij de beoordeling van de toepassing van de redelijkheid en billijkheid. De meewerkende echtgenoot en de echtgenoot-eigenaar blijven vaak gedurende het huwelijk voortleven alsof zij in een gemeenschap van goederen gehuwd zijn, omdat zij uit één pot leven dus zou het naar redelijkheid en billijkheid onaanvaardbaar zijn dat bij een echtscheiding plots de koude uitsluiting zonder discussie weer geldt.⁵¹⁶ Daarnaast dient men ook meer aandacht te besteden aan in hoeverre de echtgenoot-eigenaar heeft kunnen profiteren van het onbetaalde werk van de meewerkende echtgenoot en in hoeverre deze laatste daarvan een nadeel ondervindt.⁵¹⁷ In de praktijk wordt dit in Nederland jammer genoeg niet vaak gevolgd en wordt de affectieve relatie tussen echtgenoten in weinige gevallen gebruikt om de huwelijkse voorwaarden buiten kijf te zetten en over te gaan tot een verrekening *“alsof partijen in de wettelijke gemeenschap van goederen gehuwd waren.”*⁵¹⁸

199. De enkele omstandigheid dat de echtgenoot arbeidsinspanningen heeft verricht en dat hierdoor het vermogen van de echtgenoot-eigenaar is toegenomen is dus onvoldoende om de koude uitsluiting niet toe te passen bij de echtscheiding, evenmin vormt de kosteloze arbeid een

⁵¹² M.J.A. VAN MOURIK en F.W.J.M. SCHOLS, “Redelijkheid en billijkheid”, *Huwelijkvermogensrecht 2017*, 1-2.

⁵¹³ M.J.A. VAN MOURIK en L.C.A. VERSTAPPEN, *Handboek Nederlands vermogensrecht bij scheiding. Algemeen Deel A*, Deventer, Kluwer, 2014, 378-380.

⁵¹⁴ A. FLOS, “Vergoeding voor de meewerkende echtgenoot bij koude uitsluiting: de onderbelichte rol van de affectieve relatie van de echtgenoten in rechtszaken”, *FJR 2018/11*, afl. 2, (42) 48.

⁵¹⁵ A. FLOS, “Vergoeding voor de meewerkende echtgenoot bij koude uitsluiting: de onderbelichte rol van de affectieve relatie van de echtgenoten in rechtszaken”, *FJR 2018/11*, afl. 2, (42) 48.

⁵¹⁶ M.V. ANTOKOLSKAIA, B. BREEDERSVELD, J.E. HULST, W.D. KOLKMAN, F.R. SALOMONS en L.C.A. VERSTAPPEN, *Koude uitsluiting. Materiële problemen en onbillijkheden na scheiding van in koude uitsluiting gehuwde echtgenoten en na scheiding van ongehuwd samenwonende partners, alsmede instrumenten voor de overheid om deze tegen te gaan, Serie Familie en recht*, nr. 2, Den Haag Boom Juridische Uitgevers, 2011, 35.

⁵¹⁷ A. FLOS, “Vergoeding voor de meewerkende echtgenoot bij koude uitsluiting: de onderbelichte rol van de affectieve relatie van de echtgenoten in rechtszaken”, *FJR 2018/11*, afl. 2, (42) 48.

⁵¹⁸ H.R. 18 juni 2004, *N.J.* 2004/399; Rb. Amsterdam 15 oktober 2014, *RFR 2015/23*; H.R. 13 februari 2015, *RFR 2015/67*; M.J.A. VAN MOURIK en F.W.J.M. SCHOLS, “Redelijkheid en billijkheid”, *Huwelijkvermogensrecht 2017*, 1-2.

rechtsgrond voor vermogensoverdracht op billijkheidsgronden.⁵¹⁹ De Hoge Raad heeft deze rechtsgrond expliciet afgewezen.⁵²⁰

⁵¹⁹ H.R. 25 november 1988, *N.J.* 1989, 529, met noot EAAL (Hilversumse horeca); H.R. 19 januari 1996, *N.J.* 1996, 617, met noot WMK (Rensing-Polak); H.R. 11 april 1986, *N.J.* 1986, 622.

⁵²⁰ HR 11 april 1986, *NJ* 1986, 622; L.C.A VERSTAPPEN en C. DECLERCK, "Koude uitsluiting in Nederland en België – een rechtsvergelijkende analyse" in K. BOELE-WOELKI, en F. SWENNEN (eds.), *Vergelijkenderwijs: actuele ontwikkelingen in het Belgische en Nederlandse familierecht*, Den Haag, Boom, 2012, 136.

Hoofdstuk 3. Voorstellen in Nederland

200. Met betrekking tot de meewerkende echtgenoot heeft Nederland een voorsprong op België. In de kamerstukken van 2008 vinden we terug dat de indieners van wetsvoorstel 28 867 van 11 september 2008 de koude uitsluiting als onbillijk bestempelen met betrekking tot de niet-beroepsactieve echtgenoot die in arbeid een bijdrage levert in de handelszaak van de echtgenoot-eigenaar.⁵²¹ In een onderzoek van de Universiteit van Groningen in 2011 werden de instrumenten uiteengezet die onbillijkheden en materiële problemen na een scheiding van in koude uitsluiting gehuwde echtgenoten proberen tegengaan. Het onderzoek van de Universiteit van Groningen baseert zich onder andere op de probleemstelling van de onredelijke vermogensverhoudingen bij langdurige inspanningen van de ene partner in de handelszaak van de andere partner met als gevolg dat de economische vruchten omwille van het stelsel volledig in het vermogen van de echtgenoot-eigenaar terechtkomen. In dit onderzoek zitten voorstellen die een wettelijke verankering wilden uit de grond stampen voor de vergoeding van de meewerkende echtgenoot die rechtstreeks prestaties verrichte in handelszaak van de echtgenoot-eigenaar.⁵²² In het onderzoek van de Universiteit van Groningen van 2011 worden een aantal proactieve potentiële instrumenten en reactieve potentiële instrumenten voorgesteld om tegemoet te komen aan de onbillijke gevolgen van een koude uitsluiting meer bepaald voor de meewerkende echtgenoot.⁵²³ Proactief werd er gekeken naar een onafhankelijke deskundige die de taak op zich neemt de echtgenoten afzonderlijk voor te lichten (cf. *infra*, rn. 207). Wat betreft de reactieve instrumenten werd er stilgestaan bij de som ineens voor de koud uitgesloten echtgenoot (cf. *infra*, rn. 209) en de wijzigingsbevoegdheid voor de rechter (cf. *infra*, rn. 212). In Nederland is de onzekere positie van de meewerkende echtgenoot bijgevolg al langer het voorwerp van discussie en daar vraagt het probleem van het onbetaald meewerken ook om een billijke oplossing.

201. In de rechtsleer wordt door verschillende auteurs wel aangedrongen op het invoeren van een wettelijke grondslag voor de meewerkende echtgenoot.⁵²⁴ Een aantal van deze voorstellen zijn een dwingendrechtelijke regeling die de contractsvrijheid beperkt analoog aan de dwingendrechtelijke verzorgingsaanspraken in het erfrecht⁵²⁵ (cf. *infra*, rn. 209), een dwingende participatie in de

⁵²¹ Kamerstukken II, 2007-2008, 28 867, nr. 20.

⁵²² M.V. ANTOKOLSKAIA, B. BREEDERSVELD, J.E. HULST, W.D. KOLKMAN, F.R. SALOMONS en L.C.A. VERSTAPPEN, *Koude uitsluiting. Materiële problemen en onbillijkheden na scheiding van in koude uitsluiting gehuwde echtgenoten en na scheiding van ongehuwd samenwonende partners, alsmede instrumenten voor de overheid om deze tegen te gaan, Serie Familie en recht*, nr. 2, Den Haag Boom Juridische Uitgevers, 2011, 13.

⁵²³ M.V. ANTOKOLSKAIA, B. BREEDERSVELD, J.E. HULST, W.D. KOLKMAN, F.R. SALOMONS en L.C.A. VERSTAPPEN, *Koude uitsluiting. Materiële problemen en onbillijkheden na scheiding van in koude uitsluiting gehuwde echtgenoten en na scheiding van ongehuwd samenwonende partners, alsmede instrumenten voor de overheid om deze tegen te gaan, Serie Familie en recht*, nr. 2, Den Haag Boom Juridische Uitgevers, 2011, 260.

⁵²⁴ T.R. HIDMA, "Koude uitsluiting en huishoudelijke arbeid als redelijke grond voor wijziging van huwelijksvoorwaarden" in *Een kapitein Twee schepen*, Bundel opstellen aangeboden aan prof. mr. E.A.A. Luijten, Zwolle: 1984, 73-87; M.J.A. VAN MOURIK, "Echtgenote of onbezoldigd huishoudster?", *FJR* 1986, 217; M.J.A. VAN MOURIK, "De huishoudelijke maatschap", *NJB* 1987, 178 e.v.; W.E. ELZINGA, "Echtscheiding en koude uitsluiting", *NJB* 1988, (1439) 1439-1443; A.J.H. PLEISJIER, "Iets over de inhoud en reikwijdte van art. 1:81 BW", *FJR* 1989, 111; G. VAN DER BRUGHT, "De huishoudelijke echtgenoot behoort bij echtscheiding niet zonder enige vergoeding voor de verrichte arbeid achter te blijven" in *VPFA Millennium bundel*, Deventer 2000, 27.

⁵²⁵ S.F.M. WORTMANN, "Bloemendaalse horeca en hoe verder?", *EB klassiek*, Deventer 2003, 86 e.v.

huwelijkse aanwinsten⁵²⁶ (cf. *infra*, rn. 203) en een rechterlijke wijziging van de huwelijkse voorwaarden leidend tot een verrekening⁵²⁷ (cf. *infra*, rn. 212).

202. De auteurs SCHOORDIJK, VAN MOURIK, VERBEKE en VAN DUIJVENDIJK-BRAND pleiten voor een soepelere omgang met de huwelijkse voorwaarden.⁵²⁸ Los van de wil van verschillende auteurs in de rechtsleer staat de Hoge Raad natuurlijk nog steeds terughoudend ten aanzien van de tempering van de koude uitsluiting.⁵²⁹ Toch kan de nood aan een ingreep van de wetgever bijgestaan worden, de vermogensrechtelijke verhoudingen tussen echtgenoten moeten immers op een rechtvaardige en evenwichtige wijze geregeld worden. Het is een duurovereenkomst met grote gevolgen waarin soms moet worden ingegrepen omdat echtgenoten vaak aan het begin van het huwelijk niet in staat zijn om alle negatieve scenario's te voorzien.⁵³⁰ Een meewerkende echtgenoot start soms pas later in het huwelijk met het kosteloos leveren van arbeid in de handelszaak van de echtgenoot-eigenaar en daarover is bijgevolg geen regeling getroffen destijds. Het voelt dan ook rechtvaardig aan dat de wetgever ingrijpt om onbillijke uitkomsten voor de meewerkende echtgenoot te vermijden.

Afdeling I. Dwingend participatierecht

203. VERBEKE pleitte in 2001 voor een dwingend participatierecht in de huwelijkse aanwinsten.⁵³¹ Hij ziet dit als een manier om tot een vergoeding te komen voor de meewerkende echtgenoot die onbetaald meegewerkt heeft in de handelszaak van de echtgenoot-eigenaar. Volgens hem zou dit voorstel tegemoetkomen aan het feit dat er vermogensopbouw is geweest door de geleverde arbeid van de meewerkende echtgenoot en aan de opoffering die de meewerkende echtgenoot heeft gedaan, men had immers een eigen beroep kunnen uitoefenen waarvoor er wel een loon werd uitgekeerd. Critici zouden kunnen aanhalen dat echtgenoten nu eenmaal bevoegd zijn om de 'koude uitsluiting' overeen te komen. VERBEKE gaat hiermee akkoord, maar voegt toe dat dat niet impliceert dat zij de bevoegdheid hebben om iedere vorm van billijke participatie in de huwelijkse aanwinsten uit te sluiten.⁵³² Hij stelt dat: *"elke echtgenoot, ongeacht de huwelijkse voorwaarden of het huwelijksvermogensstelsel, bij de ontbinding van het stelsel door echtscheiding op dwingende wijze recht heeft op een obligatoire, in principe gelijke (maar uitzonderlijk om redenen van*

⁵²⁶ A.L.P.G. VERBEKE, "Weg met de koude uitsluiting!", *W.P.N.R.*, 2001, (945) 946.

⁵²⁷ J. VAN DUIJVENDIJK-BRAND, *Huwelijkse voorwaarden in harmonie en conflict*, preadvies KNB 1994, 161.

⁵²⁸ M.V. ANTOKOLSKAIA, B. BREEDERSVELD, J.E. HULST, W.D. KOLKMAN, F.R. SALOMONS en L.C.A. VERSTAPPEN, *Koude uitsluiting. Materiële problemen en onbillijkheden na scheiding van in koude uitsluiting gehuwde echtgenoten en na scheiding van ongehuwd samenwonende partners, alsmede instrumenten voor de overheid om deze tegen te gaan, Serie Familie en recht*, nr. 2, Den Haag Boom Juridische Uitgevers, 2011, 253.

⁵²⁹ M.V. ANTOKOLSKAIA, B. BREEDERSVELD, J.E. HULST, W.D. KOLKMAN, F.R. SALOMONS en L.C.A. VERSTAPPEN, *Koude uitsluiting. Materiële problemen en onbillijkheden na scheiding van in koude uitsluiting gehuwde echtgenoten en na scheiding van ongehuwd samenwonende partners, alsmede instrumenten voor de overheid om deze tegen te gaan, Serie Familie en recht*, nr. 2, Den Haag Boom Juridische Uitgevers, 2011, 254.

⁵³⁰ M.V. ANTOKOLSKAIA, B. BREEDERSVELD, J.E. HULST, W.D. KOLKMAN, F.R. SALOMONS en L.C.A. VERSTAPPEN, *Koude uitsluiting. Materiële problemen en onbillijkheden na scheiding van in koude uitsluiting gehuwde echtgenoten en na scheiding van ongehuwd samenwonende partners, alsmede instrumenten voor de overheid om deze tegen te gaan, Serie Familie en recht*, nr. 2, Den Haag Boom Juridische Uitgevers, 2011, 254.

⁵³¹ A.-L. VERBEKE, "Weg met de koude uitsluiting!", *W.P.N.R.*, 2001, (945) 946.

⁵³² A.-L. VERBEKE, "Weg met de koude uitsluiting!", *W.P.N.R.*, 2001, (945) 946.

*billijkheid te corrigeren), participatie in de aanwinst uit arbeid die tijdens het huwelijk zijn opgebouwd.”*⁵³³

204. Voor de vormgeving van het dwingend participatierecht moet er een duidelijke omlijning komen voor de participatiemassa en de participatiesleutel. De participatiemassa omvat enkel de aanwinsten die tijdens het huwelijk zijn gegenereerd uit beroepsactiviteiten of vervangingsinkomen en uit de besparingen.⁵³⁴ De participatiesleutel zou volgens VERBEKE in principe gelijk moeten zijn in de meeste gevallen, maar er is ruimte voor aanpassing in die gevallen die dit vereisen om tot een billijk resultaat te komen.⁵³⁵ In welke omstandigheden dit juist nodig zal zijn, zal aan de discretionaire beoordeling van de rechter worden overgelaten. Een geval waarin mogelijks deze uitzondering zal worden toegepast, is de situatie van de meewerkende echtgenoot omwille van de vergoedingsgedachte die er achter zit.

205. Het dwingend participatierecht zou voor sommigen een bom kunnen droppen op het kasteel van de contractvrijheid, maar volgens VERBEKE is de verantwoording hiervoor drievoudig: 1) echtgenoten kiezen ervoor om hun leven samen te organiseren, 2) men creëert verwachtingen, aanspraken en rechten en 3) elk van de echtgenoten draagt bij.⁵³⁶ Vooral deze laatste vormt volgens de auteur voldoende reden om aanspraak te kunnen maken op een deel van de huwelijkse aanwinsten, er zijn immers langs beide kanten inspanningen geweest in de handelszaak als meewerkende echtgenoot en als echtgenoot-eigenaar. Beiden hebben bijgevolg evenveel recht op een deel van dit opgebouwd vermogen.

206. De auteur riep de wetgever op om te voorzien in een dwingend participatierecht waardoor een ‘ijs-koude uitsluiting’ in het Nederlandse recht niet meer mogelijk zou zijn.⁵³⁷ Echtgenoten zouden nog steeds de ‘koude uitsluiting’ kunnen overeenkomen in de huwelijkse voorwaarden, maar niet zo verregaand dat er een uitsluiting mogelijk is van de participatie in de huwelijkse aanwinsten.⁵³⁸ Op deze manier zal er altijd ruimte zijn voor een vergoeding van de meewerkende echtgenoot in een stelsel van koude uitsluiting. Helaas, heeft het voorstel van VERBEKE tot op de dag van vandaag geen veranderingen op til gebracht in de wetgeving hieromtrent.

Afdeling II. Onafhankelijke deskundige

207. In het onderzoek van de Universiteit van Groningen van 2011 werden een aantal proactieve potentiële instrumenten voorgesteld. De voorgestelde proactieve instrumenten spitsen zich vooral toe op het preventief voorlichten van de echtgenoten door de notaris. In het onderzoek doet men het voorstel van afzonderlijke voorlichting van de echtgenoten door een deskundige.⁵³⁹ De

⁵³³ A.-L. VERBEKE, “Weg met de koude uitsluiting!”, *W.P.N.R.*, 2001, (945) 947.

⁵³⁴ A.-L. VERBEKE, “Weg met de koude uitsluiting!”, *W.P.N.R.*, 2001, (945) 948-949.

⁵³⁵ A.-L. VERBEKE, “Weg met de koude uitsluiting!”, *W.P.N.R.*, 2001, (945) 950.

⁵³⁶ A.-L. VERBEKE, “Weg met de koude uitsluiting!”, *W.P.N.R.*, 2001, (945) 951.

⁵³⁷ A.-L. VERBEKE, “Weg met de koude uitsluiting!”, *W.P.N.R.*, 2001, (945) 952.

⁵³⁸ A.-L. VERBEKE, “Weg met de koude uitsluiting!”, *W.P.N.R.*, 2001, (945) 952.

⁵³⁹ M.V. ANTOKOLSKAIA, B. BREEDERSVELD, J.E. HULST, W.D. KOLKMAN, F.R. SALOMONS en L.C.A. VERSTAPPEN, *Koude uitsluiting. Materiële problemen en onbillijkheden na scheiding van in koude uitsluiting*

deskundige maakt na afloop een certificaat op van de voorlichting en dit moeten partijen bij de opstelling en uiteindelijke ondertekening van hun huwelijkse voorwaarden voorleggen aan de notaris.⁵⁴⁰ Tot nu toe bestaat er in Nederland en België enkel een gezamenlijke informatieplicht bij de notaris, maar dit zou volgens het onderzoek niet voldoende zijn voor de echtgenoten om een inschatting te maken van de onbillijke gevolgen bij een echtscheiding.⁵⁴¹ De meewerkende echtgenoot die op dat moment misschien nog zelf actief is in een eigen beroep kan zo bijvoorbeeld de vraag gesteld worden door de deskundige of er in de toekomst misschien sprake kan zijn van meewerken in de handelszaak van de echtgenoot-eigenaar. Op deze manier wordt die optie toch even onder de loep genomen en kan men al op voorhand stilstaan bij deze 'wat als' situatie. Men overweegt ook om een lijst op te nemen met aspecten die zeker aan bod zouden moeten komen tijdens het onderhoud met de deskundige, dit kan een garantie bieden voor echtgenoten op het aan bod komen van de meest gebruikelijke gevolgen.⁵⁴²

208. Op dit voorstel kwam kritiek vanuit het notariaat en de rechterlijke macht. Het notariaat vreest dat dit extra voorlichtingsmoment weinig effect zal hebben, omdat partijen niet open staan voor het praten over een mogelijke echtscheiding en de gevolgen hiervan in bepaalde situaties.⁵⁴³ Daarnaast vinden zij dit ook grotendeels de taak van de notaris zelf. De rechterlijke macht vreest dat hierdoor de overeenkomst met de huwelijkse voorwaarden nog een sterker karakter zal krijgen, waardoor er van de toepassing van andere curatieve voorstellen, zoals een rechterlijke wijzigingsbevoegdheid, nog veel minder sprake zal zijn in het geval dat het toch zou mislopen bij een echtscheiding.⁵⁴⁴

Afdeling III. De som ineens

209. In 2008 werd reeds een amendement ingediend tot invoering van artikel 1:121a NBW. Het artikel luidde: "*Indien partijen bij huwelijkse voorwaarden afwijken van de regels der wettelijke gemeenschap kan de echtgenoot die arbeid heeft verricht in het door de andere echtgenoot uitgeoefende beroep of bedrijf of in diens huishouding, zonder voor die arbeid een passende*

gehuwde echtgenoten en na scheiding van ongehuwd samenwonende partners, alsmede instrumenten voor de overheid om deze tegen te gaan, Serie Familie en recht, nr. 2, Den Haag Boom Juridische Uitgevers, 2011, 258.

⁵⁴⁰ M.V. ANTOKOLSKAIA, B. BREEDERSVELD, J.E. HULST, W.D. KOLKMAN, F.R. SALOMONS en L.C.A. VERSTAPPEN, *Koude uitsluiting. Materiële problemen en onbillijkheden na scheiding van in koude uitsluiting gehuwde echtgenoten en na scheiding van ongehuwd samenwonende partners, alsmede instrumenten voor de overheid om deze tegen te gaan, Serie Familie en recht, nr. 2, Den Haag Boom Juridische Uitgevers, 2011, 258.*

⁵⁴¹ M.V. ANTOKOLSKAIA, B. BREEDERSVELD, J.E. HULST, W.D. KOLKMAN, F.R. SALOMONS en L.C.A. VERSTAPPEN, *Koude uitsluiting. Materiële problemen en onbillijkheden na scheiding van in koude uitsluiting gehuwde echtgenoten en na scheiding van ongehuwd samenwonende partners, alsmede instrumenten voor de overheid om deze tegen te gaan, Serie Familie en recht, nr. 2, Den Haag Boom Juridische Uitgevers, 2011, 258.*

⁵⁴² M.V. ANTOKOLSKAIA, B. BREEDERSVELD, J.E. HULST, W.D. KOLKMAN, F.R. SALOMONS en L.C.A. VERSTAPPEN, *Koude uitsluiting. Materiële problemen en onbillijkheden na scheiding van in koude uitsluiting gehuwde echtgenoten en na scheiding van ongehuwd samenwonende partners, alsmede instrumenten voor de overheid om deze tegen te gaan, Serie Familie en recht, nr. 2, Den Haag Boom Juridische Uitgevers, 2011, 258.*

⁵⁴³ M.V. ANTOKOLSKAIA, B. BREEDERSVELD, J.E. HULST, W.D. KOLKMAN, F.R. SALOMONS en L.C.A. VERSTAPPEN, *Koude uitsluiting. Materiële problemen en onbillijkheden na scheiding van in koude uitsluiting gehuwde echtgenoten en na scheiding van ongehuwd samenwonende partners, alsmede instrumenten voor de overheid om deze tegen te gaan, Serie Familie en recht, nr. 2, Den Haag Boom Juridische Uitgevers, 2011, 259.*

⁵⁴⁴ M.V. ANTOKOLSKAIA, B. BREEDERSVELD, J.E. HULST, W.D. KOLKMAN, F.R. SALOMONS en L.C.A. VERSTAPPEN, *Koude uitsluiting. Materiële problemen en onbillijkheden na scheiding van in koude uitsluiting gehuwde echtgenoten en na scheiding van ongehuwd samenwonende partners, alsmede instrumenten voor de overheid om deze tegen te gaan, Serie Familie en recht, nr. 2, Den Haag Boom Juridische Uitgevers, 2011, 259.*

*beloning te ontvangen, aanspraak maken op een billijke vergoeding van de andere echtgenoot [...]’.*⁵⁴⁵ In de rechtsleer wordt dit voorstel ook wel de ‘som ineens’ genoemd, aangezien het een soort ‘lumpsum’ is die ineens wordt uitbetaald.⁵⁴⁶

210. De regeling voorgesteld in dit artikel is gebaseerd op de dwingende erfrechtelijke aanspraak uit artikel 4:36 NBW (ook wel: *salair différé*) voor de erfgenaam die kosteloos arbeid verrichtte in het door de erflater uitgeoefende beroep. Er zijn echter twee obstakels, namelijk de omvang en de restrictieve houding van rechtspraak. Ten eerste wordt er over de berekening van de omvang van deze billijke vergoeding gezwegen. Er zijn immers duidelijke criteria nodig die een houvast bieden voor de rechter om de omvang te bepalen van de *lumpsum* en ook om het recht op de toekenning ervan te analyseren.⁵⁴⁷ Ten tweede laat volgens het onderzoek de rechtspraak zien dat de slaagkans hier niet meteen te hoog moet worden ingeschat, het is tevens aan de meewerkende echtgenoot om te bewijzen wat de aard, duur en omvang is van de arbeid en gezien de rechtspraak vrij restrictief optreedt vandaag de dag zal dit niet zomaar van een leien dakje verlopen.⁵⁴⁸

211. Uiteindelijk werd het amendement met het voorstel niet veel later ingetrokken, maar er volgde wel meteen een motie die een oproep inhield aan de minister om tegemoet te komen aan de onbillijke situatie van de meewerkende echtgenoot.⁵⁴⁹ Er werd verzocht om een wettelijk recht op een billijke vergoeding voor de meewerkende echtgenoot.⁵⁵⁰

Afdeling IV. Billijkheidscorrectie

212. Een andere regeling die men voorstelt in het onderzoek van de Universiteit van Groningen is het opnemen van een zeer specifieke billijkheidscorrectie die gehanteerd moet worden in de omstandigheden waar de toepassing van de principes van de koude uitsluiting tot extreem ongunstige situaties leidt.⁵⁵¹ Deze wijzigingsbevoegdheid moet het mogelijk maken voor de rechter om in te grijpen in geval van onbillijke gevolgen van een koude uitsluiting. Men zou dan bij de afwikkeling van de echtscheiding rekening kunnen houden met gewijzigde omstandigheden, in mijn ogen kan het plots meewerken van de echtgenoot in de handelszaak van de echtgenoot-eigenaar

⁵⁴⁵ Amendement van het lid Anker, *Kamerstukken II 2007-2008*, 28 867, nr. 15.

⁵⁴⁶ M.V. ANTOKOLSKAIA, B. BREEDERSVELD, J.E. HULST, W.D. KOLKMAN, F.R. SALOMONS en L.C.A. VERSTAPPEN, *Koude uitsluiting. Materiële problemen en onbillijkheden na scheiding van in koude uitsluiting gehuwde echtgenoten en na scheiding van ongehuwd samenwonende partners, alsmede instrumenten voor de overheid om deze tegen te gaan*, *Serie Familie en recht*, nr. 2, Den Haag Boom Juridische Uitgevers, 2011, 260.

⁵⁴⁷ M.V. ANTOKOLSKAIA, B. BREEDERSVELD, J.E. HULST, W.D. KOLKMAN, F.R. SALOMONS en L.C.A. VERSTAPPEN, *Koude uitsluiting. Materiële problemen en onbillijkheden na scheiding van in koude uitsluiting gehuwde echtgenoten en na scheiding van ongehuwd samenwonende partners, alsmede instrumenten voor de overheid om deze tegen te gaan*, *Serie Familie en recht*, nr. 2, Den Haag Boom Juridische Uitgevers, 2011, 260-261.

⁵⁴⁸ M.V. ANTOKOLSKAIA, B. BREEDERSVELD, J.E. HULST, W.D. KOLKMAN, F.R. SALOMONS en L.C.A. VERSTAPPEN, *Koude uitsluiting. Materiële problemen en onbillijkheden na scheiding van in koude uitsluiting gehuwde echtgenoten en na scheiding van ongehuwd samenwonende partners, alsmede instrumenten voor de overheid om deze tegen te gaan*, *Serie Familie en recht*, nr. 2, Den Haag Boom Juridische Uitgevers, 2011, 261.

⁵⁴⁹ Nr. 20 (Anker, Timmer, De Wit).

⁵⁵⁰ Nr. 20 (Anker, Timmer, De Wit).

⁵⁵¹ M.V. ANTOKOLSKAIA, B. BREEDERSVELD, J.E. HULST M.SC., W.D. KOLKMAN, F.R. SALOMONS en L.C.A. VERSTAPPEN, *Koude uitsluiting. Materiële problemen en onbillijkheden na scheiding van in koude uitsluiting gehuwde echtgenoten en na scheiding van ongehuwd samenlevende partners, alsmede instrumenten voor de overheid om deze tegen te gaan*, Groningen, Netherlands Institute for Law and Governance, 2010, 262.

gedurende het huwelijk hier onder vallen. De effectieve toepassing in de situatie van de meewerkende echtgenoot blijkt niet duidelijk uit het onderzoek van de Universiteit van Groningen.

213. Een algemene wettelijke bepaling die de rechter de mogelijkheid geeft te corrigeren werd goed ontvangen door de rechterlijke macht betrokken in het onderzoek. Men ziet hier geen grote problemen met de criteria die gehanteerd zullen moeten worden, omdat hier verwezen kan worden naar de al bestaande algemene bepaling artikel 6:258 NBW.

Afdeling V. Een wettelijke grondslag

214. De voorstellen bieden perspectief voor de meewerkende echtgenoot, maar zijn zeker niet zonder complexiteit. Daartegenover mag complexiteit niet in de weg staan van een regeling die wenselijk is om tegemoet te komen aan de onbillijke situatie van de meewerkende echtgenoot.⁵⁵² In deze voorstellen kunnen problemen met de rechtszekerheid en met het beginsel *'pacta sunt servanda'* worden gezien, maar koppels in een scheiding zijn zoals GALANTER het zegt geen *'repeat-players'*⁵⁵³ dus moet de focus liggen op billijk recht in een concreet geval en niet enkel op zeker recht.⁵⁵⁴

215. Uiteindelijk werden alle voorstellen uit het onderzoek verworpen door staatssecretaris van justitie Fred TEEVEN die voornamelijk vasthield aan de autonomie en verantwoordelijkheid van de echtgenoten.⁵⁵⁵ De specifieke invoering van een billijkheidscorrectie werd als overbodig gezien, omdat de principes van redelijkheid en billijkheid voldoende steun zouden bieden indien het wat ruimer werd toegepast. Onderzoek toont aan dat dit nog altijd wordt toegepast in zéér uitzonderlijke gevallen en dat dit argument bijgevolg door de mand valt.⁵⁵⁶ Na het onderzoek was er dus nog steeds geen oplossing uit de bus gekomen voor de veel voorkomende onbillijkheid van de kosteloos meewerkende echtgenoot die verankerd kon worden in wetgeving.⁵⁵⁷

216. In 2016 heeft men in Nederland opnieuw getracht tegemoet te komen aan deze problematiek met twee amendementen, waarvan eentje opnieuw een wettelijke grondslag wilde

⁵⁵² M.V. ANTOKOLSKAIA, B. BREEDERVELD, J.E. HULST M.SC., W.D. KOLKMAN, F.R. SALOMONS en L.C.A. VERSTAPPEN, *Koude uitsluiting. Materiële problemen en onbillijkheden na scheiding van in koude uitsluiting gehuwde echtgenoten en na scheiding van ongehuwd samenlevende partners, alsmede instrumenten voor de overheid om deze tegen te gaan*, Groningen, Netherlands Institute for Law and Governance, 2010, 264.

⁵⁵³ Met *'repeat-players'* wilt de auteur zeggen dat een koppel verwickeld in een echtscheiding natuurlijk maar één keer deze specifieke echtscheiding voltrekt en dat daarom het recht dat op hun situatie van toepassing is ook billijk moet zijn en niet enkel gericht op rechtszekerheid voor anderen.

⁵⁵⁴ M. GALANTER, "Why the "Haves" Come Out Ahead: Speculations on the Limits of Legal Change", *Law & Society Review* 1974, 95-160.

⁵⁵⁵ *Kamerstukken II 2011/2012, 28867, nr. 23* (Brief van de staatssecretaris van Justitie); M.V. ANTOKOLSKAIA, "De jongste herzieningen van het Nederlandse relatievermogensrecht", *TPR* 2018, (23) 36.

⁵⁵⁶ E. WIJK-VERHAGEN, *Redelijkheid en billijkheid in het personen- en familierecht, meer in het bijzonder in het huwelijks- en echtscheidingsvermogensrecht, Wonderolie van flexibiliteit of gif van rechtsonzekerheid?*, Den Haag: Boom, 2018, 224 en 356.

⁵⁵⁷ A. FLOS, "Vergoeding voor de meewerkende echtgenoot bij koude uitsluiting: de onderbelichte rol van de affectieve relatie van echtgenoten in rechtszaken", *FJR* 2018/11, (42) 45-47; M.V. ANTOKOLSKAIA, "De jongste herzieningen van het Nederlandse relatievermogensrecht", *TPR* 2018, (23) 37.

voorzien voor een aanspraak op een billijke vergoeding.⁵⁵⁸ Het amendement formuleerde de wettelijke grondslag als volgt:

Artikel 121a

1. Indien partijen bij huwelijkse voorwaarden afwijken van de regels van de wettelijke gemeenschap kan een echtgenoot die:

a. arbeid heeft verricht in het door de andere echtgenoot uitgeoefende beroep of bedrijf of in de huishouding, zonder voor die arbeid een passende beloning te ontvangen, of

b. zorgtaken in het gezin, in zijn familie of in de familie van de andere echtgenoot heeft verricht zonder voor die zorgtaken een passende beloning te hebben ontvangen, of

c. tijdens het huwelijk ernstig ziek of gehandicapt is geraakt, aanspraak maken op een billijke vergoeding van de andere echtgenoot, in geval van:

1°. het eindigen van het huwelijk door overlijden: op het tijdstip van overlijden;

2°. beëindiging van het huwelijk door echtscheiding door de rechter: op het tijdstip van indiening van het verzoek tot echtscheiding;

3°. scheiding van tafel en bed: op het tijdstip van indiening van het verzoek tot scheiding van tafel en bed;

4°. vermissing en een daarop gevolgd huwelijk: op het tijdstip waarop de beschikking, bedoeld in artikel 417, eerste lid, in kracht van gewijsde is gegaan;

2. Op verzoek van de vergoedingsplichtige echtgenoot kan de rechter wegens gewichtige redenen bepalen dat de billijke vergoeding, al dan niet vermeerderd met een in de beschikking te bepalen rente, in termijnen of eerst na verloop van zekere tijd, hetzij ineens, hetzij in termijnen behoeft te worden voldaan. Hierbij let de rechter op de belangen van beide partijen. De rechter kan de vergoedingsplichtige echtgenoot verplichten binnen een bepaalde tijd zakelijke of persoonlijke zekerheid te stellen voor de voldoening van de verschuldigde geldsom.

3. De mogelijkheid om aanspraak te maken op een billijke vergoeding verjaart, indien de belanghebbende echtgenoot niet binnen een hem door de vergoedingsplichtige echtgenoot gestelde redelijke termijn, en uiterlijk drie jaren na het einde van het huwelijk, heeft verklaard een billijke vergoeding te wensen.

4. Hetgeen in de vorige leden omtrent de echtgenoten is bepaald, geldt op overeenkomstige wijze na hun overlijden voor hun rechtverkrijgenden onder algemene titel.

5. Van het eerste tot en met het derde lid kan niet worden afgeweken.

6. Dit artikel is niet van toepassing indien partijen bij huwelijkse voorwaarden hebben gekozen voor een algehele gemeenschap van goederen.⁵⁵⁹

217. Dit amendement beoogde met dit artikel de invoering van een wettelijk recht op een billijke vergoeding voor de echtgenoot die arbeidsprestaties heeft verricht in de handelszaak van de

⁵⁵⁸ *Kamerstukken II, 2015/2016, 33987, nr. 14 (Amendement Van Nispen (SP), Segers (CU) Dijkgraaf (SGP)); M.V. ANTOKOLSKAIA, "De jongste herzieningen van het Nederlandse relativemogensrecht", TPR 2018, (23) 37.*

⁵⁵⁹ *Kamerstukken II, 2015/2016, 33987, nr. 14 (Amendement Van Nispen (SP), Segers (CU) Dijkgraaf (SGP)), 1-2.*

echtgenoot-eigenaar zonder dat daarvoor ooit een loon is uitgekeerd.⁵⁶⁰ Men heeft geopteerd voor de term 'billijke vergoeding', zodat de rechter in zijn beoordeling rekening kan houden met de (financiële situatie) van de echtgenoten.⁵⁶¹ Men zou zo rekening kunnen houden met het vermogen dat de echtgenoot-eigenaar heeft kunnen opbouwen dankzij het kosteloos verrichten van arbeidsprestaties in de handelszaak door de meewerkende echtgenoot en de besparingen die men hierdoor heeft kunnen doen.

218. Aangezien men uiteindelijk afwijzend reageerde op dit amendement, is de inhoud van het amendement opnieuw ingediend maar via een motie.⁵⁶² Tevergeefs, de motie werd verworpen met verwijzing naar hetzelfde argument als hierboven (cf. *infra*, rn. 215).⁵⁶³

219. De initiatieven tot de versterking van de positie van de meewerkende echtgenoot in Nederland zijn van lange adem, maar het heen en weer getrek over de wetgevende initiatieven illustreert dat er in de toekomst zeker nog voorstellen gedaan zullen worden voor de regulering van een vergoedingsaanspraak voor de meewerkende echtgenoot. Het is een thema dat zeker niet zal blijven stilzitten.

⁵⁶⁰ *Kamerstukken II*, 2015/2016, 33987, nr. 14 (Amendement Van Nispen (SP), Segers (CU) Dijkgraaf (SGP)), 2.

⁵⁶¹ *Kamerstukken II*, 2015/2016, 33987, nr. 14 (Amendement Van Nispen (SP), Segers (CU) Dijkgraaf (SGP)), 2.

⁵⁶² *Kamerstukken II*, 2015/2016, 33987, nr. 20 en 21; M.V. ANTOKOLSKAIA, "De jongste herzieningen van het Nederlandse relatievermogensrecht", *TPR* 2018, (23) 38.

⁵⁶³ *Handelingen II*, 2015/2016, 33987, 14 april 2016, nr. 77.13, 29; *Kamerstukken II*, 2015/2016, 33987, nr. 20 en 21.

Hoofdstuk 4. Vergelijking met België

220. Opvallend is dat in Nederland het wettelijk stelsel een minder beperkte vorm is van de beperkte gemeenschap dan in België. In Nederland behoren de goederen verkregen voor het huwelijk en de schulden in de gemeenschap. Met betrekking tot het stelsel van scheiding van goederen zijn de regels gelijklopend. Echtgenoten moeten uitdrukkelijk afwijken van het wettelijk stelsel en de scheiding van goederen overeenkomen in de huwelijksovereenkomst of bij huwelijkse voorwaarden in Nederland.

221. In Nederland bestaat er net zoals in België geen specifieke wettelijke bepaling om de aanspraak voor een vergoeding voor de geleverde arbeid in de handelszaak op te baseren, indien er geen afspraken hieromtrent zijn gemaakt tussen de echtgenoten.⁵⁶⁴ De rechter beschikt bijgevolg in beide landen maar over een beperkt aantal mogelijkheden om de onbillijke gevolgen voor de meewerkende echtgenoot te corrigeren.⁵⁶⁵

222. In het Nederlandse recht wordt de toepassing van de ongerechtvaardigde verrijking in de situatie van de meewerkende echtgenoot afgewezen, de Hoge Raad is erg terughoudend in de toepassing van deze rechtsfiguur.⁵⁶⁶ In België daarentegen gebeurt de toepassing met wisselend succes, maar dit leidt ook tot rechtsonzekerheid voor de meewerkende echtgenoot. Daarnaast wordt de redelijkheid en billijkheid in Nederland vaak toegepast om de onbillijke gevolgen recht te trekken indien echtgenoten niets geregeld hebben, in België worden deze begrippen eigenlijk enkel toegepast in het preventieve kader van de rechterlijke billijkheidscorrectie en niet zozeer als een apart curatief mechanisme.

223. Zowel in het Nederlandse als in het Belgische recht kan de meewerkende echtgenoot zich verschuilen achter het verweer van de natuurlijke verbintenis, maar dit is onvoldoende voor de meewerkende echtgenoot. Het geeft slechts aanleiding tot het mildereren van het stelsel van zuivere scheiding van goederen of koude uitsluiting indien er een vermogensverschuivingen heeft plaatsgevonden tijdens het huwelijk en indien de andere echtgenoot daar de terugbetaling van vraagt.

224. Door de afwezigheid van een wettelijke grondslag voor de vergoeding doen echtgenoten er in beide landen goed aan om preventief op te treden door bepaalde bedingen op te nemen in de huwelijksovereenkomst of in de huwelijkse voorwaarden.

⁵⁶⁴ M.V. ANTOKOLSKAIA, B. BREEDERSVELD, J.E. HULST, W.D. KOLKMAN, F.R. SALOMONS en L.C.A. VERSTAPPEN, *Koude uitsluiting. Materiële problemen en onbillijkheden na scheiding van in koude uitsluiting gehuwde echtgenoten en na scheiding van ongehuwd samenwonende partners, alsmede instrumenten voor de overheid om deze tegen te gaan, Serie Familie en recht*, nr. 2, Den Haag Boom Juridische Uitgevers, 2011, 46.

⁵⁶⁵ L.C.A. VERSTAPPEN en C. DECLERCK, "Koude uitsluiting in Nederland en België – een rechtsvergelijkende analyse" in K. BOELE-WOELKI, en F. SWENNEN (eds.), *Vergelijkenderwijs: actuele ontwikkelingen in het Belgische en Nederlandse familierecht*, Den Haag, Boom, 2012, 160.

⁵⁶⁶ L.C.A. VERSTAPPEN en C. DECLERCK, "Koude uitsluiting in Nederland en België – een rechtsvergelijkende analyse" in K. BOELE-WOELKI, en F. SWENNEN (eds.), *Vergelijkenderwijs: actuele ontwikkelingen in het Belgische en Nederlandse familierecht*, Den Haag, Boom, 2012, 161.

225. Een eerste preventieve correctie die besproken werd voor beide landen was het verrekenbeding. Zowel in Nederland als in België heeft deze correctie slechts interne werking, het heeft dus een zuiver verbintenisrechtelijke werking.⁵⁶⁷ Er zijn evenwel een aantal belangrijke verschilpunten op te merken tussen het Nederlandse verrekenbeding en het Belgische verrekenbeding. Ten eerst het feit dat men in Nederland niet enkel rekening houdt met de inkomsten, maar ook met de meerwaarden van de eigen goederen. Men is hier geen voorstander om een verrekening te doen enkel en alleen op basis van het inkomen, omdat dit geen eenduidig begrip zou vormen en bijgevolg moeilijk af te bakenen is.⁵⁶⁸ Een ander verschilpunt is dat men in Nederland niet voorziet in de optie om te kiezen voor een periodieke of finale verrekening. Er kan enkel verrekend worden bij de beëindiging van het huwelijk.⁵⁶⁹ Vroeger was dit niet het geval, toen waren de periodieke verrekenbedingen (ook wel 'Amsterdams verrekenbeding') alom aanwezig omdat de meewerkende echtgenoot zich op deze manier ook tijdens het huwelijk geen zorgen moest maken en kon meegenieten van de vermogensaanwinst.⁵⁷⁰ Later bleek dat dit in de praktijk zeer moeilijk te handhaven was en vaak niet werd nagekomen, daarom dat artikel 1:141, lid 1 NBW bepaalt dat de periodieke verrekenbedingen die niet uitgevoerd zijn, finaal zullen worden verrekend bij de ontbinding van het huwelijk.⁵⁷¹

226. Een tweede preventieve correctie die besproken werd voor beide landen is de rechterlijke billijkheidscorrectie. Hoewel de correctie in Nederland al langere tijd voorhanden is, wordt de rechterlijke billijkheidscorrectie zelden toegepast om onbillijke gevolgen voor de meewerkende echtgenoot in een stelsel van koude uitsluiting ongedaan te maken.⁵⁷² België staat iets verder op dit vlak door de rechterlijke billijkheidscorrectie op te nemen in het BW, maar de effectieve toepassing op de situatie van de meewerkende echtgenoot stuit dan weer op twee verschillende visies waardoor België weer blijk geeft van rechtsonzekerheid voor de echtgenoot (cf. *supra*, rn 119).

227. In de vergelijking komt duidelijk naar voren dat in beide landen nog heel wat lacunes zijn in de bescherming van de meewerkende echtgenoot. Er zijn aan beide kanten preventieve en curatieve mechanismen die tegemoet kunnen komen aan de onbillijke gevolgen van een echtscheiding, maar elk met zijn kleine kantjes. Zowel in Nederland als in België heerst er bijgevolg nog veel onzekerheid omtrent de vergoeding van de meewerkende echtgenoot. In Nederland is er heel wat terughoudendheid te bespeuren terwijl er in België voornamelijk heel wat rechtsonzekerheid te bespeuren valt. Door de jaren heen hebben in Nederland al heel wat initiatieven de kop op gestoken, maar een aarzelende houding blijft de trend. In België is er op dit

⁵⁶⁷ L.H.M. ZONNENBERG, *Het verrekenbeding*, Deventer, Kluwer, 2009, 22-23.

⁵⁶⁸ L.C.A. VERSTAPPEN, "De Wet regels verrekenbedingen in de praktijk", *W.P.N.R.* 2004, (521) 521.

⁵⁶⁹ Artikel 1:138 NBW.

⁵⁷⁰ H.R. 21 januari 1944, *N.J.* 1944/45, 120 (Conversie-arrest, Van de Water/Van Hemme); H.R. 7 april 1995, *N.J.* 1996, 486 (Vossen-Swinkels); J. VAN DUIVENDIJK-BRAND, "Zijn er knelpunten, knalpunten of verbeterpunten in het Nederlandse huwelijksvermogensrecht", *TPR* 2005, nr. 36, (369) 389.

⁵⁷¹ H.R. 21 januari 1944, *N.J.* 1944/45, 120 (Conversie-arrest, Van de Water/Van Hemme); H.R. 7 april 1995, *N.J.* 1996, 486 (Vossen-Swinkels); J. VAN DUIVENDIJK-BRAND, "Zijn er knelpunten, knalpunten of verbeterpunten in het Nederlandse huwelijksvermogensrecht", *TPR* 2005, nr. 36, (369) 389.

⁵⁷² Hof Leeuwarden 14 september 2010, LJN: BN7333; M.V. ANTOKOLSKAIA, B. BREEDERVELD, J.E. HULST M.SC., W.D. KOLKMAN, F.R. SALOMONS en L.C.A. VERSTAPPEN, *Koude uitsluiting. Materiële problemen en onbillijkheden na scheiding van in koude uitsluiting gehuwde echtgenoten en na scheiding van ongehuwd samenlevende partners, alsmede instrumenten voor de overheid om deze tegen te gaan*, Groningen, Netherlands Institute for Law and Governance, 2010, 157.

moment ook geen verdere vooruitgang in het versterken van de positie van de meewerkende echtgenoot in de wetgeving.

Hoofdstuk 5. Tussenconclusie

228. De Hoge Raad in Nederland behoudt een vrij strenge opvatting over de koude uitsluiting. De rechtspraak laat zien dat slechts onder bijzondere omstandigheden de huwelijkse voorwaarden kunnen worden doorbroken om te voorzien in een vergoeding voor de meewerkende echtgenoot.⁵⁷³ Er zijn diverse correctiemechanismen aanwezig op grond waarvan de vermogensrechtelijke onbillijkheden voor de meewerkende echtgenoot kunnen worden aangepakt, maar er wordt slechts in een aantal uitzonderingssituaties daarvan daadwerkelijk met succes gebruik gemaakt.⁵⁷⁴ De rechtspraak stelt zich zeer terughoudend op, waardoor de mechanismen tekort schieten in de bescherming van de meewerkende echtgenoot.⁵⁷⁵ Men reageert eerder restrictief op de toepassing van de correctiemechanismen en wenst zo weinig mogelijk aantasting van het geldende stelsel. De mogelijkheden zijn er, maar vereisen ook de nodige bereidheid van de rechters. Binnen de rechtsleer en rechtspraak zijn er duidelijk twee stromingen te onderscheiden: de stroming die veel belang hecht aan de huwelijkse voorwaarden en de stroming die soepeler omgaat met de huwelijkse voorwaarden.⁵⁷⁶ In de rechtsleer is men vooral van mening dat de koude uitsluiting moet kunnen worden 'aan de kant gelegd' in het geval van de meewerkende echtgenoot, maar op welke manier dit dan juist moet gebeuren is nog een vraagteken.⁵⁷⁷ In ieder geval is duidelijk dat ook in Nederland de correctiemechanismen weinig zekerheid bieden voor de meewerkende echtgenoot en in sommige gevallen zelfs tekortschieten of de deur worden gewezen in de Nederlandse rechtspraak.

229. In Nederland werden reeds verschillende voorstellen gedaan om tegemoet te komen aan de lacune in de wetgeving omtrent de bescherming van de meewerkende echtgenoot. Deze voorstellen konden ook onderverdeeld worden in proactieve instrumenten en reactieve instrumenten. De proactieve voorstellen situeren zich voornamelijk bij de notaris en de reactieve instrumenten situeren zich bij de rechter.

⁵⁷³ M.V. ANTOKOLSKAIA, B. BREEDERSVELD, J.E. HULST, W.D. KOLKMAN, F.R. SALOMONS en L.C.A. VERSTAPPEN, *Koude uitsluiting. Materiële problemen en onbillijkheden na scheiding van in koude uitsluiting gehuwde echtgenoten en na scheiding van ongehuwd samenwonende partners, alsmede instrumenten voor de overheid om deze tegen te gaan, Serie Familie en recht*, nr. 2, Den Haag Boom Juridische Uitgevers, 2011, 51.

⁵⁷⁴ M.V. ANTOKOLSKAIA, B. BREEDERSVELD, J.E. HULST, W.D. KOLKMAN, F.R. SALOMONS en L.C.A. VERSTAPPEN, *Koude uitsluiting. Materiële problemen en onbillijkheden na scheiding van in koude uitsluiting gehuwde echtgenoten en na scheiding van ongehuwd samenwonende partners, alsmede instrumenten voor de overheid om deze tegen te gaan, Serie Familie en recht*, nr. 2, Den Haag Boom Juridische Uitgevers, 2011, 51.

⁵⁷⁵ L.C.A. VERSTAPPEN en C. DECLERCK, "Koude uitsluiting in Nederland en België – een rechtsvergelijkende analyse" in K. BOELE-WOELKI, en F. SWENNEN (eds.), *Vergelijkenderwijs: actuele ontwikkelingen in het Belgische en Nederlandse familierecht*, Den Haag, Boom, 2012, 147.

⁵⁷⁶ M.V. ANTOKOLSKAIA, B. BREEDERSVELD, J.E. HULST, W.D. KOLKMAN, F.R. SALOMONS en L.C.A. VERSTAPPEN, *Koude uitsluiting. Materiële problemen en onbillijkheden na scheiding van in koude uitsluiting gehuwde echtgenoten en na scheiding van ongehuwd samenwonende partners, alsmede instrumenten voor de overheid om deze tegen te gaan, Serie Familie en recht*, nr. 2, Den Haag Boom Juridische Uitgevers, 2011, 51.

⁵⁷⁷ M.V. ANTOKOLSKAIA, B. BREEDERSVELD, J.E. HULST, W.D. KOLKMAN, F.R. SALOMONS en L.C.A. VERSTAPPEN, *Koude uitsluiting. Materiële problemen en onbillijkheden na scheiding van in koude uitsluiting gehuwde echtgenoten en na scheiding van ongehuwd samenwonende partners, alsmede instrumenten voor de overheid om deze tegen te gaan, Serie Familie en recht*, nr. 2, Den Haag Boom Juridische Uitgevers, 2011, 51.

230. Proactief stelde men voor om echtgenoten verplicht te onderwerpen aan een afzonderlijke voorlichting met een deskundige vooraleer er huwelijkse voorwaarden worden opgesteld bij de notaris (cf. *supra*, rn. 207). Reactief wilt men voorzieningen opnemen in de wet die ervoor zorgen dat de meewerkende echtgenoot niet zonder vergoeding valt in het geval van een echtscheiding. Het geval van de meewerkende echtgenoot rechtvaardigt volgens het onderzoek van de Universiteit van Groningen dat er bij een echtscheiding wordt afgeweken van de strikte interpretatie van de huwelijkse voorwaarden zodanig dat er ruimte is voor vergoeding. Een eerste instrument was het dwingend participatierecht die met de mogelijkheid van een 'ijs-koude uitsluiting' komaf maakt, maar voor vele critici valt dit niet te verenigen met de autonomie van het stelsel van koude uitsluiting (cf. *supra*, rn. 203). Een tweede mogelijk instrument was de som ineens waarbij de meewerkende echtgenoot aanspraak kan laten gelden op een billijke vergoeding voor de geleverde arbeid (cf. *supra*, rn. 209). Deze regeling vergt wel vaststaande criteria in de wet die gehanteerd kunnen worden door de rechter om te bekijken of er wel degelijk grond is voor de vergoeding en wat de omvang juist moet zijn. Een derde voorstel is een specifieke billijkheidscorrectie die het in de situatie van een meewerkende echtgenoot mogelijk maakt de huwelijkse voorwaarden opzij te zetten of aan te passen (cf. *supra*, rn. 212). Een laatste voorstel beoogt het opnemen van een specifieke wettelijke grondslag voor de vergoeding van de meewerkende echtgenoot (cf. *supra*, rn. 216).

231. Het is duidelijk dat men in Nederland de nodige aandacht wenst te bieden voor de problematiek van de onbetaalde meewerkende echtgenoot. Er zijn reeds verschillende initiatieven genomen tot de versterking van de positie van de meewerkende echtgenoot. Jammer genoeg werden deze niet altijd met open armen ontvangen bij de wetgevende en rechterlijke macht. Het feit dat men al jaren bezig is met het formuleren van voorstellen die een oplossing kunnen bieden, toont wel aan dat er in de toekomst uiteindelijk ruimte zal komen voor de regulering van de vergoedingsaanspraak voor de meewerkende echtgenoot.

232. In de vergelijking België-Nederland kan worden geconcludeerd dat beide landen slechts in een beperkt aantal gevallen de meewerkende echtgenoot kunnen voorzien van een vergoeding voor de kosteloos verrichte arbeidsprestaties in de handelszaak van de echtgenoot-eigenaar. In Nederland is er heel wat terughoudendheid te bespeuren terwijl er in België voornamelijk heel wat rechtsonzekerheid te bespeuren valt. In Nederland hebben er heel wat voorstellen de revue gepasseerd, maar de Nederlandse regering blijft zich tot op de dag van vandaag terughoudend opstellen. Ook in België is er momenteel geen verdere vooruitgang in het versterken van de positie van de meewerkende echtgenoot.

DEEL 3: Het Belgische recht *de lege ferenda*

Hoofdstuk 1. Nood aan verandering

233. De zuivere scheiding van goederen zorgt al te vaak voor onrechtvaardige vermogensrechtelijke gevolgen voor de meewerkende echtgenoot. VERBEKE pleit daarom voor een balans tussen enerzijds de (contract)vrijheid en anderzijds de verantwoordelijkheid van de echtgenoten.⁵⁷⁸ Er kan niet ontkend worden dat meewerkende echtgenoten een aanzienlijke bijdrage kunnen leveren in de handelszaak van de echtgenoot-eigenaar en bijgevolg in het economische leven in het algemeen.⁵⁷⁹ Helaas is de positie van de meewerkende echtgenoot vandaag de dag nog altijd precair.

234. Er moet m.i. een minimale vorm van bescherming worden ingevoerd voor de meewerkende echtgenoot die de nodige zekerheid biedt op vergoeding. Dit is noodzakelijk omdat mensen er tijdens een echtscheiding vaak niet meer in slagen om fair met elkaar om te gaan. De echtgenoot-eigenaar zou verplicht moeten worden om een minimum te delen van wat men samen heeft opgebouwd in de handelszaak door samen te werken.

235. In het hoofdstuk over de mogelijke correcties werd duidelijk dat het de echtgenoten aan te raden is om de onbillijke scheefftrekkingen te voorkomen via conventionele oplossingen in de huwelijksovereenkomst. Echter echtgenoten laten vaak na deze correcties te voorzien of de correcties bieden niet allemaal voldoende steun voor de positie van de meewerkende echtgenoot.⁵⁸⁰ M.i. kan er gesproken worden over een gebrek aan bescherming van deze echtgenoten. Er is daarom nood aan extra duidelijkheid in de regelgeving en bescherming van deze ex-echtgenoten.

Hoofdstuk 2. Aanbevelingen

236. In dit onderdeel van de masterthesis wordt getracht een aantal aanbevelingen uiteen te zetten die de positie van de meewerkende echtgenoot in een stelsel van zuivere scheiding van goederen zouden kunnen versterken. De aanbevelingen trachten de onzichtbaarheid van de meewerkende echtgenoot weg te werken in de toekomst. Voor deze afdeling is er inspiratie gehaald uit de voorstellen die men in Nederland reeds deed voor de versterking van de positie van de meewerkende echtgenoot.

⁵⁷⁸ A.-L. VERBEKE, "Gender-ongelijkheid bij zuivere scheiding van goederen. Pleidooi voor een gedwongen én onderhandelde aanpak", *TEP* 2010, (98) 108-110; A. KEEREMAN, "Een consequenter en meer solidair huwelijksvermogensrecht (interview met Alain Laurent Verbeke)", *Juristenkrant* 2018, afl. 371, (8) 8-9.

⁵⁷⁹ N. TORFS, "Is het nieuwe sociaal statuut voor de meewerkende echtgenoot ook relevant voor het huwelijksvermogensrecht?", *T.Not.* 2006, nr. 6, (303) 305.

⁵⁸⁰ N. TORFS, "Is het nieuwe sociaal statuut voor de meewerkende echtgenoot ook relevant voor het huwelijksvermogensrecht?", *T.Not.* 2006, nr. 6, (303) 311; A.-L. VERBEKE, "Het huwelijkscontract van scheiding van goederen. Pleidooi voor een "warmere uitsluiting", in *De evolutie in de huwelijkscontracten*, 187.

Afdeling I. Preventief

§1. Rechterlijke billijkheidscorrectie

237. In het onderdeel inzake de rechterlijke billijkheidscorrectie, kwam de kritiek naar boven dat deze figuur aanleiding kan geven tot heel wat rechtsonzekerheid met betrekking tot de begrippen die gehanteerd worden om te bepalen of er aanleiding is tot het corrigeren van de situatie door de rechter. Er kan dan ook worden aanbevolen om deze toepassingsvoorwaarden te verduidelijken en meer concreet te maken in de wet en/of in de huwelijksovereenkomst. Op deze manier wordt het zowel voor de rechter als voor de partijen makkelijker om een inschatting te maken van de uitkomst van de beoordeling *in concreto* en is er bijgevolg geen sprake van rechtsonzekerheid.

238. Voor deze aanbeveling is er inspiratie gehaald uit het idee van CARETTE en BARBAIX om een verduidelijking op te nemen in de huwelijksovereenkomst over wat nu concreet in aanmerking zou komen voor ongunstige en onvoorzienbare omstandigheden.⁵⁸¹ M.i. kan de aanbeveling in twee delen worden opgesplitst: het weglaten van de onvoorzienbaarheidsvereiste en de verduidelijking van ongunstig gewijzigde omstandigheden.

239. De onvoorzienbaarheidsvereiste lijkt naar mijn mening de bron te zijn van de onbillijkheid en kan aanleiding geven tot discriminatie. Er zijn heel wat onbillijke situaties die bij het sluiten van de huwelijksovereenkomst zeker te voorzien zijn door de echtgenoten en wanneer deze zich dan ook effectief voordoen tijdens de werking van het stelsel zullen deze situaties om die reden niet meer gecorrigeerd kunnen worden. Voor de meewerkende echtgenoot is het mogelijk dat de rechter beslist dat het feit dat men kon gaan meewerken in de handelszaak van de echtgenoot-eigenaar eigenlijk al voorzienbaar was op het moment dat men de huwelijksovereenkomst sloot. In dat geval zal men louter omwille van dat feit geen vergoeding meer kunnen eisen op basis van deze grond voor de arbeidsprestaties. Naar mijn mening is dit te kort door de bocht. Natuurlijk beoordeelt de rechter iedere situatie *in concreto* en zal men niet altijd op de voorzienbaarheid stuiten. Anderzijds, om deze beoordeling goed te kunnen doen, moet men een grondig onderzoek voeren naar de intenties van de partijen bij het sluiten van hun huwelijksovereenkomst. Wat waren de plannen met de handelszaak van de echtgenoot-eigenaar? Was het een optie voor de echtgenoot om later in de handelszaak te werken en de eigen beroepsactiviteit stop te zetten? Dit onderzoek lijkt mij zeer moeilijk te voeren door de rechter. Doordat dit zo moeilijk te achterhalen is, krijgen we al snel een verschillende behandeling van de verschillende meewerkende echtgenoten waarbij men simpel gezegd op basis van één klein verschillend aspect de vergoeding krijgt of de vergoeding zal mislopen. Om deze reden zou ik opteren voor het weglaten van deze toepassingsvoorwaarde.

240. Na het weglaten van de onvoorzienbaarheidsvereiste blijft enkel de voorwaarde van de ongunstig gewijzigde omstandigheid over die zou kunnen leiden tot onbillijke gevolgen. Het is van belang dat deze voorwaarde wordt verduidelijkt om de rechtsonzekerheid voor de meewerkende

⁵⁸¹ N. CARETTE en R. BARBAIX, *Tendensen Vermogensrecht 2019*, Mortsel, Intersentia, 2019, 189.

echtgenoot volledig te doen verdwijnen. Deze concretisering voor het geval van een meewerkende echtgenoot kan een effectief wapen bieden voor de onbillijke gevolgen van een echtscheiding na het stelsel van scheiding van goederen. De situatie van de meewerkende echtgenoot in een stelsel van zuivere scheiding van goederen die de eigen beroepsactiviteiten heeft stopgezet om rechtstreekse prestaties te verrichten in de handelszaak van de echtgenoot-eigenaar en hiervoor geen loon ontvangt, zou standaard gekwalificeerd moeten worden in de wet als een ongunstig gewijzigde omstandigheid die leidt tot manifest onbillijke gevolgen. Deze correctie kan enkel toepassing vinden in de situatie dat de echtgenoot de eigen beroepsactiviteiten stopzet en gaat meewerken na het sluiten van de huwelijksovereenkomst, het moet immers een gewijzigde omstandigheid uitmaken. Op deze manier beschermt men de specifieke situatie van het risico dat een echtgenoot loopt die in de toekomst onbetaalde arbeidsprestaties verricht in de handelszaak van de echtgenoot-eigenaar. De meewerkende echtgenoot ervaart immers door deze gewijzigde omstandigheid een impact op het verdienvermogen enerzijds en de professionele carrière anderzijds. De arbeidsprestaties zullen wel enkel in aanmerking komen voor vergoeding in die mate dat het gaat om excessieve prestaties die de normale lasten overschrijden en waarbij er geen arbeidsovereenkomst is vastgelegd tussen de echtgenoten. De excessiviteit zal dan wel *in concreto* door de rechter worden bepaald rekening houdend met de duur, de inhoud en de intensiteit van het werk.⁵⁸²

241. De concretisering van deze omstandigheid kan ook op voorhand al gebeuren in de huwelijksovereenkomst bij de notaris. Deze zou dan ook in het geval er sprake is van een echtgenoot met een eigen handelszaak de echtgenoot moeten wijzen op deze mogelijkheid van een minimale bescherming voor het geval de andere echtgenoot structureel zou meewerken in de toekomst. Op deze manier kunnen de echtgenoten op voorhand al afbakenen wat de rechter in zijn beoordeling zal moeten meenemen en is er voldoende rechtszekerheid voor de echtgenoot die tijdens het stelsel de eigen beroepsactiviteit zou stopzetten om mee te werken in de handelszaak van de echtgenoot-eigenaar. De meewerkende echtgenoot blijft op deze manier niet in de kou staan en heeft meer zekerheid dat er een vergoeding zal komen bij het beëindigen van het stelsel.

§2. Bijkomende informatieverplichting

242. Preventief kan men best op alle momenten die ertoe lenen de echtgenoten attent maken op de risico's van het onbezoldigd meewerken in een stelsel van zuivere scheiding van goederen. In samenspraak met de advocaten werd er geopteerd voor twee bijkomende informatieverplichtingen. Enerzijds een informatieverplichting bij de sociale verzekeringsfondsen en anderzijds bij een onafhankelijke deskundige.

⁵⁸² C. DECLERCK, "De normaalste zaak van de wereld. Valoriatie van huishoudelijke arbeid in het huwelijksvermogensrecht", in C. DECLERCK en W. PINTENS (eds), *Patrimonium 2015*, Brugge, die Keure, 2015, (389) 390; C. DECLERCK, "Naar een beter evenwicht tussen autonomie en solidariteit in het relatievermogensrecht", *T.Fam.* 2015, (105) 105; C. DECLERCK, "Een lans voor de huisvrouw in de 21e eeuw", *T. Fam.* 2015, (41) 42.

243. Het sociaal statuut van de meewerkende echtgenoot werd in deze masterthesis niet behandeld, maar een bijkomende preventieve informatieverplichting kan in dit kader wel worden aanbevolen. Een meewerkende echtgenoot kan zich aansluiten bij een sociaal verzekeringsfonds zodanig dat men geniet van sociale bescherming tijdens het verrichten van arbeidsprestaties in de handelszaak van de echtgenoot-eigenaar. Dit is een ankerpunt voor de meewerkende echtgenoot om informatie te krijgen over de risico's die vasthangen aan het onbezoldigd meewerken in de handelszaak wanneer men gehuwd is in een stelsel van zuivere scheiding van goederen. De sociale verzekeringsfondsen zouden een basisinformatiefiche kunnen voorzien met de risico's en de aanbeveling om eens langs te gaan bij de notaris voor meer informatie om eventueel de huwelijksovereenkomst te voorzien van een beschermingsclausule. Deze informatiefiche kan dan kort worden toegelicht en nadien meegegeven aan de echtgenoot die zich laat registreren voor het sociaal statuut voor meewerkende echtgenoten.

244. Naar inspiratie van het voorstel in Nederland, lijkt een afzonderlijke voorlichting van echtgenoten door een deskundige een goede aanvulling op de notariële informatieverplichting. De deskundige kan gerichte vragen stellen aan iedere echtgenoot en hen wijzen op situaties die zich in de toekomst zouden kunnen voordoen. Een echtgenoot heeft mogelijks zelf nog niet stilgestaan bij de mogelijkheid om later mee te werken in de eigen handelszaak van de andere echtgenoot en de gevolgen die daarmee gepaard zouden kunnen gaan. Het zal de notaris zijn die de echtgenoten wijst op het voorafgaand gesprek met een deskundige dat zij moeten inplannen. Na dit gesprek kan de afspraak met de notaris plaatsvinden voor de huwelijksovereenkomst.

245. De deskundige heeft de mogelijkheid om dieper in te gaan op de persoonlijke situatie van beide echtgenoten afzonderlijk zonder dat een echtgenoot het gevoel heeft zich te moeten terughouden omdat die in het bijzijn is van de andere echtgenoot. Het is mogelijk dat er verschillende meningen bestaan tussen de echtgenoten over wat wel en wat niet op te nemen in de huwelijksovereenkomst. Sommige echtgenoten zullen deze bezorgdheden mogelijks niet uitspreken in het bijzijn van de ander, omdat men niet wantrouwig wilt overkomen naar de ander toe. De kritiek dat echtgenoten geen oor zouden hebben voor een "wat als" gesprek lijkt voor mij niet aan de orde, wanneer aan de echtgenoten gerichte vragen worden gesteld door de deskundige en de risico's uitgebreid worden toegelicht, vermoed ik dat echtgenoten net stof zullen krijgen tot nadenken en misschien eerder overgaan tot het preventief opnemen van beschermingsclausules.

Afdeling II. Curatief

§1. Toepassing tendens ongerechtvaardigde verrijking bij feitelijke samenwoners

246. Bij de bespreking van de twee strekkingen omtrent de toepassing van de leer van de ongerechtvaardigde verrijking bij echtgenoten in een stelsel van zuivere scheiding van goederen kwam naar voren dat de toepassing nog aanleiding geeft tot onzekerheid voor de meewerkende echtgenoot. Er kan worden verwezen naar een tijdschriftartikel uit de rechtsleer omtrent de

tendens in de rechtspraak bij de leer van de ongerechtvaardigde verrijking, weliswaar in het kader van de feitelijke samenwoning.⁵⁸³ Er kan worden voorgesteld om dezelfde lijn door te trekken naar de situatie van echtgenoten in een stelsel van zuivere scheiding van goederen, gezien in beide gevallen de partijen op vermogensrechtelijk vlak los staan van elkaar omdat er slechts twee eigen vermogens zijn.

247. Feitelijke samenwoners doen frequent een beroep op deze leer om de vermogensverschuivingen ten tijde van het samenleven te herstellen.⁵⁸⁴ Traditioneel werd er bij de feitelijke samenwoners voorgehouden dat er wel degelijk een oorzaak is voor de vermogensverschuiving, namelijk de affectieve band tussen de feitelijk samenwonenden.⁵⁸⁵ Hier is men ondertussen van af gestapt, het idee dat de affectieve relatie de vordering op basis van de ongerechtvaardigde verrijking *a priori* uitsluit is verlaten.⁵⁸⁶ Deze tendens in de rechtspraak is dan ook bevestigd in een uitspraak van het Hof van Cassatie.⁵⁸⁷ Het Hof bevestigde in deze zaak dat de affectieve relatie op zich geen oorzaak is voor de vermogensverschuiving.⁵⁸⁸ Indien men dit wel als oorzaak zou aanmerken, zorgt dit dat de leer van de ongerechtvaardigde verrijking per definitie uitgesloten is in het geval van affectieve relaties en geeft men het verkeerdelijk beeld dat partners bepaalde prestaties verrichten uit vrijgevigheid.⁵⁸⁹

248. De tendens in de rechtspraak met betrekking tot feitelijk samenwonenden valt toe te juichen en moet m.i. worden doorgetrokken naar de meewerkende echtgenoot in een stelsel van zuivere scheiding van goederen. In het geval van feitelijk samenwonenden was er net zoals bij de echtgenoten in een stelsel van zuivere scheiding van goederen een discussie omtrent het aanwezig of afwezig zijn van een oorzaak.⁵⁹⁰ Men is voor de feitelijke samenwonenden afgestapt van deze tweedeling en hanteert nu de visie die de affectieve relatie niet als oorzaak beschouwt van de vermogensverschuiving.⁵⁹¹ Deze kentering in de rechtspraak zou mogen doorgetrokken worden naar het stelsel van zuivere scheiding van goederen waar nog te vaak de oorzaak van de

⁵⁸³ J. LAMBRECHTS en A. MARISSSENS, "Overzicht van rechtspraak (2008-2016) – De feitelijke samenwoning", *T.Fam.* 2017/01, (4) 15.

⁵⁸⁴ J. LAMBRECHTS en A. MARISSSENS, "Overzicht van rechtspraak (2008-2016) – De feitelijke samenwoning", *T.Fam.* 2017/01, (4) 15. Zie voor de analyse van deze vaststelling in de vorige rechtspraakoverzichten: S. VANOPPEN en V. GUFFENS, "Overzicht van rechtspraak (1990-1999) – Vermogensrechtelijke aspecten inzake concubinaat", *EJ* 2000, nr. 42, (38) 47-48; J. DU MONGH, I. SAMOY en V. ALLAERTS, "Overzicht van rechtspraak (2000-2007) – De feitelijke samenwoning", *T.Fam.* 2008, nr. 30, (4) 15.

⁵⁸⁵ J. LAMBRECHTS en A. MARISSSENS, "Overzicht van rechtspraak (2008-2016) – De feitelijke samenwoning", *T.Fam.* 2017/01, (4) 17.

⁵⁸⁶ Luik 3 september 2008, *RTDF* 2010, 328; Luik 28 april 2009, *RTDF* 2010, 341; Brussel 19 april 2012, *RTDF* 2013, 148; Brussel 11 december 2012, 2010/AR/2321, onuitg.; Brussel 8 januari 2013, 2010/AR/3296, onuitg.; Brussel 3 mei 2013, *RTDF* 2013, 1019; Gent 6 november 2014, *RW* 2016-17, 227; Gent 5 maart 2015, *TBO* 2015, 149; Antwerpen 6 mei 2015, *RW* 2016-17, 386; Gent 4 februari 2016, *T.Not.* 2016, 295; Gent 9 juni 2016, *T.Not.* 2016, 750; Rb. Charleroi 22 oktober 2010, *RTDF* 2013, 531; Rb. Bergen 24 maart 2014, *RTDF* 2015, 288; J. LAMBRECHTS en A. MARISSSENS, "Overzicht van rechtspraak (2008-2016) – De feitelijke samenwoning", *T.Fam.* 2017/01, (4) 17.

⁵⁸⁷ Cass. 22 januari 2016, C.14.0492.F.

⁵⁸⁸ Cass. 22 januari 2016, C.14.0492.F.

⁵⁸⁹ Cass. 22 januari 2016, C.14.0492.F.

⁵⁹⁰ Zie voor de analyse van deze vaststelling in de vorige rechtspraakoverzichten: S. VANOPPEN en V. GUFFENS, "Overzicht van rechtspraak (1990-1999) – Vermogensrechtelijke aspecten inzake concubinaat", *EJ* 2000, 47-48, nr. 42; J. DU MONGH, I. SAMOY en V. ALLAERTS, "Overzicht van rechtspraak (2000-2007) – De feitelijke samenwoning", *T.Fam.* 2008, 15, nr. 30.

⁵⁹¹ J. LAMBRECHTS en A. MARISSSENS, "Overzicht van rechtspraak (2008-2016) – De feitelijke samenwoning", *T.Fam.* 2017/01, (4) 15.

vermogensverschuiving wordt 'gevonden' in het bestaan van de huwelijksovereenkomst en het feit dat echtgenoten nu eenmaal gekozen hebben voor dit stelsel en de eraan verbonden risico's. De uitspraak van het Hof van Cassatie⁵⁹² zou naar analogie kunnen worden toegepast, vermits deze minderheidsvisie ertoe leidt dat de leer van de ongerechtvaardigde verrijking eigenlijk nooit kan worden toegepast in het geval van een stelsel van zuivere scheiding van goederen. Het is m.i. niet correct om te vermoeden dat een meewerkende echtgenoot de eigen betaalde beroepsactiviteit stopzet en uit redenen van affectiviteit voor niets gaat werken in de handelszaak van de echtgenoot-eigenaar. Vervolgens is het m.i. ook niet correct te vermoeden dat de meewerkende echtgenoot niet gecompenseerd zou willen worden wanneer het tot een echtscheiding komt en men geen eigen vermogen heeft kunnen opbouwen.

§2. Curatieve verrekening van aanwinsten

249. In het onderdeel over de preventieve correctiemechanismen werd het stelsel tot verrekening van de aanwinsten aangekaart.⁵⁹³ Dit is m.i. een uitstekend stelsel om preventief tegemoet te komen aan de noden van een meewerkende echtgenoot wanneer het tot een echtscheiding zou komen. Er kan aanbevolen worden om de mogelijkheid in te voeren voor echtgenoten in een stelsel van zuivere van scheiding van goederen om dit niet enkel preventief te moeten voorzien, maar dat men ook curatief zou kunnen terugvallen op deze bescherming in het geval er sprake is van een meewerkende echtgenoot die kosteloos arbeid verrichte in de handelszaak van de echtgenoot-eigenaar tijdens het huwelijk. Dit is m.i. een ideaal curatief mechanisme dat dan ook inspeelt op de nood aan billijkheid voor de meewerkende echtgenoot in het huwelijksvermogensrecht.

250. M.i. kan deze aanbeveling niet over de brede lijn doorgetrokken worden naar ieder die gehuwd is onder het scheidingsstelsel, omdat dit het stelsel zou uithollen. Daarentegen in schrijnende situaties zoals die van de meewerkende echtgenoot is er zeker weerklank te vinden voor deze aanbeveling. Het is daarom nodig om de situatie van een meewerkende echtgenoot in de wet op te nemen als dwingendrechtelijke grondslag voor de curatieve toepassing van een verrekening van aanwinsten bij echtscheiding. Een eerste beperking daarbij is dat het enkel zal gelden in geval de echtgenoten niets preventief hebben voorzien voor de meewerkende echtgenoot, dus zich bevinden in een stelsel van zuivere scheiding van goederen. Daarnaast zou ik opteren voor het beperken van de verrekenbasis tot het inkomen uit arbeid, op deze manier wordt er bij het einde van het huwelijk enkel rekening gehouden met het professionele inkomen van beide echtgenoten.⁵⁹⁴ Deze beperking lijkt mij noodzakelijk om van dit mechanisme een dwingend mechanisme te kunnen maken dat de werking van het scheidingsstelsel niet volledig uitholt.

⁵⁹² Cass. 22 januari 2016, C.14.0492.F.

⁵⁹³ Art. 2.3.64, §1, lid 3 BW.

⁵⁹⁴ A.-L. VERBEKE, "Huwelijkscontracten: scheiding van goederen met toeters en bellen", in L. WEYTS, A.-L. VERBEKE en E. GOOVAERTS, *Actualia familiaal vermogensrecht*, Leuven, Universitaire Pers Leuven, 2003, 177.

251. Aan de hand van dit curatief correctiemechanisme kunnen de echtgenoten genieten van de autonomie gedurende het huwelijk, maar zorgt het ook voor een herstel van de solidariteit in geval van echtscheiding. Een meewerkende echtgenoot blijft op deze manier nooit in de kou staan.

§3. Dwingend participatierecht

252. In de voorstellen die werden gedaan in Nederland kwam het voorstel van VERBEKE naar voren om een dwingend participatierecht in te voeren ongeacht de huwelijkse voorwaarden of in België ongeacht het huwelijksvermogensstelsel waarvoor echtgenoten kozen.⁵⁹⁵ Het is correct te stellen dat echtgenoten de vrijheid moeten kunnen behouden om een stelsel van zuivere scheiding van goederen overeen te komen, maar dit hoeft niet per se zo ver te gaan dat er een uitsluiting mogelijk is van de participatie in de huwelijkse aanwinsten.⁵⁹⁶ Het dwingend participatierecht is aangewezen in het geval van de meewerkende echtgenoot, er zijn in dat geval duidelijk aan beide kanten inspanningen geleverd: inspanningen door de echtgenoot-eigenaar in de handelszaak en inspanningen door de meewerkende echtgenoot in de handelszaak van de echtgenoot-eigenaar.⁵⁹⁷ Reden genoeg om te stellen dat in dat geval beide echtgenoten gerechtigd zijn tot een deel van de aanwinsten, zij hebben immers beiden bijgedragen aan de opbouw ervan. Met het invoeren van een dwingend participatierecht voor de meewerkende echtgenoot zal er altijd ruimte zijn voor een vergoeding van de meewerkende echtgenoot in een stelsel van zuivere scheiding van goederen.

§4. Voorstel van artikel

253. Zoals reeds uiteengezet zijn er aantal correctiemechanismen voorhanden die kunnen leiden tot een vergoeding van de meewerkende echtgenoot, maar een specifieke wettelijke grondslag ontbreekt. M.i. lijkt het aangewezen om te voorzien in een wettelijke bepaling die specifiek de vergoeding regelt voor meewerkende echtgenoten in een stelsel van zuivere scheiding van goederen zodat de rechtsonzekerheid hieromtrent, die vandaag de dag bestaat, voorgoed verleden tijd wordt. De meewerkende echtgenoot voelt zich op deze manier gesterkt in zijn/haar positie en hoeft zich geen zorgen te maken over het risico om onbetaald achter te blijven na een echtscheiding. Het opnemen van deze vergoedingsregeling in de wetgeving komt tegemoet aan het probleem dat echtgenoten vaak niets preventief bedingen in de huwelijksovereenkomst omdat men niet goed kan overzien hoe de situatie er over een aantal jaren zal uitzien. Op deze manier zijn ook deze echtgenoten beschermd tegen de onbillijke gevolgen van een echtscheiding.

254. Natuurlijk zal dit botsen op kritiek van voorstanders van het stelsel van zuivere scheiding van goederen, dit zagen we ook al in Nederland. Men is bang om de autonomie en de

⁵⁹⁵ A.-L. VERBEKE, "Weg met de koude uitsluiting!", *W.P.N.R.*, 2001, (945) 947.

⁵⁹⁶ A.-L. VERBEKE, "Weg met de koude uitsluiting!", *W.P.N.R.*, 2001, (945) 952.

⁵⁹⁷ A.-L. VERBEKE, "Weg met de koude uitsluiting!", *W.P.N.R.*, 2001, (945) 951.

verantwoordelijkheid die eigen zijn aan het stelsel aan te tasten.⁵⁹⁸ M.i. zal de invoering van een wettelijke grondslag tot vergoeding deze aspecten van een scheidingsstelsel niet aantasten. Het vergoeden van geleverde arbeidsprestaties van de meewerkende echtgenoot staat naar mijn mening los van de vraag of er sprake is van autonomie in een scheidingsstelsel. Met het vergoeden van geleverde arbeidsprestaties wordt er in mijn ogen niet per se geraakt aan de scheiding van de vermogens. Iemand die professionele arbeid heeft verricht in een handelszaak moet hiervoor vergoed worden, ook al was dit de eigen handelszaak van de echtgenoot, ook al waren zij gehuwd in een stelsel van zuivere scheiding van goederen. Het is m.i. een voldongen feit dat professionele arbeidsprestaties van een meewerkende echtgenoot vergoeding verdienen. Men kan van niemand verwachten dat er kosteloos arbeid wordt verricht uit redenen van affectiviteit en dat bij men zich bij een echtscheiding verschuilt achter de idee van autonomie in een scheidingsstelsel om aan te nemen dat deze arbeidsprestaties niet vergoed moeten worden. Het is de echtgenoot-eigenaar die in zo'n geval baat had bij het onbetaalde werk, men kon besparen en de aanwinsten kwamen rechtstreeks in het eigen vermogen. Het is naar mijn mening dan ook geen kwestie van behoud van autonomie, maar van waardering en erkenning van iemands werk.

255. Voor het voorstel van artikel dat een wettelijke grondslag moet bieden voor de vergoeding van de meewerkende echtgenoot is de wettelijk grondslag zoals voorgesteld in het amendement VAN NISPEN, SEGERS en DIJKGRAAF ter inspiratie gebruikt.⁵⁹⁹ De wettelijke grondslag kan als een aanvulling worden ingevoegd onder artikel 2.3.61 BW. Het artikel beschrijft in het eerste lid de mogelijkheid voor partijen om een zuivere scheiding van goederen te bedingen en legt uit wat de gevolgen hiervan zijn voor de vermogens van de echtgenoten. Aangezien lid 2 aangeeft dat de inkomsten en besparingen van de echtgenoten eigen blijven in dit stelsel, lijkt het aangewezen om onder dit artikel een aanvullend artikel 2.3.61a toe te voegen dat voorziet in een uitzondering op de strikte regels van het stelsel van zuivere scheiding van goederen in het geval van een meewerkende echtgenoot.

256. Voor de kadering van het begrip meewerkende echtgenoot in het voorgestelde artikel wordt dezelfde definitie gebruikt waarmee de thesis gestart is (cf. *supra*, rn. 29). De verdere invulling van het artikel is gebaseerd op het voorgestelde artikel 121a in Nederland door VAN NISPEN, SEGERS en DIJKGRAAF.⁶⁰⁰ In mijn voorstel van artikel is ervoor geopteerd de rechter rekening te laten houden met de duur, inhoud en intensiteit van het werk en ook het loon dat in voorkomende sector normaliter wordt uitbetaald. Dit lijken mij belangrijke factoren die in rekening genomen moeten worden om tot een objectieve, evenwichtige en billijke vergoeding te komen. De rechter moet immers maatwerk kunnen leveren. In het artikel wordt een termijn bepaald waarbinnen de meewerkende echtgenoot de vergoeding moet vorderen. Deze termijn is gebaseerd op de verjaringstermijn die gehanteerd wordt bij de verrekenvordering van een verrekening van aanwinsten.⁶⁰¹

⁵⁹⁸ *Kamerstukken II* 2011/2012, 28867, nr. 23 (Brief van de staatssecretaris van Justitie); M.V. ANTOKOLSKAIA, "De jongste herzieningen van het Nederlandse relatievermogensrecht", *TPR* 2018, (23) 36.

⁵⁹⁹ *Kamerstukken II*, 2015/2016, 33987, nr. 14 (Amendement Van Nispen (SP), Segers (CU) Dijkgraaf (SGP)).

⁶⁰⁰ *Kamerstukken II*, 2015/2016, 33987, nr. 14 (Amendement Van Nispen (SP), Segers (CU) Dijkgraaf (SGP)).

⁶⁰¹ Art. 2.3.73 BW.

Voorstel van artikel 2.3.61a BW:

- 1. De echtgenoot die op structurele basis rechtstreekse arbeidsprestaties verleent in de eigen handelszaak van de echtgenoot-eigenaar gedurende het stelsel van scheiding van goederen zonder hiervoor een inkomen te ontvangen, kan aanspraak maken op een billijke vergoeding van de echtgenoot-eigenaar.*
- 2. De billijke vergoeding zal door de rechter worden bepaald rekening houdend met de duur, inhoud en intensiteit van de arbeidsprestaties en de wedde dat men normaliter in voorkomend geval zou hebben ontvangen.*
- 3. De mogelijkheid om aanspraak te maken op een billijke vergoeding verjaart, indien de meewerkende echtgenoot niet binnen drie jaren na het eindigen van het huwelijk door echtscheiding uitgesproken door de rechter, heeft verklaard een billijke vergoeding te wensen.*
- 4. Van het bepaalde in dit artikel kan niet worden afgeweken bij huwelijksovereenkomst.*

Besluit

257. Deze thesis trachtte een antwoord te bieden op de volgende centrale onderzoeksvraag: “*Is de onder zuivere scheiding van goederen gehuwde meewerkende echtgenoot gerechtigd op een vergoeding voor de geleverde professionele arbeid in de handelszaak van de partner op het ogenblik van echtscheiding?*”

258. Op basis van het stelsel van zuivere scheiding van goederen maakt de meewerkende echtgenoot in principe geen aanspraak op de huwelijkse aanwinsten en het opgebouwde vermogen van de echtgenoot-eigenaar. Echter er zijn een aantal correctiemechanismen die dit kunnen counteren en mogelijk maken dat aan de meewerkende echtgenoot toch een vergoeding wordt toegekend voor de gepresteerde arbeid in de handelszaak van de echtgenoot-eigenaar. Deze correctiemechanismen worden onderverdeeld in preventieve correctiemechanismen en curatieve correctiemechanismen.

259. De preventieve correctiemechanismen laten de echtgenoten toe hun huwelijksovereenkomst dat een stelsel van zuivere scheiding van goederen voorschrijft, aan te passen aan hun wensen en noden. Bij de toevoeging van deze mechanismen in de huwelijksovereenkomst is de informerende rol van de notaris van cruciaal belang. De echtgenoten kunnen kiezen voor interne correcties die slechts verbintenisrechtelijke gevolgen tussen hen beiden tot stand brengen, op deze manier blijft het principe van het stelsel van scheiding van goederen het best bewaard. Zo is er het verrekenbeding naar Nederlands voorbeeld, het finaal verrekenbeding en het stelsel van scheiding van goederen met verrekening van aanwinsten naar Frans en Duits voorbeeld. De laatste geniet mijn voorkeur en mag naar mijn mening grondig ter informatie voorgelegd worden aan partijen bij de notaris. Daarnaast is ook de externe correctie van de onverdeeldheid van besparingen een goede correctie voor de meewerkende echtgenoot omdat deze dan het voordeel geniet van de besparingen van de echtgenoot-eigenaar die veruitwendigd zijn door het feit dat men kosteloos meewerkte in de handelszaak.

260. Het curatief correctiemechanisme doet zijn intrede wanneer echtgenoten geen clausele voorzien hebben in de huwelijksovereenkomst die de vergoeding van de meewerkende echtgenoot regelt in het geval van een echtscheiding. De leer van de ongerechtvaardigde verrijking vormt een wettelijke grondslag om een vergoeding te bekomen voor de meewerkende echtgenoot, maar dit gebeurt niet van rechtswege. Men is hiervoor onderworpen aan een *in concreto* beoordeling door de rechter.

261. In de rechtsvergelijking met Nederland kwam naar voren dat, net zoals in België, er geen wettelijke grond is die specifiek de vergoeding voor de meewerkende echtgenoot regelt. Tot nu toe moet de meewerkende echtgenoot het dus stellen met de preventieve en curatieve correctiemechanismen. Deze komen jammer genoeg niet altijd tegemoet aan de noden van de meewerkende echtgenoot. In beide landen heerst er onzekerheid omtrent de vergoeding van de meewerkende echtgenoot. Er is een wil aanwezig bij sommige auteurs in Nederland om het recht

op vergoeding te verankeren en dat gaf aanleiding tot een aantal initiatieven, maar men stuit tevergeefs op de terughoudendheid van de regering. In België zet dezelfde trend zich voort.

262. Naar aanleiding van de bevindingen in deze masterthesis werden er aantal aanbevelingen uiteengezet die de positie van de meewerkende echtgenoot kunnen versterken in het stelsel van scheiding van goederen. Op het gebied van de preventieve mechanismen werd er stilgestaan bij de concretisering van de rechterlijke billijkheidscorrectie en de uitbreiding van de informatieverplichting naar de sociale verzekeringsfondsen en onafhankelijke deskundigen. Op het gebied van de curatieve mechanismen kwamen de toepassing van de tendens in de rechtspraak van feitelijk samenwonenden met betrekking tot de ongerechtvaardigde verrijking, een dwingend participatierecht, een curatieve verrekening van aanwinsten en een voorstel van artikel naar voren.

263. M.i. staat het in theorie buiten kijf dat een meewerkende echtgenoot in een stelsel van zuivere scheiding van goederen gerechtigd is op een vergoeding voor de geleverde professionele arbeid in de handelszaak van de echtgenoot-eigenaar op het ogenblik van echtscheiding. Het komt erop aan dat nu ook voldoende in de praktijk te bevestigen, door middel van een wettelijke grondslag en het sterker uitbouwen van de correctiemechanismen. De precare positie van de meewerkende echtgenoot is in 2023 voorbijgestreefd en verdient zodus de nodige aandacht.

Bibliografie

1. Wetgeving

België:

Wet van 25 ventôse jaar XI op het notarisambt, *BS* 16 maart 1803.

Burgerlijk Wetboek, *BS* 3 september 1807.

Amendement, *Gedr. St.* Senaat, 1975-76, nr. 683/7, 4 p.

Gedr. St. Senaat, 1975-76, nr. 683/7, amendement DE STEXHEQUIN.

Tweede Kamer 2007-2008, 28 867, nrs. 20-21.

Verslag van de eerste lezing namens de Commissie voor de Justitie, *Parl. St.* Kamer 2017-18, nr. 54-2848/7, 17.

Verslag van de eerste lezing 29 juni 2018 namens de Commissie voor de Justitie uitgebracht door de dames Goedele Uyttersprot en Laurette Onkelinx, *Parl. St.* Kamer 2017-18, nr. 2848/7, 8.

Adv.RvS 15 februari 2018, nr. 62.729, *Parl. St.* Kamer 2017-18, nr. 2848/2, 12.

MvT, *Parl. St.* Kamer 2017-18, nr. 54-2848/001, 1-125.

MvT, *Parl. St.* Kamer 2019-20, nr. 55-1272/1, 6.

Wet van 22 juli 2018 tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek en diverse andere bepalingen wat het huwelijksvermogensrecht betreft, *BS* 27 juli 2018.

Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat het huwelijksvermogensrecht betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl. St.* Kamer 2017-18, nr. 54-2848/001.

Wet houdende diverse bepalingen inzake informatisering van Justitie, modernisering van het statuut van rechters in ondernemingszaken en inzake de notariële aktebank, *BS* 19 juni 2019 (ed. 1).

Wet 19 januari 2022 houdende boek 2, titel 3, 'Relatievermogensrecht' en boek 4 'Nalatenschappen, schenkingen en testamenten' van het Burgerlijk Wetboek, *BS* 14 maart 2022.

Wetsvoorstel tot invoeging van Boek 5 "Verbintenissen" in het Nieuw Burgerlijk Wetboek, *Parl. St.* Kamer BZ 2018-19, nr. 0174/001.

Wetsvoorstel houdende Boek 5 "Verbintenissen" van het Burgerlijk Wetboek, *Parl. St.* Kamer 2021-22, nr. 55-1806/1, 297.

Nederland:

Nederlands Burgerlijk Wetboek, *Stb.* 1969, 257.

Wet van 14 maart 2002, *Stb.* 2002, 152, in werking getreden op 1 september 2002.

Amendement van het lid Anker, *Kamerstukken II* 2007-2008, 28 867, nr. 15.

Nr. 20 (Anker, Timmer, De Wit).

Kamerstukken II, 2007-2008, 28 867, nr. 20.

Kamerstukken II 2011/2012, 28867, nr. 23 (Brief van de staatssecretaris van Justitie).

Handelingen II, 2015/2016, 33987, 14 april 2016, nr. 77.13, 29.

Kamerstukken II, 2015/2016, 33987, nr. 20 en 21.

Kamerstukken II, 2015/2016, 33987, nr. 14 (Amendement Van Nispen (SP), Segers (CU) Dijkgraaf (SGP)).

2. Rechtspraak

België:

GwH 7 maart 2013, nr. 28/2013.

Cass. 15 september 1960, *Arr.Cass.* 1961, 45.

Cass. 25 september 1970, *Arr.Cass.* 1970, 78.

Cass. 20 oktober 1978, *RW* 1978-79, 2368, noot CASMAN, H.

Cass. 14 mei 1992, *Arr.Cass.* 1991-92, 856.

Cass. 25 maart 1994, *RW* 1996-97, 45, noot VAN OEVELEN, A.

Cass. 27 september 2012, *T.Fam.* 2013, afl. 7, 177-178.

Cass. 27 september 2012, *T.Fam.* 2013, 178-180, noot DECLERCK, C.

Cass. 20 september 2013, *RW* 2014-15, 618.

Cass. fr. (1re) 18 décembre 2013, *Rev.not.b.* 2014, 744, noot LELEU, Y.-H.

Cass. 5 september 2013, C.12.0476.N, AC 2013, nr. 425.

Cass. 30 januari 2014, C.12.0134.N, AC 2014.

Cass. 22 januari 2016, C.14.0492.F.

Cass. 14 november 2019, *T.Fam.* 2020, 262, noot AERTS, M.

Cass. 14 november 2019 (AR C.17.0455.N)", AC 2019, nr. 11, 2149-2154.

Cass. 4 februari 2022, ECLI:BE:CASS:2022:CONC.20220204.1F.2, www.juportal.be.

Brussel 6 maart 1963, *Pas.* 1963, II, 293.

Luik 31 januari 1972, *Pas.* 1972, 79.

Antwerpen 18 oktober 1977, *RW* 1978-1979, 906, noot CASMAN, H.

Brussel 13 april 1988, *JLMB* 1989, 10.

Antwerpen 26 oktober 1988, *Rev.not.b.* 1989, 481.

Luik 8 januari 1996, *Rev.trim.dr.fam.* 1996, 572.

Antwerpen 22 december 1997, *T.Not.* 1999, 390.

Luik 9 september 1997, *Rev.not.b.* 1998, 634.

Antwerpen 22 december 1997, *T.Not.* 1999, 390.

Gent 20 februari 1998, *TGR* 1998, 113.

Luik 16 januari 2002, *TBBR* 2004, 324, noot TORFS, N.

Gent 27 mei 2004, *TBBR* 2006, 372.

Luik 2 maart 2005, *Rev.trim.dr.fam.* 2007, 826.

Antwerpen 30 november 2005, *T.Not.* 2006, 247-255, noot TORFS, N.
Antwerpen 30 november 2005, *NjW* 2006, 948, noot VERSCHULDEN, G.
Brussel 29 juni 2006, *Rev.trim.dr.fam.* 2007, 848.
Luik 3 september 2008, *RTDF* 2010, 328.
Luik 22 oktober 2008, *Not.Fisc.M.* 2010, afl. 8, 231-234, noot DECLERCK, C.
Luik 22 oktober 2008, *T.Not.* 2011, 234.
Luik 28 april 2009, *RTDF* 2010, 341.
Luik 16 december 2009, *Rev.trim.dr.fam.* 2011, 968.
Bergen 8 juni 2010, *RTDF* 2011, 751-756, noot BAUGNIET, N.
Brussel 19 april 2012, *RTDF* 2013, 148.
Brussel 11 december 2012, 2010/AR/2321, onuitg.
Brussel 8 januari 2013, 2010/AR/3296, onuitg.
Brussel 3 mei 2013, *RTDF* 2013, 1019.
Bergen 30 juni 2014, *TBBR* 2016, 99, noot DEGUEL, F.
Luik 30 juni 2014, *RTDF* 2015, 888.
Gent 6 november 2014, *RW* 2016-17, 227.
Luik 18 februari 2015, *Act.dr.fam.* 2015, 128, noot PIGNOLET, D.
Gent 5 maart 2015, *T.Not.* 2015, 833.
Luik 11 maart 2015, *TBBR* 2016.
Gent 2 april 2015, *T.Not.* 2015, 520.
Luik 22 april 2015, *Rev.trim.dr.fam.* 2016, 961.
Antwerpen 6 mei 2015, *RW* 2016-17, 386.
Gent 3 september 2015, *T.Not.* 2015, afl. 10, 671.
Gent 4 februari 2016, *T.Not.* 2016, 295.
Gent 25 februari 2016, *TEP* 2016/4, 481.
Luik 13 april 2016, *Rev.trim.dr.fam.* 2017, 787.
Gent 9 juni 2016, *T.Not.* 2016, 750.
Brussel 8 september 2016, *Rev.not.b.* 2017, 502.
Luik 5 december 2016, *Rev.trim.dr.fam.* 2017, 798.
Gent 9 februari 2017, *T.Not.* 2017, afl. 5, 414.
Gent 9 februari 2017, *T.Fam.* 2018, afl. 2, 55-58.
Gent (familiekamer) (11e k.) 9 februari 2017, *T.Fam.* 2018, afl. 2, 55, noot TORFS, N.
Brussel 9 februari 2017, *Rev.not.b.* 2017, 547.
Brussel 23 maart 2017, *Rev.not.b.* 2019, 230.
Gent 30 maart 2017, *T.Not.* 2017, afl. 12, 969-976.

Brussel 19 september 2017, *T.Not.* 2018, 140.
Gent 18 januari 2018, *T.Not.* 2018, nr. 4, 354.
Brussel 13 maart 2018, *TEP* 2018, 294.
Antwerpen 14 maart 2018, *T.Not.* 2018, 535.
Luik 4 juni 2018, *Rev.not.b.* 2019, 239.
Gent 13 december 2018, *TEP* 2019, 65.
Antwerpen 24 april 2019, *RAGB* 2019, 1277.
Bergen 8 april 2020, *RTDF* 2020, 413.
Gent 10 september 2020, *T.Not.* 2021, 72.
Gent (11^e kamer) 25 maart 2021, *RW* 2021-22, alf. 24, 961.
Rb. Hasselt (1e k.) 28 november 1978, *Rev.trim.dr.fam.* 1979, 422.
Rb. Verviers 20 juni 1994, *Rev.not.b.* 1998, 634.
Rb. Dendermonde 17 november 1995, *TGR* 1998, 114-115.
Rb. Luik (3^e k.) 8 januari 1996, *Rev.trim.dr.fam.* 1996, 572.
Rb. Charleroi 22 oktober 2010, *RTDF* 2013, 531.
Rb. Brussel (Fr.) 27 januari 2012, *RNB* 2012, 638.
Rb. Bergen 24 maart 2014, *RTDF* 2015, 288.
Rb. Brugge 18 juni 2015, *AR* 2012/0435/A.
Famrb. Luxemburg (afd. Aarlen), 7 november 2014, *RTDF* 2016, 1002.
Famrb. Waals-Brabant 12 januari 2017, *Rev.not.b.* 2017, 513.

Nederland:

H.R. 21 januari 1944, *N.J.* 1944/45, 120 (Conversie-arrest, Van de Water/Van Hemme).
H.R. 17 maart 1954, *B.N.B.* 1954, 126.
H.R. 11 april 1986, *N.J.* 1986, nr. 622, 2313-2315.
H.R. 11 april 1986, *N.J.* 1986, nr. 622, 2318-2319, noot G.
H.R. 11 april 1986, *N.J.* 1986, nr. 622, 2315-2318, concl. Advocaat-Generaal BIEGMAN-HARTOGH.
H.R. 4 december 1987, *N.J.* 1988/610, met noot LUIJTEN, E.A.A. (Helmondse kledingbokser).
H.R. 12 juni 1987, *N.J.* 1988, 150 (Kriek-Smit).
H.R. 25 november 1988, *N.J.* 1989, 529 (Hilversumse Horeca).
H.R. 25 november 1988, *N.J.* 1989/529, met noot LUIJTEN, E.A.A. (Hilversumse Horeca).
H.R. 7 april 1995, *N.J.* 1996, 486 (Vossen-Swinkels).
H.R. 19 januari 1996, *N.J.* 1996, 617, met noot WMK (Rensing-Polak).
H.R. 26 oktober 2001, *N.J.* 2002, 93, noot KLEIJN, W.M.
H.R. 18 juni 2004, *N.J.* 2004/399.

H.R. 9 september 2005, *N.J.* 2006, 99.
H.R. 9 januari 2007, *N.J.* 2007, 306.
H.R. 27 september 2013, *N.J.* 2014/59, noot VERSTAPPEN, L.C.A.
H.R. 13 februari 2015, *RFR* 2015/67.
H.R. 7 oktober 2022, ECLI:NL:HR:2022:1389.
Hof Leeuwarden 14 september 2010, *RFR* 2010, 141.
Rechtbank Arnhem 16 augustus 2006, nr. 13380.
Rechtbank Haarlem 3 augustus 2011, ECLI:NL:RBHAA:2011:BR4089, *Prg.* 2011/239.
Rechtbank Amsterdam 15 oktober 2014, *RFR* 2015/23.
Rechtbank Leeuwarden 14 januari 2009, LJN BH0633.

3. Rechtsleer

3.1 Boeken

België:

AERTS, M., *Notariële actualiteit 2020-2021*, Mortsels, Intersentia, 2021, 470 p.
AMIÉL-DONAT, J., "La femme du boulanger, dix ans plus tard..." in *Mélanges offerts à André Colomer*, Paris, Litec, 1993, 57 p.
BARBAIX, R., GEELHAND, N. en VERBEKE, A.-L. *Huwelijksvoordelen*, Gent, Larcier, 2010, 387 p.
BARBAIX, R. en VERBEKE, A.-L., *Beginnelsen relatievermogensrecht*, Brugge, die Keure, 2012, 277 p.
BARBAIX, R. en VERBEKE, A.-L., *Kernbegrippen familiaal vermogensrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2014, 317 p.
BARBAIX, R., *Handboek familiaal vermogensrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2016, 973 p.
BARBAIX, R., *Familiaal vermogensrecht in essentie*, Antwerpen, Intersentia, 2016, 422 p.
BARBAIX, R. en DU MONGH, J. (eds.), *Actualia huwelijksvermogensrecht 2019*, Mortsels, Intersentia, 2019, 43 p.
BOELE-WOELKI, K., FERRAND, F., GONZALEZ BEILFUSS, C., JÄNTERÄJAREBORG, M., LOWE, N., MARTINY, D., en PINTENS, W., *Principles of European Family Law Regarding Property Relations Between Spouses*, Antwerpen, Intersentia, 2013, Principle 4:15, 420 p.
CARETTE, N. en BARBAIX, R., *Tendensen Vermogensrecht 2019*, Mortsels, Intersentia, 2019, 354 p.
CASMAN, H. en VAN LOOK, M., *Régimes matrimoniaux*, s.l., Kluwer, 2011.
CASMAN, H., *Vereffening-Verdeling 2013-2014*, Herentals, Knops Publishing, 2014, 268 p.
CASMAN, H., *Notarieel familierecht: studenteneditie 2015*, Herentals, Knops Publishing, 2015, 482 p.
DECLERCK, C., PINTENS, W. en VANWINCKELEN, K., *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Brugge, die Keure, 2015, 466 p.
DECLERCK, C. en PINTENS, W., *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Brugge, die Keure, 2019, 492 p.

- DECLERCK, C. en SENAËVE, P., *Compendium van het personen- en familierecht*, Leuven/Den Haag, Acco, 2020, 728 p.
- DEKKERS, R., CARETTE, N., BAETEMAN, G., VERBEKE, A.-L. en VANHOVE, K., *Handboek burgerlijk recht – Deel III*, Antwerpen, Intersentia, 2007, 812 p.
- DEKKERS, R., CASMAN, H., *Handboek burgerlijk recht IV: huwelijksstelsels – erfrecht – giften*, Antwerpen, Intersentia, 2010, 917 p.
- DEKKERS, R., CASMAN, H., VERBEKE, A.-L. en ALOFS, E., *Relatievermogensrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2019, 321 p.
- DIRIX, E., SLUYTS, C., DE KEYSER, L., & VAN GELDER, A., *Bijzondere overeenkomsten: commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Antwerpen, Kluwer rechtswetenschappen, 1985.
- DE PAGE, H., *Traité élémentaire de droit civil belge*, III, Brussel, Bruylant, 1967, 1185 p.
- DE PAGE, P., TAYMANS, J., PIRON, P., SCIORTINO, S., DENOTTE, T. en CULOT, A., *Le couple: autonomies de volontés*, Brussel, Larcier, 2006, 151 p.
- DE WULF, C., *Rechtsherstel voor verschuivingen van vermogen bij het einde van een huwelijk en bij het einde van een samenwoning*, Brugge, die Keure, 2017, 294 p.
- DE WULF, C., *De wet van 22 juli 2018 tot wijziging van het huwelijksvermogensrecht - een algemeen overzicht met modellen voor de praktijk*, Brugge, Die Keure, 2019, 216 p.
- GREGOIRE, M., *Les contrats de mariage*, XIX, Brussel, Bruylant, 1996, 443 p.
- HAEGEDOREN, M., *Meewerkende echtgenote: doe je het of doe je het niet*, Brussel, Nederlandstalige vrouwenraad, 1997, 126 p.
- KARM, A., *L'entreprise conjugal*, Paris, Défrenois, 2004, 561 p.
- KESTEMONT, L. en SCHOUKENS, P., *Rechtswetenschappelijk schrijven*, Leuven/Den Haag, Acco, 2017, 143 p.
- LABEEUW, N. en LONGERSTAY, S., *Echtscheiding en onroerend goed: notariële topics*, Herentals, Knops Publishing, 394 p.
- LELEU, Y.H., *Les collaborations économiques au sein des couples séparatistes*, Montreal, Éditions Thémis, 2014, 86 p.
- LELEU, Y.H., *Droit patrimonial des couples*, Brussel, Larcier, 2015, 580 p.
- ODERKERK, A.E., *De preliminaire fase van het rechtsvergelijkend onderzoek*, Nijmegen, Ars Aequi Libri, 1999, 484 p.
- PINTENS, W., VANWINCKELEN, K. en DU MONGH, J., *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2007, 389 p.
- PINTENS, W., DECLERCK, C., DU MONGH, J. en VANWINCKELEN, K., *Familiaal vermogensrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2010, 1345 p.
- RENCHON, J.-L. et TAINMONT, F. (eds.), *La réforme des régimes matrimoniaux et des droits successoraux du conjoint et du cohabitant légal. Ce que la loi du 22 juillet 2018 règle et ce qu'elle ne règle pas*, Brussel, Larcier, 2019, 308 p.
- ROOSE, H. en MEULEMAN, B., *Kennis maken. Methodologie voor sociale wetenschappers*, Gent, SKRIBIS, 388 p.
- SNYERS, J., *Scheiding van goederen met onverdeeldmaking van de besparingen*, Antwerpen, Kluwer, 1995, 1103 p.
- SWENNEN, F., *Het personen- en familierecht (achtste, herziene uitgave)*, Mortsel, Intersentia, 2023, 642 p.

TIJSSEN, H., *De juridische dissertatie onder de loep*, Den Haag, Boom Juridische uitgevers, 2009, 252 p.

TORFS, N., *Gezin en arbeid: enkele huwelijksvermogensrechtelijke twistpunten*, Brussel, Larcier, 2008, 132 p.

VAN GYSEL, A.-C., *Précis de droit des personnes et de la famille*, Limal, Anthemis, 2013, 609 p.

VANSWEEVELT, T. en WEYTS, B. (eds.), *Handboek verbintenissenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2019, 1214 p.

VERBEKE, A.-L., *Goederenverdeling bij echtscheiding*, Antwerpen, Maklu, 1994, 499 p.

VERBEKE, A.-L., "Contractvrijheid in het huwelijksvermogensrecht. Opdracht voor een waakzaam notariaat" in KRINGS, J. E., *Liber Amicorum Prof. Dr. G. Baeteman*, Deurne, Story-Scientia, 1997, 748 p.

VERBEKE, A.-L., BUYSENS, F. en DERYCKE, H. (eds.), *Vermogensplanning met effect bij leven: huwelijk en samenwoning*, Brussel, Larcier, 2011, 158 p.

VERBEKE, A.-L. en THIJS, H., *Themis 2021-2022 nr. 121: Familiaal vermogensrecht*, Mortsel, Intersentia, 2022, 103 p.

VON BAR, A. C. en SWANN, S., *Unjustified Enrichment in Principles of European Law*, München, Sellier European Law Publishers, 2010, nr. 1, 775 p.

WÉRY, P., *Droit des obligations, Vol. 2, Les sources des obligations extracontractuelles*, Brussel, Larcier, 2016, nr. 246, 1015 p.

Nederland:

MEIJER, W.R., *Afwikkeling van huwelijksvoorwaarden*, Den Haag, Sdu Uitgevers, 2008, 196 p.

SCHELHAAS, H.N., *Redelijkheid en billijkheid*, Deventer, Kluwer, 2017, 143 p.

SCHONEWILLE, F., *Relatievermogensrecht geschetst*, Nijmegen, Ars Aequi Libri, 2011, 329 p.

VAN MOURIK, M.J.A. en VERSTAPPEN, L.C.A., *Nederlands vermogensrecht bij scheiding*, Deventer, Kluwer, 2006, 824 p.

VAN MOURIK, M.J.A. en VERSTAPPEN, L.C.A., *Handboek Nederlands vermogensrecht bij scheiding. Algemeen Deel A*, Deventer, Kluwer, 2014, 582 p.

VAN MOURIK, M.J.A. en SCHOLS, F.W.J.M., *Huwelijksvermogensrecht*, Deventer, Kluwer, 2017, 208 p.

WIJK-VERHAGEN, E., *Redelijkheid en billijkheid in het personen- en familierecht, meer in het bijzonder in het huwelijks- en echtscheidingsvermogensrecht, Wonderolie van flexibiliteit of gif van rechtsonzekerheid?*, Den Haag: Boom, 2018, 496 p.

ZONNENBERG, L.H.M., *Het verrekenbeding*, Deventer, Kluwer, 2009, 359 p.

3.2 Verzamelwerken en reeksen

België:

BAECK, J., "Over het ongerechtvaardigd karakter van een ongerechtvaardigde verrijking" in X., *Algemeen verbintenissenrecht*, Gent, Larcier, 2016, 93-112.

BAEL, J., "De vereffening-verdeling na echtscheiding. Enkele capita selecta" in *CBR-jaarboek*, 2002-03, Antwerpen, Maklu, 2003, 244.

BAUGNIET, N. en VAN DEN EYNDE, P., "Séparation de biens pure et simple: clauses relatives aux charges de mariage ou droits de créance" in Centre du droit de la personne, de la famille et de son patrimoine, U.C.L. (ed.), *Trente ans après la réforme des régimes matrimoniaux*, Brussel, Bruylant, 2007, 177-221.

BAUGNIET, N., "La séparation de biens avec participation aux acquêts: rêve d'un régime matrimonial idéal?" in X., *Liber Amicorum Jean-François Taymans*, Brussel, Larcier, 2012, 1-8.

BAUGNIET, N., "Les clauses d'un contrat de mariage de separation de biens pure et simple relatives à la propriété des biens et aux créances entre époux" in *L'autonomie de la volonté et les conventions entre époux ou cohabitants*, Brussel, Larcier, 2015, 167-190.

BOELE-WOELKI, K., "Redelijkheid en billijkheid in het vermogensrecht van echtgenoten en samenlevers: moeten maatregelen worden genomen bij koude uitsluiting" in PINTENS, W. en DECLERCK, C. (eds.), *Patrimonium 2011*, Antwerpen, Intersentia, 2011, 359-360.

BONNET, G., "Logique de la séparation de biens", in GRIMALDI, M., *Droit patrimonial de la famille*, Paris, Dalloz, 2017, 335-339.

BUYSSENS, F., "Enkele huwelijksvermogensrechtelijke vraagstukken in verband met de professionele activiteiten van een echtgenoot" in BOONE, I., PUT, L., SWENNEN, F. en VERSCHULDEN, G. (eds.), *Liber Amicorum Patrick Senaevae*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2017, 317-352.

CASMAN, H., "Ontbinding van het huwelijksstelsel van scheiding van goederen" in PINTENS, W., DU MONGH, J. en DECLERCK, C., *Patrimonium 2008*, Antwerpen, Intersentia, 2008, 237-250.

CASTELEIN, C., "Eigendomsrecht, eigendomsbewijs en eigendomsverschuivingen in het stelsel van scheiding van goederen: hoe zuiver is de scheiding van goederen nog?" in BARBAIX, R. en CARETTE, N. (eds.), *Tendensen Vermogensrecht 2017*, Antwerpen, Intersentia, 2017, 83-138.

CASTELEIN, C., "De clause Grégoire: gedroomd of gedoemd?" in DE WULF, C., OP DE BEECK, M. en VERSTRAETE, J. (eds.), *Liber Amicorum Aloïs Van den Bossche*, Brugge, Die Keure, 2019, 55-74.

CLESSE, J. en LAUVAUX, V., "Le contrat de travail entre époux" in X., *La liquidation des régimes de séparation de biens*, Luik, Editions du jeune barreau de Liège, 2000, 101-119.

DECLERCK (eds.), *Patrimonium 2011*, Antwerpen, Intersentia, 2011, 357-360.

DECLERCK, C., "De normaalste zaak van de wereld. Valorisatie van huishoudelijke arbeid in het huwelijksvermogensrecht" in PINTENS, W. en DECLERCK, C. (eds.), *Patrimonium 2015*, Brugge, Die Keure, 389-392.

DECLERCK, C., "Valorisatie van huishoudelijke arbeid in relatievermogens- en erfrecht", in VERBEKE, A.-L., *Themischahier familiaal vermogensrecht*, Brugge, Die Keure, 2015-2016/3, nr. 96.

DECLERCK, C., "Secundair huwelijksvermogensstelsel" in PINTENS, W. en DECLERCK, C. (eds.), *Patrimonium 2016*, Brugge, die Keure, 2016, nr. 72, 13-41.

DECLERCK, C., "Secundair huwelijksvermogensrecht" in PINTENS, W. en DECLERCK, C., *Patrimonium 2018*, Brugge, Die Keure, 2018, 5-27.

DECLERCK, C., "Solidariteit in scheidingsstelsels: tussen droom en daad wijst de wet de weg" in VERSCHULDEN, G., BAEL, J., BOONE, K., DECLERCK, C. en DELANOTE, M. (eds.), *Rechtskroniek voor het notariaat – deel 33*, Brugge, die Keure, 2018, 27-55.

DECLERCK, C. en VAN DEN BERGH, B., "Actualia vereffening en verdeling – Materieel- en procesrechtelijke aspecten" in VERBEKE, A.L., DECLERCK, C. en DU MONGH, J. (eds.), *Themis 109 – Familiaal vermogensrecht*, Brugge, die Keure, 2019, nr. 29, 55-74.

DE CONINCK, B., "A titre subsidiaire, l'enrichissement sans cause", in X., *La théorie générale des obligations, suite*, Liège, CUP, 2002, 49-95.

DEFRAITEUR, V., "La sortie d'indivision au regard de la jurisprudence de la Cour de cassation" in BOUFFLETTE, S., DEFRAITEUR, V., LECOQ, P., MARCELIS, L-P., RIQUIER, E., SALVÉ, A., VAN MOLLE, M. en WAHL, M., *Les copropriétés*, Limal, Anthemis, 2016, 7-35.

DEGUEL, F., "La (nouvelle?) séparation de biens pure et simple" in Y. LELEU (ed.), *La réforme du droit des régimes matrimoniaux, Loi du 22 juillet 2018*, Brussel, Larcier, 2018, 198.

DELIEGE, A., "De verhouding tussen de beslissing om te ondernemen en het huwelijksvermogensstelsel" in CASMAN, H. en VAN LOOK, M., *Huwelijksvermogensrecht. Topics 2*, Mechelen, Kluwer, 1999.

DE PAGE, P. en DE STEFANI, I., "La participation aux acquêts" in RAUCENT, L. en RENCHON, J.-L. (eds.), *Quinze années d'application de la réforme des régimes matrimoniaux*, Brussel, Bruylant, 1991, 222- 257.

DE PAGE, P., "La problématique de la séparation de biens dans la théorie et dans la pratique", in GREGOIRE, M., *Les contrats de mariage*, Academia- Bruylant, 1996, 443 p.

DE PAGE, Ph. en LELEU, Y.-H., "Les collaborations non rémunérées entre époux: solutions contractuelles et judiciaires" in Notarieel congres 2013, *Arbeid en relatie*, Brussel, Larcier, 2013, 46.

DE WULF, C., "De huwelijkscontracten" in DE WULF C., BAEL, J. en DEVOS, S., *Notarieel familierecht en familiaal vermogensrecht. Het opstellen van notariële akten*, Mechelen, Kluwer, 2011, 933-998.

DRIESSEN-KLEIJN, J.I., "Verrekenbedingen", in SCHONEWILLE, F., *Relatievermogensrecht geschetst*, Nijmegen, Ars Aequi Libri, 2011, 111-140.

DU MONGH, J. en JANSSENS, L., "Het romantisch ideaal van de medewerkende echtgenoot doorprikt" in C. DECLERCK, A. M. DRAYE, P. FOUBERT, en E. VAN DE VELDE (eds.), *Huldeboek Nan Torfs Perspectieven op familie en vermogen*, Brugge, die Keure, 2022, 91.

FARGE, C., "Fonctionnement du régime matrimonial de participation aux acquêts" in GRIMALDI, M., *Droit patrimonial de la famille 2018/19*, Paris, Dalloz, 2017, 352-381.

FORDER, C. en VERBEKE, A.-L., "Geen woorden maar daden. Algemene rechtsvergelijkende conclusies en aanbevelingen" in FORDER, C. en VERBEKE, A.-L. (eds.), *Gehuwd of niet: maakt het iets uit?*, Antwerpen, Intersentia, 2005, 489-641.

GOEMAERE, J., "Les comptes entre époux: les clauses de présomption" in X., *La liquidation des régimes de séparation de biens*, Liège, Jeune barreau de Liège, 2000, 33-43.

GOUX, C., "Enrichissement sans cause, concubinage et cohabitation légale: conséquences de la loi réglant la cohabitation légale sur l'application de l'action de in rem verso", *RGDC* 2001, 4-32.

LELEU, Y.-H., "Contrats de mariage: entre conventions et controverses" in K.F.B.N. (ed.), *De uitdaging voor de notaris. Verslagboek Notarieel Congres 2011*, Brussel, Larcier, 2011, 79-130.

LELEU, Y.-H., "La présomption de règlement des comptes à défaut de comptes écrits" in DE PAGE, P., CULOT, A. en DE STEFANI, I. (eds.), *Le contrat de séparation de biens – risques actuels et perspectives nouvelles*, Limal, Anthemis, 2012, 89-126.

LELEU, Y.-H., "La séparation de biens corrigée" in DERÈME, F. FONTEYN, J., LELEU Y.-H., LEMPEREUR, M.-H., VAN MOLLE, M. en SAUVAGE, J. (eds.), *Les régimes matrimoniaux après la loi du 22 juillet 2018. Et maintenant, tout devient possible?*, Brussel, Larcier, 2019, 64-82.

LUIJTEN, E.A.A., MALAURIE, P. en VERBEKE, A.-L., "Contractuele relaties in het huwelijksvermogensrecht. In Nederland, Duitsland, Zwitserland, Oostenrijk, Frankrijk, Italië, Portugal, Spanje, Luxemburg, Griekenland en Engeland", in *De internationale contractuele relaties. De rol van de notaris. Notarieel congres 1995*, Antwerpen, Maklu, 1995, 401-512.

MEIJERS, V.A.E.M. en MOHR, A.L., "De man/vrouw-vennootschap", *Van Personenvennootschappen* 2018, 1-7.

MOSELMANS, S. en VAN THIENEN A., "Nieuwe huwelijksgoederenwet" in ELEGEERT, M., e.a. (eds.), *Notariële actualiteit 2018. Verslagboek van de vormingsdagen van de Studiekring Provinciaal Genootschap der Notarissen van Oost-Vlaanderen*, Brugge, die Keure, 2019, 134-143.

PIGNOLET, D., "Schuldvorderingen in scheidingsstelsels" in PINTENS, W. en DU MONGH, J. (eds.), *Patrimonium 2006*, Antwerpen, Intersentia, 2006, 388.

PIGNOLET, D., "Kan het beding van dag tot dag uitsluitend als een weerlegbaar vermoeden worden geredigeerd/begrepen" in PINTENS, W. en DECLERCK, C. (eds.), *Patrimonium 2012*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 181-192.

PIGNOLET, D., "Quels enseignements peut-on tirer de l'arrêt de la Cour d'appel de Liège du 18 février 2015, quant à l'évaluation de la créance issue de l'enrichissement et de la créance en régime de séparation en particulier?" in PINTENS, W. en DECLERCK, C. (eds.), *Patrimonium 2015*, Antwerpen, Intersentia, 2015, 447 p.

PIRON, P., "Séparation de biens avec société d'acquêts" in *Le couple: autonomies de volontés*, Brussel, Larcier, 2006, 35-52.

RENCHON, J.-L., "Les comptes entre époux séparés de biens relatifs à leurs immeubles indivis et propres" in *La liquidation des régimes de séparation de biens*, Liège, Jeune barreau de Liège, 2000, 45-99.

RENCHON, J.-L., "Le sort des apports des époux à la communauté conjugale en régime de séparation de biens pure et simple" in BIQUET-MATHIEU, C., DELIEGE, A. en LECOCQ, P. (eds.), *Liber amicorum Paul Delnoy*, Brussel, Larcier, 2005, 443-464.

RENCHON, J.-L., "Les règles de preuve entre époux séparés de biens" in DE PAGE, P., CULOT, A. en STEFANI(eds.), *Le contrat de séparation de biens*, Limal, Anthemis, 2012, 29-58.

RENCHON, J.-L., "Actualités en droit des régimes matrimoniaux" in FONTEYN, J., RENCHON, J.-L., VAN HECKE, A. en WELINGLILIEN, E., *Droit patrimonial de la famille*, Limal, Anthemis, 2014, 77-79.

RENCHON, J.-L., VAN HECKE, A. en WELING-LILIEN, E., *Droit patrimonial de la famille*, Limal, Anthemis, 2014, 45-89.

SAGAERT, V., "Wat als het vermogen gaat schuiven? Casuïstiek rond zaakwaarneming, onverschuldigde betaling en ongerechtvaardigde verrijking" in STIJNS, S. (ed.), *Verbintissenrecht*, Brugge, Die Keure, 2007, 71-93.

SAGAERT, V., "Meervoudige eigendom en mede-eigendom" in SAGAERT, V., *Goederenrecht*, Mechelen, Kluwer, 2013, 277-310.

SLUYTS, C., "Les charges du mariage: fonctionnement du ménage et comptes entre époux" in VAN DEN EYNDE P. (ed.), *Liber amicorum Léon Raucant*, Louvain-La-Neuve, Academia Bruylant, 1992, 373-408.

SNAET, S., "Mede-eigendom in het algemeen" in X, *Het onroerend goed in de praktijk*, Antwerpen, Kluwer, 1980.

SWENNEN, F., "Alimentatie tussen partners" in FORDER, C. en VERBEKE, A.-L. (eds.), *Gehuwd of niet: maakt het iets uit?*, Antwerpen, Intersentia, 2005, 285-314.

TAYMANS, J., "Séparation des biens avec participation aux acquêts" in *Le couple: autonomies de volontés*, Brussel, Larcier, 2006, 17-33.

TORFS, N., "De handelszaak en het huwelijksvermogensrecht. Enkele capita selecta" in K.F.B.N., *Notariële aspecten van de handelszaak en de handelshuur*, Antwerpen, Maklu, 2005, 197-218.

VAN DEN BOSSCHE, A., "Hoe zal de notaris zijn drievoudige informatieplicht bij scheiding van goederen moeten invullen?" in *Patrimonium 2019*, Brugge, die Keure, 2019, 189-202.

VAN GYSEL, A., "Le conjoint et le cohabitant légal survivant" in P. Moreau (ed.), *La réforme du droit des successions*, Brussel, Larcier, 2018, 434.

VAN HALTEREN, T., "Du nouveau en matière de séparation de biens avec créance de participation aux acquêts" in X., *La famille et son patrimoine en questions. Régimes matrimoniaux – Statut des couples non mariés – Successions et libéralités*, Limal, Anthemis, 2015, 45-82.

VERBEKE, A.-L., "Het huwelijkscontract van scheiding van goederen. Pleidooi voor een 'warme uitsluiting'", in K.F.B.N. (ed.) *De evolutie in de huwelijkscontracten*. Recyclagedagen 1995 van de Nederlandstalige Raad, Antwerpen, Kluwer, 1995, 81-191.

VERBEKE, A.-L., "Civiel- en fiscaalrechtelijke bedelingen bij het finaal verrekeningsbeding en het alsof-beding in het huwelijkscontract van scheiding van goederen", *Liber Amicorum Roger Dillemans*, Antwerpen, Kluwer, 1997, 525 p.

VERBEKE, A.-L., "La séparation de biens pure et simple" in LELEU, Y.-H. en RAUCENT, L., *Les régimes matrimoniaux. Les régimes conventionnels. Le droit transitoire*, Brussel, Larcier, 2002, 25-59.

VERBEKE, A.-L., "La séparation de biens avec clause de participation" in LELEU, Y.-H. en RAUCENT, L., *Les régimes matrimoniaux. IV. Les régimes conventionnels. Le droit transitoire*, Brussel, Larcier, 2002, 117-135.

VERBEKE, A.-L., "Huwelijkscontracten: scheiding van goederen met toeters en bellen", in WEYTS, L. en GOOVAERTS, E., *Actualia familiaal vermogensrecht*, Leuven, Universitaire Pers Leuven, 2003, 15-25.

VERBEKE, A.-L. en GOOVAERTS, E., *Actualia Familiaal Vermogensrecht*, Leuven, Universitaire Pers Leuven, 2003, 372 p.

VERBEKE, A.-L. en GOOVAERTS, E., *Actualia familiaal vermogensrecht*, Leuven, Universitaire Pers Leuven, 2003, 15-25.

VERBEKE, A.-L., "Scheiding van goederen" in X., *Vermogensplanning met effect bij leven. Huwelijk en samenwoning*, Gent, Larcier, 2004, 63-89.

VERBEKE, A.-L., "Huwelijkscontract. The sky is bijna the limit?" in X., *Actualia vermogensrecht. Liber alumnorum KULAK*, Brugge, Die Keure, 2005, 169-194.

VERBEKE, A.-L., "Stelsels van scheiding van goederen", in A.-L. VERBEKE, F. BUYSENS en H. DERYCKE (eds.), *Vermogensplanning met effect bij leven: huwelijk en samenwoning*, Brussel, Larcier, 2011, 77-82.

VERSTAPPEN, L.C.A. en DECLERCK, C., "Koude uitsluiting in Nederland en België – een rechtsvergelijkende analyse" in BOELE-WOELKI, K. en SWENNEN, F. (eds.), *Vergelijkenderwijs: actuele ontwikkelingen in het Belgische en Nederlandse familierecht*, Den Haag, Boom, 2012, 129-161.

VRANKEN, J.B.M., "Algemeen deel. Een synthese" in *Mr. C. Assers handleiding tot de beoefening van het Nederlandse Burgerlijk Recht*, Deventer, Kluwer, 2014, 182-183.

Nederland:

DRIESSEN-KLEIJN, J.I., "Verrekenbedingen", in SCHONEWILLE, F., *Relatievermogensrecht geschetst*, Nijmegen, Ars Aequi Libri, 2011, 111-140.

HIDMA, T.R., "Koude uitsluiting en huishoudelijke arbeid als redelijke grond voor wijziging van huwelijksvoorwaarden" in *Een kapitein Twee schepen, Bundel opstellen aangeboden aan prof. mr. E.A.A. Luijten*, Zwolle, 1984, 73-87.

LUIJTEN, E.A.A., MALAURIE, P., en VERBEKE, A.-L., "Contractuele relaties in het huwelijksvermogensrecht. In Nederland, Duitsland, Zwitserland, Oostenrijk, Frankrijk, Italië, Portugal, Spanje, Luxemburg, Griekenland en Engeland", in *De internationale contractuele relaties. De rol van de notaris. Notarieel congres 1995*, Antwerpen, Maklu, 1995, 421.

M.J.A. VAN MOURIK en F.W.J.M. SCHOLS, "Redelijkheid en billijkheid", *Huwelijksvermogensrecht* 2017, 1-2.

MEIJERS, V.A.E.M. en MOHR, A.L., "De man/vrouw-vennootschap", *Van Personenvennootschappen* 2018, 1-7.

VAN DER BRUGHT, G., "De huishoudelijke echtgenoot behoort bij echtscheiding niet zonder enige vergoeding voor de verrichte arbeid achter te blijven" in *VPFA Millennium bundel*, Deventer 2000, 27.

3.3 Bijdragen in tijdschriften

België:

AYDOGAN, A., "Vermogensverschuivingen en 'vergoedingen' in stelsels van scheiding van goederen", *T.Not.* 2011, 193-205.

BAETEMAN, G. en GERLO, J., "Het notariskantoor en het huwelijksvermogensrecht", *T.Not.* 1980, 289-305.

BAETEMAN e.a., Overzicht van rechtspraak, "Huwelijksvermogensrecht", *TPR* 2003, 1769, nr. 377.

BARBAIX, R. en VERBEKE, A.-L., "Finaal verrekenbeding: civielrechtelijk en fiscaalrechtelijk performant bevonden", *Not.Fisc.M.* 2012, afl. 6, 209-215.

BAUGNIET, N., "Les créances entre ex-époux mariés sous le régime de la séparation des biens", *Rev.trim.dr.fam.* 2010, 372-388.

BAUGNIET, N., "Le renversement de la présomption de 'comptes au jour le jour' entre époux séparé de biens", noot onder Bergen 8 juni 2010, *RTDF* 2011, 751-756.

BOONE, K., "Bedingen inzake de vergoedingsrekening", *NjW* 2004, 254-260.

BOUCKAERT, F., "Wisseloplossingen voor de scheiding van goederen: verdelings- en verrekenbedingen of deelgenootschap?", *T.Not.* 1990, 343-359.

BRUSSELMANS, W., "Scheiding van goederen met onverdeeldmaking van de besparingen", *Waarvan Akte* 1997, 89-94.

BUYSENS, F., "Stop de betutteling", *T.Fam.* 2013, afl. 10, 238.

BUYSENS, F., "Scheiding van goederen: een goed of slecht huwelijksvermogensstelsel", *T.Fam.* 2015, 45-52.

CASMAN, H., "Équité et bonne foi dans les relations patrimoniales entre époux. Réflexions sur l'élaboration d'un contrat de mariage juste", *Rev.trim.dr.fam.* 1991, 455-463.

CASMAN, H., "Actualia huwelijksvermogensrecht", *Not.Fisc.M.* 2015, 238-276.

CASMAN, H., "Nieuw huwelijksvermogensrecht. Een bondige kennismaking", *NjW* 2018, nr. 390, 762-776.

CASMAN, H., "Model huwelijkscontract. Scheiding van goederen met wettelijk verrekenbeding" in *Vormingsdag erfrecht en huwelijksvermogensrecht*, Brussel, VLANOT, 2018, 1-12.

CASTELEIN, C., "Scheiding van goederen" in *Vormingsdag erfrecht en huwelijksvermogensrecht*, Brussel, VLANOT, 2018.

CLAEYS, I., CORYN, F., VAN VALCKENBORGH, L., "Overzicht van rechtspraak verbintenissenrecht (1992-2017). Bronnen van verbintenissen (Deel I). Zaakwaarneming, onverschuldigde betaling en ongerechtvaardigde verrijking", *TPR* 2017, 1395-1526.

CLAEYS, I. en VAN VALCKENBORGH, L., "Ongerechtvaardigde verrijking", *TPR* 2017, 1455-1501.

COLAERS, I., "Vergoedingen bij wettelijke samenwoning", *TEP* 2016, 291.

DE BLOCK, H., DE ROECK, G., HENDRICKX, J., NIJS, C., NOUWKENS, W., ROOMS, J. en SPAEPEN, A., "De notaris en de conflictbeheersing", *Not.Fisc.M.* 2000, afl. 4, 79-107.

DECLERCK, C., "Koude uitsluiting: hervormen of afschaffen?", *T.Fam.* 2012, afl. 2, 30-31.

DECLERCK, C., "Hoe moeten vermogensverschuivingen tussen ex-partners worden gewaardeerd?", *T.Fam.* 2013, 178-180.

DECLERCK, C., "Een lans voor de huisvrouw in de 21e eeuw", *T.Fam.* 2015, afl. 2-3, 41-44.

DECLERCK, C., "Naar een beter evenwicht tussen autonomie en solidariteit in het relatievermogensrecht", *T.Fam.* 2015, afl. 4, 105-107.

DECLERCK, C., "De hervorming van het huwelijksvermogensrecht. Commentaar bij de wet van 22 juli 2018", *T.Fam.* 2018/19, 228-253.

DECLERCK, C., "Over wetsvoorstel nr. 55-1272. Warme oproep tot ernstig debat", *T.Fam.* 2021, nr. 4, 30-33.

DE CONINCK, J., „The functional method of comparative law: Quo vadis?“, *Rabels zeitschrift für ausländisches und internationales privatrecht* 2010, 318-350.

DEGUEL, F., "Les clauses relatives aux comptes entre ex-époux séparés de biens et l'enrichissement sans cause", *Rev.not.b.* 2011, 356-367.

DEGUEL, F., "L'enrichissement sans cause et les relations affectives devant les cours d'appel", *TBBR* 2016, 102-111.

DE PAGE, P., "La séparation de biens – Comptes et créances entre époux – Aspects notariaux et judiciaires", *Rev.trim.dr.fam.* 1998, 351-360.

DE WEVER, C., "Vergoedingen bij scheiding van goederen", *TEP* 2022, nr. 3, 394-397.

DE WULF, C., "De scheiding van goederen met een verrekenbeding – een ideale formule tegen de koude uitsluiting?", *T.Not.* 2012, nr. 4, 200-228.

DE WULF, C., "Clausules in huwelijkscontracten van scheiding van goederen met het oogmerk latere vereffeningsverrichtingen te vereenvoudigen", *T.Not.* 2020, 177.

DE WULF, C., "De toepassing van het begrip 'ongerechtvaardigde verrijking' – een algemeen overzicht", *T.Not.* 2021, nr. 1, 3-36.

DU MONGH, J., SAMOY, I. en ALLAERTS, V., "Overzicht van rechtspraak (2000-2007) – De feitelijke samenwoning", *T.Fam.* 2008, nr. 30, 4-43.

ENGELS, C., "Vrijwillig aangegane onverdeeldheid: pacta sunt servanda?" in *T.Not.* 2014/4, 188-207.

FOD Economie, "Meewerkende echtgenoot", [https://www.belgium.be/nl/economie/onderneming/oprichting/zelfstandigen/meewerkende_echtgenoot#:~:text=Als%20u%20gehuwd%20bent%20of,minstens%2090%20dagen%20per%20jaar\),](https://www.belgium.be/nl/economie/onderneming/oprichting/zelfstandigen/meewerkende_echtgenoot#:~:text=Als%20u%20gehuwd%20bent%20of,minstens%2090%20dagen%20per%20jaar),) geraadpleegd op 6/1/2023.

GEEBELEN, S., "De mee-(of tegen)werkende echtgenoot", <https://www.huisraadadvocaten.be/blog/de-mee-of-tegenwerkende-echtgenoot>.

GEEBELEN, S., "LeidRAAD 2: Love & Business. Een perfecte combinatie?", <https://huisraadadvocaten.be/leidraad/love-business>.

GEELHAND DE MERXEM, N., "Het finaal verrekenbeding. Weerlegging van een ontrechte kritiek", *Not.Fisc.M.* 2009, 4, 103-147.

GEENS, K., "Overlijden en scheiden doet al genoeg lijden: een aangepast huwelijksvermogensrecht", 1 december 2017, <https://www.koengeens.be/news/2017/12/01/aangepast-huwelijksvermogensrecht>.

GENNART, B. en TAYMANS, L., "La théorie de l'enrichissement sans cause appliqué aux comptes entre ex-époux séparés de biens ou ex-concubins", *Rev.trim.dr.fam.* 2007, afl. 3, 615-649.

GEYSEN, E. en VERSTRAETEN, J., "scheiding van goederen met toevoeging van vennootschap van aanwinsten", <https://advocaten-leuven.be/scheiding-goederen-toevoeging-vennootschap-aanwinsten/>, geconsulteerd op 3/1/2023.

GIMENNE, C., "L'indemnisation de l'industrie personnelle d'un époux déployée au profit du bien patrimonial conjugal", *Rev.trim.fam.* 2001, afl. 3, 407-429.

Greenille Private Client Team Deloitte, "Clausule over het vermoeden van verrekening 'van dag tot dag' in een huwelijkscontract – Arrest van het Hof van Cassatie van 14 november 2019", <https://www.deloittelegal.be/content/dam/assets/lg/Documents/legal-news/200206%20GPC%20flash%20Cass%2014%20nov%202019.pdf>, 1-4.

HELSEN, F., "Het toegevoegd intern gemeenschappelijk vermogen", *Not.Fisc.M.* 2015, afl. 3, 70-89.

KEEREMAN, A., Een consequenter en meer solidair huwelijksvermogensrecht (Interview met Alain Laurent Verbeke), *Juristenkrant* 2018, afl. 371, 8-9.

KRUIHOF, R., BOCKEN, H., DE LY, F. en DE TEMMERMAN, B., "Overzicht van rechtspraak. Verbintenissen (1981-1992)", *TPR* 1994, 171-721.

LAMBRECHTS, J. en MARISSSENS, A., "Overzicht van rechtspraak (2008-2016) – De feitelijke samenwoning", *T.Fam.* 2017/01, 4-36.

LELEU, Y.-H. en DEGUEL, F., "L'enrichissement sans cause et le valorisme en séparation de biens" (noot onder Luik 22 oktober 2008), *TBBR* 2009, afl. 8, 417-423.

LELEU, Y.-H., "La réévaluation des créances d'enrichissement sans cause entre ex-époux séparés de biens", *JT* 2012, 763-766.

MACALUSO, P. en VERBEKE, A.L., "Opinie. Wanneer de fiscaliteit belemmerend werkt", *VIP* 2019, 48-50.

- MICHIELS, D., "Huwelijkscontracten als instrumenten van vermogensplanning", *AFT*. 2008, afl. 1, 4-40.
- MICHIELS, D., "Recente ontwikkelingen inzake mede-eigendom" in *Themis* 2016-2017/2, nr. 99, 93-128.
- MOEREMANS, S., "De natuurlijke verbintenis, een morele held met een juridische cape?", *RABG* 2021, nr. 1, 72-95.
- QUETANT, G.-P., "À propos du contrat de travail entre époux", *Defrénois* 2005, 486-491.
- RENIERS, A., "Inconsequent of diametraal gedrag tegenover het gekozen huwelijksstelsel : wat als de liefde voorbij is ?", *RABG* 2019, nr. 2, 145-148.
- SNAET, S. en VEREKE, A.-L., "Mede-eigendom en onverdeeldheid" in *Themis* 2010-2011/3, nr. 62, 47-70.
- SNYERS, J., "Solidariteitsmechanismen bij het huwelijksvermogensstelsel van scheiding van goederen", *Notarius* 1992, 371-378.
- SNYERS, J., "De scheiding van goederen", *TPR* 2003, nr. 4, 1759-1773.
- STERCKX, L., "Une histoire sans fin: les comptes entre ex-époux séparés de biens", *RNB* 2014, 725-728.
- THIENPONT, H., "De vergoeding bij ongerechtvaardigde verrijking: herwaardering is niet (langer) aan de orde", *T.Fam.* 2023, nr. 3-4, 111-117.
- TORFS, N., "Gratis werken dan toch niet gratis", *TBBR* 2004, 331.
- TORFS, N., "De met scheiding van goederen gehuwde meewerkende echtgenoot: veroordeeld tot gratis werk?", *TBBR* 2006, afl. 5, 270-278.
- TORFS, N. "Scheiding van goederen - prestaties geleverd door de man voor de handelszaak van de vrouw - echtscheiding - vergoeding gevorderd op grond van vermogensverschuiving zonder oorzaak - vergoeding niet verschuldigd.", *T.Not.* 2006, nr. 5, 247-251.
- TORFS, N., "De met scheiding van goederen gehuwde meewerkende echtgenoot: veroordeeld tot gratis werk?", *TBBR* 2006, afl. 5, 270.
- TORFS, N., "Is het nieuwe sociaal statuut voor de meewerkende echtgenoot ook relevant voor het huwelijksvermogensrecht", *T.Not.* 2006, 303-313.
- TORFS, N., "Er wordt niet verwacht dat iemand zomaar werk verricht in de handelszaak van zijn echtgenoot", *T.Fam.* 2018, afl. 2, 58-62.
- VAN OEVELEN, A., "Kroniek van het verbintennisrecht", *RW* 1985-86, 145-176.
- VAN OOSTVELDT, E., "Het sociaal statuut van de meewerkende echtgenoot.", *T.Not.* 2006, nr. 12, 661-672.
- VANOPPEN, S. en GUFFENS, V., "Overzicht van rechtspraak (1990-1999) – Vermogensrechtelijke aspecten inzake concubinaat", *EJ* 2000, nr. 42, 38-48.
- VERBEKE, A. "Recht is balans is een werkwoord", *RW* 2000-2001, 969-978.
- VERBEKE, A.-L., "Naar een billijk relatievermogensrecht", *TPR* 2001, 373-402.
- VERBEKE, A.-L., "Zuivere scheiding van goederen verbieden", *A.J.T.* 2001-02, 671-672.

VERBEKE, A.-L., "Het alsof-beding in gevaar?", *Not.Fisc.M.* 2003, 199-208.

VERBEKE, A., "Gender-ongelijkheid bij zuivere scheiding van goederen. Pleidooi voor een gedwongen én onderhandelde aanpak", *TEP* 2010, afl. 2, 98-115.

VERBEKE, A.-L., "Scheiding van goederen en onverdeelde heden. Over de rechtsgeldigheid van een TIGV", *T.Not.* 2011, nr. 4, 179-192.

VERBEKE, A.-L., "Aanwinsten en huwelijksvoordelen in een evenwichtig huwelijksvermogensrecht", *TEP* 2014, 292-330.

VERBEKE, A.-L., "Het wilsgebrek van de liefde (vermogensrechtelijke gevolgen bij echtscheiding en relatiebreuk)", *TEP* 2015, afl. 2, 100-108.

VERBEKE, A.-L. en CASMAN, H., "Huwelijksvoordelen bij scheiding van goederen", *TEP*, 2020, 14-78.

VERSCHELDEN, G., "Vergoeding voor meerwaarde van eigen handelszaak mede gerealiseerd door echtgenoot", *NJW* 2006, 949-950.

VERSTAPPEN, L.C.A., "Naar nieuwe verrekenstelsels", *W.P.N.R.* 2000, nrs. 6387-6388.

VERSTAPPEN, L.C.A., "Koude uitsluiting en de scheefgroei van inkomens en vermogens na scheiding", *Justitiële Verkenningen*, 2011, Vol.37 (6), 68.

WYART, V., "Du contractualisme du contrat de mariage et de ses conséquences sur la preuve des créances entre ex-époux", *Rev.not.b.* 2013, 7-22.

Nederland:

ANTOKOLSKAIA, M.V., "De jongste herzieningen van het Nederlandse relatievermogensrecht", *TPR* 2018, 23-38.

ELZINGA, W.E., Echtscheiding en koude uitsluiting, *NJB* 1988, 1439-1443.

FLOS, A., "Vergoeding voor de meewerkende echtgenoot bij koude uitsluiting: de onderbelichte rol van de affectieve relatie van echtgenoten in rechtszaken", *FJR* 2018/11, afl. 2, 42-48.

GALATANTER, M., "Why the 'Haves' Come Out Ahead: Speculations on the Limits of Legal Change", *Law & Society Review* 1974, 95-160.

MEIJER, J., "Ongerechtvaardigde verrijking en onverschuldigde betaling", *MvV* 2016, 20-26.

PLEIJSIER, A.J.H., Iets over de inhoud en reikwijdte van art. 1:81 BW, *FJR* 1989, 111.

REIJNEN, T.F.H., "Huwelijksvoorwaarden, echtscheiding en de notaris, of: 'alles wat geen natuurwet is, is dogma', *W.P.N.R.* 2010, 923-929.

REINHARTZ, B.E., "Koude uitsluiting en vermogensscheiding handhaven?", *FJR* 2011/97, afl. 10, 1-6.

SCHOORDIJK, H.C.F., 'Aan een actie uit ongegronde verrijking dienen wij in geval van een contract niet toe te komen', *W.P.N.R.* 1976-5356.

VAN DUIJVENDIJK-BRAND, J., Huwelijksvoorwaarden in harmonie en conflict, preadvies KNB 1994, 161.

VAN DUIJVENDIJK-BRAND, J., "Zijn er knelpunten, knalpunten of verbeterpunten in het Nederlandse huwelijksvermogensrecht", *TPR* 2005, 369-443.

VAN LIEROP, D. en VAN ONZENVOORT, P., "Verrekenbedingen in huwelijksvoorwaarden van ondernemende echtgenoten", *W.P.N.R.* 2005, 1016-1023.

VAN MOURIK, M.J.A., "Echtgenote of onbezoldigd huishoudster?", *FJR* 1986, 217.

VAN MOURIK, M.J.A., "De huishoudelijke maatschap", *NJB* 1987, 178.

VAN MOURIK, M.J.A., "De ontwikkeling in de praktijk der huwelijks en partnerschapsvoorwaarden in de periode 1997-2003", *W.P.N.R.* 2005, nr. 6648.

VERBEKE, A.-L., "Weg met de koude uitsluiting", *W.P.N.R.* 2001, 945-952.

VERSTAPPEN, L.C.A., "De Wet regels verrekenbedingen in de praktijk", *W.P.N.R.* 2004, 521-532.

3.4 Onderzoek

België:

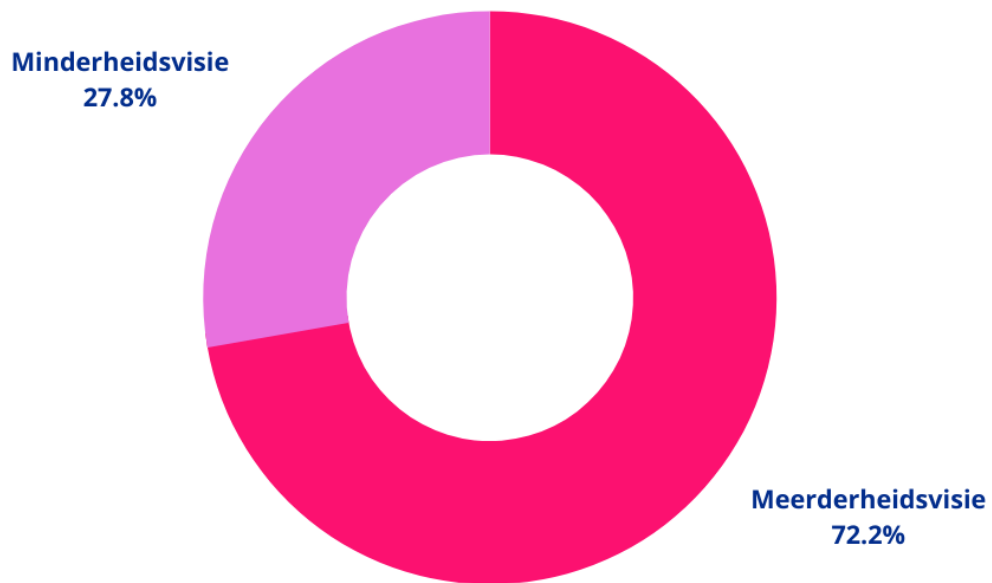
SMET, P., *Compensatieclausules bij een ongelijke verdeling van arbeid en zorg in de partnerrelatie*, Brussel, Gelijke Kansen in Vlaanderen, 2014, 84 p.

Nederland:

ANTOKOLSKAIA, M.V., BREEDERVELD, B., HULST, J.E., KOLKMAN, W.D., SALOMONS, F.R. en VERSTAPPEN, L.C.A., *Koude uitsluiting, Materiële problemen en onbillijkheden na scheiding van in koude uitsluiting gehuwde echtgenoten en na scheiding van ongehuwd samenlevende partners, alsmede instrumenten voor de overheid om deze tegen te gaan*, Serie Familie & Recht nr. 2, Den Haag Boom Juridische Uitgevers, 2011, 343 p.

Bijlagen

Figuur 1: Rechtspraakanalyse ongerechtvaardigde verrijking

Figuur 2: Overzicht rechtspraakanalyse

Minderheidsvisie	Meerderheidsvisie
Luik 9 september 1997	Luik 2 februari 2005
Gent 20 februari 1998	Luik 30 juni 2014
Antwerpen 30 november 2005	Luik 11 maart 2015
Brussel 29 juni 2006	Luik 22 april 2015
Bergen, 30 juni 2014	Luik 5 december 2016
	Gent 9 februari 2017
	Gent 5 maart 2015
	Brussel 23 maart 2017
	Brussel 19 september 2017
	Luik 4 juni 2018
	Antwerpen 24 april 2019
	Gent 10 september 2020
	Gent 25 maart 2021
	Gent 25 maart 2021